

Handwritten text in a stylized script, possibly representing the word "Hand" or a similar concept, written in white on a yellow background.

Secolul 20

**PREZENTAREA ARTISTICĂ:
GETA BRĂTESCU**

Coperta

ION BIȚAN
GRAVURĂ
din
ciclul
«Cadențe»

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU,
ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU,
DAN HĂULICĂ REDACTOR-ŞEF, ŞTEFAN AUG. DOINAŞ REDACTOR-ŞEF ADJUNCT,
GEORGETA HORODINCĂ, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA

8

[1 0 4]

1969

SUMAR

UN SFERT DE VEAC DE LA ELIBERARE

Din *Cuvîntarea tovarăşului Nicolae Ceauşescu, rostită la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naţionale, consacrată celei de-a XXV-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist.*

Din *Raportul tovarăşului Nicolae Ceauşescu la cel de-al X-lea Congres al Partidului Comunist Român* • 4

MIHNEA GHEORGHIU: *Secolul şi anii* • 8

CESARE PAYESE

CASA DE PE COLINĂ

roman,

în româneşte, cu o prezentare de Ştefan Delureanu. 13

EVGHENI EVTUŞENKO

VOZNESENSKI despre *Evtuşenko* • 89

EVGHENI EVTUŞENKO: *Balada braconajului; La post !; Şi totuşi...; Tu nu eşti prefăcută...; O mînă vei putea găsi oricînd...; Monologul puiului de vulpe, poeme, în româneşte de Ioanichie Olteanu;*

Între două orașe; Duiosie; Tangaj, poeme, în românește de Vasile Nicolescu; Se legăna în la minor o casă...; Minune de prisos; Tainele, poeme, în românește de Madeleine Fortunescu • 91

ART E

JACQUES LASSAIGNE: *Pallady* • 109

DAN HĂULICĂ: *Profesorul Oprescu* • 117

INTERVIURI

ELENA BĂLAN-OSIAC: *De vorbă cu Ana Maria Matute*; SILVIA KERIM: *De vorbă cu Grigori Alexandrov*; DUMITRU COPILIN: *De vorbă cu Wilem Zavada* • 125

FRAGMENTARIUM

IURI KAZAKOV: *Impresii despre România (în exclusivitate Secolul 20)*;

CONSTANTIN VIȘAN: *Itinerar eminescian* • 142

PETRE PASCU: *Arion* • 145

LESLIE CHARTERIS

SFÎNTUL LA NEW YORK

roman

(urmare și sfîrșit), în românește de Tea Preda • 147

UN SFERT DE VEAC
DE LA
ELIBERARE

Din « CUVÎNTAREA ROSTITĂ
LA SESIUNEA JUBILIARĂ A
MARII ADUNĂRI NAȚIO-
NALE CONSACRATĂ CELEI
DE-A XXV-A ANIVERSĂRI A
ELIBERĂRII PATRIEI DE SUB
JUGUL FASCIST »

23 august 1944 va rămîne veșnic în conștiința poporului, amintirea sa transmițîndu-se din generație în generație ca un simbol strălucit al eroismului maselor populare, al spiritului revoluționar al comuniștilor, al tuturor militanților progresiști din patria noastră.

În acest moment solemn, cînd aniversăm un sfert de veac de la istoricele evenimente din august 1944, aducem un omagiu fierbinte și exprimăm, cele mai profunde sentimente de recunoștință ale întregului nostru popor față de fiii patriei — revoluționari, patrioți, ostași, partizani și luptători din rezistență — care nu au precupețit nimic, nici chiar supremul sacrificiu, pentru eliberarea țării, pentru

NICOLAE CEAUȘESCU

înfrângerea fascismului. Faptele lor de vitejie, înaltul lor exemplu de dăruire, devotament și spirit de sacrificiu în slujba patriei vor rămâne înscrise pentru totdeauna în cartea de aur a națiunii noastre.

Una din marile schimbări revoluționare petrecute în acești ani a fost înlăturarea, într-un timp istoric scurt, a înapoierii culturale și neștiinței de carte lăsate moștenire de regimurile trecute. În România socialistă s-a asigurat accesul larg al tuturor cetățenilor la comorile culturii și științei; aproape o cincime din populația totală a țării învață astăzi în școli și facultăți.

Noua orînduire a asigurat climatul propice pentru dezvoltarea amplă a creației artistice, pentru înflorirea culturii naționale. Confrunțați cu marile probleme ale transformării revoluționare a societății, scriitorii, compozitorii, artiștii plastici, creatorii de artă au răspuns chemării partidului de a-și pune talentul în slujba măreței opere de edificare a socialismului, în slujba înnobilării spirituale a poporului, aducîndu-și, prin operele lor, contribuția valoroasă la mobilizarea și însuflețirea maselor populare, la ridicarea conștiinței lor în lupta pentru înfăptuirea idealurilor socialiste pe pămîntul României.

Intellectualitatea, care unește într-un tot unic forțele mai multor generații, s-a situat neconținut în toți acești 25 de ani alături de popor, a participat activ la marea operă de transformare a societății, constituind un sprijin de nădejde al partidului nostru.

Este mai presus de orice îndoială că nici o forță din lume nu va putea întoarce din drumul său poporul român, nu va putea împiedica grandioasa operă de construcție a socialismului și comunismului în România.

Să ne legăm solemn, în fața întregului popor, că vom servi întotdeauna cu credință și devotament interesele sale supreme, ale națiunii noastre socialiste, că nu vom precupeți nimic pentru a face să strălucească și mai puternic scumpa noastră patrie, pentru a spori aportul României la afirmarea superiorității socialismului în lume, la realizarea nobilelor țeluri ale păcii și prieteniei între popoare.

Din « RAPORTUL LA CEL
DE-AL X-LEA CONGRES AL
PARTIDULUI COMUNIST
ROMÂN »

Desigur, noi sîntem partizanii libertății de creație și orînduirea noastră asigură condiții de manifestare deplină a personalității și talentului scriitorilor, artiștilor ca și a tuturor cetățenilor patriei. Dar noi concepem libertatea de creație în accepțiunea filozofică pe care marxismul o dă necesității istorice înțelese.

Partidul este adeptul adevărului obiectiv, nemistificat, partizanul înfățișării veridice a realității, atît cu luminile cît și cu umbrele ei. Redați prin graiul minunat al artei freamătul creator al poporului, care, transformînd prin munca sa eroică înfățișarea țării, se transformă pe sine însuși. Nu uitați niciodată că menirea artei noastre este de a înnobila omul, de a-l inspira spre noi fapte mărețe, spre realizarea idealurilor socialismului și comunismului.

În același timp, noi chemăm creatorii să slujească prin arta lor ideile — atît de scumpe partidului și poporului nostru — ale solidarității revoluționare cu toate popoarele care construiesc noua orînduire și cu cei ce muncesc de pretutindeni, în lupta pentru socialism, pentru democrație și progres social, pentru libertate și independență națională, ideile frăției și colaborării între popoare, ale păcii și securității internaționale.

SECOLUL ȘI ANII

Istoria nu consemnează numai viața socială a unei națiuni, ci și raporturile ei cu restul umanității.

În luna întâia a acestui deceniu, atunci când primul număr al revistei Secolul 20 se înfățișa cititorilor săi, România socialistă începuse să-și profileze cu modestie și curaj personalitatea internațională într-un efort multiplu, economic, social, politic și cultural, înscriindu-și valorile tradiționale și contemporane în seria factorilor fundamentali care girau dezvoltarea civilizației la treapta de progres a erei noastre, fără pereche în istorie.

Editorialul noii reviste de literatură universală exprima atunci dorința scrișului românesc de a se afirma, cu deplinătatea forțelor sale, pe toate orizonturile noii culturi, « în marea luptă pentru statornicirea unei păci trainice în lumea întreagă, pentru triumful ideii de libertate, egalitate și independență a tuturor popoarelor lumii », spre a continua, în vremurile noi, strădania multor scriitori, umaniști și democrați cu dragoste de țară, care s-au ostenit, după vremile și puterile lor, la cunoașterea și popularizarea unor opere de seamă din literatura celorlalte popoare.

Credincioasă proiectelor sale de activitate, revista noastră, « a cărei trebuință și însemnătate e de la sine înțeleasă într-o cultură națională înfloritoare, dornică de a primi și răsfrînge imaginea prezentului în lume », a reușit în acest răstimp, într-o mare măsură, să se țină de cuvîntul său de început.

La cîteva zile după încheierea Congresului al X-lea al P.C.R., care a deschis o nouă și amplă perspectivă de progres social și de prosperitate materială în viața României socialiste, cuvîntarea secretarului general al partidului la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale, consacrată celei de-a XXV-a aniversări a Eliberării, a subliniat cu o profundă simpatie și încredere convingerea că, în anii socialismului, s-a amplificat considerabil aria activității

spirituale din România, oamenii de cultură constituind — fără deosebire de naționalitate — un sprijin de nădejde al partidului nostru, al politicii sale interne și internaționale.

Politica culturală a Statului român, în raport cu cultura altor națiuni, este o politică principală și generoasă, de cunoaștere mutuală, de colaborare și respect reciproc, conformă întru totul ideilor de bază pe care se dezvoltă relațiile sale externe cu toate statele, fără deosebire de orînduirea social-politică, îndreptată spre îmbunătățirea climatului internațional. Realizarea idealurilor socialismului în România a scos în evidență și a pus în practică necesitatea imperioasă a oricărui intelectual de a fi culturalmente informat de tot ceea ce îl atrage și-l interesează din mișcarea ideilor în lumea de azi, oferindu-i argumente și exemple în preocupările sale de om liber și conștient angajat în îmbogățirea unei culturi care — așa cum a formulat-o tovarășul Nicolae Ceaușescu, anul trecut, la Adunarea Generală a scriitorilor — să fie nu rodul activității întâmplătoare, ci al necesității înțelese, o cultură nouă, inspirată din realismul societății noi, din umanismul socialist, o cultură națională închinată poporului său și prieteniei înalte dintre toate popoarele.

Volumul enorm de apariții editoriale în toate limbile și extinderea permanentă a relațiilor culturale cu străinătatea îl pun pe cititor în situația de a nu putea să-și facă singur o optimă alegere. Pentru satisfacerea curiozității sale intelectuale el va recurge necesarmente la opinia critică a specialistului, atunci cînd nu se mărginește la o altă experiență proprie, sau la un sfat întâmplător, deobicei subiective.

Importanța unei selecții avizate și obiective, în conformitate cu principiile omului de știință contemporan — cu tot ce caracterizează această epocă de mari prefaceri sociale, epoca unei adînci revoluții științifice și culturale — nu poate să scape criticului și istoricului de literatură universală român, devotat misiunii sale firești de a contribui, prin toate datele credinței și profesiei sale, la determinarea principală a opțiunilor lui, dovedind prin această alegere că pune mai presus de orice, dezvoltarea civilizației în patria sa, înflorirea națiunii socialiste, combaterea intransigentă a pozițiilor și ideilor ce contrazic internaționalismul nostru socialist.

Studiul individualizat sau comparat al literaturilor naționale din secolul în curs a condus la multiple concluzii pe cercetătorii fenomenului cultural actual din care s-au desprins cu precădere două și anume că, din toate perioadele istoriei literare, a noastră este cea mai favorabilă schimbului de idei și experiențe poetice și că generalizarea concepției despre lume potrivit căreia fiecare națiune, mică sau mare, de pe fața planetei, are ceva de dat și ceva de primit din tezaurul culturii mondiale, influențează tot mai mult mijloacele moderne de comunicare, spre a sădi în psihologia maselor un conținut prielnic omeniei, egalității și frumuseții și protivnic bestialității, rasismului și ignoranței. Res-

pectul literaturilor și culturii naționale, al libertății și suveranității tuturor popoarelor, acesta e sentimentul cu care cititorul și scriitorul contemporan s-au deprins, în anii aceștia, să privească exercitarea dreptului și puterilor spiritului lor de a înțelege și judeca restul omenirii.

În anii aceștia s-a pluralizat și s-a diversificat foarte mult și metodologia cercetării științifice în literatura universală. Problemele limbajului au câștigat în această ierarhie, un loc privilegiat. Metoda structuralistă a ocupat, la un moment dat, atenția generală. Așa numita analiză cantitativă pură, cercetarea prin ordinator, s-a adăugat metodelor clasice.

Dar, independent de metodele folosite, criteriologia noastră dialectică ne-a permis să aplicăm cu discernământ principiile estetice ale concepției marxist-leniniste despre societate, criteriile conștiinței noastre socialiste și să ne constituim după ele judecățile de valoare, în scopul final al formării omului nou, eliberat prin umanismul său regăsit, de tarele morale ale trecutului.

Odată cu literatura nouă a țărilor socialiste, o viguroasă literatură tânără s-a afirmat în toate țările, fiecare cu specificul ei și într-o bogată, uneori violentă, diversitate stilistică. Apropierea de ele cu sinceritate și interes, de cele mai multe ori cu o explicabilă afinitate, a fost destinată să servească intereselor generale ale culturii noastre, ale culturii internaționale.

În artă, în literatură, ca în orice muncă, nici o cucerire nouă nu poate porni în ex nihilo, ci de la câștigurile anterioare, de la istorie. De aceea, acestui interes firesc i-a corespuns atenția neconținută pentru permanențele tuturor literaturilor și operelor memorabile, continuității acestora în contemporaneitate. Pe bună dreptate s-a subliniat la noi că orice tendință de separare arbitrară a artei și literaturii pe generații, de nesocotire a aportului unei generații sau alteia dăunează intereselor culturii naționale și generale.

Tineretul nostru școlar și universitar, întregul tineret, și-a extins mult sfera de interese și preocupări, față de însăși generația precedentă, a noastră. Mijloacele de informație de masă au contribuit desigur la acest proces de culturizare și politizare mai pronunțat, atrăgându-l nu o dată în contexte de argumentări, dintre care unele formează obiectul unor controverse pe plan internațional, în probleme de educație profesională, de cultură generală, de apartenență ideologică. Mi se pare că acest proces este salutar, în lupta partidului împotriva conservatorismului, rutinei și indifferenței.

Oricine a cunoscut puțin lumea contemporană, a putut remarca de îndată în ce măsură tineretul din toate țările este interesat în realizarea unei societăți moderne, însuflețită de idealuri socialiste și cât de mult și de pasionat se discută despre ideologia marxistă ca de o pururi reînviată forță a progresului. În multe din țările capitaliste, în absența măștrilor, tineretul își face singur educația politică, chiar dacă după criterii nu totdeauna sigure de izbândă.

Niciodată, în istoria universală, lupta ideilor, lupta pentru idei, n-a constituit o atît de largă preocupare pentru toate ţările. După război toate guvernele au putut constata, la ele în casă, adevărul marxist că ideile devin o forţă materială atunci cînd cuprind masele !

Secolul ce vine va cunoaşte mai bine forţele care generează schimbările şi va fi confruntat cu probleme şi sarcini noi în vederea îndeplinirii aspiraţiilor omenirii, dar atunci nu se ştie ce viitor l se va rezerva literaturii. Concluziile unor statisticieni apuseni care încearcă să calculeze pînă unde omul va avea puterea tehnologică şi economică să-şi transforme existenţa sufletească odată cu cea fizică, se caracterizează printr-un optimism ştiinţific categoric, dublat de un pronunţat pesimism social: se pare că ne vom pierde aptitudinile de a înţelege şi controla schimbările făcute de noi înşine. Supuşi în permanenţă agresiunilor mentale şi fizice de care se plînge azi încă omul civilizat, urmaşii riscă să-şi piardă spiritul de conservare şi să piară dacă nu « se întorc la natură ».

Toate aceste speculaţii nu pot însă privi nici măcar teoretic o societate care luptă în paralel ca să-şi controleze toate puterile ei noi, materiale şi spirituale, spre a le pune în serviciul omeniei victorioase şi care evită şi combată, de pe acuma, pe întreg frontul ei ideologic şi social, orice elemente şi procese capabile să ducă în ultimă instanţă la alienarea omului, la nefericirea lui.

Aptă să recepteze mesajul oricărei alte naţiuni, literatura română şi-a oferit cele mai înalte valori specifice, atenţiei şi deseori preţurii cititorilor din alte ţări. Încă din amurgul secolului trecut, Titu Maiorescu scria: « căci orice individualitate de popor îşi are valoarea ei absolută, şi îndată ce este exprimată în puternica formă a frumosului, întîmpină un răsunet de iubire în restul omenirii ca o parte integrantă a ei, »

Datorită însuşirilor ei artistice, expresie a unui univers moral pe care poporul român şi l-a făurit de la ctitorii săi cei mari, literatura noastră a început să-şi arate mai mult lumii, chipul adevărat şi va trebui să facem totul ca prestigiul ei încă să crească, pe măsura meritelor şi prestigiului internaţional al României de azi.

În anii care au trecut de-un sfert de veac încoace, harta social-politică a lumii şi în consecinţă cultura universală — au cunoscut schimbări fundamentale. Raportul de forţe pe plan mondial s-a modificat în chip radical în favoarea socialismului şi în direcţia păcii între toate naţiunile. Iar noi, oamenii de cultură, scriitorii din ţara noastră, avem certitudinea că schimbările la care participăm ne vor conduce, în scurtă vreme, la înfăptuirea în România a unei societăţi socialiste multilateral dezvoltate, în care să ne putem construi, fără anxietate şi prejudecăţi, viitorul pe care ni-l rezervă secolul 21, cel ce nu va putea fi altfel decît Secolul Comunismului.

Subscription price, Five Dollars Per Annum in Advance. Single Copies, Fifteen Cents. Entered as Second-Class Matter, October 3, 1917. Postpaid. Accepted for mailing at special rate of postage provided for in Act of October 3, 1917. Authorized Second-Class Mail Matter. Postage paid at Chicago, Ill., and at additional mailing offices. Postmaster: Send address changes in this journal to THE JOURNAL OF THE AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION, 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Copyright, 1932, by American Medical Association. All rights reserved. Reproduction by other than the publisher without permission is prohibited.

Published by the AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION, 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editor: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Business Manager: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Advertising Manager: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

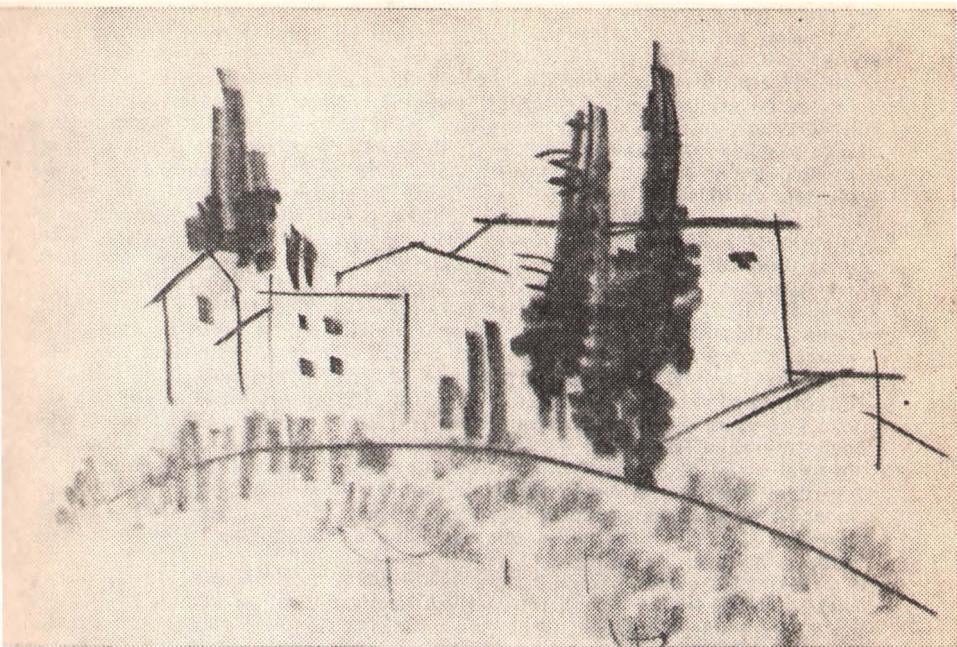
Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

Editorial Board: J. C. BRADY, M.D., 535 North Dearborn Street, Chicago 10, Ill.

CESARE PAVESE

CASA DE PE COLINĂ

roman

Cîndva spuneam colina așa cum aș fi spus marea sau pădurea. Mă întorceam acolo seara, din orașul care se întuneca, și pentru mine colina nu era un loc printre altele, ci o înfățișare a lucrurilor, un fel de a trăi. Astfel, nu vedeam nici o deosebire între aceste coline și cele de odinioară unde m-am jucat, copil, și acum trăiesc; un pămînt veșnic fărîmițat și șerpuint, roditor și sălbatec, drumuri și iar drumuri, case țărănești și povîrnișuri. Mă urcam acolo seara de parcă fugeam și eu de furia nocturnă a alarmelor, și drumurile forfoteau de oameni, bieți oameni care se împrăștiu să doarmă fie și prin poieni, ducîndu-și salteaua pe bicicletă sau în spate, strigînd și discutînd, îndărătnici, naivi și nepăsători.

Începam urcușul și fiecare vorbea despre orașul condamnat, despre noapte și spaimele amenințătoare. Eu, care trăiam de la un timp acolo sus, îi vedeam încet încet cotind și rîrindu-se, și venea clipa în care urcam singur între hățîșuri și parapet. Pribegeam atunci pîndind cel mai mic foșnet, înălțîndu-mi privirea la arborii familiari, adulmecînd miresmele firii și pămîntul. Nu eram trist, știam că în puterea nopții orașul putea să fie mistuit de flăcări și oamenii să moară. Viroagele, satele și potecile s-ar fi trezit dimineața împăcate și neclintite. De la fereastra dinspre livadă aș fi surprins din nou licărul zorilor. Aș fi dormit într-un pat, într-adevăr. Cei ascunși prin pajiști și păduri aveau să coboare din nou în oraș ca și mine, ceva mai istoviți și mai amorțiți însă. Era vară și-mi aduceam aminte alte seri cînd trăiam și locuiam în oraș, seri în care și eu coborîsem în toiu nopții cîntînd sau rîzînd, și mii de lumini punctau colina și orașul la capătul străzii. Orașul era ca un lac de lumină. Atunci, noaptea o petreceam în oraș. Nu știam că era un răstimp atît de scurt. Făceam cu toții risipă de prietenie și de timp în întîlnirile cele mai deșarte. Trăiam, sau cel puțin așa credeam, împreună cu ceilalți și pentru ceilalți.

Trebuie să spun — începînd această poveste a unei îndelungi amăgiri — că vina pentru ceea ce mi s-a întîmplat nu trebuie dată pe război. Dimpotrivă, eu trăiam de cîțva timp în casa în care închiriasem camerele acelea, dar dacă n-ar fi fost îndatoririle care să mă rețină la Torino, m-aș fi întors chiar atunci acasă la bătrîinii mei, printre aceste coline. Războiul mi-a tocit doar cea din urmă șovăială de a mă însingura, de a-mi mîncă singur amarul anilor, și într-o bună zi mi-am dat seama că Belbo, cîinele cel mare, era ultimul confident sincer care îmi mai rămînea. Odată cu războiul a devenit legitim să te închizi în tine, să trăiești de azi pe mîine, să nu mai tînjești după prilejurile pierdute. Dar s-ar spune că eu așteptam de mult războiul și că ținusem seamă de el, un război atît de neobișnuit și de mare, încît, cu puțină osteneală, puteai să te ghemuiești într-un colț și să-l lași să se dezlănțuie pe cerul orașelor, întorcîndu-te pe colină. Acum se petreceau astfel de lucruri încît a-ți duce viața fără să te plîngi, fără să vorbești aproape, mi se părea o atitudine demnă și mîndră. Amărăciunea aceea surdă în care se închisese tinerețea mea, își găsi în război un adăpost și un orizont.

Urcam din nou colina în seara aceasta; se însera, și dincolo de parapet, se înălțau crestele. Belbo, ghemuit pe potecă, mă aștepta la locul obișnuit, și în întuneric îl auzeam chelălăind. Tremura și rîciia pămîntul. Apoi fugi după mine sărînd să-mi atingă fața, și-l liniștii, îi vorbii, pînă cînd se potoli și alergă înainte și se opri să adulmece, fericit, un copac. Cînd își dădu seama că în loc să apuc pe cărare, mergeam mai departe spre pădure, făcu o săritură de bucurie și se ascunse printre arbori. E frumos să străbați colina împreună cu cîinele, și în timp ce umbli, el adulmecă și recunoaște pentru noi rădăcinile, vizuiniile, viețile ascunse și amplifică pentru noi plăcerea descoperirilor. Copil încă, mi se

părea că ducându-mă prin păduri fără tovarășia unui cîine aş fi pierdut o prea mare parte din viaţă şi din taina pămîntului.

Nu voiam să mă întorc acasă înainte de a se înnopta; deşi ştiam că stăpînele mele şi ale lui Belbo mă aşteptau ca de obicei să mă facă să vorbesc, să le răsplătesc grija pe care mi-o purtau şi pentru cîna rece şi familiaritatea lor, cu înşelătoarele şi fugarele păreri despre război şi despre lume pe care le păstram pentru aproapele meu. Uneori, un nou eveniment de război, o ameninţare, o noapte de bombe şi flăcări, le dădeau celor două femei prilej să mă întîmpine în poartă, în livadă, în jurul mesei, şi să trîncănească, să înmărmurească, să exclame, să mă tragă la lumină, să afle cine eram, să ghicească în mine pe unul de-al lor. Mie îmi plăcea să cinez singur, în camera întunecată, singur şi uitat, pîndind cu urechea, ascultînd noaptea, simţind timpul trecînd. Cînd în întuneric, deasupra oraşului îndepărtat mugea o alarmă, prima mea tresărire era de ciudă pentru singurătatea care se ducea, şi spaiemele, zarva care ajungea pînă acolo, pentru cele două femei care stingeau lămpile abia pîlpîind, şi pentru neliiniştită speranţă a unei întîmplări mari. Leşeam toţi în livadă.

Dintre cele două femei îmi plăcea mai mult bătrîna, mama, care în masivitatea şi în şubrezenia ei, avea ceva liniştit, pămîntesc şi pe care ţi-o puteai închipui sub bombe întocmai cum ar apărea o colină întunecată. Nu vorbea cine ştie ce, dar ştia să asculte. Cealaltă, fiica, o femeie nemăritată în vîrstă de patruzeci de ani, era gîrbovită, osoasă, şi se numea Elvira. Trăia tulburată de spaima că războiul va ajunge acolo sus. Îmi dădeam seama că se gîndea la mine cu neliinişte, şi mi-o spunea: suferea cînd eram în oraş, şi odată cînd mama o zeflemisi în prezenţa mea, Elvira răspunse că, dacă bombele mai distrugeau încă puţin Torino, ar fi trebuit să stau cu ele zi şi noapte.

Belbo alerga înainte şi înapoi pe potecă şi mă îmbia să mă afund în pădure. Dar în seara aceea am vrut să zăbovesc la o cotitură despădurită a urcuşului, de unde dominaam valea cea mare şi coastele. Aşa îmi plăcea colina, întinsă, cu spinările şi costişele ei şerpuind în întuneric. În trecut era la fel, dar o punctua atîtea lumini, o viaţă liniştită, oameni în case, tihnă şi bucurii. Se auzeau cîteodată şi acum voci răsunînd, rîzînd în depărtare, dar întunericul adînc apăsa, acoperea totul, şi pămîntul redevenise sălbatec, singur, cum îl cunoscusem, copil. Dincolo de cîmp şi de drumuri, dincolo de casele oamenilor, sub picioare, bătrîna inimă nepăsătoare a pămîntului se ascundea în întuneric, trăia în rîpi, în lucruri tainice, în spaiemele copilăriei. Începeam în acele timpuri să mă complac în amintiri din copilărie. Ca şi cum dincolo de resentimente şi incertitudini, dincolo de plăcerea de a sta singur, mă descopeream copil pentru a avea un tovarăş, un camarad, un fiu. Revedeam satul acesta în care trăisem. Eram noi singuri, copilul şi cu mine. Retrăiam descoperirile sălbatece de atunci. Sufeream, dar cu înfăţişarea ursuză a celui care nu-şi recunoaşte şi nici nu-şi iubeşte aproapele. Şi vorbeam, vorbeam, îmi ţineam tovarăşie. Eram noi doi singuri.

Din nou în seara aceea se urca dinspre coastă un zgomot de voci amestecat cu cîntece. Venea de pe povîrnişul celălalt, unde nu coborîsem niciodată şi părea o chemare din alte timpuri, o voce a tinereţii. Îmi amintii pentru o clipă grupurile de fugari care seara, ca nişte excursionişti, forfoteau la poalele colinei. Dar zgomotul nu se muta, se auzea mereu din acelaşi loc. Era ciudat să te gîndeşti că în întunericul ameninţător, în faţa oraşului amuţit, un grup, o familie, oameni oarecari, înşelau aşteptarea cîntînd şi rîzînd. Nu mă gîndeam că şi pentru asta era nevoie de curaj. Era iunie, noaptea era frumoasă sub cerul liber, era de ajuns să te laşi în voie; dar, în ce mă priveşte, eram mulţumit să n-am în viaţa mea un sentiment adevărat, nici o încurcătură, să fiu singur, nelegat de nimeni.

Acum mi se părea că am știut întotdeauna că vom ajunge la acea zbatere între colină și oraș, la acea nelinește nesfârșită care limita orice proiect la ziua de mâine, la deșteptare, și mai-mai că aș fi mărturisit-o, dacă cineva ar fi putut să mă asculte. Dar numai o inimă prietenă ar fi putut să mă asculte.

Belbo, înfipt pe povîrniș, lătra la voci. L-am strîns de zgardă, făcîndu-l să tacă, și-am ascultat atent. Printre vocile amețite, erau unele limpezi, și chiar una de femeie. Apoi rîseră, se învîlmășiră, și se înălță o voce izolată de bărnat, foarte frumoasă.

Eram gata să mă întorc, cînd îmi spusei: « Ești nărod. Cele două bătrîne te așteaptă. Lasă să aștepte ».

În întuneric încercam să ghicesc locul precis al celor care cîntau. Spusei: « Poate sînt oameni pe care-i cunoști ». L-am luat pe Belbo și i-am făcut semn spre celălalt versant. Murmurînd încet o frază din cîntec l-am îndemnat: « Să mergem acolo ». El dispăru dintr-o săritură.

Atunci, lăsîndu-mă călăuzit de voci, pornii pe potecă.

II

Cînd am ieșit în stradă și ascultam privind în întuneric, dincolo de creastă, aproape cufundată în țîrîitul greerilor, sună alarma. Simțeam, ca și cum aș fi fost acolo, orașul înghețînd, tropăitul pașilor, uși izbindu-se, străzile înfricoșate și pustii. Aici, stelele cerneau lumină. Acum cîntecul încetase în vale, Belbo lătră prin apropiere. Am alergat la el. Se ascunsese într-o curte și sărea în mijlocul unui grup de oameni care ieșiseră dintr-o casă. Prin ușa deschisă se strecura lumina. Cineva strigă: « Închide ușa, dobitocule », — și rîseră, strigînd. Ușa se închise.

Dintre ei, unii îl cunoșteau pe Belbo: cineva pomeni vesel pe cele două bătrîne, mă primiră fără să mă întrebe cine eram. Se duceau și veneau prin întuneric; erau și cîțiva copii, și priveau cu toții în sus. — Vor veni? Nu vor veni? — se întrebau. Vorbeau de Torino, de necazuri, de case distruse. O femeie, deoparte, se vîlcărea.

— Credeam că aici se dansează — am spus într-o doară.

— Bine-ar fi, — făcu umbra tînărului care vorbise cel dintîi cu Belbo. — Dar nimeni nu-și amintește să aducă clarinetul.

— Ai avea curajul? — spuse o voce de fată.

— După el, ar dansa și cu casa în flăcări.

— Da, da, — spuse o alta.

— Nu se poate, sîntem în război. Italiani, — aici vocea se schimbă, — războiul acesta l-am făcut pentru voi. Vi-l dăruiesc, fiți demni de el. Nimeni să nu mai danseze, nici să nu mai doarmă. Trebuie să faceți numai război, ca mine.

— Taci din gură, Fonso, dacă te-aude cineva.

— Ce să-i faci? Cîntăm.

Și vocea întonă cîntecul de la început, dar joasă, stinsă, de parcă s-ar fi temut că tulbură greerii. Se uniră voci de fete; doi tineri se alergară pe pajiște. Belbo începu să latre, furios.

— Fii cuminte, — i-am spus.

Sub pomi era o masă cu o damigeană și pahare. Stăpînul, un bătrînel, îmi turnă și mie. Era un fel de cîrciumă, dar toți, mai mult sau mai puțin rude, veneau de la Torino în grup.

— Cît timp mai ține așa, e bine — spunea o bătrînă —, dar cu noroiul și ploaia?

— Nu-ți fie teamă, bunico, aici e totdeauna un loc pentru dumneata.

— Acum nu-i nimic, e iarna asta.

— În iarna asta, războiul se termină, — spuse un băiețel, și fugi repede.

Fonso și fetele cântau, mereu cu voce domoală, mereu gata să prindă un zgomot, un buibuit din depărtare. Eu ascultam într-una corul greerilor și, când deodată bătrîna deschide din nou ușa, îi strigai să o închidă.

Regăseam la oamenii aceia, la tineri, în glumele lor, în însăși revărsarea generoasă a inimilor și a vinului, ceva cunoscut, care îmi amintea orașul din alte timpuri, alte nopți, plimbările pe Pad, petrecerile la cîrciumă și la barieră, prietenii trecute. Și în răcoarea colinei, în golul acela, în acea nelișițe care te ținea încordat, regăseam un parfum mai vechi, țărănesc, îndepărtat. Urmăream din instinct vocile fetelor, ale femeilor, și tăceam. La glumele lui Fonso rideam încet, cu plăcere. Mă așezasem sub cerul liber, cu ceilalți, pe un trunchi de copac.

O voce îmi spuse: — Și dumneata ce faci? ești în vilegiatură?

Am recunoscut vocea. Acum, gîndindu-mă, mi se pare evident. Am recunoscut-o fără să mă întreb a cui era. Era o voce puțin aspră, provocătoare, dură. Mi se păru vocea tipică a femeilor și a locului.

Am răspuns glumind că mă duceam după ciuperci, cu cîinele. Ea mă întrebă dacă, acolo unde predam lecții, se mîncau ciuperci. — Cine v-a spus că sînt profesor? — am întrebat surprins. — Se vede, — mi-a spus în întineric.

Era ceva de hîrjoană în voce. Sau parcă ghidușii de măști dintr-o farsă populară. Într-o clipă mi-am amintit discuțiile dinainte, fără să descopăr cine mă trădase. Mă gîndeam că acei care le cunoșteau pe bătrîne, știau poate de mine. Am întrebat dacă locuia la Torino sau acolo sus, pe colină.

— La Torino, — mi-a spus liniștită.

Mi-am dat seama, în umbră, că putea să fie bine făcută. Linia spinării și a genunchilor era curată. Ședea strîngîndu-și genunchii cu mîinile și-și lăsa capul pe spate cu un aer fericit. Am încercat să-i văd chipul.

— Nu cumva vrei să mă mînînci, — îmi spuse în față.

În momentul acela se auzi încetarea alarmei. Pentru o clipă toți au tăcut neîncrezători, apoi izbucni o zarvă mare, și băieții săreau în sus, bătrînele binecuvîntau, bărbații puseră mîna pe pahare și băteau tactul. — Pentru noaptea asta a trecut. — Vor veni mai tîrziu. — Italieni, pentru voi l-am făcut ! . . .

Ea nu se tulburase. Lăsa mereu capul pe spate, și cînd i-am șoptit: — Dumneata ești Cate. Ești Cate, — nu-mi mai răspunse. Cred că închisese ochii. Îmi veni rîndul să mă ridic, pentru că acum plecau acasă. Am vrut să plătesc vinul, dar îmi spuseră: « Fleacuri ! ». Am salutat, i-am strîns mîna lui Fonso și încă unuia, l-am chemat pe Belbo și, ca prin farmec, m-am trezit singur, pe stradă, privind panorama fără viață.

Puțin mai tîrziu reîntrasem în oraș. Dar între timp se înnoptă, noapte adîncă, și Elvira aștepta, lîngă trepte, cu mîinile încrucișate și mută. Spuse doar atît: — În seara asta te-a prins alarma. Ne-ai pus pe gînduri — . Am dat din cap și zîmbind în farfurie, am început să mînînc. Ea se învîrtea în jurul luminii, tăcută, dispărea în bucătărie, închidea dulapurile. — De-ar fi așa în toate seriile, am mormăit. Nu spuse nimic.

Mestecînd, mă gîndeam la întîlnire, la cele petrecute. Mai mult decît Cate, mă interesa timpul, anii. Era de necrezut. Opt, zece? Mi se părea că am redeschis o cameră, un dulap, uitate, și că regăseam înăuntrul viața altora, o viață inutilă, plină de primejdii. Asta era ceea ce uitasem. Nu atît pe Cate, nu bietele plăceri de odinioară, ci pe tînărul care trăise acele zile. Tînărul temerar care fugea de lucruri, crezînd că ele au să se împlinească din nou, care era un bărbat în puterea

cuvîntului și se uita mereu în jur să vadă dacă viața te lovește cu adevărat, acest tinăr mă uimea. Ce era comun între mine și el? Ce făcusem pentru el? Acele nopți banale și înflăcărâte, acele riscuri întâmplătoare, acele speranțe familiare ca un pat sau o fereastră, — totul părea amintirea unor meleaguri îndepărtate, a unei vieți zbuciumate, pe care te întrebi, gîndindu-te la ea, cum ai putut s-o iubești și s-o trădezi astfel.

Elvira luă o luminare și se opri în fundul camerei. Era în afara conului de lumină a lămpii din mijloc și-mi spuse să sting cînd voi ieși. Lîngă întrerupătorul camerei era acela al lampionului de afară și cîteodată greșeam și inundam cu lumină curtea.

Am spus deodată: — Fii liniștită. Îl voi stinge pe cel care trebuie. — Ea tuși cu mîna la gură și rise. — Noapte bună.

Iată, îmi spuneam abia rămas singur, nu mai ești băiatul acela, nu mai înfrunți primejdiile de odinioară. Această femeie ar vrea să-ți spună să te întorci mai repede acasă, ar vrea să vorbească cu tine, dar nu îndrăznește, și poate chiar își frînge mîinile, poate chiar strînge perna în brațe și își mîngîie gîtul. Nu are pe vino-ncoace și o știe bine. Dar se amăgește văzîndu-te trăind singur și speră că viața ta e toată aici înăuntru, în jurul lămpii, în cameră, în frumosele perdeluțe, în cerceaful pe care ți l-a spălat. Tu o știi, dar nu mai înfrunți aceste riscuri. Nu o cauți pe ea, ci cel mult colinele tale.

Mă întreb dacă odinioară Cate s-a amăgit la fel. Acum opt ani, cine era Cate? O fată glumeață și fără ocupație, slabă și stîngace, puțin violentă. Dacă ieșeam împreună, dacă venea la cinema sau pe pajiști cu mine, dacă mă strîngea de braț ascunzîndu-și unghiile roase, nu însemna, pentru asta, că spera ceva. Era anul în care eu închiriasem o cameră pe via Nizza, cînd dădeam primele lecții și mîncam adesea la lăptărie. De acasă îmi trimeteau bani; pe atunci, oricum, îmi ajungeam mie însumi. Nu aveam nici un viitor în afara aceleia nedefinit al unui tînar țaran care a învățat și care trăiește în oraș, privind cu luare aminte în jur și pentru care fiecare dimineață e o aventură și o făgăduință. Vedeam lume multă în zilele acelea, îmi făceam de lucru și aveam de-a face cu mulți. Erau printre ei prietenii din anii de școală, era Gallo care apoi a murit ucis de o bombă în Sardinia, erau femeile, surorile lor, și Martino, jucătorul care s-a căsătorit cu casiera, și flecarii, ambițioșii care scriau cărți, comedii, poezii, le purtau în buzunar și discutau despre ele la cafenea. Împreună cu Gallo ne duceam să dansăm, urcam colina — era și el de pe meleagurile mele — plănuiam să deschidem o școală rurală, el ar fi predat agrotehnica și eu științele naturale, am fi cumpărat pămînt, am fi făcut pepiniere, am fi modernizat agricultura. Nu știu cum a nimerit printre noi Cate. Locuia la barieră, la marginea pajiștilor care duc spre Pad. Gallo avea alte grupuri decît ale noastre; juca biliard în capătul străzii Nizza; o dată cînd ne-am plimbat cu barca, a trecut printr-o curte să o cheme pe Cate. Apoi m-am dus singur cu ea, vara.

Lăsăm barca trasă la mal, coboram pe iarbă și ne făceam că ne luptăm printre tufe de flori. Multe femei mă intimidau, dar Cate nu. Pe ea te puteai supăra ușor, fără să pierzi inițiativa. Era cam ca la cîrciumă cînd ceri de băut: nu aștepti un vin grozav, dar știi că va veni. Cate se lăsa mîngîiată. Apoi o cuprindea teama că o vede cineva. Între noi nu era nevoie de vorbe multe; și asta îmi dădea curaj. Nu trebuia să vorbești sau să făgăduiești ceva. — Ce deosebire este, — îi spuneam, — între a te lupta și a te îmbrățișa? — Astfel ne-am iubit pe iarbă, o dată, de două ori, cu stîngăcie. Veni apoi ziua cînd ne spuneam încă din tramvai că mergem să facem dragoste. Într-o dimineață cînd abia ajunși ne surprinse furtuna, am regretat, vîsînd cu putere, prilejul pierdut.

Într-o seară Cate urcă scările casei mele să fumăm liniștiți o țigară și de data asta am făcut dragoste cu mai multă plăcere pe pat, și ea spunea ce frumos e, cînd plouă sau e frig, să ne întîlnim și să fim împreună, să stăm de vorbă și să ne destăinuim. Îmi mîngîie cărțile și le adulmecă în joacă, și mă întrebă dacă într-adevăr mă puteam folosi de cameră zi și noapte fără ca nimeni să vină să mă plictisească. Ea trăia împreună cu ai săi, șase sau șapte, în două camere, într-o curte. Dar aceea a fost singura seară în care a venit să mă caute. Apărea în schimb la cafeneaua unde eu îmi vedeam prietenii, dar, deși se afla acolo Gallo și o salutam cu toții, se simțea stingheră și își pierduse buna dispoziție. Apoi mă zbăteam între satisfacția de a avea fata și rușinea pentru înfățișarea ei umilă și naivă. Îmi spunea că ar fi vrut să știe să scrie la mașină, să lucreze într-un mare magazin, să cîștige ca să poată merge la băi. Îi cumpăram cîteodată un ruj care o umplea de bucurie, și astfel mi-am dat seama că poți să păstrezi o femeie, s-o modelezi, să o faci să se bucure de viață, dar dacă știi din ce e făcută eleganța ei, nu-ți mai place. Cate avea rochia uzată și poșeta crăpată; era înduioșător s-o ascuți, într-atît era de mare contrastul dintre viața și dorințele ei; dar bucuria pe care i-a făcut-o rujul acela m-a scos din fire, m-a făcut să-mi dau seama că pentru mine ea nu era decît sex. Sex disgrățios, nesuferit. Era un chin s-o știi atît de nemulțumită și de neștiutoare. Îi părea rău uneori, dar avea entuziasme prostești, încăpătînări și candori care te scoteau din fire. Ideea de a fi legat de ea, de a-i datora ceva, de pildă timp, mă apăsa de fiecare dată. Într-o seară, sub porticurile gării, o țineam la braț și vroiam să vină în camera mea. Erau ultimele zile de vară și băiețelul stăpînei mele se întorcea a doua zi din colonie; cu el acasă era cu neputință să primești o femeie. O rugai, o implorai să vină, glumind și făcînd pe bufonul. — Nu te mînînc, — îi spuneam. Nu voia să știe de nimic. — Nu te mînînc. — Împotrivirea aceea încăpătînată mă scotea din sărite. Mă ținea strîns de braț și repeta:

— Să mergem la plimbare.

— Pe urmă mergem la cinema, — i-am spus rîzînd. — Am bani.

Și ea îmbufnată: — Nu vin cu tine pentru bani.

— Ba eu da, i-am spus în față — eu vin cu tine pentru pat. — Ne privirăm indignați, roșii la față amîndoi. Am simțit mai tîrziu rușinea, și, cred că, rămas singur, aș fi plîns de ciudă, de n-ar fi fost orgoliul și bucuria care mă invadau că acum deveneam liber.

Cate plîngea, îi curgeau lacrimile. Îmi spuse încet: — Atunci vin cu tine. — Am ajuns la poartă fără să vorbim; ea mă strîngea și se rezema de umărul meu cu toată greutatea. La poartă mă făcu să mă opresc. Se zbătea, spunînd: — Nu, nu te cred, — mă strînse de braț ca o menghină, și fugi.

Din seara aceea n-am mai văzut-o. Nu m-am gîndit mult la împlinirea noastră fiindcă speram că o să se întorcă. Dar cînd am înțeles că nu se va reîntoarce, arsura grosolăniei mele se potolise. Gallo și prietenii erau din nou orizontul meu, și în sfîrșit gustam din plin plăcerea aceea a resentimentului satisfăcut, a prilejului pierdut în chip fericit, care a devenit apoi pentru mine o obișnuință. Nici măcar Gallo nu mi-a mai vorbit despre asta, n-a mai avut timpul s-o facă. A plecat ca ofițer în războiul din Africa și nu l-am mai văzut un timp. În iarna aceea am uitat de agrotehnica lui și de școala rurală, am devenit orășan cu totul și am înțeles că viața era cu adevărat frumoasă. Frecventam multe case, vorbeam de politică, cunoșteam alte primejdii și alte plăceri și ieșeam mereu cu bine din ele. Am început munca științifică. Am văzut oameni și am cunoscut colegi. Cîteva luni am studiat mult și mă gîndeam la viitor. Umbra aceea de nesiguranță care plutea în aer, febra aceea a tuturor, amenințarea, războiul atît de

aproape de noi, făceau zilele mai vii și primejdiile mai inutile. Puteai să renunți și apoi să începi din nou; nu se întâmpla nimic și totul avea gust. Mîine, cine știe?

Acum lucrurile se întâmplau pe neașteptate și era război. Mă gîndeam la război noaptea, așezat în conul de lumină, în timp ce bătrînele dormeau, solemne, patetice și împăcate. Ce importanță au alarmele pe colină, atunci cînd toți s-au întors acasă și nu se zăresc crăpături? Și Cate dormea în casa din mijlocul pădurii. Se mai gîndea oare la vechea mea răutate? Eu mă gîndeam de parcă ar fi fost ieri, și nu-mi părea rău că întîlnirea noastră fusese atît de scurtă și de sumbră.

Cîteva zile, m-am gîndit la ea, muncind la Torino, plimbîndu-mă, întorcîndu-mă seara acasă, vorbind cu Belbo. Într-o noapte eram în livadă și sună altă alarmă. Antiaeriana începu imediat să tragă. Ne-am retras în camera care se cutremura din cauza bubuiturilor. Afară schije moarte șuierau printre arbori. Elvira tremura; bătrîna tăcea. Apoi urmă vuietul motoarelor și al bombelor. Fereastra se înroșea într-una și se deschidea orbitoare. Ținu mai mult de o oră, și cînd am ieșit sub ultimele explozii izolate, toată valea orașului Torino era în flăcări.

III

Dimineața m-am întors în oraș, o dată cu mulțimea de oameni, în timp ce în depărtare răsunau încă bubuituri și vuiete. Peste tot oamenii alergau și cărau baloturi. Asfaltul bulevardelor era plin de găuri, de covoare de frunze, de băltoace de apă. Parcă bătuse piatra. În lumina clară pîrîiau, roșii și impudice, ultimele incendii.

Ca întotdeauna, școala era neatinsă. Mă primi bătrînul Domenico, nerăbdător să plece să vadă dezastrul. Mai trecuse odată, înaintea zorilor, la încetarea alarmei, la ora cînd toți pleacă și toți se ivesc pe neașteptate, cîte un cîrciumar întredeschide ușa și strecoară lumina (oricum, marile incendii sînt pretutîndeni) și poți să bei ceva și îți face plăcere să te întîlnești cu cineva. Mi-a povestit cum a fost noaptea în adăpostul nostru, în care el dormea. Nici o lecție pentru azi, se înțelege. De altfel și tramvaiele se opriseră, cu ușile larg deschise și pustii, acolo unde le surprinsese sfîrșitul lumii. Toate firele erau rupte. Toate zidurile mînjite ca de aripa înnebunită a unei păsări de foc. — Nenorocită stradă, nu trece nimeni, — repeta Domenico. Secretara n-a apărut încă. Nici Fellini. Nu poți să afli nimic.

Trecu un biciclist, care, ținînd piciorul pe pămînt, ne spuse că Torino era distrus cu desăvîrșire. — Sînt mii de morți, — ne spuse. — Au făcut gara una cu pămîntul, au ars piețele. Au spus la radio că se întorc deseară. — Și fugi pedălînd, fără să privească înapoi.

— Țasta are limba lungă, — mormăi Domenico. Nu-l înțeleg pe Fellini. De obicei la ora asta e aici.

Strada noastră era într-adevăr solitară și liniștită. Pîlcul de arbori din curtea liceului încingea ca o ghirlandă zidul înalt, ca într-o grădină de provincie. Aici nu ajungeau nici măcar zgomotele obișnuite, huruitul tramvaielor, vocile ome-nești. Părea ceva din alte timpuri să nu auzi tropăitul pașilor de copii în dimineața aceea. Era de necrezut ca, în întunericul nopții, să se deslănțuie sfîrșitul lumii chiar și pe cerul acela calm dintre case. Îi spusei lui Domenico să plece, dacă vroia, să-l caute pe Fellini. Aveam să rămîn în camera portarului să-l aștept.

Îmi petrecui o parte a dimineții aranjînd registrul de clasă pentru apropiatele rezultate de sfîrșit de an. Făceam mediile, scriam aprecieri. Din cînd în cînd înălțam capul spre coridor, spre sălile goale. Mă gîndeam la femeile care pre-

gătesc un mort, îl spală și îl îmbracă. Într-o clipă cerul putea din nou să mugească, să se aprindă, și din școală să nu rămână decât o groapă adâncă. Doar viața, simpla viață avea importanță. Registrele, școlile și cadavrele erau lucruri știute dinainte.

Murmurînd în liniște numele copiilor, mă simțeam ca o bătrînă care mor-măie rugăciuni. Surideam. Le vedeam chipurile. Muriseră azi noapte oare? Bucuria lor de a doua zi după un bombardament — vacanța așteptată, noutatea, dezordinea — semăna cu plăcerea mea de a fugi în fiecare seară de alarme, de a mă regăsi în camera proaspătă, de a mă întinde pe pat fără griji. Puteam să rid de inconștiență lor? Toți eram inconștienți în acest război, pentru noi toți aceste evenimente înspăimîntătoare deveniseră banale, cotidiene, neplăcute. Cine le mai lua în serios și spunea — E război, — acela era mai rău, era un amăgit, un mutilat.

Și totuși, azi noapte cineva murise. Dacă nu mii, măcar cîteva zeci. Era des-tul. Mă gîndeam la oamenii care rămîneau în oraș. Mă gîndeam la Cate. Îmi intrase în cap că ea nu se urca acolo, sus, în fiecare seară. Parcă auzisem ceva în acest sens, în curte, și într-adevăr, de cînd cu alarma aceea nu mai cîntaseră. Mă întrebam dacă aveam să-i spun ceva, dacă mă team de ceva. Mi se părea că regret doar întunericul acela, atmosfera aceea de casă și de pădure, vocile tinere, noutatea. Cine știe dacă în noaptea aceea Cate nu cîntase împreună cu ceilalți. Dacă nu s-a întîmplat nimic, mă gîndeam, deseară se întorc sus.

Sună telefonul. Era tatăl unui copil. Vroia să știe dacă într-adevăr nu se țineau lecții. Ce dezastru azi noapte. Dacă toți profesorii și domnul director erau cu toții sănătoși și nevătămați. Dacă fiul lui învăța la fizică. Firește, războiul e război. Să am răbdare. Trebuie să înțeleg și să ajut familiile. Cu mult respect și să-l scuz.

Din clipa aceasta telefonul nu mai avu pace. Telefonară copii, telefonară cîțiva colegi și secretara. Telefonă Fellini, din infern. — Funcționează? — spuse mirat. Simții strîmbătura de nemulțumire care îi schimonosea fața. — Nu e nimeni la poartă, ce-ți închipui? Că-i sîrbătoare? Vino numaidecît să-i dai o mînă de ajutor lui Domenico. Închise. Ieșii afară. Nu mai voiam să răspund. După o noapte ca aceea, totul era ridicol.

Sfîrșii dimineața hoinărind, în neorînduială și în soare. Unii alergau, alții priveau. Din casele dărîmate se înălța fumul. Răspîntiile erau blocate. Sus, prin-tre zidurile năruite, covoare și lighene atîrnau la soare. Nu era ușor totdeauna să deosebești ruinele vechi de cele noi. Se observa efectul de ansamblu și se credea că o bombă nu cade niciodată unde a căzut prima. Bicicliști curioși, transpirați, puneau piciorul pe pămînt, priveau și apoi plecau din nou la alte spectacole asemănătoare. Îi însuflețea o dragoste nestinsă pentru aproapele. Pe trotuare, acolo unde se întînsese pîrjolul, se îngrămădeau copii, saltele, mobile distruse. Era deajuns o bătrînă pentru a goli o locuință. Oamenii priveau. Din cînd în cînd cercetam cerul.

Era ciudat să vezi soldații. Cînd treceau în patrule, cu lopată și cască, știam că se duceau să dezgroape adăposturile, să scoată morții și pe cei vii, și am fi vrut să-i îndemnăm, să le strigăm să alerge, să dea zor. De altceva nu erau buni, spuneam între noi. Războiul oricum era pierdut, se știa. Dar soldații mărșă-luiau încet, ocoleau gropile, se întorceau și ei să arunce o privire caselor. Cînd trecea cîte o femeie frumusică, o salutau în cor. Soldații erau singurii care mai observau că femeile existau încă. În orașul răscolit, și mereu în alertă, nimeni nu mai privea femeile ca odinioară, nimeni nu le urmărea, nici măcar în rochiile de vară, nici chiar dacă rîdeau. Și în această privință, eu prevăzusem războiul.

Pentru mine acest risc încetase de la un timp. Dacă mai aveam încă dorințe, nu mai aveam iluzii.

Într-o cafenea în care am citit un ziar — apăreau încă ziarele — clienții își vorbeau în șoaptă. Ziarul spunea că războiul era cumplit, dar era un lucru în întregime al nostru, făcut din credință și din pasiune, ultima bogăție care ne mai rămânea. Se întâmplase că bombele căzuseră și deasupra Romei, distrugând o biserică, pîngărind morminte. Acest fapt îi angaja și pe cei morți, era cel din urmă dintr-un șir de orori care indignaseră toată omenirea civilizată. Trebuia să credem în această ultimă insultă. Se ajunsese la un punct în care lucrurile nu puteau să meargă mai rău. Inamicul își pierdea capul.

Un client pe care-l cunoșteam, un bărbat gras și jovial, spuse că în fond războiul acesta era ca și cîștigat. — Mă uit în jur, și ce văd? — striga. — Trenuri pline, comerț en gros, bursă neagră și bani. Hotelurile lucrează, întreprinderile lucrează, peste tot se lucrează și se cheltuiește. E vreunul care cedează, care vorbește de renunțare? Pentru patru case distruse, o nimica toată. De altfel, guvernul le plătește. Dacă în trei ani de război am ajuns aici, să sperăm că o să mai rezistăm încă puțin. Oricum, să murim în pat sîntem toți în stare.

Ceea ce se întâmplă nu-i din vina guvernului, — spuse un altul. — Merită să ne întrebăm unde ne-ar fi dus un alt guvern.

Am plecat de acolo fiindcă știam toate acestea. Afară se stingeau incendii mare care mistuise un bloc pe bulevard. Hamalii scoteau afară lampadare și fotolii. Sub cerul liber, claie peste grămadă, înghesuiseră mobilă, măsuțe cu oglinzi, lăzi mari. Lucrurile acelea elegante te făceau să te gîndești la o vitrină frumoasă. Îmi veniră în minte casele de odinioară, serile, discuțiile, elanurile mele. Gallo era în Africa de mult, eu lucram la Institut. A fost anul în care am crezut în știință ca un mod de viață civilizat, în știința academică cu laboratoare, congrese și catedre. Anul marilor riscuri. Cînd am cunoscut-o pe Anna Maria și am vrut s-o iau în căsătorie. Aș fi devenit asistentul tatălui ei. Aș fi călătorit. În casa ei erau fotolii și perne, se vorbea despre teatru și despre munte. Anna Maria a știut să înțeleagă firea mea țărănească, îmi spunea că eram altfel decît ceilalți, admira proiectul meu de școli rurale. Numai că, vorbind despre Gallo, îl considera un dobitoc antipatic. Lîngă Anna Maria am învățat să vorbesc, să nu spun prea multe, să trimit flori. Toată iarna am ieșit împreună și într-o noapte, la munte, m-a chemat în camera ei. Din clipa aceea a pus stăpînire pe mine, și fără să-mi îngăduie familiaritate, pretinse de la mine un abandon servil. În fiecare zi avea alte toane și mă disprețuia pentru răbdarea mea. Cînd veneau scenele — priviri amenințătoare și tulburate — devenea tăcută și plîngea ca un copil. Spunea că nu mă înțelege și că o înspăimînt. Ca să termin odată, am vrut s-o iau în căsătorie. O ceream de soție pretutindeni, pe scări, la dans, pe portaluri. Devenea misterioasă și suridea.

Totul a durat trei ani și eram gata să mă omor. S-o ucid pe ea, nu merita osteneala. Dar mi-am pierdut pasiunea pentru înalta știință, pentru lumea bună, pentru institute științifice. Mă simțeam țaran. Și cum războiul nu izbucni în anul acela (tot mai credeam că războiul rezolvă ceva), am concurat la o catedră și am început altă viață. Acum îmi vine să rîd de flori și de perne, dar la început cînd vorbeam despre ele cu Gallo, sufeream încă. Altădată Gallo, în uniformă, îmi spunea: — Prostii. Ne vine rîndul tuturor odată. — Dar el nu se gîdea că nimic din ceea ce ni se întâmplă, nu ni se întâmplă fără rost. Într-un fel, continuam să sufăr, nu pentru că o regretam pe Anna Maria, ci pentru că ideea de femeie reprezenta pentru mine amenințarea aceea. Dacă mă închideam puțin

cîte puțin în resentiment, era pentru că acest resentiment îl căutam. Pentru că totdeauna îl căutasem, și nu numai cu ea.

La aceasta mă gîndeam, stînd pe trotuarul de pe bulevard, în fața blocului năruit. La capătul bulevardului, printre arbori, se vedea spinarea mare a colinelor verzi și înalte, în plină vară. Mă întrebam de ce rămîneau în oraș și nu fugeam acolo sus înainte de căderea serii. De obicei alarma venea noaptea; dar ieri, la Roma, sunase la amiază. Oricum, în primele zile ale războiului nu coboram în adăpost; îmi impuneam să rămîn în clasă, plimbîndu-mă și tremurînd. Pe atunci atacurile te făceau să rîzi. Acum erau masive și înspăimîntătoare, pînă și urlatul sirenei te înflora. Nu exista vreun temei pentru care rămîneau în oraș pînă seara. O întreagă categorie de oameni, norocoșii, cei veșnic primii, plecau sau plecaseră la țară, în vilele de la munte sau de la mare. Acolo își duceau viața obișnuită. Era treaba servitorilor, a portarilor, a nenorociților, să le păzească blocurile și, dacă focul venea, să le salveze lucrurile. Era treaba hamalilor, a soldaților, a mecanicilor. Apoi și aceștia fugeau, noaptea, prin păduri, în cîrciumi. Dormeau puțin. Beau ca să uite. Discutau, cîte zece, într-o groapă. Îmi era rușine că nu eram de-al lor, și aș fi vrut să-i întîlnesc pe bulevarde să vorbesc cu ei. Sau, poate că mă bucuram doar de riscul acela neînsemnat și nu făceam absolut nimic să mă schimb. Îmi plăcea să stau singur și să-mi închipui că nimeni nu mă aștepta.

IV

În seara aceea m-am întors acasă sub umbra lunii și am flecărit după cină, în livadă, așa cum le plăcea bătrînelor mele. Din casa vecină, venise Egle, o elevă de cincisprezece ani, pe care Elvira o ocrotea. Spuneau că școlile trebuiau să se închidă, că era o crimă să mai ții copiii în oraș.

— Și profesorii. Și portarii — adăugai eu. — Și vatmanii. Și casierele barurilor.

Glumele mele o stînjeneau pe Elvira. Ochișorii lui Egle mă cercetară pe furiș.

— Credeți ceea ce spuneți — mă întrebă bănuitoare, — sau glumiți și în seara asta?

— E treaba soldaților să facă războiul, — spuse mama Elvirei. — Nu s-au mai văzut niciodată asemenea lucruri.

— E treaba tuturor, — spusei. — La rîndul lor, toți au strigat că vor război.

Luna apunea printre arbori. Peste cîteva nopți avea să fie plină și să inunde cerul și pămîntul, să dezvăluie Torino, să aducă alte bombe.

— Au spus, — zise Egle deodată, — că războiul se termină anul ăsta.

— Se termină? — îi spusei. — Nici n-a început încă.

Mă oprii. Ascultam și le vedeam ochii tulburîndu-se, Elvira se concentra, toate tăcură. — Cineva cîntă, — izbucni Egle, tresărind.

— Asta nu e rău.

— Ce nebuni!

Mă despărții de Egle la poartă. Rămas singur printre arbori, nu găsii numai-decît drumul. Belbo urmărea o potecă a lui, și pufnea printre vrejurile de mure. Umblam în neștire cum mergi sub lună, amăgit de arbori. Din nou Torino, adăposturile, armele, mi se părură lucruri îndepărtate, închipuiri. Dar și înîntîlnirea pe care o căutam, acele voci plutind în aer, Cate însăși, totul părea ireal. Mă întrebam ce aș fi spus dacă aș fi putut vorbi despre ea, de pildă, cu Gallo.

Am ajuns la drum în clipa când mă gîndeam la război, la morțile inutile. Curtea era goală. Cîntau pe pajiștea din spatele casei, și cum Belbo rămăsese în mijlocul coastei, nimeni nu mă observă. În umbra slabă vedeam grilajul, măsuțele de piatră, ușa întredeschisă. Dintr-un balcon de lemn atîrnau știuleți de porumb de anul trecut. Toată casa avea un aspect părăsit, aproape rustic.

« Dacă iese Cate, — mă gîndeam, — poate să-mi spună orice, să se răzbune ».

Eram gata să plec, să mă întorc în pădure. Speram că ea nu e acolo, că rămăsese la Torino. Dar un băiețel dădu colțul în fugă și se opri. Mă văzuse. — Nu-i nimeni aici? — am spus.

Mă privea șovăitor. Era un băiat palid, îmbrăcat marinărește, aproape comic în lumina aceea albă a lunii. În prima seară nu-l observasem.

Se duse la ușă și strigă:

— Mamă —. Ieși Cate cu o farfurie plină de coji. În clipa aceea Belbo țîșni în goană, rostogolindu-se și sărind în umbră. Băiatul se strînse lîngă fusta lui Cate, speriat.

— Prostule, — îi spuse Cate, — nu-ți face nimic.

— Mai sînteți încă vii? — i-am spus lui Cate.

Ea se îndreptă spre grilaj să arunce cojile. Se opri la jumătatea drumului. Întoarse capul — era mai înaltă ca odinioară — și recunoscu zîmbetul ironic. — Glumești? — îmi spuse. — Vii înapoi ca să glumești?

— Ieri noapte, — am spus, — nu v-am auzit cîntînd și credeam că ai rămas la Torino.

— Dino, îi spuse băiatului, Azyrli cojile și-l trimise în casă cu farfuria.

Cînd rămase singură, nu mai rîdea. Spuse: — De ce nu te duci cu ceilalți?

— E fiul tău? — îi spusei.

Mă privi fără să vorbească.

— Te-ai măritat?

Dădu din cap cu putere — o recunoșteam și în acest gest — și spuse: Ce-ți pasă?

— E un băiat frumos, bine îngrijit, — am spus.

— Îl însoțesc la Torino. Merge la școală, — spuse ea, — ne întoarcem sus înainte de a se înnopta.

O vedeam bine în bătaia lunii. Era aceeași, dar părea alta. Vorbea sigură de ea, parcă ieri o ținusem la braț. Era îmbrăcată cu o fustă scurtă, țărănească.

— Tu nu cînti?, — am spus.

Din nou acel surîs aspru, din nou gestul acela din cap. — Ai venit să ne auzi cîntînd? De ce nu te întorci la cafeneaua ta?

— Proasto, — am spus cu un zîmbet pe care odinioară nu-l aveam. — Încă te mai gîndești la timpurile acelea?

Îi vedeam gura senzuală de atunci, dar mai strînsă, puternică. Băiatul ieși din nou în curte și Belbo începu să latre. — Aici, Belbo, strigai. Dino trecu, alergă în spatele casei.

— Tu nu crezi, — îi spusei lui Cate, — dar singurul meu tovarăș e cîinele acesta.

— Nu e al tău, zise ea.

Atunci am întrebato, glumind, dacă știa cu adevărat ceva despre mine.

— Eu nu știu nimic despre tine, — îi spusei. — Ce viață ai dus, cum o duci acum. Știi că Gallo a murit în Sardinia?

Cate îmi spuse: — Nu-i adevărat, — și rămase descumpănită. I-am povestit cum s-a întâmplat, și aproape plîngea. — E războiul ăsta, — spuse apoi, — porcăria asta. — Nu mai era aceeași. Privea în pămînt, încrunțată.

— Și tu ce-ai făcut? — am întrebat, — ai ajuns vînzătoare?

Din nou strîmbă din gură și mă întrebă de ce mă interesa. Stăteam față în față. Îi luai mîna. Dar nu voiam să creadă că mă jucam cu trecutul. Îi atinsei ușor încheietura mîinii. — Nu vrei să-mi spui ce viață ai dus?

Ieși o femeie bătrînă și grasă, spunînd: — Cine e? — Cate îi spuse că eram eu, bătrîna se apropie să stea de vorbă; în clipa aceea luna coborî de tot.

— Dino a plecat cu ceilalți, — spuse Cate.

— De ce nu-i schimbi costumul de marinar? — spuse bătrîna. — Nu știi că iarba îi murdărește fundul?

Cate îndrugă ceva; eu vorbii despre lună. Pornirăm împreună spre pajiște. Încetaseră să cînte și rîdeau. Pe drumul scurt aflai că bătrîna era bunica lui Cate, că acolo era o cîrciumă, Le Fontane, dar că de cînd cu războiul nu mai trecea nimeni pe acolo. — Dacă războiul ăsta nu se termină, — spuse bătrîna, bunicul tău vinde tot și ajungem cu toții pe drumuri.

În spatele casei erau puțini de data asta: Fonso, un altul, două fete. Mîncau mere sub un arbore. Le rupeau de pe crengile joase. Mîncau și rîdeau. Dino stătea la marginea pajiștei și-i privea.

Cate o luă înainte și-i vorbi. Eu rămăsei cu bătrîna în umbra casei.

— Era mai multă lume noaptea trecută, — spusei. — Au rămas la Torino?

Bătrîna spuse: — Nu toți avem automobil. Unii lucrează pînă noaptea tîrziu. Tramvaiele nu merg. — Apoi mă privi și vorbi mai încet. — Cei care conduc, sînt o adunătură, — mormăi. — Scursură ordinară. Nu se gîndesc deloc. pe mîinile cui ne-au dat.

Îl salutai pe Fonso de la distanță. Îmi striga ceva, făcînd semn cu mîna. Strigau, aruncînd cu mere și alergau. Cate se întoarse spre noi.

Din casă se auzi strigînd. Se deschisese o ușă întunecoasă și cineva spunea: — Fonso, e ora.

Atunci, cu toții, fetele, tinerii, copilul, alergară pe lîngă noi, trecură, dispărură.

Bătrîna suspină. — Of, spuse mișcîndu-se. — Și ăia. Dacă s-ar pune de acord. Oricum, între ei nu se mîncă. Cei care intră la apă sîntem noi.

Am rămas singur cu Cate. — Nu vîi să ascuți radio? — îmi spuse.

Făcu cîțiva pași împreună cu mine, apoi se opri. — Nu cumva ești fascist? — îmi spuse.

Era serioasă și rîdea. Îi luai mîna și răbufnii. — Sîntem cu toții, dragă Cate, — am spus încet: — Dacă n-am fi, ar trebui să ne revoltăm, să aruncăm cu bombe, să ne riscăm pielea. Cine nu se amestecă și e mulțumit, e un fascist.

— Nu-i adevărat, — îmi spuse, — se așteaptă momentul. Trebuie să se termine războiul.

Era indignată de tot. O țineam de mînă.

— Cîndva, — îi spusei rîzînd, — nu știai lucrurile astea.

— Tu nu faci nimic? Ce faci prietenii tăi?

Atunci i-am spus că pe prietenii nu-i mai vedeam de la un timp. Unii se căsătoriseră, alții se transferaseră, cine știe unde. — Ți-l amintești pe Martino? S-a căsătorit într-un bar.

Am rîs împreună de Martino.

— Li se întîmplă tuturor așa, — continuai. — Petreci împreună luni, ani, apoi se întîmplă ceva. Pierzi o întîlnire, te muți, și unul pe care-l vedeai în fiecare zi, nu mai știi nici măcar cine e.

Cate îmi spuse că era vina războiului.

— A existat întotdeauna războiul acesta, — i-am spus. — Cu toții sîntem singuri într-o bună zi. Și apoi nu e tocmai atît de rău. Ea mă privi de jos în sus. — Cînd și cînd regăsești pe cineva.

— Și ce-ți pasă? Tu nu vrei să faci nimic și vrei să stai singur.

— Da, — i-am spus, — îmi place să fiu singur.

Atunci Cate îmi povesti despre ea. Spunea că muncise, că fusese muncitoare, cameristă într-un hotel, supraveghetoare într-o colonie. Acum se ducea în fiecare zi la spital, să lucreze. Vechea casă de pe via Nizza se dărîmase și muriseră toți, cu un an înainte.

— În seara aceea, îi spusei — te-ai supărat, Cate?

Mă privi cu jumătate de zîmbet, neîncrezătoare. Eu, din încăpăținare, mai mult decît din alt motiv, îi spusei:

— Așadar te-ai căsătorit, sau nu?

Clătină ușor din cap.

« A fost unul mai josnic decît mine », mă gîndii imediat, și-i spusei: — E fiul tău, băiatul?

— Și dacă ar fi, — spuse ea.

— Ți-e rușine?

Ridică din umeri, ca odinioară. Credeam că rîde. Dar spuse cu voce răgușită, încet: — Corrado, s-o lăsăm moartă, n-am chef. Pot să-ți mai spun Corrado?

În clipa aceea mă liniștii. Înțelesei că ea nu se gîndea să mă recapete, că avea viața ei și-i ajungea. Mă temeam să nu devină violentă și umilă ca odinioară și să vrea să-l strige. Îi spusei: — Proasto. Poți să-mi spui cum vrei. — Belbo veni lîngă mine și-l apuca de ceafă.

În clipa aceea, din casa întunecoasă, ieșeau toți, trîncănind și vorbind tare.

V

Iunie era pe sfîrșite, școlile închise, și eu stăteam pe colină tot timpul. Mă plimbam sub soare, pe poviîrnișurile împădurite. În spatele cîrciumii Le Fontane, cîmpurile și viile erau lucrate și mă duceam adesea prin anumite văi adăpostite, să culeg ierburi și mușchi, vechea mea pasiune de cînd, copil, studiam științele naturale. Mai mult decît casele și grădinile iubeam cîmpia desțelenită, la marginea căreia păduricea reapărea din nou. Le Fontane era locul cel mai potrivit, dincolo de care începea pădurea. Am revăzut-o pe Cate de multe ori, dimineața și seara, și n-am mai vorbit despre noi; l-am cunoscut pe Fonso, i-am cunoscut pe ceilalți îndeaproape.

Cu Fonso discutam glumind. Era un copil aproape, n-avea optsprezece ani. — În războiul acesta, — îi spuneam, — ne vom duce cu toții de rîpă. Te vor chema pe tine la douăzeci de ani, și pe mine la patruzeci. Cum stăm în Sicilia?

Fonso era curier într-o întreprindere mecanică; în fiecare seară venea cu mama și surorile lui, și dimineața pleca din nou în mare grabă, pe bicicletă. Era cinic, mucalit, se aprindea ușor.

— Pe cuvînt, — spunea, — dacă mă încorporează, sare în aer tot comisariatul militar.

— Ei, și tu! Dacă războiul te arde. Așteptăm întotdeauna să ne ardă, pentru a ne trezi.

— Dacă toți cei care se duc sub arme s-ar trezi, — spunea Fonso, — încă ar fi frumos.

Anul trecut, la școala serală, lui Fonso începuse să-i placă statistica, ziarele, tot ce ținea de știință. Poate că avea colegi la Torino care-i deschideau ochii. Despre război știa totul; nu-ți dădea niciodată răgaz; întreba ceva și-ți și reteza răspunsul cu altă întrebare. Discuta cu înflăcărare și despre știință, despre principii.

Mă întrebă pe mine, care vorbeam, dacă atât timp cit rămâneam burghez, eram gata să mă trezesc.

— Trebuie să fii iute de mână, i-am răspuns. Trăncăneala nu face două parale. Singura cale e terorismul. Sîntem în război.

Fonso spunea că nu era nevoie. Fasciștii tremurau. Știau că au pierdut războiul. Nu îndrăzneau să mai trimită oameni sub arme. Căutau doar prilejul să cedeze, să dispară la îngrămădeală, să spună «Acum e rîndul vostru». Era ca un castel de cărți de joc.

— Tu crezi? Au totul de pierdut. Doar morți vor ceda.

Ceilalți, femeile, bunica lui Cate, ascultau.

— Dacă-ți spune el că sînt ticăloși, — interveni cîrciumarul, — poți să-l crezi.

O știe bine, n-ai grijă.

Știau cu toții cei de la Le Fontane că eram profesor, învățat. Se purtau cu mine cu mult respect. Pînă și Cate se lăsa subjugată, uneori.

— Guvernul ăsta, — continuă bătrînul, — nu mai poate dura.

— Ba tocmai de aceea durează. Toți spun «A murit» și nimeni nu face nimic.

— Tu ce zici? Ce-ai face? — întrebă Cate seriosă.

Tăceau toți și mă priveau.

— Să ucidem, — spusei. — Să le facem pe plac. Să continuăm războiul aici, la noi acasă. Oricum, ei nu se schimbă. Numai dacă ar ști că îndată ce fac o mișcare explodează o bombă, ar sta liniștiți.

Fonso rîdea disprețuitor și era gata să întrerupă.

— Tu ai face-o? — spuse Cate.

— Nu, — am răspuns. N-aș face-o.

Bunica lui Cate ne privea cu ochii ei triști. — Oameni buni, — spuse, — voi nu știți ce înseamnă asta. Nu folosește nimănui să-și încarce conștiința. Or să moară și ei.

Atunci Fonso îi explică ce însemna lupta de clasă.

Mă duceam acum aproape în fiecare seară la Le Fontane și ascultam radio cu ceilalți. Cele două bătrîne ale mele nu voiau în ruptul capului să prindă Londra. — Nu e voie, — spunea Elvira. — S-ar auzi de pe stradă —. Se plîngea că hoinăream prin pădure pînă și noaptea, în timpul bombardamentelor. Mai fusese unul la Torino, înspăimîntător. Cele două bătrîne au găsit a doua zi în livadă o schișă, tăioasă și grea ca un fier de sapă. Mă chemară s-o văd. Mă implorară să nu mă expun.

Atunci am spus că orașul era plin de cîrciumi, că pretutindeni găseam adăpost. Mi se părea o aventură să nimeresc la Le Fontane în plină zi. Apăream pe neașteptate de pe povîrniș pe strada solitară, care cîndva fusese asfaltată. Eram la doi pași de creastă și priveam în jur spinările împădurite. Îmi reveneau în minte mașinile, trecătorii, bicicliștii care anul trecut încă mai frecventau locurile acelea. Acum, trecătorii erau rari.

Zăboveam în curte ca să mănînc fructe sau să beau o înghițitură. Bătrîna îmi oferea cafeaua, apa, și zahărul. Ca să pot plăti, comandam vin. La ora aceea nu veneam acolo pentru Cate, nu veneam pentru nimeni. Dacă era și Cate acolo, o priveam cum își făcea de lucru, o întrebam ce se mai spunea la Torino. În realitate, poposeam numai pentru plăcerea de a mă simți la marginea pădurii,

de a ajunge numaidecît sus. În soarele de iulie nemilos și imobil, măsura familiară, chipurile cunoscute și acea prelungire a despărțirii, îmi linișteau inima. Odată, Cate a apărut la fereastră, spunînd: — Tu ești, — și nici măcar n-a coborît. Cel care nu lipsea niciodată, în curte sau în spatele casei, era Dino, fiul ei. Acum, după terminarea școlii, era în grija bunicii, care-l lăsa să hoinărească, îi ștergea fața cu o cîrpă și-l chema la gustarea de dimineață. Dino nu mai era copilul palid și buimăcit din noaptea aceea. Acum alerga, zvîrlia cu pietre, își rupea ghetetele. Era slab și ștregar. Nu știu de ce, îmi stîrnea aproape milă. Mă gîndeam, privindu-l, la vechea dezamăgire a lui Cate, la trupul ei nevinovat, la rușinea acelor zile. Trebuie să fi fost în anul în care am cunoscut-o pe Anna Maria. Cate, singură și umilită, nu știuse să se apere; greșise cine știe cum, la vreun bal sau într-o pajistă, cu unul pe care-l disprețuia, un sărăntoc, un filifizon. Sau poate chiar fusese o dragoste, o dragoste caldă care o transformase. Mi-ar fi spus-o oare vreodată? Dacă în seara aceea, la gară, nu ne-am fi despărțit, cine știe, poate copilul acesta nu se mai năștea.

Dino avea părul căzut pe ochi și o bluză peticită. Cu mine se lăuda mult cu școala și caietele lui colorate. I-am spus că eu nu am învățat ca el atîtea materii, dar că eu, la timpul meu, desenam. Îi povesteam cum copiam pietricele, alune, plante rare. I-am desenat cîteva.

Chiar în aceeași zi mă urmă pe colină, să culegem mușchi. Se bucură descoperind florile de veronică. Îi făgăduii că a doua zi voi aduce lupa și el voia să afle numaidecît de cîte ori mărește.

— Aceste boabe de culoare violetă, — îi explicam, devin cît trandafirii și garoafele.

Dino mă grăbea să pornim înapoi, voia să vină acasă să încerce lupa. Vorbea curgător, sigur pe el, ca între oameni de aceeași vîrstă. Îmi vorbea cu dumneavoastră.

— Ascultă, — am spus — trebuie să-mi vorbești cu dumneata sau cu tu. Vorbește-mi cu tu, ca mama.

— Ești și tu ca mama, — spuse deodată, — vrei să pierdem războiul.

I-am spus vesel: — Cu dumneavoastră îmi vorbesc la școală.

Apoi îl întrebai: — Îți place războiul?

Dino mă privi mulțumit. — Mi-ar place să fiu soldat. Să lupt în Sicilia—. Apoi mă întrebă: — O să ajungă și aici războiul?

— A și ajuns, — îi spusei. — Ți-e frică de alarme?

Nici măcar în vis. Văzuse bombele căzute. Știa tot despre motoare și tipurile lor, și acasă avea trei bombe de calibru mic. Mă întrebă dacă pe cîmpul de bătaie, a doua zi după o luptă, se pot culege gloanțe.

— Adevăratele gloanțe, — i-am spus, — cad cine știe unde. Pe cîmp rămîn numai încercătoarele și morții.

— În deșert, — spuse Dino, — vulturii îngroapă morții.

— Îi mănîncă, — am spus. El rîse.

— Mama știe că vrei să pleci la război?

Intrărăm în curte. Cate și bătrîna erau așezate sub arbori.

Dino coborî vocea.

— Mama spune că războiul e o rușine. Că fasciștii sînt vinovați de toate.

— O iubești pe mama? — I-am întreat.

Ridică din umeri, ca între bărbați. Cele două femei ne priveau venind.

Nu știam în acele zile dacă și Cate era de acord să stau cu Dino. Bătrîna da — îl luam de lîngă ea. Cate îl privea mirată, umblînd în jurul meu, culegînd flori, smulgîndu-mi lupa din mînă și cîteodată îl dojenea cu asprime, așa cum

se face cu copiii care nu-i respectă pe cei mari. Dino tăcea, se ghemuia, și continua să vorbească în șoaptă. Apoi alerga să-i arate desenele sau părțile unei flori. Îi striga că i-am adus o carte despre plante. Cate îl chema, îi aranja părul, îi spunea ceva. Aproape că mă bucuram mai mult în zilele când Cate era plecată.

Mă gîndeam că era geloasă pe fiul ei. Într-o seară am surprins-o privind-mă cu o umbră de dispreț. — Cate, — ți-e scîrbă de mine? — i-am spus încet, glumind. Se simți luată pe neașteptate, coborî privirea și vocea. — Pentru ce?, — șopti ea, care deobicei rețea aceste discuții imediat.

— Eram tineri, — i-am spus. — Lucrurile nu se cunosc niciodată la timp.

Dar ea se și îndepărtase și vorbea prin curte.

Puțin după aceea îmi spuse: — Știu femeile tale că te înjosești vorbind cu noi? Le spui cînd te întorci noaptea acasă, că ai fost la cîrciumă? Cum o cheamă pe strîmba aia care vrea să te ia de bărbat? Elvira?

Îi povestisem aceste lucruri glumind. — Ce te-a apucat? — i-am spus. — Vin la tine fiindcă-mi place. Mă simt bine cu voi toți. Hoinăresc prin păduri și pe străzi. Mă simt bine cu voi așa cum mă simt bine pe colină.

— Dar Elvirei îi spui?

— Ce-are a face Elvira?

— Elvira e mama cîinelui tău, — spuse încet. — Nu vrea ea să afle pe unde umblați toată ziua?

— Elvira e o proastă.

— Dar te simți bine cu ea, așa cum te simți bine cu noi.

— Ești geloasă, Cate?

— Pe cine? Mă faci să rîd. Sînt geloasă pe Fonso?

— Dar Fonso e un copil, — strigai. — Ce-are a face?

— Pentru tine sîntem toți copii, — îmi spuse. — Sîntem ca și cîinele tău.

N-am scos-o la capăt în seara aceea. Au venit Fonso, fetele, Dino. Am trăncănit, am ascultat radio, cineva cîntă. Erau și chipuri noi. O pereche de soți sinistrați, — cunoscuți de-ai lui Fonso. S-a băut ceva. Apoi, cînd veni ora, Cate alergă după Dino care fugea, ca să-l ducă la culcare. Toți voiau să-l prindă și în întuneric cineva spuse Corrado. — Corrado, spuneau, — pe cine-l cheamă Corrado, e cuminte.

VI

Îndată ce Cate apără din nou în curte, i-am ieșit în întîmpinare. Ea nu observase nimic. Poate credea că vroiam să-i vorbesc iar despre Elvira, mă privi încruntată și se opri.

— Îl cheamă Corrado, i-am spus.

Mă privi descumpănită.

— E numele meu.

Ea întoarse capul, în felul acela mîndru al ei. Îi privi pe ceilalți, la măsute, în umbră. Murmură înspăimîntată: — Pleacă repede, că ne vād.

Mă întorsei și eu, ca să ajung lîngă ea. Porni și spuse glumind: — Nu știai că e numele tău?

— De ce i l-ai pus?

A dat din umeri fără să răspundă.

— Cîți ani are Dino? — am întrebat-o și ne-am oprit.

Mă strînsese de mînă și spuse: — Altădată. Fii bun.

În seara aceea trîncănimăm îndelung despre război și alarme. Prietenul lui Fonso fusese rănit în Albania și povestea ceea ce știam cu toții de mult. — Am căutat să mă însor ca să dorm într-un pat, — spunea — și acum s-a dus și

patul —. Și nevastica: — O să dormim pe pajiști, n-ai grijă —. Eu mă așezasem lângă bătrână și tăceam, priveam cu coada ochiului profilul lui Cate. Mi se părea în noaptea aceea că o regăsisem, că-i vorbeam și nu știam cine era. De fiecare dată fusesem mai orb. Mi-a trebuit o lună ca să înțeleg că Dino însemna Corrado. Cum era chipul lui Dino? Închideam ochii și nu reușeam să mi-l închipui.

M-am ridicat deodată să mă plimb prin curte. — Mă însoțești în spatele casei? — spuse Cate și se ridică numaidecât. Pornii cu un sentiment de silă. Din clipa aceea viața mea se distrugea. Eram ca într-un adăpost care se clatină. « Puteam să fac atâtea lucruri », mă gîndeam.

Ne plimbam în întuneric. Cate tăcea. Mă luă de braț împiedicîndu-se și sărind sprinten, spunînd încet: — Ține-mă strîns. — Am îmbrățișat-o. Ne-am oprit.

— Corrado, — îmi spuse. — Am făcut rău că i-am dat lui Dino acest nume. Dar vezi că n-are importanță. Nu-l strigăm niciodată așa.

— Atunci pentru ce i-l ai dat?

— Te iubeam încă. Tu nu știi că te-am iubit?

« În clipa aceasta, mă gîndeam, — mi-ar spune adevărul! »

— Dacă mă iubești, — spusei brusc, strîngîndu-i mîna, — al cui e Corrado? Se eliberă fără să vorbească. Era mai voinică decît mine. — Fii liniștit, — îmi spuse, — nu-ți fie teamă. Nu-i al tău.

Ne-am privit prin întuneric. Mă simțeam sfîrșit, transpirat. Avusese în glas o umbră de sarcasm.

— Ce-ai spus? mă întrebă cu căldură.

— Nimic, — răspunsei, — nimic. Dacă mă iubești. . .

— Nu te mai iubesc, Corrado.

— Dacă i-ai pus numele meu, cum ai putut să faci dragoste cu altul chiar în iarna aceea?

În umbră îmi stăpîniți vocea, mă umilii, mă simții generos. Îi vorbeam lui Cate cea de odinioară, fetei disperate.

— Tu ai făcut dragoste cu mine, — spuse liniștită, — și puțin îți păsa de mine.

Era cu totul altceva, dar ce puteam să-i răspund? I-am spus-o. Ea spuse că poți să faci dragoste și să te gîndești la cu totul altceva. — Tu știi asta, — repetă — nu iubești pe nimeni, și totuși ai făcut dragoste cu atîtea.

Din nou am spus, resemnat, că de mult nu mă mai gîndeam la lucrurile acestea. Stăruî: — Ai făcut.

— Cate, — am izbucnit, — spune-mi cel puțin cine a fost.

Din nou zîmbi, din nou ocoli întrebarea. — Ți-am povestit viața mea din acești ani. Am trudit și mi-am bătut capul într-una. La început a fost greu. Dar îl aveam pe Dino, nu puteam să mă gîndesc la prostii. Îmi aminteam de ceea ce mi-ai spus odată, că viața are valoare numai dacă o trăiești pentru ceva sau pentru cineva. . .

Și asta o învățasem. Fraza era a mea. « Dacă te întreabă cineva pentru cine trăiești, — gîndeam — ce răspunzi? »

— Atunci, nu mă urăști, — am murmurat surîzînd, — ceva bun a existat între noi? Poți să te gîndești la timpurile acelea fără răutate.

— Pe vremea aceea tu nu erai rău.

— Acum sînt? — spusei uimit. — Acum ți-e silă de mine?

— Acum suferi și mă doare, — spuse serioasă. — Ești singur cu ciinele. Mă doare.

Am privit-o descumpănit. — Nu mai sînt bun, Cate? Nici cu tine nu sînt mai bun decît atunci?

— Nu știu, — spuse Cate, — ești bun, așa, fără să vrei. Lași lucrurile în voia lor și nu ești prietenos. N-ai pe nimeni, nici măcar nu te superi.

— M-am supărat pentru Dino, — am spus.

— Nu iubești pe nimeni.

— Vrei să te sărut, Cate?

— Prostule, — spuse liniștită, — nu asta vreau. Dacă aș fi vrut, m-ai fi sărutat de mult —. Tăcu o clipă, apoi reluă: — Ești ca un copil, ca un copil mîndru. Ca un copil din aceia cărora li se întîmplă o nenorocire, le lipsește ceva, dar care nu vor să spună nimic, să nu se afle că suferă. De aceea stîrnești milă. Cînd vorbești cu ceilalți ești întotdeauna răutăcios, ironic. Ție ți-e teamă, Corrado,

— Poate din cauza războiului, a bombelor.

— Nu, din cauza ta, — spuse Cate. — Tu trăiești așa. Acum ți-a fost teamă de Dino. Teamă că e fiul tău.

Ne strigau din curte. O strigau pe Cate.

— Să ne întoarcem, — spuse Cate supusă. — Fii liniștit. Nimeni nu-ți tulbură pacea.

Mă luase de braț și se opri. — Cate, — i-am spus, — dacă e adevărat cu Dino, mă căsătoresc cu tine.

Mă privi, fără să rîdă nici să se tulbure.

— Dino e fiul meu, — spuse încet. — Să mergem.

Am petrecut astfel încă o noapte la fel ca aceea în care o regăsisem. De data asta Elvira era în pat de mult. Acum, că eram zi și noapte pe colină, ea știa că sint la adăpost și mă lăsa să-mi fac de cap. Mă lua în zeflema numai, pentru că, cu toată pasiunea pentru mușchi și studiile mele de științe naturale, nu cunoșteam pe nume florile din grădina ei, și n-am știut să-i spun nimic despre unele flori stacocii, cărnose și obscene. Îi rideau ochii vorbind despre ele.

— Gîndurile rele din timpul nopții, — îi spuneam, — se prefac în flori. Nu există nume care să explice totul. Și știința se oprește la un anumit punct —. Ea ridea, ținîndu-se de burtă, măgulită de jocul meu. M-am gîndit în noaptea aceea de ce în buchetul de pe masă erau și flori din acelea. Mă întrebam dacă văzîndu-le, Cate ar fi apreciat gluma. Poate că da, dar nu exprimată în felul acela, nu deghizată așa. În seara aceea descoperisem ceva, încă o dovadă că fusesem prost și orb și de data aceasta. Cate era serioasă și severă, Cate înțelegea totul mai bine decît mine. Cu ea tonul de odinioară, arogant și brutal, nu mai folosea la nimic. M-am gîndit toată noaptea la asta, și în insomnia mea, sarcasmul ei creștea nemăsurat. Asta mă liniștea. Nu puteam să n-o cred pe Cate cînd spunea că Dino era al ei. M-am gîndit la asta pînă în zori; și a doua zi la gustarea de dimineață, cînd Elvira se întoarse de la liturghie, îmi spuneam rîzînd: « Dacă ar ști ce plutește în aer ». Ea în schimb, auzise la Santa Margherita că războiul nu putea să mai dureze mult, pentru că papa ținuse un discurs predicînd ca toți să trăiască în pace. Era de ajuns să dorești din toată inima și pacea era făcută. Nu vor mai fi bombe, nici incendii, nici sînge. Nici răzbunări, nici cataclisme. Elvira era neliniștită și fericită. I-am spus că plec la plimbare și am lăsat-o trăbind în jurul focului.

Era duminică și la Le Fontane se aflau toți de simbătă seara. L-am văzut la fereastră pe Nando, soțul sinistat, pe surorile lui Fonso, care îi strigau ceva. Le-am salutat pe fete, întrebînd dacă Dino a și plecat prin pădure. Îmi arătară spre pașiștea din spatele casei. Am vrut să las totul la voia întîmplării spunîndu-i Giuliei să-l anunțe că am plecat spre izvor. Belbo, mare și întăritat, se strecură în pădure. Îl strigai, se ghemui pe potecă și-i poruncii să-l aștepte pe Dino. Îmi arătă dinții mîrînd.

Ajuns pe coastă, vocile se stinseră, îmi închipuiam goana celor doi printre arbori, frumoasa aventură. Cine știe dacă Dino avea să-și amintească peste douăzeci de ani clipa aceea, strălucirea soarelui, vocile îndepărtate, alunecările pe piatră? Auzii un gîfîit, un foșnet, și apărui Belbo. Se opri și mă privi. Era singur. Întinsei mîna și-i spusei: — Pleacă repede. Întoarce-te la Dino. Du-te repede.

Se ghemui și vîrî botul în pămînt. — Șterge-o! M-am aplecat să iau o piatră. Atunci Belbo făcu un salt și începu să mă latre. Luai piatra. Belbo se întoarse pe drumul lui, încet.

Am ajuns lîngă izvor, în valea cu ierburi grase și pline de mîl. Printre pomi se zăreau pete de cer și povîrnișuri semețe. Era în răcoarea aceea un parfum de arbori aproape amărui. « Ce importanță mai are războiul, ce importanță are sîngele, gîndeam, — cu acest cer printre arbori? » Puteai să ajungi acolo alergînd, să te trîntești în iarbă, să te joci de-a prinselea sau de-a v-ați ascunselea. Așa trăiau șerpîii, iepurii, copiii. Războiul se sfîrșea mîine. Totul redevenea ca înainte. Reveneau pacea, vechile jocuri, resentimentele. Sîngele vărsat era înghițit de pămînt. Orașele respirau. Numai în păduri nu se schimba nimic, și acolo unde căzuse un trup, renășteau rădăcini.

Dino venea cu bățul lui, fluierînd, însoțit de Belbo. Giulia nu-i spusese nimic, înțelesese singur că-l așteptam. L-am întrebat: — Ce ai pe față? și ținîndu-l pe loc, îl priveam cu atenție, mîngîindu-i ochii, ploapele, profilul. Dar se poate spune oare că un copil seamănă cu un bărbat? Am rîs de atîtea ori de asta. Și acum plăteam. Dino rotea ochii neliniștit, umfla obrazii, pufnea. Cel mult dacă această îndărătnicie semăna cu ceva din mine. Încercam să mă revăd copil în strîmbătura aceea. Mă gîndeam că și eu aveam un gît tot atît de firav, cînd hoinăream prin vile de pe aceste meleaguri.

Apoi am plecat. — În dimineața asta ajungem pînă în vîrf. Îi povesteam de pe vremea cînd storcean strugurii în satul meu. — Toți bărbații și copiii trebuie să se spele pe picioare. Dar cine umblă desculț are picioarele curate, mai curate decît noi.

— Și eu umblu cîteodată prin pajîști, — spuse Dino.

— Tu nu ești bun la stors strugurii. Ești slab. Cîți ani ai?

Mi-a spus. Era născut la sfîrșitul lui august. Dar pe Cate o părăsisem oare în noiembrie sau octombrie? Nu izbuteam să-mi aduc aminte. În gară era răcoare în seara aceea. Era negură, era iarnă? Nu izbuteam să-mi amintesc. Țineam minte doar joaca aceea în zăpușeala de august prin iarbă de pe malul Padului.

Ajungînd la șoseaua mare de pe culme, mergeam mai repede. Treceam prin satul Pino. De aici, din balcoanele caselor, se zărea cîmpia de la Chieri, nemărginită, fumegînd.

— Tatăl meu, i-am spus lui Dino, — făcea în fiecare dimineață, în zori, un drum ca acesta. Îl făcea cu căruța, să ajungă la tîrg.

Dino grăbea pasul fără să deschidă gura, lovind asfaltul cu bățul.

— Tu nu l-ai cunoscut pe tatăl tău? — am spus.

— Mama l-a cunoscut, — răspunse. — Spune că nu s-au mai văzut niciodată.

— Nu știi cine e?

Mă privea plin de încredere și nerăbdător. Era limpede că nu se gîndise niciodată la asta.

— Poate a murit, — i-am spus. — În carnetul de elev nu e trecut numele tatălui tău?

Dino se gîndi, privind înainte. — E numai al mamei, — a răspuns cu o strîmbătură. — Eu sînt orfan.

Am trecut prin fața cârciumii. Era o atmosferă duminicală. Pierde-vară jucau biliard. Ne priveau în tăcere. — Fac politică, i-am șoptit lui Dino. — Vrei pline și salam?

Dino alergă la biliard. Mam îndreptat spre fereastra cea mare din fund. De acolo se vedea câmpia însorită. Jucătorii, priviți de Dino, începură să joace din nou, șușotind. Treceau unul pe lângă celălalt, mișcând tacurile.

Vorbeau de altceva. Erau băieți de la țară. Unii purtau cămașă neagră.

— Cine vrei să fie? — spuse unul blond, înfoclit. — Pentru toți e duminică.

Riseră veseli, prea veseli, stingheriți. M-am gândit la ei a doua zi, m-am gândit pe neașteptate că duminica aceea însorită a fost ultima dată când, la sosirea unui străin în cârciumă, oamenii trebuiau să schimbe vorba. Cel puțin cât a durat vara aceea scurtă. Dar nici unul dintre noi n-o știa.

Dino mușca acum din pâine și urmărea tacurile. Intrase și Belbo. A fost greu să-i scot de acolo. Belbo adulmeca sub mese. I-am spus lui Dino că plecam și-l lăsam acolo să se îmbete. M-au ajuns din urmă alergând, aproape afară din sat.

În după amiaza aceea veni Egle cu fratele ei, ofițer-pilot, un băiat frumos, slab și brun care dădea mîna făcînd plecăciuni. Auzind vocile, am coborît din camera mea și i-am găsit în livadă cu bătrînele mele. Tînărul era sătul, dezgustat; se îmbrăcase civil; vorbea de zboruri pe mare și de pescăruși. — Spuneți și dumneavoastră, îmi spunea, — noi, aviatorii, sîntem proștii. Sîntem mereu pe scenă. Aproape că noi n-am vrut războiul.

— Dar îl faceți numai voi, — îl întrerupse sora lui.

Elvira asculta, mirată. — La vîrsta voastră, — i-am spus, — viața era pentru noi un salon, o sală de așteptare. Ni se părea că facem mare ispravă ieșind seara, urcîndu-ne în tren în sat ca să ne întoarcem în oraș. Așteptam ceva care nu venea niciodată.

M-a înțeles din zbor, băiatul acela. Spusei: — Acum acel ceva a venit.

Apoi Elvira ne-a făcut ceai. Bătrîna întreabă prevăzătoare dacă, acum, cînd englezii debărcaseră, nu era primejdie ca războiul să se întindă în Italia.

— Pentru noi, — spuse tînărul, — e mai bine să ne batem în Italia decît pe mare sau în deșert. Așa cel puțin știm că vom cădea la noi acasă.

— În cazărmile voastre aveți cel puțin curățenie și o mîncare caldă? O ceașcă de ceai, ca asta?

— Nu înțeleg de ce nu ne vor și pe noi în război, spuse Egle. — Am putea face atîtea lucruri la bazele de operațiuni și în linia întîia. Să vă distrăm, să vă ajutăm. Nu numai ca infirmiere.

Fratele deschise gura și spuse: — Desigur.

Apoi veni seara și, nu știu de ce, în seara aceea am stat să privesc cerul negru. Mă gîndeam iar la noapte și la dimineață, la trecut, la atîtea lucruri. La ciudata mea libertate în mijlocul lucrurilor. La resentimentele mele prostești. Din cînd în cînd în noapte, ajungeau pînă la mine cîntece, zgomote îndepărtate. Mă îmbătam de mireasma pădurii. Mă gîndeam la Dino, la aviator, la război. Mă gîndeam că eram bătrîn și că aveam să continui mereu viața aceea.

VII

A doua zi au sosit știrile. Aparatele de radio din casele vecine făceau zarvă încă din zori; Egle ne chemă din curte; oamenii coborau în oraș vorbind tare. Elvira bătuse la ușa camerei mele și-mi strigă prin ușă că războiul s-a terminat. Intră și fără să se mai uite că mă îmbrăcam, îmi povesti, roșie la față, că Mussolini fusese răsturnat. Am coborît, am întîlnit-o pe Egle, pe bătrîna, am ascultat radio, — de data aceasta

și Londra — nu mai încăpea îndoială, știrea era adevărată. Bătrîna întrebă: — Dar s-a terminat oare războiul?

— Abia începe, — am spus neîncercător.

Înțelegeam de abia acum larma din timpul nopții. Fratele lui Egle alergase la Torino. Toți alergau la Torino. De prin case ieșeau oameni, se azeau discuții. Se dezlănțuie acel vîrtej de întîlniri, de cuvinte, de gesturi, de speranțe de necrezut, care n-avea să mai înceteze decît în groază și în sînge. Ochii tuturor erau aprinși, chiar și cei îngîndurați. De acum înainte și singurătatea, și pădurile, aveau să aibă un alt parfum. Aș fi vrut să știu totul, să fi citit ziarele, să mă pot îndepărta printre arbori și să contemplan noul cer.

Cu un cor de strigăte și de îndemnuri, se opriră la poartă Fonso, Nando și fetele. — Avem de furcă, striga Nando, — fasciștii rezistă. Veniți cu noi la Torino.

— Războiul continuă, — spuse Fonso. — Ieri noapte v-am așteptat.

— Parcă vă duceți să luați gustarea de dimineață, — am răspuns. Așa glumeam noi. Fetele spuseră: — Să mergem.

— Să ucidem. Să le facem pe plac, — striga Fonso. E nevoie de noi acolo.

Au plecat spunînd că se întorc la noapte, după ce se încheie pacea. Am rămas acolo sus, nu fiindcă mi-era teamă de vreun glonț (era mai cumplită alarma), ci pentru că prevedeam entuziasm, demonstrații, discuții istovitoare. Egle dori să o însoțesc la o altă familie, unde se ducea să răspîndească știrea și zvonurile. Am trecut pe o cărare printre arbori, care ducea în spatele unei costișe, într-o mică lume neștiută, de povîrnișuri și păsărele. «Au invadat închisorile». «E stare de asediu». «Toți fasciștii se ascund».

Torino era la doi pași, izolat. — Poate mîine vom descoperi în aceste păduri un conducător fugar, — am spus.

— Ce spaimă, — spuse Egle.

— Mîncat de viermi și de furnici.

— Ar merita, — spuse Egle.

— Dacă n-ar fi fost ei, — i-am spus, — n-am fi trăit liniștiți pe colină atîția ani. Abia ajunși, își și chemă prietena. I-am spus că sînt grăbit. Se strîmbă de ciudă.

— Doamna Elvira, — am spus categoric, — nu îngăduie să ne plîmbăm prin pădure. Îmi făcu cu ochiul. Îmi întinse mîna ca o femeie, și izbucni în rîs.

— Răutăciosule, — îmi spuse.

Prietena ei, o fată cu cozi, veni la fereastră. Din depărtare le auzii bucurîndu-se. Pornind pe drumul spre Le Fontane, am observat că de data aceasta eram singur. «Belbo a fugit și el la Torino». Îmi închipuiam cîrciuma tăcută, pe Dino pe pașiște, cele două femei în bucătărie. «Acum că războiul se termină, Cate îmi va spune poate adevărul», mă gîndeam în timp ce urcam.

N-a fost nevoie să ajung sus. Cate cobora scăldată-n soare, îmbrăcată colorat, săltînd.

— Ce tînră ești, — i-am spus.

— Sînt mulțumită, — și mă luă de braț fără să se oprească, de parcă dansa. — Sînt atît de mulțumită.

— Nu vii la Torino ?

Se opri și spuse deodată: — Tu ești în stare să nu știi nimic. Poate dormeai azi noapte. Nimeni nu te-a văzut.

— Știu tot, i-am spus. — Sînt mulțumit ca și tine. Dar știi că războiul continuă ? Încurcăturile abia încep.

— Și ce-i cu asta ? — îmi spuse. — Cel puțin acum respirăm. Ceva, tot vom face.

Am coborît împreună discutînd. Nu m-a lăsat să vorbesc despre Dino, Spunea că acum trebuia să fim de acord — să strigăm, să facem greve, să ne impunem. Că

măcar în zilele acelea nu vor mai fi bombardamente și că trebuia să profităm, să smulgem guvernului pacea. Știa cât prețuia guvernul acela; — sînt mereu aceeași, — spunea. — Dar de data asta le e teamă, vor să se salveze. E de ajuns să le dăm un brînci.

— Dar nemții, — am întreb, — și ceilalți ?

— Singur ai spus că trebuie să ne trezim și să facem curățenie . . .

— Cate, ești înflăcărată de-abinelea, — am spus deodată, — ai devenit revoluționară.

Îmi spuse: — Prostule, — și ne-am urcat în tramvai. Nu izbuteam să-i vorbesc despre Dino. Era ciudat să discutăm atîta despre politică dar în tramvai toți vorbeau în șoaptă. Coloanele porticurilor și zidurile erau acoperite de proclamații. Oamenii se opreau. Pe străzile neînsîngerate și sărbătorești, păreau uimiți. Era o forfotă și o frământare ca după un mare bombardament.

Cate se grăbea să ajungă la spital și, la despărțire, mi-a spus că nici ea nici băieții nu se vor întoarce, poate, în seara aceea.

— Și Dino stă singur ?

— Dino a plecat înainte cu Fonso și cu ceilalți. Rămînem împreună cu ei în seara asta.

Eram descumpănit. În timp ce glumeau la poartă, Dino nu vorbise cu mine, nici măcar nu se arătase. Cate mă întrebă: — Unde mîinci ?

Rămas singur, hoinării prin Torino. Părea într-adevăr ca a doua zi după un incendiu. Se petrecuse ceva enorm, ca un cutremur, a cărei scenă potrivită o alcătuiă doar vechile ruine și molozul împrăștiat pe străzi și adăpostit cît mai bine. Nu puteai gîndi sau spune nimic care să nu fie ridicol de nepotrivit. Trecu un grup de copii, tîrînd după ei o stemă de tinichea legată cu o sfoară. Țipau la soare și stema zdrăgănea ca o oală. Mă gîndeam că Dino era un copil ca aceia, și care ieri încă se mai juca de-a războiul.

În fața Casei Fasciei staționa un cordon de soldați ca în timpul stării de asediu. Purtau cască și pușcă; supravegheau strada presărată de hirtii arse, geamuri sparte, portalul gol. Trecătorii îi ocoleau. Dar soldații se plictiseau și rîdeau între ei. La un colț înțîlnii pe neașteptate pe fratele lui Egle. Era îmbrăcat în uniformă, cu decorații și centură, și măsura cu privirea strada, indignat.

— O, Giorgi, — i-am spus, — s-a terminat permisia ?

— Ceea ce se-ntîmplă nu trebuia să se întîmple, — spuse. Acesta e sfîrșitul.

— Ce se spune în armată ?

— Nu se spune nimic. Se așteaptă. Nimeni n-are curajul să vină să ne-atace. Sînt o turmă de lași.

— Cine să v-atace ?

Giorgi mă privi, mirat și jignit.

— Toți fug, toți se tem, — spuse, — și au așteptat douăzeci de ani să se răzbune. M-am îmbrăcat în uniformă, uniformă de război fascistă, și nimeni n-are curajul să vină să mi-o sfîșie. Sîntem puțini. Nu știu lașii aceștia cît sîntem puțini.

Atunci i-am spus că șeful său era regele și că lovitura venea de la rege. Trebuia să se supună.

Zîmbi, cu aerul acela de dezgust. — Și dumneavoastră ! Nu înțelegeți că sîntem abia la început ? Că va trebui să ne apărăm ?

Plecă, scrîșnind din dinți. Îl urmării cu privirea cum se pierdea în mulțime. Erau oare mulți ca el ? Mă întrebam dacă toți Giorgii, toți băieții frumoși care făcuseră războiul, ne priveau la fel în ziua aceea.

« O fi pierdut războiul dar nu s-a terminat, — murmuram, — mai trebuie încă să moară oameni ». Și priveam chipurile, casele. « Înainte de a se sfîrși vara, cîți dintre noi nu vor fi la pămînt ? Cît sînge nu va mînji pereții ? » Priveam chipurile,

ochii înfundați în orbite, mulțimea care se ducea și venea, învâlmășeala pașnică, « Va veni poate rîndul blondului acela. Poate vatmanului acela. Femeii aceleia. Vînzătorului de ziare. Cîinelui acela ».

Am pornit în cele din urmă spre Dora, unde se afla întreprinderea lui Fonso. Hoinării pe bulevarde, dincolo de pod; vedeam spre dreapta colina strălucitoare și imensă. E un cartier cu case populare mari, și cu pașiști, cu ziduri mici, cu căsuțe rămase de pe vremea cînd cîmpia se întindea pînă aici. Cerul era mai cald și mai deschis; oamenii — fete, băieți — forfoteau pe trotuare, pe iarbă și prin prăvălii. În timpul nopții răsăriseră pe ziduri inscripții mari, de un entuziasm nesecotit.

Dinspre fabrica lui Fonso — un grilaj și o hală la capătul unei pașiști — venea scrișnetul și uruiul înfundat al mașinilor. « Muncesc așadar, îmi spusei, — nu s-a schimbat nimic ». Pe străzile acelea unde s-a suferit și s-a sperat cel mai mult, unde pe timpul cînd eram copii a curs atîta sînge, ziua trecea liniștită. Muncitorii, cei oprimați, lucrau ca ieri, ca întotdeauna. Cine știe, poate credeau totul sfîrșit.

Așteptînd, mă gîndeam la Cate, la logica acelei vieți care pune stăpînire pe mine din nou într-un astfel de moment. Din pornirea năvalnică și ironică pe care-o împărtășisem cu Gallo pentru lumea aspră de la periferie, din furia inutilă cu care mă aruncasem în salonul Annei Maria, nu-mi mai rămînea decît rușinea și umilința tainică. Atît de zadarnică fusese toată aventura, încît eram silit să-mi spun : « Bravo. Ai avut noroc ».

Dar avusesem cu adevărat noroc? Se terminase războiul, mai era Dino. Oricît de amenințător ar fi viitorul imediat, lumea veche se zdruncina, și viața mea se sprijinea toată pe acea lume, pe groaza, resentimentul și scîrba pe care acea lume le inspira. Acum aveam patruzeci de ani și exista Cate, exista Dino. N-avea importanță al cui fiu era: avea importanță faptul că ne regăsisem în acea vară după absurdele răutăți de odioasă, și Cate știa pentru cine și pentru ce să trăiască, avea un țel, puterea de a se împotrivi, o existență plină și în întregime a ei. Nu eram inutil și necioplit și de data aceasta, cînd mă învîrteam în jurul ei, pierdut și umilit?

În curtea fabricii începeam să se agite. Alți oameni așteptau ca și mine, se formau grupuri, unii ieșeau — bărbați în putere, fete, tineri cu haina pe umăr. Începeau să se strige și să vorbească tare. L-am recunoscut pe oamenii mei. Aici îndoiala ascunsă care domnea în oraș în mijlocul dezordinii și al sărbătorii, se pierdea într-un curaj neobișnuit, într-o însuflețire naivă și plină de îndrăzneală. Chiar și solitarii care aruncau priviri și apoi plecau fluierînd, aveau în pași o sprinteneală a lor. Cel mai tare strigau fetele. Își cereau și-și dădeau vești, strigau în voie lucruri încă interzise ieri.

Soarele ardea. L-am văzut pe Fonso într-un grup. Nu m-am mișcat. Părea aproape un copil. Lîngă el era un bărbat în salopetă, uriaș, și unul firav, mărunțel. Rîdeau. Speram că venise la poartă Cate sau altcineva, dar n-am văzut pe nimeni.

— Professore, — strigă Fonso.

Am intrat în curte. Discutau știrile din ziar. — Cavalerul Mussolini, — spuse izbucnind mărunțelul, mușcîndu-și țigara — cavalerul. . . Ai înțeles? Acum îți aduc aminte de noi.

— Le e frică de nemți, — spuse Fonso.

— Nici vorbă. Sîntem proști noi ăștia! — rînji celălalt. — Știi cum e? Cei de sus au simțit că istoria putea și atunci dau fuga la rege și-i fac : « Ascultă. Trebuie să ne pui la adăpost, să ne scoți din căcat. Între timp tu continui războiul, italienii își varsă focul, își rup gîtul și noi ne întoarcem mîine să-ți dăm o mîină de ajutor. Ești de acord? »

— Lasă-l să vorbească, — bombăni-uriașul în salopetă. — Dacă nu face pe măgarul astăzi, cînd vrei s-o mai facă? Ieri seară te-ai îmbătat?

— De patru ori s-a îmbătat, — spuse Fonso, distrat.

— Și acum destul. Să mergem acasă.

— Ai să vezi că se-ntorc, — strigă mărunțelul.

Am rămas singur cu Fonso și uriașul. Ne plimbam printre oameni, care gesticulau și discutau.

— Dar Aurelio are dreptate, — spuse Fonso. — Au umplut cazărmile de soldați.

Uriașul se întoarse spre el, curios. — Soldații sînt poporul, — spuse. — Sînt poporul înarmat. Nu se știe în cine vor trage.

— Le e frică de nemți, — îl întrerupsei, — vor trage în nemți.

— Fiecare lucru la rîndul lui, — spuse încet celălalt, — va veni și rîndul lor. Nu acum.

— Cum ! — spuse Fonso. — Să tragă imediat. Țsta e războiul.

Uriașul dădea din cap.

— Voi nu știți ce-nseamnă politica, — spuse. — Lăsați-o pe seama celor mai bătrîni.

— V-am lăsat odată, — spuse Fonso.

Am ajuns în fața casei, cînd radioul începu să trîncănească. Ne-am oprit, se opriră toți. — Buletinul de știri. Tăcere. — Urmă știrea despre starea de aseediu, ordinea care domnea în Italia, cortegiile care-și exprimau bucuria nestăvilită, hotărîrea noastră de a lupta și de a ne păstra onoarea pînă la ultima picătură de sînge.

— Lasă pe noi, avem noi grijă, — repetă uriașul cu capul plecat.

— Totul e un căcat, — spuse Fonso, — trăiască Aurelio.

În spatele casei, colina împădurită se întindea sub cer, cu case risipite ici și colo. Mă întrebam cine o privea în clipa aceea dintre oamenii aceia care așteptau, se întorceau, vorbeau. Pe meleagurile acelea, ciudat, nu erau case năruite. Îl întrebai pe Fonso, dacă seara se întorcea acolo sus.

— Avem de lucru la Torino, — îmi spuse, — trebuie să fim cu ochii în patru.

Uriașul încuviința din cap.

— Și femeile unde sînt ? — spusei. — Cate a rămas la spital ?

— Rămîneți cu noi în seara asta, spuse Fonso. — Mergem cu toții la întrunire.

— Ce întrunire ?

Fonso rînji, ca un copil. — Întrunire în piață, sau clandestină. Depinde. Cu guvernul ăsta, nu mai înțelegi nimic. Cel puțin, înainte, munca silnică era sigură.

Am întrebat unde îi puteam regăsi. Am strîns mîna mare a celui alt. Am pornit prin soare. Am mîncat într-o cafenea din centru, unde se discuta ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Un lucru era sigur — o spuneau și radiourile inamice — cîteva zile, nici o bombă din cer. Am trecut pe la școală, dar nu era nimeni. Apoi am pornit-o singur, pe străzi și prin cafenele, răsfoind cărți la un librar, zăbovind în fața unor case vechi care păstrau amintiri niciodată dezgropate. Totul părea nou, proaspăt, frumos, cum e cerul după o furtună. Știam bine că n-o să dureze mult și încet-încet mă îndreptai spre spital, unde muncea Cate.

VIII

Noaptea am urcat din nou colina cu Cate la braț și Dino care mergea înaintea mea cu pași mărunți, moțîind.

Mîncasem împreună la etajul patru în locuința lui Fonso, cu surorile, cu vecinii, rîzînd, ascultînd radio, pîndind cea mai mică larmă de agitații sau

demonstrații, care se urca din stradă. Seara de vară îmbătută de miresme și de speranțe m-a amețit. Apoi am coborît cu toții într-o curte pavată, în umbră — venea lume, muncitori, chiriași, fete — și un bărbat, un tânăr, se ridică pe balconul primului etaj și vorbi cu o căldură cu totul altfel decât naivă despre marele eveniment din zilele acelea și despre ziua de mâine. Părea un vis să auzi acele fraze rostite în public. Entuziasmul mă cuprinsese. «Nici propaganda, nici teroarea nu i-au atins pe acești oameni, — mă gîndeam, — Omul e mai bun decît credem». Apoi au vorbit alții, au discutat cu voce tare. Apăru din nou uriașul de mai înainte. Îndemnă oamenii să fie prevăzători. Îl coplesiră cu aplauze. — A stat la închisoare, — mi-au spus, — A făcut mai multe greve... — Guvernul să se explice, — îi strigau. — Să ne lase pe noi să vorbim. — O voce ascuțită de femeie intonă un cîntec: se uniră toți. Gîndindu-mă că de pe stradă patru-lele ne auzeau, m-am așezat de gardă la poartă.

Acum urcam în tăcere împreună cu Cate, ținîndu-ne la braț ca îndrăgostiții și între noi stăruia o speranță, o neliniște de vară. Străbătusem împreună Torino de două ori în ziua aceea, și înainte de cină, pe pajiștea Padului din fața spitalului, mi-am dat seama că o cunoscusem chiar în acele locuri și că pe acolo treceam ca să ne plimbăm cu barca. Ziua se stîngea cu o răcoare plăcută, și totul, aerul străveziu, strălucirea lucrurilor, amintea de alte seri, seri pure, de pace. Fiecare lucru părea sigur, promițător și ușor de iertat. Am vorbit din nou despre Gallo, despre vocea sa plină, melancolică, despre oamenii de atunci. Tot ceea ce era nou pe lume în seara aceea, ștergea asprimi, resentimente, împotriviri. De nimic aproape nu ne era rușine. Puteam vorbi.

Cate, glumind, nu putea crede în dragostea mea năvalnică pentru Anna Maria. — Trebuie să fi fost o prefăcută, — îmi spuse, — dintre acelea care știi să se facă dorite. De ce nu v-ați căsătorit?

— Nu m-a vrut.

Încrunță fruntea. — Tu n-ai vrut-o, — spuse. — Ai făcut-o să înțeleagă asta. Pentru ce nu s-ar fi căsătorit cu tine?

— Eram prea furios. Voiam să mă căsătoresc cu ea ca să-i scap din mînă. Nu era alt chip.

— Vezi, deci. Tu ești de vină. Nu ești în stare să iubești.

— Cate, — i-am spus, — Anna Maria era bogată și vițioasă. Să nu ai încredere în cei care fac baie în fiecare zi. Au un alt sînge. Sînt oameni care se bucură de viață altfel decît noi. Sînt mai buni fasciști. De altfel, fasciștii i-au folosit.

— Știi lucrurile astea? spuse Cate surîzînd.

— Dacă Anna Maria ar avea un fiu și l-ar chema Corrado, aș fugi mîncînd pămîntul.

Cate tăcu, mereu veselă, încrețind fruntea.

— Spune-mi, Cate, ești sigură că Dino...

Eram singuri, printre case, în așteptarea tramvaiului. Eram din nou pe via Nizza, doar ici și colo case dărîmate, ca un loc gol într-o gingie. O luai de mînă.

— Nu, îmi spuse ea — Nu e nevoie să te prefaci. Nu mai sîntem ca odinioară. Ce-ți pasă dacă Dino e fiul tău? Dacă ar fi fiul tău ai vrea să te căsătorești cu mine. Dar nu te căsătorești pentru asta. Și pe mine vrei să mă iei de soție pentru a te elibera de ceva. Nu te gîndi la asta —. Îmi atinse gulerul, mîngîindu-mă. Mă privi surîzînd. — Ti-am mai spus-o. Fii liniștit. Nu e fiul tău. Ești mulțumit?

— Nu te cred, Cate, — murmuram printre degetele ei. — Dacă tu ai fi în locul meu, ce-ai face?

— Aș lăsa lucrurile în voia lor, — îmi spuse veselă. — Cine mai vrea un fiu în timpurile noastre?

— Proasto!

Cate roși și mă strînse de braț.

— Nu, ai dreptate. Ți-aș scoate ochii. Aș arunca totul în aer. Dar sînt mama lui, Corrado.

Acum, în întuneric, urcam colina. Dino se poticnea pe lîngă noi. Dormea. Cu gîndul la dulceața cuvintelor rostite înainte, mă plimbam cu Cate și speram neliniștit. Ce anume? Nu știu, blîndețea ei, fermitatea cu care se purta cu mine, făgăduința tacită de a nu-mi păstra resentiment — pe aceste lucruri mă bizuiam de la un timp. Nu puteam nici măcar să mă supăr. Se purta cu mine ca și cum am fi fost căsătoriți.

Discutam încet, deși Dino nu ne putea auzi. Se poticnea și moțăia. Pufnea ca în vis. Îi cuprinsei capul între mîini și-l împinsei. Mă simțeam sub degete pe mine însumi, copil, cu părul acela scurt, cu ceafa ieșită în afară. Cate înțelegea oare aceste lucruri?

— Cine știe dacă Dino seamănă cu tatăl lui, — i-am spus. — Îi place să hoinărească prin păduri, să stea singur. Pariez că după ce-l săruți, își șterge fața. Îl săruți uneori?

— E un catîr, un animal încăpățînat, — spuse Cate. Strică totul. La școală se bate cu toți. Nu e un copil rău.

— La școală învață cu plăcere?

— Îl ajut cît pot, — spuse Cate. — Sînt atît de mulțumită că la anul vor schimba programul. Studia și învață și ce nu trebuie.

Spuse aceasta îmbufnată, făcîndu-mă să zîmbesc.

— Nu te gîndi la asta, i-am spus, — toți băieții vor să facă război.

— Dar ce frumos este, — spuse Cate, — ceea ce s-a întîmplat. Parcă te naști astăzi, parcă te vindeci.

Am tăcut, fiecare cu gîndurile lui. Dino suspină, mormăi ceva. Îl luai de mînă trăgîndu-l lîngă mine.

— Și după ce va termina încă un an, ce școală va face?

— Vreau să studieze cît mă țin puterile, — spuse Cate, să ajungă cineva.

— Dar o să vrea?

— Cînd tu îi explicai despre flori, era fericit, spuse Cate, — îi place să învețe.

— Să n-ai încredere. Cu lucrurile acestea copiii se distrează așa cum se joacă de-a războiul.

Mă privi mirată.

— Ia-mă pe mine de exemplu, — i-am spus. Și eu am studiat științele naturale cînd eram copil. Și n-am ajuns nimic.

— Ce spui? Tu ai o diplomă, ești profesor. Aș vrea eu să știu lucrurile pe care le știi tu.

— Să fii cineva, e altceva., — am spus încet. — Nici măcar nu-ți închipui. Îți trebuie noroc, curaj, voință. Mai ales curaj. Curajul de a sta singur, ca și cum ceilalți n-ar exista și de a te gîndi numai la lucrul pe care-l faci. Să nu te sperii dacă oamenii rămîn nepăsători. Trebuie să aștepti ani de zile, trebuie să mori. Apoi, după ce-ai murit, dacă ai noroc, ajungi cineva.

— Ești mereu același, — murmură Cate. — Ca să nu le faci, îți închipui că lucrurile sînt de neînfăptuit. Eu vreau numai ca Dino să aibă un loc bun în viață, să nu trebuiască să muncească ca un cîine și să mă blesteme.

— Dacă speri cu adevărat în revoluție, — îi spusei, — ar trebui să te mulțumești cu un fiu muncitor.

Cate se simți jignită și se supără. Apoi îmi spuse: — Aș vrea să studieze și să ajungă ca tine, Corrado. Fără să uite de noi ceilalți, nenorociții.

În noaptea aceea Elvira mă aștepta la poartă. Nu mă întrebă dacă am cinat. Se purta cu răceală cu mine, cum te porți cu un ușuratic care a trecut prin primejdii și ne-a făcut să suferim. Nu mă întrebă ce am făcut la Torino. Spuse numai că ele s-au purtat totdeauna frumos cu mine și credeau că au dreptul la o considerație, la un gând din partea mea. Liber să mă duc cu oricine, spuse. Dar cel puțin să le previn.

— Ce drepturi, — am răspuns plictisit. — Nimeni n-are drepturi. Avem dreptul să crăpăm, să ne trezim morți. Cu cele ce se întâmplă.

Elvira, în întineric, privea peste umerii mei. Tăcea. Mi-am dat seama cu groază că obrajii îi străluceau de lacrimi.

Atunci mi-am pierdut de tot răbdarea. — Sîntem pe lume din întâmplare, — am spus. — Tată, mamă și fii, totul vine din întâmplare, inutil să plîngem. Ne naștem și murim singuri. . .

— E de ajuns să iubim puțin, — murmură ea, cu vocea aceea autoritară.

IX

Multe zile n-am coborît la Torino; mă mulțumeam cu ziarele, și cu noua libertate de a asculta și de a înjura. Din toate părțile înfloreau zvonuri, trăncăneli, speranțe. Acolo sus, prin case, nimeni nu se gîdea la un lucru: lumea veche n-o zdrobiseră adversarii ei, se omorîse singură. Dar se omoară oare cineva pentru ca să dispară cu adevărat?

A doua zi Elvira era liniștită; mă cunoștea prea bine. Numai că, văzîndu-mă, roșea. Mama ei încercă să ne ia în ris pe amîndoi; îi răspunsei cu un «Asta ne mai lipsea» atît de sec încît îi pieri cheful, și Elvira împietri ca o văduvă îndoliată. Apoi îmi aruncă priviri de cîine credincios, de soră răbdătoare, de victimă. Sărăcuța, nu se prefăcea; suferea, într-adevăr. Dar ce să-i faci? Mi-a părut rău că glumisem cu ea în legătură cu florile acelea: asta o înfierbînta și o tulbura.

În timp ce noaptea se învîrtea prin casă, eu încercam să prind toate posturile posibile. Era limpede acum că războiul continua fără rost. Armistițiul aerian se sfîrșise; aliații anunțau noi incursiuni. Deschideam o ușă și dădeam peste Elvira, care-mi cerea brusc știrile din lume. Era marele ei subterfugiu pentru a-mi vorbi; cu această condiție ar fi vrut ca războiul să nu se termine niciodată; își dăduse seama în ziua aceea că, făcînd aluzie la schimbările care se petreceau, îi scăpam din mînă.

Ziua, bucuria mea era Le Fontane — Cate și Dino. Nu era nevoie nici măcar să ajung în curte: îmi era destul să mă învîrt pe potecile obișnuite, să știu că Dino era acolo. Uneori izbuteam să-l țin pe Belbo ghemuit, și neobservat, spionam peste gardul viu. Bătrînul, cîrciumarul, clătea damigene mestecînd chiștocul. Era mic și îndesat, intra și ieșea din pivniță, oprindu-se să adune cîte un cui, să studieze grilajul, să îndrepte o coardă de viță pe parapet. Văzîndu-l, părea cu neputință să crezi că e război, că exista pe lume ceva mai important decît cuilul, decît parapetul, decît cîmpul cultivat. Îl chema Gregorio. Bunica lui Cate, în schimb bodogănea după amiaza ca o cață; se înfuria pe Dino, pe vecini, pe toate lucrurile din lume. În zilele acelea cînd Fonso, Nando și fetele petreceau noaptea la Torino, acela era singurul semn de viață la Le Fontane, chiar și seara, cînd

venea Cate. Părea un loc părăsit, fără viață, o parte din pădure. Și cum se întîmplă cu o pădure, puteai numai să spionezi, să adulmeci; nu să trăiești acolo sau să o stăpînești pe deplin.

Cînd îl întrebam pe Dino dacă mai desena, dădea din umeri, și, după puțin timp îmi aducea caietul. Atunci vorbeam despre păsări, despre lăcuste, despre straturi geologice. « De ce, — mă întrebam, — nu pot să-i țin tovărășie ca înainte cînd nici măcar nu-mi închipuiam toată povestea aceasta? » Dacă acum Dino mă accepta fără mult entuziasm, era fiindcă-i stăteam prea mult în coastă, fiindcă făceam pe tatăl lui. Ciudat lucru, mă gîndeam, cu copiii se întîmplă la fel cum se întîmplă cu cei mari: se dezgustă de prea multă dădăceală. Dragostea e un lucru care te satură. Dar oare însemnau dragoste pornirile Elvirei pentru mine, flecărelile și copilăreala mea cu Dino? Există iubiri care să nu însemne egoism, în care bărbatul sau femeia să nu vrea să-l transforme pe celălalt în interesul lui? Cate mă lăsa în voia mea, să-i iau locul ei lîngă Dino, să hoinărim prin pădure. Seara, sosind, ne arunca o privire impenetrabilă, ironică și asculta liniștită lăudă-roșeniile lui Dino. Uneori mă gîndeam că asta era și în interesul ei. Dino învăța și avea de cîștigat întîlnindu-se cu mine des.

Un lucru care îl înflăcăra erau monștrii preistorici și viața sălbaticilor. I-am adus alte cărți ilustrate și ne jucam închipuindu-ne că în valea aceea, pe poteca spre Pino, printre mușchi și ferigi, printre coada-calului, era viziunea megaterilor și a mamuților. El prefera poveștile cu subiecte științifice, cu mașini infernale și roboți; le citise în albumele sale săptămînale. La Torino, într-o curte, stătea și acuma un prieten de-al lui de la școală, Cruscotto, care-și petrecea zilele în pivniță, tăind aluminiu și tablă, și întindea fire, înzestrînd un întreg sistem subteran pentru a apăra casele. Erau cîțiva, unul și unul. Se vorbea despre Gordon, despre Oamenii Galbeni, despre doctorul Misteriosus. Pe timpul primelor alarme făcuseră experiențe, țînuseră consilii de război. Era cu ei și Sybil, fata leoparzilor, iar cîteva fetițe o jucau pe Sybil, și nu era nici măcar nevoie să se afle în subterană: dușmanii o răpeau pe Sybil și trebuia eliberată. Dino povesti aceste lucruri în prezența lui Cate și a bătrînei: se agita, imita vocile și împușcăturile, rîdea de noi toți. Își bătea joc mai ales de scenele cu Sybil. Eu știam motivul.

Cînd ne plimbam singuri, era altfel. Dino nu vorbea despre Sybil. Îl înțelegeam. Între bărbați, o fată e totdeauna ceva indecent. Așa fusese și pentru mine odinioară. Țîșneam, printre arbori, cercetînd cu atenție în jur. Acolo unde Dino își închipuia triburi, urmăriri, lovituri cu lancea, eu vedeam frumoasele luminișuri, formele povîrnișurilor, mereu altele, învălmășirea întîmplătoare a unei volbure în stufăriș. Dar un lucru aveam comun: pentru noi ideea de femeie, de sex, misterul acela arzător, nu se potrivea în pădure, tulbura. Eu, pentru care rîpele, rădăcinile, povîrnișurile, evocau întotdeauna sîngele vărsat, cruzimea vieții, nu izbuteam să mă gîndesc în inima pădurii la celălalt sînge, la celălalt lucru sălbatec, care este îmbrățișarea unei femei. Izbuteam să mă gîndesc cel mult la florile roșii ale Elvirei, care mă făceau să rid. Și Dino rîdea — de ce oare? — de femei, de Sybil. Devenea stîngaci, ridica din umeri, se apăra — Ce știa el oare? Instinct sau experiență, eram aceiași. Îmi plăcea înțelegerea aceea tacită.

Curînd, alarmele și zborurile avioanelor au început din nou. Se dezlănțuiră primele furtuni, dar din cerul spălat luna de august lumina pînă și gurile canalelor de scurgere. Fonso și ceilalți reapărură. — Proștii ăștia de englezi, — spuneau. — Ei nu știu că e de ajuns o singură incursiune să zădărnicească strădania clandestină de o lună de zile? Cînd ne arde casa, trebuie să fugim și noi.

— Ba știu prea bine. Nu le place munca noastră, — spuse Nando. — Sînt înțeleși cu toții.

Era printre noi, în seara aceea, și uriașul cu salopetă. Îl chema Tono. Spuse: — Războiul e totdeauna război, — și clătină din cap.

— Mă faceți să rîd, — am spus. — Noi sîntem un cîmp de bătaie. Dacă englezii au dărmat șandramaua fascismului, n-au făcut-o pentru ca să construiască o vilă și să ne-o dea nouă. Nu vor obstacole pe cîmpul de tragere, iată totul.

— Dar noi ne aflăm pe el, — spuse Fonso, — și nu e ușor să ne dea la o parte.

— Nu e ușor? E deajuns să ardă miriștile. Ceea ce și fac.

Nando spuse: — Războiul e o treabă de cîrțițe. E de ajuns să te vîri sub pămînt.

— Faceți-o odată, — am strigat. — Ascundeți-vă și încetați. Cît timp în Italia mai există un neamț, e inutil să vă gîndiți la asta.

Giulia — sau altcineva — nu-mi amintesc — spuse: — E furios profesorul.

Cate spuse: — Cine-ți cere să te miști?

Toți mă priveau. Chiar și Dino.

De fiecare dată juram să tac și să ascult, să dau din cap și să ascult. Dar acel echilibru prudent de spaime, de așteptări și de speranțe inutile în care-mi petreceam acum zilele, era făcut pentru mine, îmi plăcea: aș fi vrut să dureze veșnic. Nerăbdarea celorlalți putea să-l distrugă. De la un timp eram obișnuit să nu mă mișc, să las lumea să înnebunească. Acum, un gest de-al lui Fonso și alor săi era deajuns să pună totul sub semn de întrebare. Iată de ce mă înfuriam și discutam.

— De cînd a căzut fascismul, — am spus, — nu vă mai aude nimeni cîntînd. Cum se face?

— Hai, să cîntăm, — spuseră fetele. Se ridicară voci — vechi cîntece de ieri; Dino atacă *Bandiera rossa*. Am cîntat o strofă, neliniștiți, rîzînd; dar discuția reîncepea. Tono, uriașul, spuse: — Cînd vom fi la alegeri, o să avem de furcă.

Într-una din serile acelea bunica lui Cate, îmi spuse părerea ei, în timp ce așteptam în curte să înceteze alarma. Abia am apucat să-i spun lui Fonso: — Dacă italienii iau în serios lucrurile, o să fie nevoie de bombe — că bătrîna și spuse: — Veniți să le-o spuneți celor care muncesc. Pentru cine are pîinea asigurată și poate să stea pe colină, războiul e o plăcere. Sînt oameni ca și dumneavoastră, cei care au dus războiul —. Vorbea liniștită, fără nici o umbră de resentiment, ca și cum aș fi fost fiul ei.

Pe moment, n-am suferit. — De-ar fi toți ca el, — spunea Cate. Eu n-am răspuns. — Pielea e piele, ce mai încoace și-ncolo, — interveni Fonso.

— Și noi, mamă, — spuse Cate, — venim să dormim pe colină.

Bătrîna bodogănea. Eu mă întrebam tulburat dacă știa cît de bine și de adînc mă atinsese. N-avea valoare apărarea pe care mi-o luau ceilalți. Într-un fel și ea mă înjosea.

Tono, socialistul, spuse: — Toți caută să scape. Noi luptăm pentru ca toți, și stăpînii, și dușmanii noștri, să înțeleagă unde e salvarea. De aceea socialismul nu vrea războaie.

Și Fonso, imediat: — O clipă. Dar nu ne spui de ce clasa muncitoare trebuie întotdeauna să se apere. Patronii își păstrează dominația prin războaie și teroare. Strivindu-ne, merg mai departe. Și tu te amăgești că ei înțeleg. Au înțeles foarte bine. De aceea continuă.

Atunci am intrat din nou în vorbă. — Nu vorbesc despre asta. Nu vorbesc despre clase. Fonso are dreptate, se-nțelege. Dar așa sîntem făcuți noi italienii: ne supunem numai forței. Apoi dînd vina pe forță, ne batem joc. Nimeni n-o ia în serios.

— Burghezii în nici un caz.
— Vorbesc despre toți italienii.
— Professore, — exclamă Nando, cu capul plecat, — dumneavoastră iubiți Italia ?

Din nou toate privirile se îndreptară asupra mea: Tono, bătrîna, fetele, Cate. Fonso zîmbi.

— Nu, — am spus încet, — nu Italia. Pe italieni.
— Dă mîna aici, — spuse Nando. — Ne-am înțeles.

X

După cîteva nopți, Torino, era în flăcări. Dură mai mult de o oră. Părea că motoarele și exploziile erau deasupra capului nostru. Au căzut bombe și pe colină și în Pad. Un avion a mitraliat fără cruțare o baterie antiaeriană — se află a doua zi că mai mulți nemți muriseră. — Sîntem în mîinile nemților, — spuneau toți, — ne apără ei.

În seara următoare, altă incursiune, mai înspăimîntătoare. — Se auzeau casele năruindu-se, pămîntul se cutremura. Oamenii fugeau, dormeau iar în păduri. Femeile mele s-au rugat pînă în zori, îngenunchiate pe covor. Am coborît la Torino a doua zi printre incendii, și pretutindeni se invoca pacea, sfîrșitul. Ziarele se înjurau reciproc. Circula zvonul că fasciștii ridicau din nou capul, că Veneto se umplea de divizii nemțești, că soldații noștri aveau ordin să tragă în mulțime. Din închisori, din domiciliile forțate, se întorceau deținuții politici. Papa ținu încă un discurs invocînd iubirea.

Trecu o noapte liniștită, în încordare înspăimîntătoare, (a fost rîndul Milanului, de data aceasta), apoi din nou o noapte de foc și de prăbușiri. Radiourile inamice repetau în fiecare seară: « Așa va fi în toate nopțile pînă la ultima. Predați-vă ». Acum în cafecele, pe străzi, se discuta numai felul capitulării. Sicilia era toată ocupată. « Tratăm, — spuneau fasciștii supraviețuitori, — dar inamicul să părăsească întîi pămîntul patriei ». Alții îi blestemau pe nemți. Toți așteptau o debarcare în apropiere de Roma, în apropiere de Genova.

Întorcîndu-mă pe colină, simțeam cît de nesigur era refugiul acolo. Tăcerea pădurilor era ca o așteptare. Și cerul era pustiu. Aș fi vrut să fiu rădăcină, să fiu vierme, să mă afund sub pămînt. Mă scotea din fire Elvira cea funebră cu vocea ei și cu cearcănele acelea. Înțelegeam bine asprimea lui Cate, care nu voia să mai audă lucrurile acestea. Nu erau vremuri de făcut dragoste; pentru noi nu existase niciodată. Toți anii petrecuți împreună ne duceau aici, la acest desnodămînt. Fără să știm, fiecare în felul lui, Gallo, Fonso, Cate, toți trăisem în așteptarea acestei clipe, pregătindu-ne pentru acest destin. Oamenii care, ca Elvira, se lăsaseră surprinși neînarmați, mă enervau doar. Îl preferam pe Gregorio, care cel puțin era bătrîn, era ca pămîntul, ca arborii. Îl preferam pe Dino, mugur tainic al unui viitor închis.

Egle îmi dădu știrea că fratele ei lupta din nou. Și acesta era un destin drept. Ce altceva putea să facă băiatul acela? Erau mulți ca el, care nu credeau în război, dar războiul era destinul lor — pretutindeni era război, și nimeni nu-i învățase să facă altceva. Giorgi era un om tăcut. Spusese doar atît: — Datoria mea e acolo, — și începuse din nou să lupte. Nu protesta, nu încerca să înțeleagă.

Cei care protestau, și tot nu înțelegeau, erau ai lui. Am aflat-o de la Egle care, în fiecare dimineață, trecea prin fața porții căutînd lapte, ouă, trîncăneală. Se oprea să vorbească cu bătrîna sau cu Elvira, și în vocile, în șoaptele lor,

simțeam ecoul salonului familiei lui Giorgi, al lumii bine cunoscute, al biroului tatălui, proprietar și industriaș. Cum mergea războiul? Mai prost ca înainte. Ce au făcut fasciștii lăsându-se răsturnați? Un act mare, generos, un sacrificiu spre a reda țării armonia. Și în ce fel răspundea țara? Răspundea cu greve, trădări și șantaje. N-aveau decât să continue așa. Avea cine să se gândească la asta. Totul avea să fie pus la punct mai repede decât se credea.

Așa bombănea mama Elvirei, așa începu Egle, care-i vedea pe toți și știa totul de la toți. «Noi ăștia!», spunea. și noi însemna tata, însemna salonul, însemna casa. — Cine a suferit mai mult decât noi din cauza războiului? Casa noastră din Torino e sinistrată. Portarul a rămas acolo. Trebuie să trăim aici, sus. Fratele meu s-a întors să lupte. De doi ani se expune și luptă. Ce-au cu noi subversivii ăștia?

— Care subversivi?

— Toți. Oamenii care încă nu înțeleg de ce sîntem în război. Gangsterii. Îi cunoști și dumneata. Spuse asta, făcându-mi cu ochiul și dînd capul pe spate, cum îi era obiceiul.

— Nu cunosc gangsteri, — am tăiat-o scurt, — cunosc oameni care muncesc.

— Ia te uită, se înfurie, — mă privi distrată. — Știm că te duci la cîrciumă, știm cu cine te-ntîlnești. . .

— Prostii, i-o retezai, — și cine ar fi gangsterii?

Egle tăcu, și lăsă ochii în jos cu un aer grav.

— Gangsteri, — i-am spus, — sînt numai cei care ne-au vîrît în război și care încă mai așteaptă ceva de la el.

Se uită urît la mine, gîfîind. Părea o elevă prinsă cu greșeala și îndrîjită.

— Nu intră în discuție fratele dumitale, — i-am spus. — Fratele dumitale e un amăgit, care plătește pentru alții. Dar cel puțin are curaj. Pe cînd ceilalți nu-l au.

— Dumneata ai mult, — spuse Egle, furioasă.

Astfel ne-am despărțit. Dar povestea cîrciumii abia începea. Într-o zi cînd am intrat în bucătărie și Elvira bătea smîntina (bucătăria era regatul ei, și vroia să mă seducă cu dulciuri, dar mama ei nu vedea cu ochi buni risipa), i-am spus: — Aici n-ajunge foamea.

Ea ridică din nou capul. — Nu se mai găsește nimic. Nici ouă, nici unt, nici măcar cu bani. Cumpără totul oamenii ăștia care înainte mîncau numai cartofi fierți.

— Măcar de-am avea întotdeauna, — i-am răspuns.

Elvira se duse spre soba de gătit, încruntîndu-se. Îmi întoarse spatele.

— Cumpără totul cîrciumile, unde își petrec noaptea chefuind.

— Și dormind pe jos, — am spus.

— Nu vreau să știu, — izbucni Elvira, întorcîndu-se. — Dar nu sînt oameni ca noi.

— Cred, — i-am spus, — sînt mult mai buni ca noi.

Se ținea de gît, cu ochii plini de mînie.

— Dacă e vorba de femei și de vin, întreabă-l pe Belbo, — am continuat, — el se împacă bine cu oamenii aceștia, ca și mine. Numai cîinii își judecă aproapele.

— Dar sînt. . .

— Subversivi, o știu. Cu atît mai bine. Crezi că pe lume nu există decît preoții și fasciștii?

Am uitat de mult de ce spuneam aceste lucruri. Știu doar că nu greșise. Cate spunîndu-mi că eram rău, trufaș, și mi-era teamă. Mai spusese și că eram bun fără voia mea. Asta nu știu. Dar cu fiecare în parte spuneam lucruri contrarii, încercam todeauna să par un altul. Și simțeam că timpul ne zorea; că totul era zadarnic, vremelnice, știut dinainte. În dimineața aceea a certei cu Elvira, a sunat

alarma pe neașteptate, la amiază. Colina, valea, Torino în depărtare, totul amuți sub cer. Eram în livadă. Mă întrebam câte inimi încetau să bată în clipa aceea, câte frunze fremătau, câți ciini se ghemuiau la pământ. Chiar și pământul, colina și scoarța ei, se înfiorau. Am înțeles dintr-odată cât de fără noimă și de deșartă fusese desfătarea aceea a mea cu pădurea, cea trufie a pădurii, pe care nici măcar cu Dino nu o părăseam. Sub cerul de vară împietrit de urlet, am înțeles că m-am jucat întotdeauna ca un copil nevinovat. Ce altceva eram pentru Cate decât un copil ca și Dino? Ce însemnam pentru Fonso, pentru ceilalți, pentru mine?

Am așteptat câțiva timp vuietul motoarelor, cu teamă și neliniște. Chinul acelor zile, de neîndurat în clipa aceea, doar un eveniment mare, inevitabil, îl putea alunga. Dar nu era oare acesta jocul meu obișnuit, vițlul meu? Mă gindeam la Cate, la Fonso, la Nando, la nenorocii din Torino, care așteptau îngrămădiți în adăposturi ca în tot atâtea catacombe. Unii glumeau, alții rîdeau. — Aluatul crește — spuneau.

Singe și cruzime, beciuri, pădure: lucrurile acestea nu erau oare un joc? Nu erau ca sălbăteci și albumele lui Dino? Dacă moare Cate, mă gindeam, cine are grijă de fiul ei? Cine va mai ști dacă e fiul ei sau fiul meu?

Zgomotul unei pompe mă făcu să tresar. Elvira veni afară și spuse: — La masă.

Fără să scoatem o vorbă — în timpul alarmei radioul tăcea — ne-am așezat, Elvira în față, bătrîna alături, ca întotdeauna. Bătrîna își făcu semnul crucii. Nimeni nu vorbea. Să desfac șervetul de masă, să ating tacîmurile, să mînc, mi se părea un joc, un joc inutil. Către ora unu, alarma încetă. Am tresărit aproape surprinși. Elvira îmi puse în farfurie încă o felie de tort.

XI

Vara se sfîrșea. Începeau să se vadă țărânci pe cîmp, și scări rezemate de arbori din livezi. Acum, nu mai plecam cu Dino de pe pajiști: acolo erau perele, strugurii, lanul de porumb. Veni știrea debarcării în Calabria. Noaptea, discuții aprinse. Evenimentul mare, ireparabil, se înfăptuia. Așadar nimeni nu încerca nimic? Trebuia să sfîrșim așa?

Opt septembrie ne surprinse în timp ce scuturam nucii cu Gregorio. Întîi a trecut pe stradă un camion militar, care huruia la cotituri și stîrni nori de praf. Venea de la Torino. După o clipă alt zgomot și alt huruit: un al doilea camion. Au trecut cinci. Praful ajungea la pomi, în aerul curat al serii. Ne-am privit în față. Dino alergă în curte.

Pe înserat a venit Cate, — Nu știți? — strigă din stradă. — Italia a cerut pace astăzi.

La radio, vocea monotonă, răgușită, neverosimilă, repeta mașinal la fiecare cinci minute, știrea. Înceta și relua, de fiecare dată pe un ton amenințător. Nu se schimba, nu cobora, nu adăuga niciodată nimic. Era în ea ceva din încăpătînarea unui bătrîn, a unui copil care știe lecția. Niciunul dintre noi nu spunea nimic, în clipa aceea, afară de Dino care bătu din palme. Am rămas descumpăniți, ca mai înainte, la trecerea celor cinci camioane.

Cate ne spuse că la Torino, în cafenele și pe străzi radio Londra zbiera și grupuri mari aplaudau. Avusese loc o debarcare la Salerno. Se dădeau lupte pretutindeni. — La Salerno? nu la Genova? — Se organizau cortegii, demonstrații.

— Nu se știe ce fac nemții, — spuse Cate. — Vor pleca, sau nu?

— Nu spera, i-am spus, — chiar dacă ar vrea n-ar putea.

— E rîndul soldaților noștri, — spuse bătrîna, — e rîndul lor acum.

Bătrînul Gregorio tăcea, fără să mă piardă din ochi. Era și el ca un copil uimit. Îmi fulgeră prin minte ideea ciudată că nici bătrînul mareșal care în seara aceea ne arunca în derută, nici generalii săi, nu știau mai mult decît Gregorio și în seara aceasta se agătau descumpăniți de radio ca și mine, ca și el.

— Dar la Roma, am spus, — la Roma ce se întîmplă?

Nici un post de radio nu ne-a spus-o. Cate auzise în oraș că la această oră englezii o ocupaseră, că era de ajuns ca o mie de parașutiști să se unească cu ai noștri și să-i înfrunte pe nemți. — Or fi proști, miniștrii ăștia, dar la pielea lor țin. Au prevăzut-o, fii sigur, — spuse Cate.

— Dar Nando și Fonso, — am întrebat deodată, — nu vin? Asta au dorit totdeauna. Or fi mulțumiți.

— Nu i-am văzut, — spuse Cate. — Am venit repede să vă povestesc.

Nando și Fonso n-au venit în seara aceea. A venit Giulia, gîfîind. Spunea că la fabrică a fost o adunare pentru a se pune la cale strîngerea de arme, că Fonso a ținut un discurs, că se vorbea de ocuparea cazarmilor. La periferie se auziseră împușcături. Se știa că bande de speculanți de bursă neagră jefuiseră un depozit militar, că nemții își vindeau uniforme fasciștilor și fugeau deghizați.

— Mă întorc la Torino, — spuse Giulia. — La revedere.

— Spune-le celorlalte fete să vină aici, — strigă bătrîna, — Spune-i și lui Fonso, și nebulilor acelora. Au să vină zile grele.

— Nu-i nimic, — spuse Cate înflăcărată. — De data asta se termină cu ade-vărat. Trebuie să rezistăm cîteva zile.

— Nu vor mai fi incursiuni, — am spus brusc.

Cînd să plec la cină, Dino ne-a făcut să rîdem pe toți. — S-a terminat răz-boiul? — întrebă cu o voce slabă.

A doua zi eram în picioare, în zori. De la Roma nici o știre. Radioul nos-tru transmitea canțonete. Din străinătate, obișnuitele buletine de război. Debar-carea la Salerno, oglinda mării forfotind de transporturi. Operația era încă în curs. Elvira asculta lîngă mine, încordată și palidă. Ne strînsesem în fața apa-ratului de radio. Am spus deodată: — Nu știu cînd mă întorc, — și am plecat.

Pentru a umple dimineața goală am luat drumul spre Torino. Întîlneam cîte un trecător rar, un biciclist care urca ostentiv. Printre povîrnișuri, departe, Torino fumea liniștit. Unde era războiul? Noaptea de foc păreau un lucru îndepărtat, neverosimil. Ascultam încordat dacă se auzeau camioane.

La Torino zărele relatau sub titluri groase, capitularea. Dar oamenii aveau aerul că se gîdesc la treburile lor. Prăvălii deschise, gărzi civile la răspîntii, tramvaiele mergeau. Nimeni nu vorbea despre pace. La colțul diinspre gară un grup de nemți neînarmați încărcă mobilă într-un camion: cîteva gură-cască asistau la mutare. «Nu se văd ai noștri, — mă gîndeam, — sînt consemnați în cazarmă din cauza stării de asediu.»

Ascultam atent și căutam în ochii trecătorilor. Toți mergeau tăcuți, ferindu-se. «Poate a fost desmințită știrea de ieri și nimeni nu vrea să admită că a crezut în ea». Dar doi tineri, sub porticul Cristalului, strigau în mijlocul unui grup și aprindeau un ziar desfăcut pe care un chelner voia să și-l ia înapoi. Cîteva rîdeau.

— Sînt fasciști, — spuse un altul dintr-un colț, liniștit.

— Luați-i la bătaie, omorîți-i, — urla o femeie.

Știrile le-am aflat în ușa barului. Nemții ocupau orașele. Acqui, Alessandria, Casale, erau cucerite. — Cine o spune? — Călătorii care sosesc.

— Dacă ar fi adevărat, n-ar merge trenurile, — am spus.

— Nu-i cunoști pe nemți.

— Și la Torino...?

— Vor veni la timpul potrivit, spuse un altul, rinjind. Fac totul metodic. Nu vor dezordina inutile. Masacrele le vor face cu calm.

— Dar nimeni nu rezistă? — am întrebat.

Sub portic creșteau urletele și tumultul. Am plecat afară. Unul din cei doi în picioare pe o măsuță, vorbea mulțimii, care asculta cu un aer batjocoritor, sau se îndepărta. Alți doi se băteau lângă un stîlp, și femeia, strigînd cuvinte nerușinate, încerca să se amestece. — Guvernul rușinii, — striga oratorul, — al trădării și al înfringerii, vă cere să săvîrșiți asasinarea patriei. — Măsuța se-clătina; din mulțime se ridicau înjurături.

— Vîndut nemților, — strigau.

Erau bătrîni, servitoare, băieți, un soldat. Mă gîndeam la Tono și la ceea ce ar fi spus el. I-am strigat ceva oratorului și eu, și în clipa aceea mulțimea șovăi și se împărți în două. Cineva strigă: — Faceți loc sau vă omor —. Răsunară puternic două împușcături sub portic, cîțiva oameni căzură, alții au dispărut; geamurile se făcură țândări; și departe, în mijlocul pieții, i-am văzut din nou pe cei doi care se băteau, și pe femeia care-i înfrunta.

Cele două împușcături mi-au răsunat îndelung în urechi. M-am îndepărtat ca să nu fiu surprins, dar acum știam de ce oamenii nu vorbeau și dădeau colțul străzii. M-am dus la școala mea, pe strada liniștită și pustie. Speram să întîlnesc pe cineva, chipuri cunoscute. « Peste o lună vor fi examenele », mă gîndeam. Bătrînul Domenico scoase capul afară.

— Noutăți, profesore? Ne-aduceți pacea?

— Pacea e o pasăre. Cum a venit a și plecat

Domenico dădu din cap. Bătu ziarul cu mîna. — Anumite lucruri nu e de ajuns să le spui.

Despre nemți nu auzise nimic. — Sînt meșteri, — spuse imediat, știu să facă lucrurile. Ei, profesore, ce timpuri cînd era celălalt —. Coborî capul și vocea. — Ați auzit ce se spune? Că e vorba să se întoarcă.

M-am îndepărtat cu acel nou ghimpe în trup. Există o înțelegere între mine și Cate, ca în fiecare zi cînd cobora din tramvai să privească în jur, dacă din întîmplare veneam la Torino. M-am oprit la colț și am așteptat. A trecut ora fără să vină. Am auzit în schimb alte vești, care confirmau zvonul că nemții ocupau centrele și-i dezarmau pe ai noștri. — Dar rezistă ai noștri? — Cine știe. La Novi s-a dat o bătălie. — Se înțelege. Sînt la Settimo. O întreagă divizie cîrnată înaintază.

— Dar ce face comandamentul nostru suprem?

O cafenea alături deschise radioul și după mult hîrîit se auzi un cîntec de dans. Se formă un grup. — Prinde Londra, — strigau. Se auzi Londra, în franceză; apoi alt hîrîit exasperant. O voce italiană, de la Tunis. Cîtea enervată un buletin de știri, mereu același. Înaintarea rușilor, debarcarea la Salerno; operațiunea era încă în curs. — Ce spun la Roma? — strigam. — Cese petrece în casa noastră? Lașii!

— La Roma sînt fasciștii, — strigă o voce.

— Lașii, vînduții!

M-am simțit luat de braț. Era Cate. Surîdea cu vechiul ei surîs. Am ieșit din grup.

— Ți-ai adus aminte, am spus.

Străbăturăm piața. Cate vorbea cu voce joasă și zîmbea fără căldură.

— Situația e groznică, — spuse. — E ziua cea mai înspăimîntătoare din război. Nu există guvern. Sîntem în mîna nemților. Trebuie să rezistăm.

Treceam dincolo de Dora. — Ce vrei să faci? — i-am spus. — E nevoie de cîteva zile. E interesul englezilor să se grăbească. Mai mult decît al nostru.

— Ai auzit radioul german? — spuse Cate. — Transmit imnurile fasciste.

Ajunserăm în curtea aceea în care se ținuse adunarea. Părea ieri, trecuse mai mult de o lună. Nu era nimeni. Cate vorbi cu vecinele, din balcon.

În cele din urmă au apărut Giulia și soția lui Nando. — Nu s-au întors? — Soția lui se rezema deprimată de poartă. — Fii liniștită, — îi spuseră. — Vrei ca un bărbat să se întoarcă acasă, să facă ceva astăzi? Era ceva mai rău în Albania. Ea exclamă: — Sînt copii, sînt nebuni.

Am deschis radioul din nou. Nici o știre.

— Dacă îi arestează — gemenii soția, — atunci nemții îi au în mînă.

— Proasto, — îi strigă Cate, — nu i-au prins încă.

Mi-au spus atunci că în toată noaptea o patrulă împreștiase adunarea, și că Tono fusese arestat. — Au vrut să-l elibereze, — spuse Giulia, — vei vedea.

Cate trebuia să se întoarcă la spital. Am mîncat ceva, stînd pe pat.

— Vin și eu, — i-am spus. Soția lui Nando nu mîncă: se plimba în sus și în jos prin cameră. «Și părea cea mai curajoasă, — mă gîndeam. — Nu sînt timpuri să te căsătorești. Mai bine de Cate, care, cel puțin nu iubește pe nimeni».

Am plecat împreună spre tramvai. Cate m-a întrebat: — Te-ntorci acasă?

Apoi privind în jur: — Nimeni nu se mișcă. Nici măcar un soldat. Ce dezgustător.

— Noi sîntem un cîmp de bătaie, nimic altceva. Nu te amăgi.

— Ție puțin îți pasă, — murmură fără să mă privească, — dar ai dreptate. Nu știi ce înseamnă să faci foamea, nici să-ți ardă casa.

— Acestea sînt lucrurile care-ți dau curaj?

— Ți-a spus-o și bunica. Voi ceilalți nu puteți înțelege.

— Voi ceilalți nu pot să fiu eu, i-o tăiai. — Eu sînt singur. Caut să fiu cel mai singur cu putință. Sînt timpuri în care numai cine e singur nu-și pierde capul. Vezi cum se frămîntă Nanda.

Cate se opri, posomorîtă. — Nu, tu nu ești ca Nanda, — spuse. Tu nu te zbuciumi. Ne vedem deseară.

— Întoarce-te repede, — i-am strigat.

Din nou strada, livada, femeile. Colina răcoroasă și liniștită, discuțiile obișnuite. — Poate că nemții nu vor veni veni pînă aici, sus, — i-am spus Elvirei. Am întreat de Egle, dacă-și mai vîra nasul în treburile altora.

— De ce?

— Știm bine de ce, — am spus.

Cu greutate am ascultat radio München. Fasciștii ridicau capul din nou, într-adevăr. Voci furioase, amenințătoare. Așteptau poporul. — Sînt încă în Germania, e semn bun —. Faptul că radio Roma nu vorbea, îmi făcea aproape plăcere. Însemna că ai noștri rezistă, că nemții n-au ocupat-o încă. Bătrîna nu scotea o vorbă. Ne privea înspăimîntată și ursuză.

La Le Fontane am reîntîlnit-o pe Cate care mi-a dat vești despre Fonso și despre Nando. — S-au întors, sînt sănătoși, — spuse. — Dar nu au putut face nimic. Tono și ceilalți sînt închiși la Le Nuove.

Dar mai era încă o știre — că soldații noștri fugeau, și nimeni nu se gîndea să reziste.

XII

Am ridicat din umeri și de data aceasta, așa cum făceam adesea în zilele acelea Sfrîșitul lumii mereu așteptat, sosise. Era limpede că Torino liniștit în depărtare, singurătatea în păduri, livada, nu mai aveau sens. Și totuși, totul continua. Răsăreau zorile, cădea seara, se coceau fructele. Mă năpădisse o speranță, o curiozitate chinuitoare: să supraviețuiesc prăbușirii, să ajung să cunosc lumea de după aceea.

Ridicam din umeri, dar sorbeam cuvintele. Dacă uneori îmi astupam urechile era pentru că știam bine, prea bine, ce se petrecea și îmi lipsea curajul de a privi lucrurile în față. Salvarea putea să vină în câteva zile, în câteva ore chiar, și stăteam legați de radio, cercetam cerul, ne trezeam în fiecare dimineață cu un licăr de speranță.

Salvarea nu a venit. Au venit, șoptite, primele știri de sînge. M-am gîndit din nou la cîrciuma aceea din Pino unde într-o zi de iulie auzisem pentru ultima oară oameni coborînd vocea, și m-am întors acolo încet, încet, privind în urmă. Ajungînd acum într-un loc, mai ales într-o locuință, priveai în urmă, ascultai atent. Încă nu fuseseră introduse posturile de gardă, dar amenințarea, neprevăzută, te pîndeau pretutindeni. Drumurile și cîmpurile forfoteau de fugari, de soldați înfolați în impermeabile, zdrențe, vestoaie, fugiți din orașele și din cazărmile unde nemții și neo-fasciștii se dezlanțuiau. Torino fusese ocupat fără luptă, așa cum apa inundă un sat; nemții osoși și verzi ca gușterii păzeau gara, cazărmile; oamenii se duceau și veneau minunîndu-se că nu se întîmpla nimic, nu se schimba nimic; nici agitații, nici sînge pe străzi; doar, nesfîrșit, supus, subteran, șuvoiul de refugiați, de trupe, care se strecura pe străduțe, în biserici, la bariere, în trenuri. Alte lucruri ciudate se petreceau. Am aflat de la Cate, de la Dino, din șoaptele și din semnele lor. Fonso și ceilalți acaparau arme, prădau magazine și depozite; ascuseseră cîte ceva și la Le Fontane. În suburbii, ploua cu haine civile de la fereastră peste soldații fugari. Unde sfîrșeau acești oameni care scăpaseră de nemți? Unii ajungeau, firește, la casa lor; dar ceilalți, cei departe de casă, sicilienii și calabrezii, cei vlăguți de război, unde-și petreceau zilele și nopțile, unde se opreau să trăiască? — Dacă aici războiul nu se termină imediat, — am spus lui Egle și Elvirei, — ne apucăm cu toții de jaf —. Le-am spus-o doar așa, ca să le văd nelișițite. Și am adăugat: — Le stă bine în casele burghezilor, în vilele generalilor care au colaborat cu nemții —. Dar apoi discutînd cu Cate, îmi spuse să încetez. Am aflat de la Dino, care era mereu pe străzi, că la Le Fontane trecea multă lume — pe unii i-am zărit și eu, sosind la anumite ore — bărboși, zdrențăroși, flămînzi. Aici era întodeauna sau Giulia sau soția lui Nando, și fugarii vorbeau, spuneau verzi și uscate, dumeau pîine. Dino s-a jurat că a trecut și un englez, un prizonier de război, care știa numai să spună *ciao*.

Dezordinea aceea, familiară acum, avea tăcută zbatere și prăvălire de oameni, era ca o revărsare a inimilor, ca o revanșă tristă față de știrile intolerabile ale radioului și ziarelor. Războiul bîntuia departe, metodic și inutil. Noi am căzut din nou, și de data aceasta fără scăpare, în aceleași mîini, devenite acum mai dibace și mai murdare de sînge. Stăpînii veseli de ieri deveneau fiare, își apărau pielea și ultimele speranțe. Pentru noi, scăparea era numai în dezordine, în prăbușirea oricărei legi. A fi prins și identificat însemna moartea. Pacea, o pace oarecare, care în vară mi se părua demnă de dorit, acum părea o farsă. Trebuia să înfruntăm destinul acela al nostru pînă la capăt. Cît de departe păreau incursiunile. Începea acum ceva mai rău decît incendiile și prăbușirile nocturne.

Am auzit vorbindu-se despre ele la cîrciuma din Pino, unde mă duceam pe ascuns, pentru că era un loc de trecere. Trăgeam cu urechea dacă trecuseră nemți sau fasciști. Într-o dimineață am întîlnit acolo un soldat — avea încă bocancii și șii moletierele — cu impermeabilul zdrențuit pe trupul gol. Era un băiat din Toscana, rîdea din adîncul ochilor. Vorbea, flecărea cu noi ceilalți clienți, și povestea marșul său din Franța, zece zile de fugă, pomenea numele camarazilor, rîdea, spera să ajungă în Valdarno. Nu ne-a cerut de mîncare nici de băut. Era palid, nebărbierit, dar trebuie că se și înțelese cu fata din local care, înfilită și cu ochii încrucișați, îl pîndea de după tejghea.

— Adîncul văii era păzit de bastarzii aceia, — spunea. — Să nu cumva să fi trecut prin loc descoperit. Trăgeau, am văzut arzînd atîtea sate.

— Dar sus, în munte, n-a ajuns războiul, — spuse unul.

— Ce război. Represalii, — spuse un altul. — Un sat ascunde un soldat și nemții îi dau foc.

— Într-o noapte, pe un pod. . . povestea toscanul, și se uita cu coada ochiului la fată.

Toți ascultam, înghițind în sec. Toscanul ceru un chiștoc, distrat. Au urmat alte povești. Au povestit clienții, țărani blajini. Povești reci, de necrezut, ares-tări de femei și copii pentru a pune mîna pe bărbat, bătaii sfîrșite cu o săritură de pe scări, recolte devastate, jafuri, cadavre aruncate în piață cu chiștocul în gură.

— Era mai bun războiul, — spuneau. Dar toți știam că adevăratul război era acesta.

— Să sperăm că timpul se va menține frumos, — spuse toscanul.

Mă plimbam adesea singur pe străzile obișnuite, ocolind Le Fontane, pe Dino, pe Cate cu discuțiile ei; dar discuția și zbuciumul cu care ne obișnuisem, renăș-teau acum pretutindeni stimulate de așteptarea înfrigurată a unui eveniment de necrezut, de un rest de speranță, de un egoism încă îngăduit. Acum, cînd și acele zile par un vis și să te salvezi nu mai are aproape sens, stăruie în adîncul tuturor întîlnirilor și al deșteptărilor o pace disperată, uimirea de a trăi încă o zi, încă o oră, care te înveselește. Nu mai ai multă considerație nici pentru tine, nici pentru ceilalți. Ascultî, nepăsător.

Fără să vreau, mă trezeam în zori și alergam la radio. Nu vorbeam despre asta cu Elvira și cu mama ei. Răsfoiam ziarul. Fiecare știre îndepărta sfîrșitul cu luni de zile. În adîncul văii, Torino mă înspăimînta. Acum nici focul, nici bombe-le — care nu veneau — nu mai erau de ajuns să ne înfricoșeze. Războiul cobo-rise printre noi, în case, pe străzi, în închisori. Mă gîndeam la Tono, la capul lui mare, aplecat, și nu îndrăzneam să mă întreb ce era cu el.

Elvira și mama ei se purtau cu mine matern, puțin posomorîte, umile. Era o pace, în casa aceea, un adăpost, o căldură ca în copilărie. În anumite dimineți, de la fereastră, privind coroanele arborilor, mă întrebam pînă cînd avea să dureze privilegiul acela al meu. Perdeluțele albe, proaspete, se deschideau înspre frun-zișul tainic și povîrnișul îndepărtat unde se zărea o pajiște în mijlocul pădurii și poate cineva dormea sub cerul liber, De cîți ani o vedeam oare în fiecare dimineată, înverzită de iarbă sau încremenită sub zăpadă? Aveau oare să mai existe aceste lucruri, după?

Încercam să studiez, să citesc. Mă gîndeam să mă ocup de Dino și să-l învăț științele. Dar Dino făcea și el parte din lumea zdruncinată din temelii. Dino era închis, inaccesibil. Observasem că stătea cu mai multă plăcere cu Fonso sau cu Nando decît cu mine. I-am spus lui Cate să-l trimită acasă la mine în fiecare dimineată, să nu-l lase singur pe străzi: stînd cu mine la o masă, ar fi învățat cu sîrguință. De altfel școlile nu fuseseră redeschise.

— Da, lasă-l, — spuse Nando, — îți iei o grijă de pe cap. Măcar el, care poate, să învețe.

În seara aceea vremea se răcorise. Stăteam în bucătărie, între oale și lighean. Fonso nu era acolo, și nu erau nici fetele. Fără Fonso discuția lîncezea. În zilele acelea nimeni nu mai vorbea pentru a vorbi. Cînd eram astfel împreună, în lumină, îți priveam pe furiș — strîmbăturile lui Dino, tăcerile femeilor — și lucrul cel mai viu, cel mai aprins, erau ochii îndrăzneți ai lui Nando, acei ochi tineri care nu păstrau nici o urmă din războiul pe care-l văzuseră. Acum soția

lui era însărcinată — izbutiseră, fără pat și fără casă — și la frământările politicii se adăuga acum această nerăbdare.

— Professore, îl vei învăța carte pe fiul meu? — spunea rîzînd dar veselia, speranța lui erau încordate, potolite; soția lui ne privea încruntată.

Plecăm de acolo la primul țărlit al greierilor; starea de asediu nu ajungea pînă acolo sus, dar totuși pe potecile acelea îmi sfîrșiau călcîiele. Pe străzile din Torino, noaptea răsuna împușcături îndrăznețe, strigătele de « cine-i acolo » ale hai-manalelor, ale bandiților care păstrau ordinea — pînă și jocul și gluma miroseau acum a sînge. Mă gîndeam la Tono, care căzuse în mîinile acelea; la surîsul prefăcut al lui Fonso cînd vorbea despre el. Fonso apărea pe neașteptate la Le Fontane, cîteodată chiar ziua; l-am întrebat dacă la fabrică i-au schimbat înadins programul. Mi-a făcut cu ochiul și a scos un permis — în două limbi — de curier și paznic de noapte. Dintre toți, era singurul care nu-și pierduse cumpătul în acea ultimă lună; glumele sale deveniseră mai precise și mai vesele. Leșirile pline de neastîmpăr, trîncănelile agresive și nesăbuite de odinioară, erau acum un zîmbet mușcător. Era limpede că avea o muncă, o misiune a lui care-l absorbea cu totul, dar nu vorbea niciodată despre ea. Cînd avea timp, discuta cu plăcere. Era un om ocupat.

Într-o seară, cînd Fonso nu era de față, am urmărit războiul pe hărțile din ziare și de pe atlasul pe care-l adusesem să i-l arăt lui Dino. Nimic altceva din ce făceam pentru el, nu-l interesa; de la un timp toanele sale îl ispiteau să se întoarcă în oraș, unde, în fiecare seară, se afla Fonso și ceilalți băieți, și starea de asediu, nemții, războiul. Încrederea pe care Fonso i-o inspira, povestirile lui Nando despre lupta de partizani din Balcani, îl îndepărtau de mine și de femei. Nando ne-a povestit lucruri îngrozitoare despre ambuscadele și represaliile din munții Serbiei. — Pretutindeni unde ajung nemții, se sfîrșește astfel. Oamenii încep să se măcelărească.

— Nu sînt numai nemții, — am spus. — Sînt sate în care țărani se duc la tîrg cu pușca și în timp de pace.

Bătrîna, bunica lui Cate, se întoarse de lîngă lighean să ne privească.

— Atunci, nu sînt numai nemții? — bombăni sora lui Fonso.

Bătrîna spuse: — Nu e vina nemților?

— Nu e vina nemților, — am spus, — Nemții au stricat numai șandramaua, au tăiat creditul stăpînilor de altădată. Acest război e mai mare decît pare. Acum s-a întîmplat că oamenii i-au văzut fugind pe cei care comandau înainte, și nu-i mai oprește nimeni. Dar, fiți atenți, ei nu vor să se răfuiască cu nemții, numai cu ei: vor să se răfuiască cu stăpîinii de altădată. Nu e un război al soldaților, care mîine se poate termina; e războiul sîracilor, războiul disperaților împotriva foamei, a mizeriei, a închisorii, a oroarei.

Din nou mă ascultau cu toții, chiar și Dino.

— Să-i luăm pe ai noștri de exemplu, — am continuat. — Pentru ce nu s-au apărut? Pentru ce s-au lăsat înhățați și trimiși în Germania? De ce au crezut în ofițeri, în guvern, în stăpîinii de altădată? Acum, că-i avem din nou pe fașciști, încep iar să se miște, și vor fugi în munți, vor sfîrși în închisori. Acum începe războiul cel adevărat, al disperaților. Și se înțelege, trebuie să le mulțumim nemților.

— Dar să le dăm la cap, — zise Nando.

Dino mă privea mereu, mișcat de liniște cu care toți mă ascultau.

— Dacă nu vin mai repede ceilalți, — am mormăit, — vom sfîrși și noi ca în Muntenegru.

Bătrîna ne arunca priviri piezișe, zdrăgănînd prin farfuriile ei.

— Va veni ziua, — am spus ridicându-mă, — când vom avea morți prin șanțuri, aici pe colină.

Cate mă privea, serioasă. — Știi atâtea lucruri, Corrado, — spuse încet, — și nu faci nimic să ne ajuti.

— Trimite-l mâine pe Dino acasă la mine, — am spus rîzînd, — îl voi învăța aceste lucruri.

XIII

Acum nu mai încăpea îndoială. Se întîmpla la noi ceea ce de ani de zile se petrecea în toată Europa, — orașe și sate împietrite de spaimă sub cer, străbătute de armate și de zvonuri înspăimîntătoare. În zilele acelea nu murea numai toamna. La Torino, deasupra unei grămezi de moloz, am văzut un șobolan, liniștit, la soare. Atît de liniștit încît la apropierea mea n-a mișcat capul și nici nu a tresărit. Stătea nemișcat pe labe și mă privea. Nu se mai temea de oameni.

Venea iarna și mie mi-era teamă. Cu frigul eram deprins, — ca șoarecii, ca toți ceilalți, — deprins să cobor în pivniță, să-mi suflu în mâini. Nu ne copleșeau neajunsurile, nici dezastrele, poate nici măcar amenințarea morții din cer; ci taina, în sfîrșit dezlegată, că puteau să existe dulci coline, un oraș pierdut în ceață, ziua de miine așteptată cu bucurie și în toate clipele să se întîmple la fiecare pas, lucrurile îngrozitoare despre care se zvonea. Orașul devenise mai sălbatic decît pădurile mele. Războiul acela în care trăiam refugiat, convins că-l acceptasem, că-mi făcusem din el o pace ostilă, se deslănțuia cu cruzime mușca mai adînc, ajungea la nervi și la creier. Începeam să privesc în juru-mi, înspăimîntat, ca un iepure hăituit. Mă trezeam noaptea, în tresăriri. Mă gîndeam la Tono, la zîmbetele disprețuitoare ale lui Fonso, la uneltiri, la torturi, la morții proaspeți. Mă gîndeam la satele în care de cinci ani se trăia în felul acesta.

Pînă și ziarele — mai apăreau încă ziare — recunoșteau că în munți fusese ici și colo o rezistență, și continua. Făgăduiau pedepse, iertări, suplicii. Soldați rătăciți, spuneau ei, patria vă înțelege și vă cheamă. Pînă acum am greșit, spuneau, vă promitem că vom fi mai buni. Veniți să vă salvați, veniți să ne salvați, pentru dumnezeu. Voi sînteți poporul, voi sînteți fiii noștri, sînteți ticăloși, trădători, lași. . . Mi-am dat seama că frazele goale de altădată nu mai stîrneau risul. Lanțurile, moartea, speranța comună, căpătau un sens teribil și cotidian. Ceea ce la început fusese fără temei, fusese vorbă goală, acum te seca la inimă. În cuvinte există ceva impudic. În anumite clipe aș fi vrut să mă rușinez.

Dar tăceam. Aș fi vrut să dispar ca un șoarece. Animalele, mă gîndeam, nu știu ce se va întîmpla. Invidiam animalele. Femeile mele de acasă aveau norocul că nu știau nimic despre război. Elvira a înțeles mai degrabă calitatea ei. Acum și frigul mă alunga în casă, și a mă întoarce acasă de la Torino, din livadă, din plimbările fără țintă pe colina galbenă și despuată, uitînd pentru o clipă, în căldura molcomă de viziună, veșnic monotona neliniște și spaimă, mi se părea aproape plăcut. Și pentru asta aș fi vrut să mă rușinez.

În acele dimineți de noiembrie venea Dino și studiam pe cărțile lui, îl ascultam tot ceea ce știa. Deodată termina lecția și începea să-mi povestească ultimele zvonuri, ce spuseseră un trecător despre nemți, despre patrioții din rezistență. Știa primele povești cu lovituri neobișnuite, cu înscenări, cu spioni executați; dacă intra Elvira, înceta. Cu fiecare știre nouă mă gîndeam ce legendă nemaipomenită se făurise în acele zile și cum numai un copil, pe care totul îl uimește, putea să trăiască în miezul evenimentelor, fără să rămînă înmărmurit.

Faptul că nu eram un copil ca Dino, era doar o întâmplare; fusesem cu douăzeci de ani în urmă, și uimirile mele de atunci erau fără temeii în comparație cu ale lui. «Iată, — spuneam, — dacă mor în acest război, din mine nu rămîne decît un copil».

— Nu mai pui costumul acela alb de marinar? — l-am întrebat.

— Îl port la școală. Cînd se deschid școlile?

Elvira care, după ce se termina lecția, îl chema la dulap să-i dea dulciuri, voia să știe de la el dacă avea să se întorcă la școală, dacă avea surori, dacă-și amintea de tatăl lui. Dino răspundea făcînd pe măsăriciul și încruntîndu-se plictisit.

— Îmi seamănă. — îi spunea Elvirei. — Cînd eram copil și cineva mă săruta, mă ștergeam pe față cu mîneca.

— Copii, — spunea ea, — copii din ziua de azi. Mama muncește și copilul crește cum poate.

— Nu există fiu de țăran a cărui mamă să nu muncească, — spuneam. — Așa a fost întotdeauna.

— Și asta face pe infirmiera? — spunea Elvira. — Și își duc viața la cîrciumă?

— Să ai o cîrciumă, cu ceea ce se petrece...

Din ziua aceea în care a plîns, Elvira nu s-a mai trădat. Îmi era prea ușor să mă înfurii și să strig că în împrejurări atît de cumplite, cu morțile, cu incendiile, cu deportații, cu iarna și foamea, îți trebuia timp ca să-ți pierzi cum-pătul pentru o toană, pentru chinurile inimii. Despre dragoste, de altfel, despre absurda ei dragoste, n-am vorbit niciodată. Florile acelea stacojii din livadă muriseră; toată livada era tristă și uscată. Veni un vînt puternic și o mătură. l-am spus Elvirei să se mulțumească că avea o casă, foc, un pat cald și o ciorbă. Să se mulțumească. Alții o duceau mai rău.

— Am observat întotdeauna, — spuse ea, atînsă în adîncul inimii, — că unii își caută nenorocirea singuri.

— De pildă, Italia intrînd în război.

— Nu spun asta. E deajuns să-ți faci datoria. Să crezi...

— Să te supui și să lupti, — am spus. — Mîine mă întorc cu pumnalul și cu o cască.

Mă privi clipind din ochi, înspăimîntată.

Era de necrezut cum se menținea vremea. Aburi, puțină ceață în fiecare dimineață, apoi un soare strălucitor. Era noiembrie și mă gîndeam iar la fugarul acela din Valdarno, dacă ajunsese acasă. Mă gîndeam din nou la toți ceilalți, la cei disperați, la cei fără adăpost. Noroc că vremea bună se menținea. Colina era frumoasă, își arăta acum pămîntul aspru, prăfos, dezgolit. În păduri călcai pe paturi de frunziș care trozneau. Mă gîndeam adesea că la nevoie aș fi putut să mă refugiez aici. Nu-i invidiam pe băieții de optsprezece și douăzeci de ani. Apărură și la Pino manifeste militare. Republica își refăcea o armată. Războiul apăsa.

Apoi s-au redeschis școlile. Un coleg de-al meu, profesorul de franceză, un bărbat gras și trist, cu care de la un timp nu schimbam nici o vorbă, a venit să mă caute. L-am găsit în salon, stînd jos și pe Elvira așezată în fața lui, așteptîndu-mă.

— O, Castelli.

Castelli privi în jur, spunînd că aceea era o casă adevărată. El trăia într-o cameră în oraș, și proprietarii săi pleaseră la țară, lăsîndu-l singur în întreaga locuință. — Cel puțin, aici aveți o sobă, — spuse fără să zîmbească. Apoi Elvira a plecat să ne facă cafea. Eu am spus ceva despre școală, glumind. Castelli asculta cu aerul stupid al celui care are ceva în minte. Așa gras și stîngaci cum era, îmi stîrnea milă și de data asta.

Cînd a sosit cafeaua, nu atinsesem încă subiectul. I-a spus Elvirei: — Puțin, puțin. N-o merit. — Îl priveam în timp ce-și sorbea ceașca și mă gîndeam: « Sărmanul. El care e tată de familie. Pentru ce trăiește singur? »

La ușă i-am spus: — Așa dar, Castelli, despre ce e vorba?

S-a destăinuit abia afară, în frig. Eu îmbrăcasem pardesiul și ne plimbam pe prundin. M-a întrebat dacă războiul se va termina curînd. Mă întrebase și în salon. — Doar nu ești recrut. — i-am spus. — Ești mai bătrîn ca mine.

Dar Castelli nu se gîdea la recrutare. — Caraghiosii — bombăni pe jumătate indignat. Nu era o apreciere politică. Castelli nu se pricepea la politică. Trăia singur. Dar i se spusese că a fi profesor însemna a accepta republica, a recunoaște noul guvern. — Merită încredere? — întrebă deodată, — măcar de-am ști în mîna cui sîntem.

— A acelora dinainte, — i-am spus. — Ce să ne mai amăgim. Numai că acum sînt mai vioi.

— Dar cum se va termina? — stăruia Castelli.

— Cine te-a făcut să te îndoiești?

Mă așteptam, era colegul de gimnastică, un fost fascist și șef de grup. Acesta nu făcea un mister din intenția de a cere trecerea în espectativă, pentru a nu se compromite, și-i acuza pe toți ceilalți de oportunism și ușurință vinovată față de războiul fascist. — Trebuie să ne hotărîm, — îi declarase, — patria e deasupra sentimentelor personale.

— Lucrurile astea ți le spune Lucini? — l-am întrebat pe Castelli. — Atunci, ori face pe spionul, ori războiul s-a terminat cu adevărat.

Mai tîrziu mi-a părut rău că i-am spus-o. Castelli plecă abătut de tot, și mi-am dat seama că tot soiul de bănuiri, de spaima, mii de incertitudini îi mușcau inima. Dispăru gîrbovit și m-am gîndit din nou la Tono.

Despre asta nu s-a mai vorbit la școală. Mi-am revăzut colegii, l-am revăzut pe Lucini, lecțiile au fost reluate pe ascuns; cîte un băiat din clasele superioare lipsea. Părea absurd să regăsești oamenii de serviciu la ușă, să ascuți gălăgia elevilor, să le dai teme. Clopoțelul avea un sunet din alte timpuri și de fiecare dată te făcea să tresari. Sălile reci te obligau să porți pardesiul; era o atmosferă de mutare, de viață provizorie. Am început să mînînc din nou la birtul meu, să merg înainte fără să mă opresc, să dau colțurile străzilor, să mă întîlnesc cu Cate.

Seara, împreună cu ea și cu Dino, urcam colina. — Să ai bani, — i-am spus lui Cate, — să nu depinzi de alții. Să te înfunzi într-un sat și să nu te mai miști.

— Îmi pare că ai totul, — spuse Cate. — O duc cineva mai bine?

Simțeam cum roșesc. — Sînt dorinți, nu sînt proteste, — am spus în grabă. — Glumeam.

— Ai vrea să nu te mai gîndești la războiul ăsta, — spuse ea. — Dar nu poți.

Ne-am plimbat un timp în tăcere. Dino mergea cu pași mărunți alături de mine.

— Aș vrea numai să se termine, — am spus.

Cate înălță capul cu vioiciune. Nu spunea o vorbă. — Da, știu, — murmuram, — singura scăpare e să nu te gîndești la război și să muncești. Ca Fonso și ceilalți. Să te arunci în apă ca să nu simți frigul. Dar dacă nu-ți place să înoți? Dacă nu te interesează să ajungi dincolo? Bunica ta a spus ceva adevărat: cine are plînea asigurată nu se mișcă.

Cate tăcea.

— Spune-ți părerea, doamnă.

Cate mă sorbi din ochi și surîse. — Ceea ce aș vrea, ți-am și spus.

Coborînd ochii îi fixă asupra lui Dino. A fost o bănuială, un semn, ca o aluzie fulgerătoare. Poate un reflex involuntar, o promisiune. « Dacă-ți faci datoria, — putea să fi spus, — mai e și Dino. . . ».

Mă gîndeam la el de la un timp. Dar lucrurile acestea nu se rostesc în cuvinte. Doar simpla bănuială mă enerva. « În definitiv, — mă gîndeam, — ce-și închipuie? Puțin îmi pasă de Dinol »

— A face sau a nu face aceste lucruri, — am spus tare, — e totdeauna o întimplare. Patriotii și clandestinii sînt puși în derută, nedisciplinați, compromiși de la un timp. Oameni care au și intrat la apă. Tot una e.

— Mulți nu sînt compromiși, — spuse Cate. — În fiecare zi cade cîte unul care putea să stea liniștit acasă. Bunăoară Tono. . .

— Ah, aici are dreptate bătrîna, — am exclamat, — există un destin de clasă. La asta vă împinge viața pe care o duceți. Nu degeaba viitorul e în fabrici. De aceea vă admir. . .

Cate nu spuse nimic, și surîse.

XIV

Nu mă mai duceam să-i caut acasă la ei, unde și Cate petrecea o oră după amiaza. Nu mă mai duceam pentru că Fonso și Nando erau mereu plecați — plecați din oraș, chiar — și pentru că aceste lucruri sau le faci cu adevărat sau n-are rost să le începi. Să te compromiți în joacă, e prea stupid. Dar acum domnea primejdia pretutindeni. Trăiam timpuri în care nimeni — oricît de laș ar fi fost — nu era sigur că se va trezi a doua zi în pat. Cum se întîmpla din cauza bombardamentelor. Și avea dreptate bătrîna. Aveau dreptate preoții. Sîntem vinovați cu toții; toți trebuie să plătim.

Cel dintîi care a plătit, a fost cel mai nevinovat, Castelli. Cu tot neastîmpărul copiilor și vorbele mieroase ale directorului, în ciuda unui nou bombardament cumplit care ne-a alungat în pivniți ca pe niște șoareci, marile coridoare ale sălilor, curtea goală și liniștea obișnuită, făceau încă din școală un refugiu și o alinare, ca o veche mănăstire. Părea ciudat că unii se gîndeau să găsească în altă parte pacea și omenia. Dar Castelli, supus acum orbește aceluia absurd Lucini, Castelli, care dădea lecții particulare, nu-l întrebă pe Lucini cum de nu pleca și el. Se plimbau împreună prin hol și Lucini, mărunțel și agresiv, se încrunta, își arăta colții, dădea din cap în semn de încuviințare. Castelli a avut o scurtă ședință cu directorul, și într-o bună zi și-a prezentat cererea.

Mi-a spus-o secretara, șovăitoare, comentînd: — Fericiți cei diabetici. — Dar lucrurile n-au mers ușor. Am fost și eu convocat la director. După tonul directorului, am înțeles că fierbea ceva. Nu era o anchetă, doamne ferește. Nu i se părea că era cazul. Vroia numai să afle dacă știam ceva despre hotărîrea unui coleg, dacă nu se vorbise, dacă gîndeam că motive străine. . . Apoi s-a înfuriat. — Toți am vrea să stăm acasă. Ar fi comod pentru oricine în aceste timpuri. Frumoașă descoperire. Dar nu putem sta toți. Noi directorii sîntem cei mai expuși. Trebuie să dăm socoteala de fiecare cuvînt de-al nostru și de-al dumneavoastră. . . — Mi-am amintit de data aceea cînd, cu un an înainte, ne vorbise în consiliu despre încrederea deplină care, în clipele acelea grele, trebuia să domnească între noi și director. Atunci Lucini era încă fascist.

Nu m-am putut stăpîni și i-am pomenit numele. Apoi mi-am mușcat limba. Directorul se posomorî și în același timp începu să rîdă. — Lucini e Lucini, — mi-a spus. — Știm cu toții cine e Lucini.

— Dar nu era vorba de el? — am spus brusc. Ne-am privit buimăciți. Atunci directorul oftă ca în fața unui școlar foarte prost.

— Castelli, — îmi spuse. — Castelli. Să plecăm, repede.

Am strimbat din buze și l-am privit.

— Castelli? — i-am răspuns mirat. — Dar e un sfânt.

S-a sculat în picioare și s-a îndreptat spre ușă; a atins-o și s-a întors înapoi repede. S-a oprit la un pas și s-a lovit cu palma peste frunte. A scos un suspin de nerăbdare. — Castelli mi-a făcut o declarație imprudentă, — a spus. — Aici se naște un bucluc, sigur. Primejdia sînt copiii. Dumneavoastră nu știți dacă a vorbit cu copiii?

— Numai Lucini poate să v-o spună. Sînt mereu la braț.

— Dar încetați odată, — izbucni. — Nu-l putem amesteca pe Lucini.

— De ce nu? — am spus cu aerul cel mai nepăsător.

Atunci directorul mi-a aruncat o privire plină de șiretenie. S-a așezat din nou la masă, stringîndu-și minile peste vestă. Părea resemnat.

— Vreau să vă vorbesc deschis, — mi-a spus încet. — Avem cu toții nervii zdruncinați, în timpurile acestea. Ceea ce un coleg îi spune altuia, ceea ce ne spunem în această cameră între patru ochi, nu iese de aici. Îndrăznesc să cred că alcătuim împreună o singură familie. Dar avem o datorie, o misiune de împlinit. În fața copiilor, în fața familiilor, și chiar în fața națiunii, a acestei țări nenorocite, sîntem chemați să dăm exemplu, e limpede? A săvîrși gesturi necugetate, a lua o atitudine imprudentă... despre conștiință vom vorbi mai tîrziu, dacă vreți... poate avea urmări... poate atrage... poate implica... Ochii multora, nu numai ai copiilor, sînt ațintiți asupra noastră... E limpede?

Despre conștiință n-am mai vorbit. Niciunul nu ținea la asta. I-am făgăduit doar că aveam să caut să-l conving pe Castelli să-și retragă cererea. M-am dus în schimb la Lucini și l-am întrebat foarte serios cum o ducea cu sănătatea. Lucini înțelese și s-a înfuriat. A spus imediat că astea nu erau timpuri să stai în papuci și că oamenii de curaj trebuiau să se expună.

— Să se expună, cum?

— Războiul acesta, mi-a spus, — n-a fost înțeles. Am plecat cu un regim care era putred. Toți trădau și trădează. Dar proba focului ne cerne... Trăim o revoluție. Această republică tîrzie...

N-a demonstrat mare lucru dar a încercat. Ideea lui era că timpurile te împingeau de la spate, că trebuia să iei parte la bătălie și să salvezi patria stînd alături de acela dintre adversarii în conflict care ar fi făcut revoluția și dictat pacea.

— Dar cine va învinge? — am murmurat.

M-a privit uluit dînd din umeri.

L-am însoțit pe Castelli spre casă, și i-am descris spaimele directorului. Mă asculta mișcat. I-am vorbit de Lucini și l-am întrebat dacă făcuseră cererea împreună. — Tot una e, i-am spus, — dacă într-o bună zi încetezi să mai vii la școală. La ce-ți folosește să le spui tuturor că ești satul?

Îi era de folos pentru că avea nevoie de jumătatea aceea de salariu. — Lucini, — mi-a spus, — nu poate cere trecerea în expectativă pentru că, dacă ar fi șters din registre, cui ar putea să mai dea lecții? Mai există cineva care face scrimă?

Povestea aceasta era tot mai absurdă. I-am explicat că nimeni n-ar fi visat niciodată să ne arunce în față că am servit guvernul acela. — Toți ar trebui atunci să nu mai facă nimic, — i-am spus. — Vatmanii, judecătorii, poștașii. Viața s-ar opri.

Domol și cu încăpăținare, mi-a spus că tocmai asta trebuia făcut. — Dar atunci renunță la leafă. Sînt banii guvernului.

ION BIȚAN, Din ciclul „Cadențe” ►

◀ ION PACEA, *Zborul*

A dat din cap și a plecat. M-am întors acasă neliniștit și nemulțumit. Îmi închipuiam cum m-ar fi privit femeile, cum m-ar fi privit Cate, dacă aș fi făcut un gest asemănător. I-ar fi plăcut. I-ar fi plăcut și Elvirei, dintr-un alt motiv. Iată, mi-am frământat mintea toată seara, cine riscă, cine acționează cu adevărat, așa face, nu se mai gîndește. Ca un copil care se îmbolnăvește și nu știe că va muri. Nu privește în el însuși, nu renunță nici măcar la bani. Crede că-și face interesul ca toți, ca oricare altul.

În acele zile mi-au scris cei de acasă pentru sărbători. Scrisa sora mea, îmi dădea vești despre ogoare, se plîngea că stăteam departe, la oraș, și în anul acela. Desigur călătoriile erau grele, trenurile incomode, înghetea. Viața e grea pretutindeni, spunea, aici nu sînt noutăți. Scrisoarea era băgată într-un coș cu fructe și cu carne; erau și dulciurile de Crăciun.

Am dus jumătate din coș la Le Fontane pentru cina de sfîrșit de an pe care o proiectasem cu Cate mai de mult. Trebuiau să vină toți. Bunica și fetele au muncit o zi întreagă să gătească; Dino și cu mine am cutreerat colina după anghinare și castane. Era o zi uscată, strălucitoare; în anul acela nu căzuse încă zăpada. Dino mi-a povestit că fusese în oraș să vadă locul unde fuseseră împușcați trei patrioți; se mai zăreau încă petele de sînge: dacă ajungea cu o zi înainte, vedea și cadavrele. Cîte un trecător se întorcea și ocolea locul acela. Mi-am mai spus că se vedeau urmele gloanțelor pe zid.

La Le Fontane îl aștepta un teanc de cărți și o lanternă de buzunar; avea să le găsească la întoarcere. Cate îmi și mulțumise. Nu eram sigur că lui Dino avea să-i placă darul meu. Nu mai făcusem niciodată daruri unui copil. Dar puteam să-i dăruiesc un pistol?

Ne-am întors înfrugați și mulțumiți. În bucătărie era o căldură plăcută. Se aflau acolo bătrînii, Fonso, Giulia, Nando, toți. — Țsta e un loc sigur, — spuneau — Nu trăiești cu suflul la gură ca la Torino.

— Cînd te gîndești, — spuneam, — că în pivniță se găsesc atîtea că ar putea să ne pună la zid pe toți. Și pe dumneata, bunico.

Fetele rîdeau și aduceau bucatele la masă. — Acum e Crăciun, să încetăm, — a spus cineva.

Am vorbit despre Tono. Era în Germania, la exterminare. Au vorbit despre alții, pe care nu-i cunoșteam, despre evadări, despre atacuri prin surprindere. — E mai multă lume în munți decît acasă, — spuse soția lui Nando, — cine știe cum vor face Crăciunul.

— Fii liniștită, — murmură Fonso, — le-am trimis și vin.

Eu mă uitam la bătrînul Gregorio, cum, domol, în vestă și gîrbovit, mesteca dumaticaturile. Nu vorbea, părea că ascultă, privea liniștit, ca și cum discuțiile acelea le auzea în fiecare zi, de cînd se născuse. Neliniștea bucuriei noastre nu-l atîngea. Îmi amintea de satul meu. Dintre noi toți, el era singurul care trăise mereu pe colină.

— Odată cu primăvara, — spunea Fonso, — vom coborî din munți.

— Au să vă distrugă repede, — am spus imediat. E mai bine să rămîneți în munți.

Cate îmi dădea dreptate. — Văra viitoare, — spuse Fonso, — vor veni ei să ne caute aici sus. Nu trebuie să le dăm răgaz.

— Atîta timp cît englezii nu ne ajută, — spuse Nando rîzînd, — nu vom avea arme bune. Nemții și fasciștii sînt arsenalul nostru. Dacă nu ni le-aduc ei, trebuie să coborîm noi să le luăm.

— Ce război, ce război ! — strigă o fată. — Învinge cine izbutește să fugă mai întîi.

Se rîdea și se vorbea tare și atunci Dino, care băuse și el, a început să facă pe beatul și să alerge în jurul mesei, țintind lanterna ca pe o armă și aprinzîndu-

ne-o în ochi. Eu am spus că de patru ani, nemții erau experți în războiul de gherilă și să nu ne facem iluzii.

— Nu ne mai rămîne decît să-i vedem la noi acasă, — spuse Nando.

— Mai bine așa decît cum era înainte, — o tăie Fonso.

— Poți s-o spui.

Nimeni nu vorbea despre sfîrșitul războiului. Nimeni nu se mai gîdea la timpul care se scurgea. Nici măcar bătrîna. Spuneau «anul viitor» sau «vara viitoare» ca și cum n-ar fi fost nimic, ca și cum fuga, sîngele și moartea care ne pîndeau, erau ceva firesc.

Cînd s-au adus la masă fructele și tortul, s-a vorbit despre satul meu și despre bandele de acolo. Cate mă întrebă despre bătrîni mei. Fonso, care organiza lupta la Torino și în munți, spuse ceva despre activitatea clandestină de pe colină. Nu avea vești prea multe, era un alt sector, dar știa că exista un sat blestemat unde prea mulți fugari începuseră să lucreze ogoarele și nu se mai gîdeau la război.

— Sînt coline ca acestea, — am spus atunci. — Se poate ascunde cineva pe colină iarna?

— Se poate oriunde, mi-a spus. — Numai astfel îi poți împrăștia pe atacatori. Cînd fiecare casă, fiecare sat, fiecare colină își vor avea apărătorii lor, poți să-mi spui cum vor putea ține piept fasciștii?

— Fiecare neamț pe care-l agățăm în cîrlig, — spuse Nando, — înseamnă unul mai puțin care luptă la Cassino.

Mă gîdeam neîncrezător la viile și colina de aici. Mi se părea de necrezut, absurd, ca și aici să se tragă, să se întindă curse, să ardă casele și oamenii să moară.

— Ați putea să-mi spuneți, — interveni soția lui Nando, — dacă englezii or să vă spună mulțumesc?

— Fii liniștită, — spuse Fonso. — Nu ne luptăm pentru englezi.

Camera miroase a fum și a vin. Cate aprinse o țigară. Au deschis radioul. Zarva creștea și te simțai bine în căldura aceea, rezemat de sobă, ascultînd glasurile din jur. Am ieșit o clipă mai înainte în curte, cu Dino, și în timp ce el se ghemuia în întuneric, m-am pierdut o clipă în stele și în cer. Aceleași stele de cînd eram copil, aceleași stele care străluceau peste orașe și tranșee, peste cei morți și cei vii. Nu exista oare pe colinele acelea un colțisor, o curte a păcii, de unde, măcar în noaptea aceea, să fi privit la stele fără să înceapă să-ți bată inima? Prin ușă auzeam gălăgia mesenilor și mă gîdeam că aveam moartea sub picioare. Apoi Dino mă strigă, am intrat din nou în casă și căldura ne învălui. Fetele au început să cînte.

În ziua următoare am coborît la Torino. Am trecut pe la școală și acolo l-am întîlnit pe Fellini cu bereta trasă pe ochi. Trăncăni despre sărbători, apoi spuse: — E unul care a făcut un Crăciun căcaciós.

Așa vorbea Fellini, rînjind obraznic. Am așteptat să continue și a făcut-o imediat.

— N-ai aflat de Castelli? L-au suspendat de la catedră și l-au închis.

XV

Anul se sfîrși fără zăpadă și la reluarea cursurilor, n-am mai vorbit cu colegii despre Castelli. — Noroc că nu e frig, — spuneau. — Dar, dacă e adevărat că are un început de diabet, dă ortul popii. Ce se putea face pentru el? — Nimic, — murmuram noi, — nimic.

Ticăloșia asta ar putea să se întindă —. Lucini tăcea consternat și perfid. Când ajuungeam la poarta școlii, mă așteptam de fiecare dată să zăresc o mașină, nemți, polițiști. — Om fi supravegheați toți, — a spus un altul, — copiii, casele. Ce porcărie. Ne vor lua ca ostateci.

Bătrînul Domenico spuse: — Sîntem în situația în care, dacă unul nu se simte bine, nu se mai poate lungi în pat.

— Domnule profesor, păziți-vă, — strigau cei mai isteți dintre copii.

În zilele acelea aproape că și directorul îmi inspira milă. Ofta și tresărea la orice țîrîit de telefon. Era vădit că, vorbind cu inspectorul, Castelli își pusese singur funia de gît. Fața aceea a lui, jilavă și tristă, n-o regreta nimeni. Și-o dorise. Dealtfel, gîndindu-mă din nou la el, nu trăia încă dinainte ca într-o celulă, solitar și încăpățînat? Dar toți trăiam așa, între pereți, în teamă și în așteptare și fiecare pas, fiecare glas, fiecare gest neașteptat ne gîtuia. — Silvio Pellico cel puțin, — zîmbi într-o zi directorul, — s-a mulțumit să intre la închisoare, fără să-și bage la apă nici un coleg. . .

— Dar n-are rude?

— Treaba lui, doamne ferește.

L-am uitat și pe Castelli. Vreau să spun, am încetat să mai vorbim despre el. Dar ca și Tono, ca și Gallo, ca și soldatul din Valdarno, ca și fratele lui Egle, Castelli îmi revenea în minte pe negîndite, în fața unei suferinți, a unei alarme, a zorilor înghețați de brumă, a știrilor neliniștitoare. Mă gîndeam la ei toți mai ales noaptea, ducîndu-mă la culcare pe întuneric, sau dimineața coborînd la Torino, în timp ce soarele aprindea cu aur crud ferestrele etajului patru al unui bloc. Iarna, strălucirea orbitoare, negurile aurii ale dimineții, mă împăcaseră întotdeauna cu lumea, îmi dăduseră un fior de speranță. Încă în primii ani ai războiului, ideea că pe lume mai rămîneau încă aceste bucurii, dădea un sens așteptării mele. Acum, și asta se risipa și nu mai îndrăzneam să ridic capul.

Despre fratele ei, Egle trîncănea cu volubilitate. Îl dădea drept cumințit aproape și părea liniștită. Nu, la nemți nu trecuse. Nu merita osteneala. Dar nici nu intrase în legătură cu dușmanii de ieri, era prea leal; locuia la Milano, lucra ca inginer într-o fabrică, trăind ca și ascuns împreună cu cîțiva prieteni. Se îmbrăcase civil.

Dacă ar fi trebuit să fug, mă întrebam în zilele acelea, dacă ar fi trebuit să mă ascund, unde m-aș fi dus, unde aș fi dormit noaptea și unde aș fi găsit o bucată de piine? Aș fi găsit un alt loc la fel ca această casă, puțină căldură, puțină tihnă? Mă simțeam hăituit și vinovat, mă rușinam de zilele mele liniștite. Dar mă gîndeam la zvonurile, la poveștile cu oameni refugiați în mănăstiri, în clopotnițe, în sacristii. Cum era oare viața între acei pereți reci, în spatele vitraliilor colorate, între băncile de lemn? O reîntoarcere la copilărie, la mirosul de tămîie, la rugăciuni și la nevinovăție? Desigur, nu era lucrul cel mai rău din acele zile. Descoperii în mine veleitatea, aproape obsesia de a fi constrîns la această viață. Înainte, trecînd prin fața unei biserici, nu mă gîndeam decît la femeii nemăritate și la bătrîni pleșuvi îngenunchiați, la bolboroseli plictisitoare. Toate astea să nu fi avut nici o valoare? Și o biserică, o mănăstire, să fie într-adevăr un refugiu unde ascuți cu fața în mîini, potolindu-se bătaia inimii? Dar pentru asta, mă gîndeam, nu era nevoie de naosuri și de altare. Era de ajuns pacea, sfîrșitul revărsării de sînge. Mi-amintesc că străbăteam o piață și gîndul m-a făcut să mă opresc. Am tresărit. Era o bucurie, o beatitudine neașteptată. Să mă rog, să intru în biserică, mă gîndeam, și să trăiesc o clipă de pace, să renasc într-o lume fără sînge.

Dar certitudinea se risipea. La puțin timp după aceea, înfrînd o biserică, am intrat. Am zăbovit la intrare, rezemat de peretele rece. În fund, lângă altar se afla o candelă roșie; în bănci nimeni. Mi-am pironit privirea în pămînt și-am rețrăit gîndul acela, am vrut să re trăiesc bucuria și certitudinea păcii neașteptate. N-am izbutit. Mă întrebam în schimb dacă pe Dino îl trimiteau la liturghie. Nu vorbisem niciodată despre asta. Nu-mi aminteam ce făcea duminica dimineața. Cu siguranță că bătrîna se ducea la liturghie. Mă plictiseam, și am ieșit afară, respirînd aerul curat.

N-am vorbit cu nimeni despre clipa aceea, despre revărsarea aceea de bucurie. Cu atît mai puțin cu Cate. Mă întrebam dacă acei care se duceau la biserică, femeile mele, parohul de la Santa Margherita, simțeau această bucurie — dacă la închisoare, sau sub bombe, în fața puștilor îndreptate spre el, cineva se bucura de o asemenea pace. Poate că moartea cu această condiție, era acceptabilă. Dar nu era cu puțință să vorbești despre asta. Ar fi fost ca și cum ai fi intrat din nou în biserică, ca și cum ai fi asistat la un rit — un gest inutil. Lucrul cel mai frumos din religie, din altare, din naosurile goale, era clipa în care ieșeai să respiri sub cerul curat, și perdeaua cădea din nou, și erai liber, viu. Numai despre asta se putea vorbi.

În căldura plăcută a sufrageriei, sub conul de lumină, în timp ce Elvira cosea și bătrîna moțăia, mă gîndeam la brumă, la cadavre, la cei care se ascundeau prin păduri. În cel mult două luni venea primăvara, colina se va îmbrăca în verdeață, ceva nou, plătînd, va renaște sub cer. Soarta războiului avea să se hotărască. Se și vorbea de ofensive și noi debarcări. Avea să fie ca o ieșire din adăpost sub ultimele lovituri împotriva avioanelor puse pe fugă. Nu i-am spus lui Cate despre încercarea mea, dar am vrut să știu dacă ea crede în aceste lucruri. Se strîmbă și-mi răspunse că a crezut. Se opri puțin pe potecă — se întunecase, ne întoarcem de la Torino — și spuse că uneori îi venea să se roage, dar știa să se înfrîneze. Cine nu are nervii tari, observă ea, nu e bun de nimic în spital. Se întimplă prea multe acolo.

— Dar nervii se liniștesc rugîndu-te, — am spus. — Uită-te la preoți și la călugărițe, sînt liniștiți întotdeauna.

— Nu e rugăciunea care-i liniștește — spuse Cate, — e meseria pe care o fac. Văd tot felul de ticăloși.

Mă gîndeam că toți trăim ca într-un spital. Am pornit mai departe. Pacea, răzgul inutil mi se păreau acum lucruri absurde și știute dinainte. Cu adevărat, nu se putea vorbi despre ele.

— Nu se poate, — spuse Cate, — să te rogi fără să crezi. Nu folosește la nimic.

Vorbea sec ca atunci cînd răspunzi la o întrebare.

— Și totuși trebuie să crezi, — i-am spus, — Dacă nu crezi în ceva, nu trăiești.

Cate mă luă de braț. — Tu crezi în aceste lucruri?

— Sîntem cu toții bolnavi, — i-am spus, — și vrem să ne facem bine. Răul e în noi, ar fi de ajuns să fim convinși că nu există, și ne-am vindeca. Cel care se roagă, cînd se roagă, e ca și sănătos.

Atunci Cate mă privi surprinsă. Așteptam un zîmbet, care nu veni. Spuse: — Adevărații bolnavi trebuie îngrijiiți, vindecați. Nu folosește la nimic să te rogi. Așa e în toate. O spune și Fonso: « Important e ceea ce faci, nu ceea ce spui ».

Apoi am vorbit despre Dino. Și a fost mai ușor. Cate recunoștea că ar fi trebuit să-l crească cu mai mult curaj, să-l învețe să înțeleagă lucrurile singur,

să-i lase timp să hotărască, dar nu izbutise. Bunica îl ducea uneori la liturghie și-l trimitea la catehism. Eu i-am spus că orice am face, copiii nu știu să hotărască singuri și că a-i trimite sau nu la catehism, însemna o alegere, însemna a-i învăța ceva ce n-au voit. — Religie înseamnă și a nu crede în nimic, — i-am spus. — De lucrurile astea nu scapi.

Dar Cate spuse că trebuia să fie cu puțință să-i explici unui copil cele două idei și apoi să-i spuie să aleagă. Atunci îmi veni să rîd, și zîmbi și ea, cînd i-am spus că modul cel mai bun de a face pe cineva creștin, este de a-l învăța să nu creadă, și invers. — E adevărat, — strigă, — e foarte adevărat. Ne-am oprit în fața porții, ciinele sărea în jurul meu, a fost singura dată cînd am vorbit despre asta. În seara următoare, n-am mai văzut-o în stația de tramvai.

Chiar în ziua aceea mă gîndisem să mă întîlnesc dincolo de Dora cu ceilalți. Apoi, din cauza frigului și drumului lung, nu m-am mai dus deloc. M-am întors la pomii desfrunziți, frămîntînd în gînd povestea aceea a discuției noastre, gîndindu-mă din nou la Castelli. Elvira mi-a spus că m-a căutat un tînar care mă chema la Le Fontane. Nu știa cine era.

Am plecat imediat înainte de a se întuneca, supărat că Elvira fusese pusă la curent în felul acela. Strigă după mine dacă mă întorceam la cină.

I-am găsit pe toți, afară de Fonso și Giulia. Nando, din poartă, mi-a făcut un semn plin de neliniște. Pe măsute, în curte, zăream valize și baloturi. Toți se învîrteau prin bucătărie. Dino rodea un măr.

Cate spuse: — Ah, bine că ai venit.

Voiau să mă avertizeze să nu trec dincolo de Dora. — Avioanele zboară la mică înălțime, — spuse Nando. — Începe.

— Nu, Fonso e în munți, — mi-au spus. — E Giulia. Au prins-o nemții astăzi.

Nu m-am înfricoșat. Nu mi-a sărit inima. Erau luni de zile de cînd așteptam clipa aceea, lovitură aceea. Sau poate, cînd un lucru începe cu adevărat, te înspăimîntă mai puțin pentru că alungă o incertitudine. Nici măcar neliniștea lor nu m-a înspăimîntat pentru moment.

— O femeie, — am spus, — se descurcă de obicei.

Nu mi-au răspuns. Întrebarea era alta. Dacă o prinseseră din întîmplare sau supravegheau, de la o vreme, locuința. Se făcuseră multe arestări și confiscări de materiale la fabrică.

Fusese chemată împreună cu alte tovarășe, în curte, și urcată într-un furgon. Cineva fugise imediat să dea de veste. Probabil în clipa aceea percheziționau locuința. Soția lui Nando striga că fusese o prostie să fugă de acasă. În felul acesta, veneau să-i caute la Le Fontane.

Cate le răspunse sec că nimeni nu putea vorbi.

— Dacă nu cumva Giulia, — spuse sora mai tînră.

Am discutat despre curajul Giuliei. O întrebare mă ardea. Nu îndrăzneau s-o pun.

— Dacă ar fi aflat ceva, — spuse bătrîna, — v-ar fi împachetat pînă acum.

— Biata Giulia, — spuse Cate, — trebuie să-i ducem schimburi.

Atunci, mi-am dat seama că la Castelli nu se gîndise nimeni din școală. Am întrebat: — Se pot duce pachete în închisori?

Se auzi un automobil, am amuțit cu toții. Motorul zbîrni, hurui mai tare, ne țineam răsuflarea. A trecut în viteză și ne-am privit ca niște oameni care ies din apă bijblind.

— Le dau pachetele? — am întrebat.

— Cîteodată.

— Dar mai întîi se înfruptă ei.

— Nu are importanță ce e în pachet, ci amintirea pe care o trezește, — spuse Nando. Lucrul la care mă gândeam, nu l-a rostit nimeni. Numai Dino, la un moment dat, interveni pe neașteptate. — Să ne ascundem în pivniță, — spuse.

— Tu să taci, — izbucni mama lui. Dar reveneam mereu la Giulia. Primejdia, spunea Nando, era să nu-și piardă capul și să-i înfrunte. Îi ura prea mult pe oamenii de teapa lor.

— Dacă izbutesc s-o facă să-și iasă din fire. . .

M-am despărțit de ei în toila nopții. Urma să mă întâlnesc cu Cate la Torino. Am ieșit în întineric cu un sentiment de ușurare și l-am găsit pe Belbo așteptându-mă în curte. M-a făcut să tresar: «Sîntem ciinele și iepurele», mă gîndeam.

A venit carnavalul și, lucru ciudat, piața pe care o străbăteam în fiecare zi spre a coborî la școală, era plină de barăci, de mulțime istovită, de călușei și standuri. Se zăreau acrobați înfrigurați, căruțe; zarva aceea potolită care se auzea nu-mi mai stîrnea mila pe care o încercam de obicei. Părea un miracol că mai existau oameni dispuși să călătorească, să-și sulemenească fața, să se arate așa. Jumătatea din piață era distrusă de bombe, cîte un neamț se învîrtea de colo pînă colo fără țintă și căsca gura. Cerul dulce de februarie încălzea inimile amorțite. Pe colină sub frunzele putrede, răsăreau primele flori. Mi-am făgăduit din nou să le caut.

Acum băteam drumurile spionînd mereu dacă cineva mă urmărea. O lăsam pe Cate să coboare din tramvai, să facă cîțiva pași; o ajungeam la jumătatea urcușului, în seara senină. Îmi dădea vești despre Giulia, despre ceilalți. Se știa numai că Giulia trăia, se șoptea despre atentate și represalii germane — era mereu cu putință ca într-o zi sau alta să ia ostatec și o femeie și s-o pună la zid. Fonso nu a mai venit la Torino: se organizau în munți pentru acțiunile de primăvară. Depozitele de arme de la Le Fontane — Cate îmi vorbi despre ele — trebuiau să vină oamenii lui să le golească în acele nopți. — Mai bine, i-am spus, — grăbiți-vă. E o nebulie. — Ea surîse și-mi spuse: — Știu.

XVI

Urmă o noapte cu ploaie caldă care descătușă primăvara. A doua zi sub cerul curat ca lacrima plutea un aer îmbălsămat de pămînt reavăn. Am petrecut jumătatea dimineții prin pădure, pe poteca din valea dinspre Pino, regăsind mușchii și arborii bătrîni. Parcă ieri mă urcasem cu Dino pe aici, și mă întrebam cît timp încă acesta avea să mai fie singurul meu orizont, și mă uitam la cerul proaspăt, ca un vitraliu de biserică. Belbo alerga pe lîngă mine.

Întorcîndu-mă, am trecut pe creasta care domina povișnișul dinspre Le Fontane. De multe ori căutasem cu Dino de acolo de sus șoseaua și casa. În ziua aceea printre arborii desfrunziți, am văzut numaidecît curtea și două mașini oprite, de culoare verde-azur, și în jurul lor siluete omenești de aceeași culoare. Am încercat să-mi spun că erau oamenii lui Fonso, mi se părea că soarele se acopere. Am privit mai bine; nu încăpea în doială, vedeam puștile în mîinile soldaților.

Cîteva clipe nu m-am mișcat; fixam valea, cerul strălucitor, micul grup de jos; nu mă gîndeam la mine însumi, nu mi-era teamă. Mă uimea doar felul neașteptat în care se petrec lucrurile; văzusem de atîtea ori de sus casa aceea, mi-o închipuisem în tot felul de primejdii, dar asemenea scenă — văzută sub cerul dimineții — n-o prevăzusem.

Dar timpul ne zorea. Ce să fac? Puteam să fac altceva decît să aștept? Aș fi vrut ca fiecare lucru să se fi terminat, să fie deja ieri: curtea pustie, mașinile

dispărute. Mă gîndeam la Cate, dacă plecase la Torino, dacă o arestau în clipa aceea. Mă gîndeam să mă apropiu, să aud vocile. M-a cuprins din nou sentimentul acela de silă. Era evident că trebuia să alerg numaidecît la Torino, să risc totul, s-o avertizez. Aveam o slabă speranță că rămăsese acolo.

În curte era agitație. Vedeam fuste, haine civile, nu deosebeam chipurile. Se urcau în mașini. Din casă ieșeau soldați, se urcau și ei. Am recunoscut-o pe bătrînă. «Vor da foc casei!» mă gîndeam.

Apoi din ce în ce mai șters, am auzit zgomotul motoarelor care se îndepărtau.

Timpul trecea. Nu mă mișcam. Din nou, totul era strălucitor și liniștit. «Dacă au arestat-o pe bătrînă, — mă gîndeam, — i-au arestat pe toți». Îl vedeam pe Belbo, ghemuit la picioarele mele, gîfîind. I-am spus: — Acolo jos — și i-am împins cu piciorul. Sări în picioare, lătrînd. De frică, m-am ascuns după un arbore. Belbo țîșnise ca un iepure.

L-am văzut apoi ajungînd în fugă pe stradă. L-am văzut intrînd în curte. Mi-am amintit noaptea aceea de vară cînd la Le Fontane se cînta și totul era încă liniștit. Cu inima oprită îmi încordam auzul și spionam dacă cineva rămăsese acolo. Ajuns în curte, Belbo începu din nou să latre spre ușă, întărit. Se auzea cîntatul unui cocoș gălăgios și îndepărtat; se auzea de pe drumul dinspre Pino scîrțitul carelor.

Curtea era mereu pustie. Îl vedeam pe Belbo care sărea și nu mai lătra; sărea în jurul cuiva, al unui băiețuș, al lui Dino, ivit pe neașteptate de lîngă gardul viu. Îl vedeam coborînd în stradă și pornind împreună cu mine pe poteca pe care o străbătusem de atîtea ori întorcîndu-mă acasă. Fără îndoială, era Dino, după fularul roșu pe care-l purta peste pardesiul, și după pașii repezi. Am început să alerg printre mărăcini și frunze veștede, mă feream și mă izbeam de crengile ude, alergam ca un nebun; teama, neliniștea, nerăbdarea deveniră o cursă chinuitoare. Dintr-un luminiș zăream din nou Le Fontane, curtea liniștită. Nu era nimeni.

L-am întîlnit pe Dino la jumătatea coastei, ținînd mîinile în buzunar. Se opri, roșu la față și gîfîind. Nu mi se părea înfricoșat: — Nemții, — îmi spuse. — Au venit azi dimineață cu mașina. L-au lovit pe Nando. Voiau să-l omoare. . .

— Mama unde e?

Și Cate era arestată. Și bătrînul Gregorio. Toți. El și mama tocmai plecau la Torino și-i văzuseră sosind. N-apucaseră să se întoarcă bine că nemții și apăruseră pe neașteptate, alergînd, în curte. Ațintiseră spre ei puștile scurte, strigînd. Mama tremura, Nando își lua gustarea și nu terminase încă de mîncat. Strachina era încă pe masă.

— Au intrat în pivniță?

Un neamț luase un coș cu sticle. Da, pe Nando l-au bătut în pivniță, se auzea cum urla. Găsiseră lăzile și puștile. Strigau în nemțește. Îi comanda un om mărunt de statură, în civil, care vorbea italiană. Soția lui Nando căzuse la pămînt. Lui, mama îi spusese să se ascundă, apoi să vină la mine să-mi povestească tot. Dar el ar fi vrut să rămînă cu ceilalți, să se urce și el în mașină; se apropiase, și nemții nu-l lăsară să se urce. Atunci mama s-a încruntat la el, și el fugise pe cîmp. Și bunica îl chema, striga. Tot una era dacă te ascundeai.

— Ți-a spus să-mi spui ceva?

Dino spuse că nu. Și continuă să descrie ceea ce văzuse. Omul în civil în-
trebase cine locuia în camerele de sus. Cîți veneau seara la cîrciumă. Apoi vor-
bea nemțește cu ceilalți.

Am ajuns la poartă. Dino spuse că a mâncat deja, că își umpluse buzunarele cu mere. Tot drumul mă gîndeam la casele ascunse în parcuri și că nici una nu era o ascunzătoare sigură.

În poartă ne aștepta Elvira. Își pusese pelerina și aștepta. Era posomorită, nervoasă. Alergă spre mine și, mai roșie ca focul, murmură fără voce:

— Sînt nemții.

— Am aflat, — voiam să-i spun, dar un gest al ei de a mă lua de braț și a mă trage la o parte fără să țină seama de Dino, mă înspăimîntă. Nu era roșie din pudoare, avea privirea înspăimîntată.

— Au venit doi nemți, — spuse gîfîind, — au pronunțat numele dumitale. . . Au intrat. . . au văzut camera. . .

Simțeam mai mult decît silă, mi se muiau picioarele. Am spus ceva, cuvintele rămîneau nerostite.

— Acum o oră, — spuse Elvira cu voce joasă și răgușită, — nu știam unde erai. . . nu voiau să te aștepte. . . Le-am scris pe o foaie școala și strada. Au plecat. . . Dar se întorc, se întorc. . .

Și astăzi încă mă întreb de ce nemții aceia nu m-au așteptat acasă, trimițînd pe cineva să mă caute la Torino. Datorez acestui lucru faptul că sînt încă liber, că sînt aici sus. Pentru ce salvarea mi-a revenit mie și nu lui Gallo, lui Tono, lui Cate, nu știu. Poate pentru că trebuie să sufăr pentru ceilalți? Pentru că sînt cel mai inutil și nu merit nimic, nici măcar o pedeapsă? Pentru că am intrat atunci în biserică? Experiența primejdiei ne face cu fiecare zi tot mai lași. Ne prosteste și am ajuns la punctul în care a fi în viață din întîmplare, cînd atîția mai buni decît mine au murit, nu mă mulțumește și nu-mi este destul. Uneori, după ce-am ascultat inutilul radio, privind pe fereastră viile pustii, mă gîndesc că a trăi din întîmplare nu înseamnă a trăi. Și mă întreb dacă am scăpat cu adevărat.

În dimineața aceea nu am stat pe gînduri. Gustul morții îmi umplea gura. Am pornit pe poteca dintre merișori, în pădurea, i-am spus Elvirei să-i dea banii mei și libretul de economii copilului, eu alergam să-l aștept în valea cu ferigi. Îi spuseseam lui Dino să fie atent să nu-l urmărească cineva. Să se ducă la poartă și să privească.

Nemților, i-am recomandat Elvirei, trebuia să le răspundă că petreceam adesea săptămîni întregi la Torino și că ea nu știa unde.

Dino strigă. Spuse: — Se vede un bărbat!

M-am trîntit pe prundișul umed. Elvira se întoarce și murmură: — N-a fost nimic. Un car care trecea.

Atunci am spus: — Ne-am înțeles, — și am fugit.

Am ajuns între ferigi transpirat tot, fără să mă așez. Mă plimbam înainte și-napoi să mă liniștesc. Printre arborii despuiați se deschidea cerul înalt, senin, niciodată văzut așa. Am înțeles ce înseamnă cerul pentru deținuți. Gustul acela de sînge care-mi umplea gura, mă împiedica să gîndesc. Priveam ceasul. Îmi părea rău că făgăduisem să aștept. Așteptarea aceea era îngrozitoare. Pîndeam cu urechea să aud cîini lătrînd, știam că nemții folosesc cîini polițiști. «Numai de n-ar veni Belbo să mă caute, — spuneam, — sînt în stare să-l urmărească».

Apoi au început bănuielile și întrebările. Dacă nemții o arestau pe Elvira și pe mama ei, mama ar fi spus sigur că eram aici. Aș fi vrut să mă întorc și să le implor. Mă gîndeam din nou cît de nedrept fusesem cu Elvira. Mă întrebam dacă Dino îi spusese despre arestările făcute și despre puști. M-am liniștit puțin amintindu-mi că la mine nici măcar nu căutaseră puști.

Astfel petreceam așteptarea aceea, rezemîndu-mă de arbori, vorbind cu mine însumi, plimbîndu-mă, urmărind lumina. Mi se făcu foame, privii ceasul,

era unsprezece și zece. Așteptam numai de o jumătate de oră. La Cate, la Nando, la toți ceilalți nu îndrăzneam să mă gândesc, aproape pentru a-mi da o dovadă de nevinovăție. La un moment dat m-am cutremurat, mi-era scîrbă de mine. Pentru a treia oară am urinat pe un copac.

Dino sosi după două ore, împreună cu Elvira, care-și pusese voalul negru pe cap, ca atunci cînd se întorcea de la liturghie. — N-am văzut pe nimeni, — îmi spuseră. Aduceau un pachet mare și unul mai mic. — Ceva de-ale mîncării și niște lucruri, — spuse ea. Lucrurile erau ciorapi, batiste, briciul. — Sînteți nebuni, — am strigat. Elvira spuse că se îngrijise ea, că îmi găsise un refugiu sigur. Era dincolo de Pino. Pe cîmp, colegiul de la Chieri, o casă liniștită, cu paturi și refector. — E o curte frumoasă și se țin cursuri. O să fie bine, — îmi spuse. — Aici e o scrisoare din partea parohului. E o școală de preoți. Între ei, preoții se ajută.

Vorbea liniștită, nu mai era înspăimîntată. Îi dispăruse și roșeața. Totul se petrecea firesc, ca de obicei. M-am gîndit din nou la serile cînd îi spuneam: «Noapte bună».

— Și Dino? — am întrebat.

Deocamdată rămînea cu ele. Spuse: — Ne-am și înțeles — abia privindu-l, și el dădea din cap.

Oboseala, gustul de sînge mă copleșeau din nou. Mi se împănjeniră ochii. Pluteam pe o mare de bunătațe, de groază și de pace. Și preoții și iertarea creștină. Am încercat să surd, dar fața nu mă asculta. Am murmurat ceva — să se întorcă imediat, și mai ales să nu vină să mă caute. Am luat pachetele și am plecat.

Am mîncat în pădure și spre seară ajunsesem la colegiu pe o străduță lăsturnică. Nimeni nu m-a văzut. Am jurat să nu mai ies niciodată de acolo, dacă puteam.

XVII

Porticul acela din jurul curții, scările acelea de cărămidă pe care de pe coridoare, ajungeai sub acoperiș, și capela cea mare în semiîntuneric, alcătuiau o lume pe care aș fi vrut-o și mai închisă, mai izolată, mai austeră. Am fost bine primit de preoții aceia care de altfel, îmi dădeam seama, erau deprinși cu așa ceva: vorbeau despre lumea din afară, despre viață, despre evenimentele de război cu o detașare care îmi plăcea. Zăream copiii, gălăgioși și nevinovați, și-i ignoram. Găseam mereu cîte o aulă goală, o scară unde să-mi petrec încă puțin timp, să-mi prelungesc viața, să stau singur. În primele zile tresăream la orice gest neobișnuit, la fiecare voce: stăteam cu ochii spre stîlpi, spre coridoare, spre uși, totdeauna gata să mă ascund din nou și să dispar. Multe zile și multe nopți mi-a rămas în gură gustul acela de sînge și, în rarele clipe în care izbuteam să mă liniștesc și să-mi amintesc ziua fugii prin pădure, tremuram la ideea primejdiei din care scăpasem, a cerului deschis, a străzilor și a întîlnirilor. Aș fi vrut ca pragul colegiului, poarta aceea rece, masivă, să fie zidită, să fie ca un mormînt. Zilele se scurgeau așa, închidea gîndurile, trecea și trăia în locul meu. Intram în capelă cu ceilalți, ascultam vocile, plecam capul și-l ridicam, repetam rugăciunile. Mă gîndeam din nou la Elvira, dacă ar fi știut. Dar mă gîndeam și la pace, la descoperirea bisericii din ziua aceea, și acoperindu-mi ochii, ascundeam tumultul teribil. Vitraliile capelei erau sărace și întunecate, vremea se stricase și se mohorîse, burnița zi și noapte, eu tănuiam în frig, groaza și speranța pecetluită. Cînd, stînd în refector, în hărmălia copiilor, mă umileam într-un

colțisor și-mi încălzeam mîinile cu farfuria aceea, îmi plăcea să mă simt ca un cerșetor. Faptul că anumiți copii bombăneau rugăciunea, serviciul, mîncarea, mă stîngherea, mă umplea de un resentiment superstițios, de care de altfel mă învinovăteam. Dar deși tăceam, plecam capul, mă reculegeam, nu mai regăseam pacea din biserică din ziua aceea. Intram uneori singur în capelă, mă concentram în întinericul rece, și încercam să mă rog: mirosul vechi de tămîie și de piatră îmi amintea că nu viața îl interesează pe Dumnezeu, ci moartea. Pentru a-l mișca pe Dumnezeu, pentru a-l avea cu tine — gîndeam ca și cum aș fi fost credincios — trebuie să renunțăm dinainte, trebuie să fim gata să ne vărsăm sîngele. Mă gîndeam la martirii aceia despre care se învăță la catehism. Pacea lor era o pace de dincolo de mormînt, toți își vărsaseră sîngele. Așa cum eu nu voiam.

În concluzie, căutam o letargie, un anesteziec, o certitudine că eram bine ascuns. Nu căutam pacea lumii, căutam pacea mea. Voiam să fi bun, ca să fiu liber. Îmi dădeam seama atît de bine încît într-o zi am cedat. Firește, nu în biserică, eram în curte cu copiii. Copiii făceau gălăgie și jucau fotbal. Pe cerul senin — în dimineața aceea încetase ploaia — vedeam nori trandafirii, împrăștiati de vînt. Frigul, zarva, neașteptata înseninare a cerului, îmi umpleau inima și-mi dădeam seama că era de ajuns o țîșnire de energie, o amintire frumoasă, pentru a regăsi speranța. Înțelegeam că fiecare zi trecută era un pas spre libertate. Vremea frumoasă revenea, ca atîtea anotimpuri trecute, și mă găsea încă liber, încă viu. Și de data aceasta certitudinea dură cîteva clipe, dar era ca un desgheț, o grație. Puteam să respir, să privesc împrejur, să mă gîndesc la ziua de mîine. În seara aceea am început din nou să mă rog — nu îndrăzneau să întrerup — dar rugîndu-mă, mă gîndeam cu mai puțină neliniște la Le Fontane, și-mi spuneam că totul era împlărit, era joc, dar tocmai de aceea puteam încă să scap.

Ora cea mai crudă erau zorile, cînd așteptam clopoțelul de deșteptare în pătucul din mansardă. Ascultam atent în umbră, dacă se auzeau buibuituri, suierături, comenzi scurte. Era ora la care se fac raziile, cînd sînt surprinși în ascunzători fugarii. În căldura patului mă gîndeam la celule, la chipurile cunoscute, la morții nenumărați. În tăcere, revedeam trecutul, retrăiam discuțiile, închideam ochii și-mi închipuiam că sînt împreună cu ceilalți. Chiar această urmă de curaj mă făcea să tresar. Apoi se auzeau sunete îndepărtate, lătrături, bufnituri. Mă gîndeam la cîmpia întinsă în ceață, în umbră, la pădurile reci, la mlaștini, la poieni. Cînd lumina se anunța prin crăpăturile ușii, eram de mult treaz, neliniștit deabinele.

Încet-încet am intrat în viața colegiului; după cincisprezece zile îi asistam pe copii în orele de studiu. Mi s-a încredințat un grup de copii de doisprezece ani, spre norocul meu, pentru că unii din cei mai mari, în uniformă de premilitar, ar fi putut să-mi pună întrebări. Zăream și alți asistenți ca mine în refector și în curte: ofițeri ascunși, se spunea, tineri din Sud despărțiți de ai lor. Căutam să-i ocolesc. În orele de studiu supravegheam copiii care stăteau liniștiți în banca lor, cel mult certîndu-se pentru o peniță; cît despre mine, le frunzăream cărțile. Ora cea mai frumoasă era dimineața, cînd copiii plecau la școală și colegiul se golea și cobora liniște. Tinerii asistenți fugeau și ei, unul cîte unul pe poartă, pe străduță, străbăteau Chieri, cafenelele, după fete. Era o fericire să-i auzi. Nu se gîndeau la altceva. — Sîntem bărbați, — spuneau. Imprudența lor mă făcea să tremur. Dar dimineața liniștită, în curte sau într-o aulă goală, răsfoind o carte sau privind norii, urmărind soarele pe sub bolți, îmi dăruia din nou alinarea și pacea. Era de ajuns o vizită sau cîțiva pași pentru ca să dispar într-un ungher, cu ochii țîntă la scărița care ducea spre acoperiș. Totuși, de prea multe ori mă alarmasem fără rost, pentru a suferi apoi mult. Însăși capela putea să-mi fie de

folos, căci dădea în sacristie și de aici într-o biserică deschisă, în piață. Dar nu toți plecau din colegiu dimineața, câte un preot apărea și dispărea sub portic; adesea vorbeam cu el. Era unul care asculta radio, părintele Felice, și-mi dădea știrile glumind pe seama lor copilărește și impasibil. Răsfoiam ziarul împreună. Pentru el, războiul era o afacere «a ălora», o încurcătură zgomotoasă și îndepărtată, un lucru care la Chieri interesa prea puțin. — Prostii, — spunea, — cîmpurile astea au nevoie de îngrășămintă, nu de bombe. Într-o zi treceau pe cer două sau trei formațiuni inamice strălucind ca argintul, se cutremura pămîntul din cauza motoarelor, huruitul ne acoperea vocile. Părintele Felice alergă să le privească, sună el însuși clopotul de alarmă, un alt preot fugi afară vrînd să coboare în pivniță. — Dacă veneau la Chieri, eram morți de mult, — spuse trăgînd de funie. Apoi s-au auzit explozii în depărtare. Părintele Felice își încorda auzul, cu o strîmbătură de silă, și-și mișca buzele. Nu se înțelegea dacă se ruga sau număra bubuiturile. Îl invidiam pentru că îmi dădeam seama că nu făcea deosebire între primejdia aceea de moarte și un cutremur sau o nenorocire. Discutînd cu mine, mă primea totdeauna cu brațele deschise; nu mă întreba de ce trăiam ascuns; spunea doar atît: — Trebuie să fie greu pentru un om ca dumneata să stea închis. — O dată i-am spus că mă simțeam foarte bine acolo. Încuviință, plecîndu-și fruntea. — Se înțelege, o viață tihnită. Dar puțin aer nu strică—. Era tînăr, de treizeci de ani abia, fiu de țărani. Cu copiii, țărănoi aproape toți și încăpățînați, știa să se poarte, să-i potolească și să-i țină în jurul lui. — Sînt ca vițelii, — spunea, — nu se știe de ce îi trimet la școală. — Mă întrebam dacă și Dino stătea în mijlocul copiilor; dacă mergea la școală ca înainte, dacă Elvira vorbea cu el. Mă întrebam ce se întîmplase acasă, dacă mă căutaseră la Torino. Toate astea păreau îndepărtate, dincolo de mormînt, și ideea de a primi o știre mă înspăimînta. Mai bine așa, să stau la întuneric.

Dar au venit știri, și chiar neașteptate. M-au chemat la vorbitor. — Vă caută o doamnă —. Era Elvira, cu voaleță și poșetă, și Dino, îmbujorat și îngrijit îmbrăcat. — N-a venit nimeni, — spuneau. — Se gîndesc la cu totul altceva. — Nici în sat? — am exclamat. — Nici în sat.

— Poate m-au căutat la ai mei, — am spus atunci.

— Ți-a scris sora dumitale.

Îmi întinse scrisoarea. Am deschis-o cu suflul la gură. Reînviau din nou meleagurile acelea, trecutul acela. Fusese expediată de cîteva zile, cuprindea obișnuitele întîmplări de iarnă. Nimeni — era limpede — nu mă căutase nici acolo.

Apoi am văzut pe podea o valiză, și Elvira mă preveni. — Sînt lucrurile lui Dino, am venit cu căruța. . .

Dino privea pe fereastră porticul și zidul înalt. Un preot străbătea curtea.

— . . . am fost ieri la Le Fontane. Nici măcar ușa n-au închis-o, dar totul e la locul lui. Trebuie să recunosc că oamenii sînt încă cinstiți. . .

Vorbea repezit, inutil de încet. Era îmbujorată de emoție. Se întoarse spre Dino spunînd deodată: — Ți place aici?

Veni un băiat să-l cheme pe Dino la director. Am privit-o pe Elvira uluit. Ea îi spuse să se ducă și să dea răspunsuri bune, apoi întorcîndu-se spre mine, schiță un suris. — Am venit cu parohul, — îmi spuse. — Parohul spune că băiatul acesta nu poate să rămînă pe drumuri. Are nevoie de școală, de îndrumare. Să urmeze la Torino nu poate, cine-l însoțește? Parohul speră să fie primit în colegiu. Îl vor primi, e aproape orfan.

Strania idee mă revoltă, prin primejdia evidentă. Dino putea să servească drept pistă și să mă trădeze, și ideea că acum era singur pe lume nu izbuteam să o concep, mă surprindea nepregătit.

— Aici dau pensiune excepțională, — stăruia Elvira, — în cazuri ca al nostru. O să coste puțin sau nimic. E o mare binefacere.

Astfel Dino a rămas în colegiu, și Elvira ne-a părăsit cercetându-mă neliniștită, asigurându-mă că va aduce alte lucruri, că acum Dino ne servea drept paravan. Îmi transmise și salutările mamei sale și ale lui Egle. Spuse că la masă puneau și farfuria mea în fiecare seară. Se întâmplase că și ea și mama ei mă visaseră coborînd scările, și aceste lucruri se adevăresc întotdeauna.

XVIII

Dino a înțeles dintr-o privire și dintr-un singur gest de-al meu că înainte nu ne mai văzusem niciodată. L-am întrebat seara, în timp ce intram în capelă, dacă mai fusese într-un colegiu. Mi-a răspuns, fără să ridice ochii, că înainte stătea cu mama. Juca teatru mai bine decât mine. Hărțuit cum era, nu trebuia desigur să se prefacă. Treceau pe lângă noi copii, cite unul asculta. L-am spus atunci că pentru a trăi în colegiu trebuie să uite viața trecută, nici măcar să nu vorbească despre ea. — Cine trăncănește, — am spus, — e femeie, nu bărbat !

A doua zi l-am văzut alergînd și strigînd împreună cu ceilalți copii. Mai bine. Nu era îmbufnat, nu stătea într-un colț: mă întrebam dacă în locul lui aș fi fost așa cuminte. Simțeam un anumit orgoliu disprețuitor și-mi spuneam că așa e, el era un copil, dar eram croiți din aceeași stofă. Dacă Fonso, — mă gîndeam, — ar fi închinat într-un colegiu, i-ar place viața pe care o duc? Ideea însăși era absurdă. Fonso cutreera munții și își risca pielea. Cum era cu puțință? Toate zilele sale erau moarte, ca pentru mine în dimineața aceea cînd trebuia să fie arestat. Nici măcar în anii îndepărtați, nici măcar copil, nu avusesem singele îndrăzneț al lui Fonso. Eram altfel și decât Dino. Și acum Dino nu mai avea pe nimeni, decât pe mine.

Îl priveam alergînd. Îl priveam îmbrîncindu-și colegii, în capelă. Îl vedeam fixînd vitraliile și rugîndu-se. Avea o vestă sub haină, mîinile scurte și înroșite, ochișori încăpățînați. Juca plin de rîvnă jocul nostru, rămîinînd impasibil, saluîndu-mă strengărește. Îmi aminteam de vara aceea, de Gordon, de valea sălbaticilor, de oamenii galbeni. Mă gîndeam că totul se realizează, chiar și dorințele schimbătoare ale unui copil.

Era acum primăvară luminoasă și, duminica copiii ieșeau încolonați prin Chieri pe cîmp. Eu respiram aerul proaspăt și soarele, în curtea pustie. Mă întrebam dacă războiul se va sfîrși sub cerul acela, în aprilie, în mai. Știrile, radioul, ne zguduiau din nou. Pretutindeni se deslănțuiau ofensive, mari debarcări, speranțe. O dată, am scos și eu nasul pe poartă. De cînd știam că nimeni nu mă mai căutase, ieșisem pe străduță. Ajunsesem într-o piațetă — solemnă și neverosimilă, se înălța acolo o biserică cu o clopotniță — văzusem dincolo de acoperișuri colina, colina din Pino, îndepărtată, violacee. Dar merita oare osteneala să înfrunți primejdii, dacă războiul se sfîrșea, mîine? Mă simțeam mai bine în curte. Nu-î invidiam pe cei care plecau la plimbare. Îi ascultam vorbind cînd se întorceau.

Se știa despre cazarma jandarmilor, care negri și bestiali, cercetau satele, și noaptea trăgeau în ferestre. Dușmanii lor erau tinerii recruți și fugarii îndărătnici. Băieții din Sud, refugiați cu mine în colegiu, le treceau pe sub nas, le disputau femeile din cafenele. Îmi povesteau rînjind isprăvile lor: întâmplări cu farse, cu bănci în parcuri, cu pajști. Nu voiau să înceteze nici după ce fasciștii au omorît în piață un patriot. — Puturosul, — spuneau, — umbla înarmat, firește. . . Într-o zi directorul ne-a chemat pe toți ținîndu-ne o predică. Să încetăm să ne mai ducem la femei. Renumele, copiii. Cum și timpurile erau grele, nimic nu scuza

debandada aceea. Mîntuirea începe prin viață cinstită. Nu ne-a vorbit despre cealaltă primejdie.

Într-o altă zi l-am surprins pe Dino discutînd despre războiul de partizani într-un grup de colegi. Îl fugăreau pe unul dintre ei, lung și osos, care apăra republica. Îl întrebau, plini de sarcasm, de ce nu mai venea la școală în uniformă. Unul îl îmbrîncea cu putere. Dino, mărunțel, printre cei mai aprinși, striga: — Și atunci unde e socialismul? unde e socialismul? — Dar părintele Felice se și strecurase între ei și le făcea semn să tacă. — Nu știți că-i păcat? — le spunea morocănos celor mari, făcîndu-i să ridă și plesnind pe cîte unul după ceafă. Nu mi-a plăcut strîmbătura lui Dino. L-am întilnit mai tirziu la piciorul unui stîlp. M-a văzut venind fără să ridice capul. L-am întrebat de ce se lăsa provocat în felul acela, dacă așa se păstrau secretele. — Dacă ai fi fost cu Fonso, — i-am spus, — te-ar fi împușcat de mult. Ești ca Giulia, — am spus încet, — nu știi să-ți ții gura.

Mă privea nedumerit și liniștit. — Vreau să merg la Fonso, — spuse. — Nu vreau să mă mai întorc la casa bătrînei.

Mă așteptam la asta și l-am lăsat să vorbească. El cunoștea o adresă în Torino unde se duceau din cînd în cînd curierii lui Fonso. Portarii îl cunoșteau. Era sătul de femei. Vroia să ajungă în munți, să rămînă cu ceilalți.

— E greu, — am spus. — Dacă te-ar fi vrut, te-ar fi chemat. Cine știe unde sînt acum unitățile lor. Nemții fac razii pretutindeni.

Apoi i-am spus că trebuia să asculte de mama și să rămînă cu mine. — Nu știi să-ți ții gura. Dacă o mai deschizi odată, te trimit la bătrînă.

În zilele acelea citeam știri despre ciocniri în munți, despre concentrări nemțești, despre ofensiva hotărîtă să extermine patrioții. Apăruse un manifest cu o mină mare de fier care nimicea bandiți și dedesubt scria: «Așa moare cine trădează». Și fasciștii se dezlănțuiau necruțători. La Torino, în tot Piemontul, aproape în fiecare zi se vorbea de condamnări, de cruzimi nemaivăzute. «Dacă Nando e încă viu, — îmi spuneam, — e un miracol».

Mă plimbam seara cu părintele Felice pe un coridor mare unde, timp de o jumătate de oră, copiii vorbeau tare, apoi se linișteau. Cîte un asistent ne întîlnea pe la colțuri, spunîndu-și păsul. Una din glumele lor era de a-l întreba pe neașteptate: — Părinte Felice, nouă poți să ne spui. Care e fiul dumitale dintre copiii ăștia?

— Ai putea să fii tu, — răspundea. — Te-aș fi pus de mult să postești cu pîine și apă.

Dino striga în mijlocul celorlalți și uneori o încasa. — Copilul acela, — spunea părintele Felice, — îl vezi? E un adevărat fiu de lupoaică, unul din roadele războiului. Tatăl și mama la închisoare, el pe drumuri. Cine-i de vină?

— Sîntem vinovați cu toții, — spuneam, — toți am strigat: trăiască!

Părintele Felice ținea ceaslovul sub braț. Tresări, scuturînd din umeri. — Ori-cum ar fi, — spuse, — noi trebuie să găsim leacul. Nu e singurul.

Apoi deschidea ceaslovul aruncînd priviri copiilor. Despre ceaslov am vorbit într-o dimineață. Îi cerusem să mi-l lase să-l răsfoiesc, nu înțelegeam mare lucru — era plin tot de rugăciuni în latină, de psalmi, de laude, de imnuri, evanghelii și meditații. Puteai citi în el despre sărbători, despre sfinți, fiecare zi avea sfîntul ei, descifram povestiri înspăimîntătoare cu patimi și martiri. Era una cu cei patruzeci de mucenici asvîrlîți, goi, să moară pe gheața unui lac, dar înainte călăul le zdrobea picioarele; alta, cu femei biciuite și arse de vii, cu limbi tăiate, cu intestine sfîșiate. Înmărmureai gîndindu-te că paginile îngălbenite ale acelei latine vechi, frazele baroce, tocite ca și lemnul băncilor, închideau în ele atîta

viață spasmodică, șiroiau de un sînge atît de atroce și de actual. Părintele Felice mi-a spus că din ceaslov trebuia rostită mai ales liturgia. Despre povestirile cu sfinți spunea că multe intraseră în acele pagini cine știe cum, erau o pură legendă. și că de mult se aștepta ca o autoritate să revadă textul și să-l simplifice. Să-l citim bine în fiecare zi, ne trebuia prea mult timp.

— Dar ceea ce era importantă, i-am spus, — nu este dacă un martiriu a fost săvîrșit cu adevărat. Se urmărește ca acela care citește să nu uite care e prețel credinței.

Părintele Felice încuviință, plecîndu-și capul.

— Într-un fel, — îl întrebam — folosește la ceva să recitești mereu aceleași cuvinte ?

Fiind vorba de rugăciuni, — spunea părintele Felice, — nu are importanță noutatea. E ca și cum ai tăgădui lumina zilei.

Viața se rezumă în curgerea anului. Cîmpia e monotona, anotimpurile se întorc mereu. Liturgia catolică însoțește scurgerea anului și reflectă muncile cîmpului.

Aceste discuții mă linișteau, îmi dădeau pace. Era un fel de a accepta colegiul, viața de chilie, de a mă ascunde și a mă desvinovăți.

În rarele ocazii cînd ieșisem prin Chieri și ajunseseam pînă la șoseaua de acces, nu văzusem numai piațeta liniștită, porticuri joase și biserici, ferestre cu vitralii, portaluri. Era de neconceput ca în satul acesta sau în altele, pretutindeni în provincie, să curgă sînge, să se întindă curse, să nu mai existe legi. Acela lume veche a cultului și a simbolurilor, a viei și a grîului, a femeilor care se rugau în latină dar înțelegeau în dialect, dădea un sens zilelor mele, vieții mele hăituite. Nu era nici o deosebire: vedeam bine că din pădure trecusem în sacristie.

Dar nici de data asta nu dură prea mult. Am auzit vorbindu-se de mine în refector. Lunganul care fusese premilitar se lăuda că vrea să denunțe colegiul, că are prieteni în brigada fascistă, că e gata să divulge numele partizanilor ascunși. În noaptea aceea n-am închis un ochi. I-am spus lui Dino să fie atent. Dacă sfîrșeam într-o cazarmă, eram mort. Începea din nou cea spaimă a fugii, neliniștea zorilor. Am vorbit cu părintele Felice. Nu se putea face nimic. A-l pedepsi pe nemernic, era mai rău. Apoi, într-o zi, directorul intră cu pălăria pe ochi, făcîndu-mi semn să-l urmez și ducîndu-mă sub scară. — Să nu ne vadă nimeni —, murmură fără să se oprească. — Dumneata ai face bine să lipsești un timp. E primejdie, mare primejdie.

Astfel am plecat fără să spun nimic nimănui. Dino era în clasă și nu l-am văzut. Plecam cu pachetul, așa cum venisem. Părăseam Chieri, neliniștit și fericit, și la apus, cu soarele în față, pe culmile aride, dar umede de primăvară, colindam întinderile cu privirea cum de mult uitasem să mai fac. Am ajuns acasă cu grijă și nimeni nu m-a văzut. Cel dintîi m-a salutat Belbo sărînd în sus pe prundiș.

În seara aceea am cinat mai tîrziu ca de obicei, ascultînd radio și vorbind despre război, despre Dino, despre celălalt delincvent precoc. Elvira spuse, stăpînindu-se, că oameni din aceștia existau și prin case și dacă nemții nu mă căutaseră pînă acum era pentru că spionii lor mă știau departe. Nimeni nu trebuia să mă vadă, declară mama.

Am stat ascuns cîteva zile, nu mă întîlneam nici cu Egle; priveam livada pe fereastra întredeschisă. Mă bucuram să fiu din nou în atmosfera obișnuită, purtînd în inimă alte gînduri și speranțe. Ce n-aș fi dat să știu ceva despre Cate și ceilalți. Elvira îmi spuse că Le Fontane fusese închisă cu cheia, nu se știa de cine. Ieșeam seara în livadă cu Belbo, priveam în întuneric spre Torino unde se petreceau atîtea lucruri; stelele rare printre arborii desfrunziți, păreau boboci

pe ramuri. N-aveam ce să fac; mă gîndeam la Dino, pretutindeni, la lucrurile pe care le spunea Cate; descurajat, admiteam că, dacă ea n-ar fi scăpat, n-aş mai fi aflat niciodată de la nimeni dacă era fiul meu. Poate că acum vrea să-mi spună, mă gîndeam, poate plînge că nu mi-a spus. Poate are dreptate părintele Felice şi e datoria mea, e datoria celui care rămîne, să aibă grijă.

Într-o zi Elvira spuse: — La Torino au întrebat de dumneata. Secretara, care o cunoaşte pe Egle, îţi trimite salutări.

Prostiile acestea îmi făceau plăcere, îmi dădeau viaţă din nou, ca unui cîine pe care cineva îl mîngîie pe gît.

A trecut astfel o săptămînă, dar era apăsător să stau în casă. Să mă întorc la Chieri nu îndrăzneam încă. Vorbind cu Elvira, ea a spus: — Cine ştie cum se simte copilul acela. Trebuie să-i duc măcar cîteva mere.

Astfel, a doua zi a plecat la drum. Am petrecut ziua citind. Cînd se întoarse era înveninată, fără răsufare. Dino lipsea din colegiu de şase zile.

Am lăsat-o să se descurce cu ajutorul preoţilor şi al portarilor. N-am întrebat-o măcar dacă făcuseră cercetări, dacă existau urme. Unde se dusesse, ştiam. O ştiam de mult. N-am spus nimic, şi mi-l închipuiam hoinărind prin Torino, cuminte, ascunzîndu-se prin şanţuri, ajungînd acolo sus.

Nimic altceva nu se mai întîmplă în colegiu. Alarma noastră fusese inutilă. Directorul spunea că pot să mă întorc.

Am lăsat să treacă două zile. I-am spus Elvirei despre casa de dincolo de Dora, unde ştiau poate ceva despre el sau despre ai lui. Eu nu puteam să mă aventurez pînă acolo. Mă gîndeam adesea: «Dacă se întoarce Cate şi mă întreabă unde e?»

Apoi m-am hotărît să mă întorc la Chieri. I-am spus Elvirei să-mi aducă toate ştirile. — Dacă Dino nu găseşte pe nimeni, — i-am spus, — cunoaşte drumul şi se întoarce. — Pe tot drumul îmi închipuiam că-l văd ţîşnind în faţa mea, că-l iau de mînă, că merg împreună cu el. În schimb la intrarea în Chieri am întîlnit patrula de jandarmi. Mi-au ieşit în faţă prefăcuţi, ţîşnind din şosea. Unul era tînăr, un copil; ceilalţi trei, cu chipuri negricioase, rele. Ţineau puşca la umăr, cu țeava în jos. Trecură pe lîngă mine fără să spună nimic.

XIX

A venit luna mai. Zilele au devenit şi în colegiu mai vii şi mai zgomotoase. În curtea întunecoasă, seara, şi în lumina înmiresmată şi rece a dimineţii, era într-una larmă, alergătură, o avalanşă de ştiri. Şcolile se terminau în cîteva zile, înaintarea aliată era în curs şi avea în faţă luni şi luni de vreme frumoasă. Dintre colegii mei ascunşi, băieţii aceia din Sud, unii plecaseră cu gînd să ajungă în linia de bătaie şi să se salveze.

Camerele se goleau, se golea şi refectorul; elevii se întorceau acasă. În cîteva zile s-au răspîndit pe cîmp, şi am rămas în colegiul pustiu, pîndind cu urechea paşii rari ai unui preot sau ai unui întîrziat. Se ştia că noi asistenţii puteam mîncă şi dormi ca înainte, dar în liniştea aceea, în pacea aceea, nu mă gîndeam decît la Dino. Lipsea de o lună aproape, şi sufeream într-atît încît, dacă aş fi ştiut cum, aş fi plecat să-l caut. Acum ştirile de război erau astfel, încît despre munţi şi rebeli nu se mai auzea vorbindu-se. Poate nu mai era primejdie. Dar vizita Elvirei m-a făcut să-mi piară cheful.

Venise înadîns la colegiu să-mi aducă veşti. Fusese la Torino, dincolo de Dora, fusese pe la închisori, ceruse ajutorul unor preoţi. Despre copil nicio ştire; dacă într-adevăr ajunsese în munţi, în ultimele săptămîni sfîrşise cine ştie

unde. Anumite grupuri înarmate, se spunea, treceau pe pământul Franței. Nu era un loc pentru copii, acolo. Toți ceilalți, femei, rude, fuseseră deportați cu o lună înainte. O spusese un diacon care știa povestea celor de la Le Fontane și care credea că i-au împușcat pe toți. — Dar e același lucru, — spunea, — de acolo nu se mai întoarce nimeni.

Ce altceva puteam să fac sub porticul pustiu decît să mă hrănesc din nou, dimineața și seara, cu vechea spaimă? Puteam să mă plimb, să străbat cîmpurile și piețele, dar să petrec zile întregi în acea inutilă așteptare, mi se părea cu fiecare zi tot mai zadarnic. Acum, cînd trecutul era doar un mic nor, o durere, o părere de rău obișnuită, popasul acela în colegiu devenea apăsător ca șederea la închisoare. Nu puteam să mă întorc acasă. Puteam doar să-mi evoc trecutul, să evoc pe cei dispăruți unul cîte unul, să le ascult vocile, să mă amăgesc că îmi rămînea ceva din ei. Mi se părea că eram mult schimbât față de anul trecut cînd hoinăream prin păduri singur, cînd școala mă aștepta la Torino, iar eu așteptam răbdător să se termine războiul. Acum, Dino, — trăise alături de mine în curtea aceea, mi-l trimisese mama lui —, era un ghem de amintiri pe care-l acceptam, pe care-l voiam, numai el putea să mă salveze; dar eu nu-i fuseseam de ajuns. Nu eram nici măcar sigur că, întîlnindu-l, s-ar fi bucurat. Dacă aș fi dispărut odată cu ai săi, nu m-ar fi considerat demn de o amintire mai bună. Războiul nu se putea sfîrși cu adevărat decît după ce ar fi distrus orice amintire și orice speranță. Asta înțelegeam abia atunci. Și de aceea înțelegeam că ar fi trebuit să părăsesc porticul, să trec peste amintiri, să încep altă viață. Imaginea tuturor celor care plecau — asistenții, Dino, Elvira — mă umplea de nerăbdare. Era cu neputință să mai rămîn în colegiu. Îl înțelegeam pe Dino. Îl înțelegeam pe părintele Felice. Ar fi trebuit să fiu preot.

Elvira îmi aduse o scrisoare de la ai mei, în care îmi spuneau, ca de obicei, să mă duc la ei în vacanță. Nimeni nu m-ar fi căutat; aceea era cu siguranță ascunzătoarea cea mai bună. Eram hotărît să plec acolo, încă înainte de a mi-o fi mărturisit. Mă gîndeam zi și noapte înspăimîntat, repetînd: « e timp », dar știam că alesesem de mult. Ultima dată fusesem acasă cu un an înainte de război, și-mi spuneam încă de atunci: « Măcar de-aș muri aici », pentru că, dacă ți-l închipui dinainte, războiul e o odihnă, o pace.

Elvira nici nu voia să audă de plecarea mea. Nu spunea că la ai mei aș fi înfruntat primejdii; știa foarte bine că acasă nu m-ar fi căutat nimeni; vorbea despre călătorie, întîmplări neașteptate, mitralieri, întîlniri primejdioase, poduri rupte. Dacă plecam, îi citeam în ochi, aveam să mă mai întorc? I-am spus atunci că stăteam prost cu banii; nu mai puteam să trăiesc pe spinarea altora; mai curînd sau mai tîrziu, îi spuneam, cel care e întreținut se răzvrătește. — Dar războiul acesta se va termina, — se apăra indignată. — Trebuie să se termine. Și atunci vei putea să-ți plătești datoriile întorcîndu-te la noi.

I-am cerut un sac de munte cu lucrurile neapărat trebuincioase. I-am spus să nu spună nimănui, nici măcar mamei ei, că făceam călătoria aceea. — De altfel, am observat, — nu e sigur că ajung. Ea ar fi vrut o adresă. — Nu e nevoie, i-am răspuns, — nu schimb viața, schimb birlogul. Mai bine să mi se piardă urma.

Cînd m-a lăsat singur cu sacul, am respirat ușurat. Primele zile le-am petrecut liniștit, convins că acum puteam să mai rămîn, că a face sau nu ceva, depindea de mine. Biata Elvira mă și credea plecat. Mi-am dat seama în acele zile că dorind să plec, năzuiam să mă despart de ea, s-o împiedic să se mai sacrifice. Știam bine ce gîndea.

Dar într-o dimineață, am găsit colegiul plin de nemți. În acele zile nu se aflau acolo nici părintele Felice, nici directorul; plecaseră la Torino — eu îi

așteptam să aflu dacă era primejdios să călătorești cu trenul. Nemții nu spuneau nimic, se instalau în colegiu. Erau soldați și o companie de subzistență, descărcau provizii. Dar portarul a venit să mă caute și mă întrebă ce nume declarăm: comandamentul german voia lista tuturor celor din colegiu. Atunci mi-am luat sacul și am plecat.

Pentru a mă urca în tren fără să mă întorc la Torino, trebuia să ocolesc colina și să străbat prin soare drumuri necunoscute. Cu sufletul la gură, am pornit peste câmp, știind că pe înserat aveam să revăd colinele și să-mi suridă din nou norocul. S-au ivit mult mai repede. Cercetam drumul, dacă se aflau posturi de gardă, și vedeam în zare, printre stâlpii și norii gri, un cer siniliu, plăcut și senin.

Nu m-am oprit decât când am ajuns la doi pași de creste — Villanova, calea ferată era acolo. M-am așezat pe un parapet. Treceau fete pe bicicletă. Nici nemți, nici jandarmi. Mușcam din pîine și priveam arborii și colina împădurită, cerul deschis — îl invidiam pe Dino care de luni de zile bătea potecile. Nu mersesem mai mult de două ore.

Am avut timp să mă satur de banchetă, de mica gară, de povîrnișul dealurilor. Pe măsură ce oamenii se adunau, recăpătam încredere în mine; uitasem de mult că lumea e plină de chipuri și de glasuri, și vorbeau cu toții de foamete, de fugi, de război, rîzînd și salutîndu-se. Uitasem și de tren; a răsărit printre salcîmi, și cum pe moment nu încetini, m-a cuprins, ca pe un copil, în virtelul lui. Odată urcat, în timp ce-și reîncepea cursa zbatîndu-se prin verzele copacilor, am aflat că podul de peste Tanaro fusese rupt și că acolo trebuia să coborîm. În afară de asta, am mai aflat că patrula militară străbăteau trenul și-i arestau pe toți cei care n-aveau un permis special.

XX

Dar la Asti norii gri umpleau cerul, se stîrni vîntul și amurgul se lăsă ime-diat; cînd am sărit din tren, nu ne luă nimeni în seamă. Am pornit de-a lungul liniei ferate, și în lumina lividă a ploii deslușeam cabine și rezervoare sfărîmate, gropi adînci, stîlpi ruși. Am ajuns repede pe câmp. O arcadă a podului căzuse. Mi-am dat seama la timp și la primele rafale de ploaie m-am adăpostit într-o ogradă acoperită.

Aici am dat peste oameni și care; cineva, în șopron, tolănit pe baloturi, ridea. Printre tunete și forfota aceea auzeam voci cadente și aspre, plămădite toate în graiul meu. Aceasta îmi dădea curaj. «E o fatalitate să întîlnesc mereu port-curici », mă gîndeam.

Am mîncat ceva, o farfurie mare de ciorbă, și puțină pîine, pe care le-am luat din bucătăria soioasă și plină de fum. Cîțiva ședeau în salon, mîncau salată și beau. Erau femei, trecători, căruțași. Sub șopron, se vorbea de ploaie și drumuri, de transporturi, de ceva neobișnuit care se întîmpla în valea riului Tanaro. Am spus că mă duceam într-un sat oarecare, întrebînd doar dacă era ușor să străbat valea. Vorbeam în dialect. Un căruțaș mă măsură din cap pînă în picioare. — De trecut, se poate trece, — îmi spuse, — de rămas e mai greu. — De cîteva zile operau acolo nemții și numai femeile dormeau acasă. — Rămîne de văzut, — spuse un altul, cu moletiere gri-verzui. — Dacă nemții trec, ne-am ars. Dar dacă-și frîng gîtul. . .

Mi-am dat seama că nu era vorba de valea mea, și trebuia să străbat alte coline. Cineva mă ghici după vorbă, și se adresă celorlalți — În Langhe cum stăm ?

În Langhe se dădea o bătlălie neîntreruptă. Depindea de sate. Erau regiuni întregi în mâinile alor noștri. Pentru cît timp, nu se știe. Adevărata primejdie nu era pe drumuri, ci pe poduri și în sate. Revedeam podul meu de fier, pe care-mi răsunau pașii în copilărie. Am pomenit de un sat vecin, unde ajungeai pe podul acela. — Acolo e republica, — au spus.

Nesiguranta și furtuna au durat pînă dimineața. Starea de asediu te împiedica să te miști; cine pleca înaintea zorilor, nu cerea nici măcar o cameră. M-am trîntit peste niște saci și căruțașul îmi împrumută o pătură. Pentru iunie, era frig. Cineva răsturnase o tavă cu vin, și în noapte, în întunericul bătut de vînt, m-am îmbătat de mirosul acela. Vocile răgușite, adormite, vorbeau într-una de mîncare și de lucruri de odinioară.

La primul licăr al zorilor, căruțașul porni. Mergea pe drumul meu dar numai pînă la jumătatea văii. Era gras, tăcut, cu ochii triști. Privind cerul rece și senin, spuse: — Să mergem.

Am mers toată dimineața, cocoțați pe cele două laturi ale căruței, cu picioarele spînzurate. N-am vorbit cine știe ce; din bună cuviință i-am spus că veneam de la Torino unde fusesem să muncesc și mă întorceam acasă. Ridică ochii și-mi spuse: Era mai bine pe calea ferată, prin Alessandria.

Puteam oare să-i explic că gările mă înspăimîntau? că îmi plăcea mai mult scîrțitul carului lui? Cu viața pe care o ducea, ar fi ris de necazurile mele, dacă totuși ochii lui mai rideau. Nu era posac, nici mîndru, era singur. Sub cerul acoperit, priveam din cînd în cînd colina; pe povîrniș, o bisericuță, un pin negru; ca în totdeauna, mă gîndeam ce bună ascunzătoare ar fi fost biserica aceea. Pe spinările dealurilor se întindeau vii și lanuri de grîu înviorate de ploaie; nu-mi aminteam coline atît de vii și atît de dulci.

Încetineala carului mă umplea de nerăbdare. Am vorbit despre vreme. L-am întrebat dacă măcar noaptea sau cînd ploua drumurile erau mai sigure. Mi-a spus că lui îi plăcea mai mult lumina soarelui; noaptea te poate ajunge glonțul altuia; ziua cel puțin, patrioți sau nemți, te vîd la față. Vorbea fără patimă, era dîrz.

Am întîlnit nemți, o mașină oprită la jumătatea urcușului. Uniformele gri-verzui păreau de culoarea pămîntului umed. Căruțașul sări jos, eu priveam un crîng pe colină.

Puțin după aceea ne ajunse din urmă și ne depăși un camion zgomotos, mare și plin cu uniforme pestrice, cu băieți tineri cu bască, cu țevi de pușcă. — Împing înainte republica, — mormăia căruțașul, — în seara asta mîncăm porcul.

În primul sat, i-am găsit poposind în piață. Nemți pe motocicletele puneau piciorul pe pămînt și plecau din nou, cite o femeie privea din prag. S-a auzit o împușcătură cine știe unde; nimeni n-a luat-o în seamă.

Acum, căruța hurdăcia peste pietre. A trebuit să cobor. Apăru pe neașteptate un marinar cu pușca la ochi. Ne oprirăm și în timp ce prietenul meu scoțecoa în lădiță, celălalt, un blond pistruiat, ridică pînza care acoperea încărcătura de pluguri și privi. Ne făcu semn să ne urmăm drumul mai departe.

Ajunși din nou la drum deschis, am spus deodată, așa ca să vorbesc: — Există un hotar între aceștia și ceilalți?

Nu spuse nimic și scuipă în țărîină.

— Ați mai văzut și altădată de-alde ăștia? Stau și ei prin sate?

— Da, — îmi spuse, — îi avem acolo pe colină. Zi și noapte sîntem cu ochii pe ei.

Acum mi s-a îmfundat, mă gîndeam. Dacă mă opresc, s-a dus totul. La Chieri nu puteam să rămîn. Acasă nici atît. Dacă mă gîndeam la spaimele iernii, la cole-

giu, mă simțeam dintr-odată curajos, inconștient, copil. Știam bine că în Langa nu exista nici un neamț care să-mi cunoască numele. Dar acum mă obișnuisem cu asta, și spaima tuturor pusesese stăpînire și pe mine: orice spaimă îmi servea drept scuză.

Ne-am urcat din nou în car. Nu mai vorbeam căci îmi dădeam seama că ne întorceam mereu la același subiect.

— Sintem la Molini, — spuse deodată. — Ar fi bine să vă descălțați și să treceți riul. Eu mă opresc acolo, în vale.

În timp ce carul se depărta, scîrțîind, ne-am luat rămas bun, strigîndu-i numele acela, întrebîndu-l despre drumul care ducea la podul de fier. Îmi arătă nedeslușit o colină dincolo de Tanaro, se opri să mă privească pornind, și scuipă în drum.

După ce-am trecut apa și albia largă, urcam colina cu pas sprinten. Mă întrebam în timp ce mergeam, pe unde dormea și mîncă Dino; dacă de obicei căruțașii treceau și dincolo de Torino, peste munți. Plecase cu pardesiul și fularul. Dacă n-ar fi ajuns la Fonso, s-ar fi întors, îmi spuneam. Un copil nu înfruntă primejdii.

Drumul meu șerpuia printre lanuri și vii; totul era altfel decît pe colina din Torino: aici coastele erau cultivate și povîrnite, nu existau păduri. Pădurile erau departe, se auzeau boi mugînd, găini scormonind țărîna; pînă și aerul era mai moale și mirosea a casă — cu toate acestea mergeam repede repede, privind în jur, ascultînd, ca atunci cînd mă ascundeam cu Belbo prin văile din Pino, iscodind mereu tainele pămîntului, rădăcinile, veșnica spaimă care domnește în desiș. Acum fugeam cu adevărat, așa cum fuge un iepure.

Înainte de a se întuneca, am mai străbătut două sau trei sate; drumul urca; în depărtare, pe vîrfurile culmilor se zăreau biserici, căsuțe izolate. De cînd trecusem peste Tanaro, nu mă mai ajungeau din urmă nici nu-mi tăiau calea mașini sau motociclete; am văzut doar un car tras de boi, și, în piața unui sat, cîțiva pierde-vară desculți. Am mîncat pline și cîteva roșii pe care mi le vinduse o femeie cu glas pițigăiat. Mă întrebă dacă mă rătăcisem. — Mă duc acasă, i-am spus. — Ah, bine faceți, bine faceți, — mi-a strigat. — Asta nu mai e viață.

Am înțeles mai tîrziu că mă luase drept partizan, ceea ce mă neliniștea. Pe de altă parte nu puteam să aflui unde sînt partizanii, pentru că m-ar fi crezut un spion. Trebuia să merg, să merg într-una și să nu mă mai întorc. În seara aceea am străbătut ultima bucată de drum, printre cîmpuri pustii, sub norii grei. Se auzau greeri. Urcasem mult; mergeam pe creastă.

Mi-a făcut rost să dorm un tînăr, care, adăpostit în șanțul unui cîmp, fuma dintr-o țigară. N-avea pe el decît o cămașă și pantaloni zdrențuiți; pe cap o beretă. I-am spus, oprindu-mă: — E cale lungă pînă-n vale?

— Vreți să vă opriți? mi-a răspuns, fără să tresară, vorbind același dialect. Nu faceți bine, e un post de control german aici.

— Nu mi-e frică de nemți, am spus atunci, — trebuie să ajung dincolo de vale.

— Mai departe sînt partizani, — spuse el fără să se tulbure.

— Nu mi-e frică de nimeni, mă duc acasă.

A dat din cap, scuturînd ușor țigara. — E mai ocolit pe poteci. Dar acum e tîrziu. Așteptați mai bine pînă mîine.

Am străbătut împreună cîmpul și un crîng. Dincolo de un cireș se ivi un grup de case negricioase și un staul. Căpițe de fîn și clăi de paie; sub creastă, la nivelul cîmpului, alte acoperișuri scunde, se povîrneau spre vale; nu văzusem niciodată căsuțe țărănești mai bine ascunse: de pe drum se vedeau doar spicele și culmile îndepărtate.

Otino — nu mă întrebă numele meu, — îmi aduse cireșe și mă întrebă dacă mi-e sete. Aplecînd o creangă am cules tot. El improșca simburii plescînd din buze și mă întrebă dacă mă duceam spre Agliano.

— Azi dimineată încă se mai vedea fumul.

Am spus că mergeam spre Rocchetta, în valea Belbo, și veneam de la Chieri. Otino se cătără în pom, cu picioarele și brațele acelea lungi, și începu să arunce jos pumni de cireșe.

— Unde e Rocchetta? — spunea.

— Pe aici se dă foc la sate?

Nu-mi răspunse și începu să fluere. Fluera semnalul de drepti. — Ați fost soldat, — am spus atunci.

— Ar fi trebuit, — îmi răspunse.

Am petrecut noaptea în fîn, asurzit de țîriiul greerilor. Aerul era rece, ceața sau norii, nu știu ce-o fi fost, acopereau cîmpurile. M-am afundat în paie. În întuneric vedeam bolta cerului mai puțin întunecată și eram gata să mă ascund în fîn la prima alarmă. Nu toți au un pat din fîn, — îmi spuneam.

M-a trezit Otino desprinzînd unelte de pe un stîlp. Era o lumină orbitoare, ceață și soare. — N-ai venit aici pentru prima dată. — I-am cerut pîine. Am pornit printre casele povîrnite în vale. Chemă o femeie care aduse două pîini. — Îmi dați voie să mă spăl pe ochi? — l-am întrebat.

Am tras amîndoi găleata din fîntînă. În lumina vie a ceții vedeam mai bine pielea arsă de soare a lui Otino, trăsăturile lui bărbătești. — Acela e drumul, — îmi explică. — Țineți mereu cărarea care coboară și ajungeți la calea ferată; o să dați peste Tinella, să vă ascundeți între sălcii. — Mi-am amintit de joaca mea cu Dino.

XXI

La amiază cutreeram colinele pustii, și lăsasem nemții și republica, cine știe unde, în vale. Rătăcind drumul principal, am strigat spre niște femei care întorceau fînul pe o paște să-mi spună pe unde se putea ajunge în satul vecin cu al meu. Mi-au făcut semn să mă întorc în vale. Am strigat că drumul meu era peste coline. Mi-au făcut semn cu furcile să merg mai departe.

Nu se vedeau sate, doar cîteva căsuțe izolate pe povîrnișurile împădurite și albe. Ca să ajung acolo ar fi trebuit să mă abat pe potecile povîrnite, în zăpușeala norilor joși. Cercetam atent liniile crestelor, viroagele, arborii, întinderile largi. Culoarele, formele, zăduful înmiresmat, îmi erau cunoscute și familiare; pe meleagurile acelea nu trecusem niciodată și totuși le străbăteam într-un nor de amintiri. Cîțiva smochini contorsionați, umili, semănau cu cei de acasă, din grădina din spatele fîntînii. Înainte de căderea nopții, îmi spuneam, sînt la Belbo.

Apariția unei căsuțe pe drum, înnegrită, dărîmată, m-a oprit făcînd să-mi bată inima. Părea un zid năruit, de oraș. Nu vedeam în jur un suflet viu. Dar ruina nu era nouă; pe perete, acolo unde înainte se afla o viță, abea se deslușea o pată azurie de cocleală. Mă gîndeam la ecoul strigătelor, la sîngele curs, la împușcături. Cît singe, mă întrebam, n-a scăldat aceste meleaguri, aceste vii. Mă gîndeam că era același singe ca al meu, că erau bărbați și copii crescuți sub cerul acela, în soarele acela, cu grai și ochi îndărătnici ca ai mei. Era de necrezut că oameni ca aceia, care trăiau în sîngele meu și în amintirea mea încătușată, înfruntaseră și ei războiul, furtuna, spaima lumii. Mi se părea ciudat, de ne-

îngăduit, ca focul, politica, moartea, să răscolească acel trecut al meu. Aș fi vrut să regăsesc totul ca odinioară, închis ca într-o cameră ferecată. De aceea, și nu din prevedere zadarnică, de două zile nu îndrăzneam să rostesc numele satului meu; tremuram să nu spună cineva: « A ars. A trecut războiul pe acolo ».

Drumul începea să coboare, apoi trecea peste altă colină. Acolo sus, cu voia domnului, era un tîrg și o clopotniță. M-am oprit, puțin înainte de a intra în sat, poposind pe o grămadă de pietriș; am scos pîinea. « Poate va trece vreo femeie, un car ».

Din sat se auzea vocea amiezii: bufnituri în staul, strigăt de copii, clătît de găleți. Un coș scotea fum. Acum soarele alungase norii și totul strălucea în jur: povîrnișurile îndepărtate scoteau aburi ca un bălegar proaspăt. Era un miros de staul și de catran încins.

Mîncasem jumătate de pîine cînd cineva apărui în drum. Doi tineri, arțăgoși și negricioși, în pantaloni, cu pușca ațintită spre mine. Nici nu mă ridicasem bine în picioare, că mi-au și ieșit în cale.

— Încotro vă duceți? — spuse unul.

— În valea Belbo.

— Ce să faceți acolo?

Purtau beretă rotundă și cocardă tricoloră. În timp ce vorbeam, se uitau la pantofii mei. Simțeam cum îmi pipăiau sacul din spate și m-am tras înapoi.

— Sus mîinile, — spuse primul.

Cu un zîmbet amar, am murmurat: — Vin de la Chieri și mă duc acasă.

— Arată documentele.

Am vrut să-mi strecor mîna în buzunar. Cel care vorbise primul, mă opri cu țeva. Surîdea liniștit. — Am spus mîinile sus, — repetă.

Îmi scotoci prin buzunar, scoțînd hîrțiile. Celălalt spunea: — Ce căutați aici?

În timp ce răsfoiau hîrțiile, priveam satul. Un stol de rîndunele zbura pe deasupra acoperișurilor. Dincolo de capul cu beretă rotundă se întindea cerul și cu povîrnișurile îndepărtate împădurite. Dincolo de pădurile acelea, eram acasă.

Cel care vorbise primul, se uita la legitimație.

— În ce zi te-ai născut?

Am spus.

— Profesiunea?

Am spus-o.

— În ce sat?

Se întoarse către celălalt și spuse: — Privește.

Atunci am spus: — Satul meu e acolo, departe.

— Nu-i adevărat că vii de la Chieri, — reluă —, aici scrie Torino.

— Am locuit la Torino, apoi la Chieri.

Mă priveau cu neîncredere. — Te cunoaște cineva?

— Mă cunosc cei de acasă.

Schimbau priviri. Cel din spate, o figură osoasă, dădea din cap. Țineau puștile ațintite.

— Ascultați-mă, am spus dintr-o răsuflare, — sînteți primii pe care-i întîlnesc. Am fugit de la Torino pentru că mă urmăresc nemții.

Din nou zîmbetul acela rece. — Pe toți vă urmăresc nemții, dacă ar fi să vă credem.

— Să mergem, — mi-au spus.

În sat, grupuri de femei în fața bisericii. Mergeam între cei doi; nu ridicaam privirea spre ferestre și spre căpițele de fîn. Pe o ulicioară staționa un furgon și doi tineri, militari în salopetă, îl păzeau. O găină ne tăie calea.

În fața unei porți, un bărbat înalt, cu cisme și haină de piele, cu revolver la centură, vorbea cu o fată care ținea în brațe un prunc. Rîdea și alinta copilul.

După ce-am trecut, s-a întors și ne privea. Purta la gît un fular, părul și barba ciriliontate. Era Giorgi, fratele lui Egle. L-am recunoscut imediat ce încetă să mai ridă.

A făcut un pas, clipind din ochi. Am strigat: — Giorgi. — Îl cunosc, le-am spus celor doi.

Cînd ne-am apropiat unul de celălalt, eu rîdeam. — Asta mai tîrziu, îmi spuse.

— Întîlnirile noastre sînt totdeauna istorice, — i-am spus în timp ce ne așezam mai la o parte, pe un parapet.

Îmi întinse o țigară. — Ce faci, mereu în civil, pe toate drumurile lumii? Vorbea cu tonul acela plictisit, ironic, care era al lui.

— Ce cauți dumneata pe meleagurile mele? — am spus rîzînd.

Ne-am povestit apoi împlîmirile prin care trecusem. Nu i-am spus că fusesem fugar, l-am spus doar că mă duceam la ai mei, că o văzusem pe sora lui, că acasă la el îl credeau la Milano. Zimbea, fumînd cu bărbia rezemată în pumn. — În timpurile astea, nu știi de nimeni bine pe unde mai trăiește, — observă. Asta e partea frumoasă.

O mașină cenușie apără dintr-o curte și se opri la ieșirea din sat. Era condusă de un băiat înarmat.

— Sînteți mulți aici? — l-am întrebat pe Giorgi.

— Nu cunoști zona?

— Cei doi oameni ai dumitale, i-am spus, — sînt primii partizani pe care i-am văzut în carne și oase.

Strîngea buzele și mă privea. — Trebuie să te cred? Nu te cred, spuse zîmbind.

Povestea că era în misiune după alimente. Îmi spuse: — Unde e satul dumitale? — și făcea semn cu mîna dincolo de păduri. — E acolo, mi se pare. Noi în schimb venim ca un torent de sus — arată partea dinspre apus. — Viața noastră e toată aici: alergătură, rechiziții, corvezi. Plictiseala nu ne folosește. E ceva frumos și-n asta.

Strînse buzele și suflă fumul. Atunci am riscat o întrebare. l-am spus că ultima dată cînd l-am văzut, vorbea de război, dar de războiul fascist. Îmbrăcase o anumită uniformă, ura anumite persoane. Era cu puțință să-l fi atins grația divină?

— Disgrația, — îmi spuse, — Din cauza nenorocirii mele am făcut un jurămint.

— Dar războiul fascist era altceva. Cine sînt acum subversivii? — am spus.

— Toți, răspunse. — Nu mai există italian care să nu fie subversiv. — Zîmbi sec, și spuse brusc. — Nu cumva crezi că ne luptăm pentru prietenii aceia neghiobi ai dumitale.

— Care neghiobi?

— Cei care cîntă « Revoluție ». — Aruncă chiștocul cu scîrbă. — După ce se termină treaba cu negrii, — o tăie scurt, — Începem să ne ocupăm de roșii.

— Credeam că vă înțelegeți, — am spus.

Se așternu tăcere, în timp ce eu priveam spre vale.

— Mîine sper să ajung acasă, — am rupt tăcerea, ridicîndu-mă de pe parapet. — Dacă, bineînțeles, nu mă oprește cineva pe drum.

A dat din cap, serios. — Dumneata trebuie să fii plin de permise de liberă trecere, — spuse. — Nu-i dă mîna oricui să se ascundă aici și să se plimbe.

Am fost martorul plecării lor spre apus. Îmi aminteam că spre apus priveam seara cînd, copil, trăiam dincolo de păduri, și poate că în zarea incendiată de lumină, de atunci, se afla o colină, o culme, unul din vîlstarilor aceștia.

Partizanii s-au urcat în mașini — țîșni încă una — erau vreo zece băieți cu Giorgi, unul dintre ei mînjit de faină, un brutar. I-am revăzut pe cei doi care mă opriseră, nu clipeau. Mașinile au pornit cu zgomot, au trecut dealul, dispărînd. Am auzit pe neașteptate cîntece.

Rămas singur — după amiază înainta — am stat la taifas cu țăranii. Făcusem un ocol inutil: mergînd din răspîntie în răspîntie, mă apropiasem din nou de Tanaro; trebuia să mă întorc cîțiva kilometri și să urc dealul, cu ochii mereu ațintiți la clopotnița din deal, în mijlocul pădurii, pe unde trecea șoseaua și de unde se zăreau departe adevăratele coline, colinele mele. Cu greu aș fi putut să fac asta noaptea. Dar puteam să dorm în sanctuar, spuse o femeie.

Am întrebat dacă erau primejdii. Cineva zîmbi. — Dumneavoastră sînteți de aici. Casa poate să cadă în cap oricui. — Dar femeia spuse că nu mai era nici o primejdie, dacă treceam de sanctuar.

La jumătatea amiezii coborisem în adîncul văii. Acum, că știam de clopotnița aceea, nu mă mai temeam că mă rătăcesc. Mergeam cu grijă, șchiopătînd puțin, tîrînd piciorul, ca să par mai nevinovat. Mergeam în sens opus drumului făcînd de dimineată, străbăteam poteci, rîpi, am trecut pe lîngă o cruce de lemn înălțată întru pomenirea cuiva. Cerul înalt era senin. La jumătatea urcușului de pe colina aceea, mă aștepta un grup de case curate, pe șoseaua pe care mă cătăram. Ajunsesem din urmă și întrecusem un țaran cu cei doi boi ai săi, înjuugați. Auzind apoi hurelul unui motor de camion, m-am întors; se vedea un nor mare de fum; apoi au apărut două furgoane mari, zburînd în viteză, pline de berete verzui, cartușiere și fețe negricioase. Am aplecat capul în norul de praf stîrnit. Dacă ar fi tras în mine, împușcătura și hurelul s-ar fi confundat. Nu s-au întors să mă privească, dispăruseră. În timp ce urmăream cu mintea zborul în viteză al fasciștilor — mă întrebam dacă se duceau pînă la sanctuar, dacă se întîmpla ceva în satele de sus, — mă gîndeam încă la impresia de explozie, de bombă, pe care mi-o făcuseră.

Dar o detunătură răsună, foarte aproape, la capătul drumului. O rafală și o pocnitură. Apoi urlete, alte lovituri de foc. Motoarele se opriseră; aerul vibra de țiuitul sfîșietor al gloanțelor. — Predați-vă, — striga o voce. Urmă o pauză, o tăcere profundă, — apoi reîncepură bufniturile, exploziile și sinistrele suierături ca niște fire de sîrmă vibrînd pe stîlpii viilor.

Stăteam pitit după pomi și la fiecare împușcătură mă retrăgeam înapoi, mă aplecam, mă lăsam în iarbă; în răstimpuri alergam îndărăt pe drum. Pîrîitul continua, cu lovituri precise și mortale. La capătul drumului, l-am zărit pe țaranul acela tîntuit de groază împreună cu boii săi.

Cînd l-am ajuns din urmă, împușcăturile erau mai dese și mai tînguitoare. Bufniturile acelea surde erau grenade care explodau înfundat. Gloanțele se tînguiau ca niște voci omenești.

Țăranul își ascuse boii de-a curmezișul, într-un stufăriș. Mă văzuse venind. În tăcerea de moarte care urmă, sări să se ascundă mai bine; era bătrîn, se aplecă agățîndu-se cu neîndemînare de trestii. Un bou mugî.

— Încet, i-am spus, — ascunde-te mai bine. — Am sărit în stufăriș împingîndu-l mai înăuntru.

Dar bătălia se sfîrșise. Totul amuți pe neașteptate, pe drum, pe deal. Ascultam încordat să aud motoarele pornind din nou, dacă se simțea ceva.

Țăranul stătea aplecat între boi. Ca să-i ascundă și mai bine, îi împingea la nimereală într-un loc mai apărut; se auzi un trosnet de trestii; i-am strigat încet să înceteze.

Atunci bătrînul se așeză, ținînd în mînă căpăstrul.

Am stat așa mult timp. De la o vreme se auzi din nou hurelul motorului și glasuri printre arbori. Apoi hurelul se îndepărtă.

La o cotitură se ivi pe neașteptate o femeie. Cobora în fugă. Am așteptat în mijlocul drumului, întrebînd-o ce se întimplase. Mă privea înspăimîntată. Purta pe cap un șal. Bătrînul cu boii scoase capul dintre trestii. Bătrîna strigă ceva, și-și puse mîinile peste urechi. Am întrebat: — Sînt oameni acolo? Încu-vîntă din cap, fără să vorbească.

Dinspre cotitură apărură pe neașteptate un tînr pe bicicletă. Cobora în viteză. — Se poate trece? i-am strigat. Atinse pămîntul cu piciorul desculț, se opri ca prin minune, îmi strigă ca răspuns: — Sînt morți, o mulțime de morți.

Cînd am ajuns cu mare grijă la cotitură, am văzut camionul cel mare. Era oprit, de-a curmezișul, gol. O diră de benzină înnegrea drumul, dar nu era numai benzină. De-a lungul roților, în fața mașinii, erau întinse trupuri omenești, și pe măsură ce mă apropiam, benzina se înroșea. Cîteva în picioare, cîteva femei și un preot, se învîrteau împrejur. Am văzut trupuri pline de sînge.

Un bărbat, în uniformă gri-verzui, vîrgat, atîrna cu fața în jos, dar picioarele le avea încă în camion. Sînge amestecat cu creier se prelingea prin falcă. Un altul, măruntel, cu mîinile pe pîntec, privea în sus, palid, mînjit. Apoi alții, ghemuiți, sfîrșiți, pe brînci, de o paloare murdară. Cei întinși erau chirciți, un pachet de zdrențe. Unul, care se trăsese la marginea drumului, stătea la o parte încremenit, în genunchi pe firul de sîrmă, părea viu, îi curgea sînge din gură și din ochi, — copil de ceară încununat cu spinii.

L-am întrebat pe preot dacă toți morții erau din furgon. Preotul, voinic, asudat, mă privi tulburat și-mi spuse că nu erau numai ei, că în casele din față se afla o mulțime de răniți. — Cine a atacat?

— Partizanii de colo, — îmi spuse, — care îi așteptau de mult. — Ei au spînzurat patru oameni, — strigă o bătrînă care se tînguia și răsucea niște mătănii.

— Și astea sînt roadele, — spuse preotul. — Acum vom avea represalii sălbătice. De aici pînă-n întînsa vale a lui Belbo va fi un singur rug.

Cursa fusese întînsă în spatele a două stînci înalte, care îngăduiau să te ascunzi. Nu scăpase nici un fascist. Cu celălalt camion, partizanii transportară repede prizonierii, dar înainte îi puseră la zid, amenințîndu-i — Am putea să vă ucidem cum faceți voi. Dar mai bine vă lăsăm în viață și în rușinea voastră.

Oamenii își luau în fugă traiste, scoteau afară animalele și nimeni nu mai îndrăznea să doarmă la Due Rocce. Cîțiva se duceau la sanctuar, credeau în el; alții plecau cine știe unde, numai să plece. Mai era destul timp pînă la miezul nopții, pentru că băiatul de pe bicicletă, care îmi vorbise, alergă să dea știrea despre răniți la telefon, la postul de gardă, pentru a se salva ce se mai putea salva. A doua zi, drumurile și ulicioarele acelea aveau să fie o rețea a morții. Preotul alergase în casă: un rănit trăgea să moară. Am rămas printre morți fără să îndrăznesc să trec peste ei. Priveam clopotnița în depărtare și știam că mai devreme decît mîine nu puteam ajunge acasă. O presimțire mă trăgea înapoi, spre drumul străbătut pînă atunci, să pun între mine și furtună satul nevinovat. rîl Tinella, calea ferată. Acolo era Otino, care, cel puțin, putea să mă ascundă. Dacă înaintea înserării treceam din nou de posturile germane, puteam să aștept împreună cu el să se potolească furia.

Fără să mai privesc în jur, am plecat din nou, trecînd prin fața țaranului cu boii, care aștepta cu gura căscată în fața stufărișului. Am pornit drept înainte, iar după o oră urcam ultima colină, sub cerul rece, dincolo de care trebuia să

fie valea Tinellei. Revedeam o parte din crestele întâlnite dimineața. Clopotnițele, căsuțele mă impresionau; mă întrebam dacă acasă voi trăi mereu în mijlocul unor spaime asemănătoare. În acest timp mergeam pe drum, mereu atent la cotituri, la răscruci, fără să mă aventurez niciodată la loc deschis. Știam ce înseamnă o împușcătură și șueratul ei.

Am trecut peste Tinella și calea ferată, în amurg. În timp ce așteptam în mîl printre anini, auzeam pufăitul trenului. Trecea încet, gîfîind, un tren lung de marfă, local. Cîțiva soldați germani, masivi, în picioare, pe scări. Călătoria lor mi se părea semn bun: zona era încă liniștită.

Am străbătut calea ferată și căutam din ochi colina lui Otino. Era greu să te descurci printre sălcii, dar crestele colinelor se observau cu ușurință. Am pornit pe un drumeag care mi se părea cel bun. Urcam atent la țîrîitul greierilor, să aud pași sau frunze trosnind.

Între timp, pe cer stelele străluceau puzderie.

Pe Otino nu l-am găsit, dar colina era aceeași. Eram obosit, flămînd, îmi tîram picioarele prin brazde. Am zărit în față o colibă din cele pe care le găsești prin vii. Coliba era făcută din pămînt, fără uși; m-am strecurat în întunericul ei și, învingîndu-mi scîrba, m-am întins pe pămînt, rezemîndu-mă de sac.

M-am trezit în noaptea adîncă, înțepenit. Spinarea și ceafa mă dureau. Un ciine lătra, prin preajmă. Mi-l închipuiam vagabondînd în noapte și chinuit de foame. Prin ușă nu se strecura prea multă lumină ca să pot zări cîmpul. În întunericul acela, lătratul ciinelui era vocea întregului pămînt. În somn, tresăream.

Am părăsit coliba înaintea zorilor, să nu fiu văzut ieșind. Luna apunea. Privind înapoi, am observat că de fapt coliba era o simplă capelă părăsită; mai păstra doar un geam roz, spart. «Nici dacă ai căuta-o», mă gîndeam. Am rostit în tăcere o veche zicală.

Au răsărit zorile, și-mi era frig, foame și teamă. Stăteam ghemuit într-un lan de grîu, blestemînd roua, gîndindu-mă din nou la morții aceia și la singele acela. «A mă gîndi, înseamnă a mă ruga pentru ei».

La lumina zilei, regăsind casele scunde, le-am dat femeilor știrea. Otino plecase la cîmp. Am cerut voie să-l aștept într-un șopron cu fin. Mi-au dat pîine și ciorbă, și mîncînd, linișteam femeile în legătură cu proporțiile masacrului. — Vor face curățenie numai dincolo de Tinella, — spuneam, — altfel nici n-aș fi putut veni încoace.

Au urmat zile cu vînt care mătură povîrnișurile și de acolo de sus vedeam crestele una după alta, pomișorii plăpînzi, casele și șirurile de arbori din pădurile îndepărtate. Otino îmi arată clopotnița bisericii, și un colț al drumului unde avusese loc măcelul. El cutreera plaiurile de pe creastă vedea oameni, vorbea și asculta. Într-o dimineață am văzut în pădure o coloană de fum; în aceeași seară se știa în sat că avusese loc altă ciocnire înspre Tanaro, că o coloană de nemți și fasciști se cățăraseră pe povîrnișuri, arzînd, împușcînd și jefuind.

Noaptea dormeam în fin, îmi împrumutaseră o pătură. Către seară, vîntul acela afurisit se oprea, și încercam să aud împușcături, zgomote. Rămîneam cu Otino pe cîmp, sub stelele nemaipomenit de vii; și în țîrîitul prelung al greierilor sfredeleam întunericul căutînd incendiile și rugurile aprinse. Se întîmpla să zărim urme de foc pe întinsul întunecat al crestelor. — Fiți atent, — îmi spunea Otino, — să treceți pe acolo. Acolo unde au ars, nu mai păzesc.

Am vrut să-i plătesc ceva pentru ce mîncam. Mama lui nu spuse nu: se înțreba doar, suspinînd, de ce nu se sfîrșea războiul — De-ar ține și un secol, — spuneam, — cine trăiește mai bine ca voi? — Mai stăruia sub șopron pata de

sînge a unui iepure înjunghiat. — Îl vedeți cum e, spuse Otino, — așa vom sfîrși cu toții.

Petrecîndu-l spre via în care nimerisem în noaptea aceea, i-am spus că mi se părea un adăpost bun. — Dacă ar fi de ajuns să dormi în biserică pentru a fi sigur, — spuse Otino, — bisericile ar fi pline. — Aici nu mai e ca în biserică, am răspuns: — Au spart nuci cu picioarele și au aprins foc pe pămînt.

— Cînd eram copil, aici veneam să ne jucăm.

Am intrat discutînd despre sat, unde toți trăiau cu teama că și de-a lungul căii ferate va fi împușcat vreun neamț sau vor opri un camion. — Au incendiat biserici? — am făcut deodată. — De-ar fi ars numai biserici, — spuse el, — n-ar fi nimic.

Într-o seară am cules toate vreascurile pe care le-am găsit și cu mănunchiuri de foi uscate de porumb aruncate peste ele, am aprins un foc în colțisorul de sub fereastră. Așteptați apoi în fața flăcărilor și am fumat cîte o țigară așa cum fac copiii. Spuneam, glumind: — Știm și noi să dăm foc. La început eram neliniștit, și am ieșit să cercetez fereastra, dar oglindirea focului era slabă și, pe deasupra, ferită de o ridicătură de pămînt. — Nu se vede, nu, nu — spuse Otino. Atunci am vorbit din nou despre oamenii din sat și despre cei ce se fereau mai mult ca noi. — Nici ei nu mai trăiesc. Asta nu-i viață. Ei știu că va veni momentul.

— Sînt cu toții în tranșee.

Otino rîdea. În depărtare răsună o împușcătură.

— Încep, am spus.

Pîndeam întreaga fire. Acum vîntul tăcea și cîinii lătrau. — Să mergem acasă, — am spus. Noaptea aceea am petrecut-o zbuciumîndu-mă, tremurînd de gînduri. Foșnetul fînului mi se părea că umple noaptea.

A doua zi cercetam din nou linia colinelor care mă așteptau. Erau albe și uscate de vînt și de anotimp, strălucind sub cer. Din nou mă întrebam dacă groaza ajunsese în păduri, acolo sus. Am urcat ulicioara, să cumpăr pîne în sat. Oamenii mă priveau din uși, bănuitori și curioși. Pe cîte unul îl salutam. Din piață, în sus, se vedeau alte coline, ca o turmă de nori. M-am oprit lîngă biserică, în soare. Din lumină și tăcere încolțea în suflet o fărîmă de speranță. Mi se părea cu neputință tot ceea ce se întîmpla. Viața avea să fie reîncepută într-o zi la fel de sigură și fermă cum era clipa aceasta. De prea mult timp uitasem acest adevăr. Sîngele și jaful nu puteau dura o veșnicie. Am rămas o clipă cu spatele la biserică.

Din biserică ieși o fetiță. Privea în jur și cobora strada. Pentru o clipă înflorea și în ea speranța. Cobora, grijulie, în bătaia vîntului, pe pietrișul aspru. Nu se întoarse spre mine. În piață nu era țipenie și acoperișurile negre, îngrămădite, care pînă mai ieri mi se păruseră o ascunzătoare sigură, păreau acum vizuini din care alungi prada cu focul. Totul era să înduri flăcările, pînă cînd într-o zi s-ar fi stins. Pentru a regăsi pacea, trebuia să rezisti.

Seara se zvonii despre o acțiune în valea vecină, împotriva unui sat de femei și bătrîni. Se jurau că e adevărat. În realitate, nu se auzise nici măcar o împușcătură: stăulele fuseseră jefuite și fînul incendiat. Oamenii, fugiți prin vîgăuni, azeau vîiteii mugind și nu puteau să le vină în ajutor. Se întîmplase dimineața tîrziu, tocmai în clipa în care eu priveam biserică.

Otino seceră pe cîmp și auzind vestea, își văzu de treabă.

— Tot una e, — am exclamat, — dacă încerc din nou să trec.

Se îndreptă de șale, trecîndu-și mîna peste ochi. — Plecați noaptea, cînd nu-i așa de cald.

Am vorbit din nou în noaptea aceea despre asta, hotărînd că era mai bine să urmez firul Tinellei decît să mă caţăr pe coline. A doua zi am plecat şi seara eram acasă cu ai mei, dincolo de păduri şi de valea Belbo.

XXIII

Nu s-a întîmplat nimic. Sînt acasă de şase luni, şi războiul continuă. Ba mai mult, acum cînd vremea se strică, pe marile fronturi, armatele s-au ascuns din nou în tranşee, şi va trece încă o iarnă; vom revedea zăpada, vom sta adunaţi în jurul focului, ascultînd radio. Aici, pe străzi şi prin vii, noroiul de noiembrie începe să blocheze grupurile înarmate; în iarna asta, o spun toţi, nimeni nu va mai voi să lupte, va fi greu şi să exişti pe lume, aşteptînd să mori la primăvară. Dacă apoi, aşa cum se spune, va cădea multă zăpadă peste cea de anul trecut, astupînd uşi şi ferestre, va fi de aşteptat să nu se mai desgheţe niciodată.

Am avut morţi şi aici. Lăsînd la o parte aceasta, alarmele şi fuga sîcîitoare prin viroagele din spatele caselor (sora mea, sau mama care se apleacă să mă trezească, pantalonii şi pantofii aruncaţi la întîmplare, goana prin vie, aplecat, şi aşteptarea, aşteptarea fără nădejde), lăsînd la o parte plictiseala şi ruşinea, nu se mai întîmplă nimic. Pe culmi, pe podul de fier, în septembrie, n-a trecut o zi fără împuşcături — împuşcături izolate, ca odinioară în anotimpul de vîntătoare, sau cîteva rafale. Acum se răresc. Aceasta e adevărata viaţă a pădurilor aşa cum o vizezi, copil. Şi cîteodată mă gîndesc că numai inconştienţa copiilor, inconştienţa autentică nu simulată, poate să-ţi îngăduie să vezi ceea ce se întîmplă fără să-ţi rupi gîtul. De altfel eroii din văile acestea sînt toţi copii, au căutătura dreaptă şi încăpăţînată a copiilor. Şi dacă n-ar fi decît faptul că noi am tăinuit războiul în inimi — noi care nu mai sîntem tineri, noi care am spus «Să vină, aşa dar, dacă trebuie să vină», pînă şi războiul, acest război, ar părea ceva curat. De altfel, cine ştie. Războiul acesta ne arde casele. Seamănă morţi împuşcaţi prin pieţe şi pe străzi. Ne alungă ca pe iepuri din adăpost în adăpost. Va sfîrşi prin a ne convinge să luptăm şi noi, prin a ne smulge un consimţămînt activ. Şi va veni ziua în care nimeni nu va mai fi în afara războiului — nici laşii, nici cei trişti, nici solitarii. De cînd trăiesc împreună cu ai mei, mă gîndesc adesea la aceasta. Cu toţii vom fi acceptat să facem războiul. Şi poate că atunci vom avea pace.

În ciuda vremurilor, aici, în gospodăriile ţărăneşti s-a curăţat porumbul de pănuşi şi s-au cules viile. N-a existat, bineînţeles, veselia de odinioară: prea mulţi oameni lipsesc, unii pentru totdeauna. Dintre consăteni, doar bătrînii şi cei maturi mă cunosc; dar pentru mine, colina rămîne patria copilăriei, a focurilor sărbătoreşti şi a hoinărelilor, a jocurilor. Dacă l-aş avea pe Dino cu mine, aş putea să-i dau consenul; dar el a plecat, pentru a-şi face datoria. La vîrsta lui nu e greu. Mai greu a fost pentru ceilalţi, care şi-au făcut datoria şi încă şi-o mai fac.

Acum, cînd cîmpul e fără viaţă, îl străbat din nou; urc şi cobor colina şi mă gîndesc iar la îndelunga amăgire din care a izvorît această povestire a vieţii mele. Încotro mă duce această amăgire, mă gîndesc ades în aceste zile: la ce

altceva să mă gîndesc? Aici fiecare pas, aproape fiecare clipă a zilei și, cu siguranță, fiecare amintire mai neașteptată, mă pune în fața celui care am fost — a celui care sînt și pe care-l uitasem. Dacă întîlnirile și întîmplările din acest an mă urmăresc, îmi vine uneori să mă întreb: «Ce e comun între mine și omul acesta care a fugit de bombe, a fugit de nemți, a fugit de remușcări și de durere?» Nu pot să nu încerc o strîngere de inimă dacă mă gîndesc la cei dispăruți, dacă mă gîndesc la coșmarurile care bat drumurile ca niște cățele — îmi spun chiar că nu e încă deajuns, că, pentru a sfîrși odată, groaza ar trebui să-și înfigă dinții în noi, să muște din noi, cei care mai trăim, și mai adînc — dar se întîmplă că eul, acel eu care mă vede scotocind cu luare aminte icoanele din gînd și dorurile din acest ultim răstimp, se simte altul, se simte detașat, ca și cum tot ceea ce a săvîrșit, a spus și îndurat, i s-ar fi întîmplat de mult — treaba altuia, poveste terminată. Aceasta mă amăgește, în sfîrșit: regăsesc aici în casă o realitate îndepărtată, o viață de dincolo de anii mei, de Elvira, de Cate, dincolo de Dino și de școală, de ceea ce am vrut și am sperat ca om, și mă întreb dacă voi fi vreodată în stare să ies din ea. Îmi dau seama acum că în tot acest an, și chiar și mai înainte, chiar pe vremea micilor nebunii, a Annei Maria, a lui Gallo, a lui Cate, cînd eram încă tineri și războiul un nor îndepărtat, am trăit o singură, îndelungă izolare, o vacanță fără noimă ca un copil care jucîndu-se de-a v-ați ascunselea, intră într-un cîrîg, se simte bine, privește cerul printre frunze, și uită să mai iasă de acolo.

Aici am înțeles războiul și-l înțeleg în fiecare zi. Dacă mă plimb prin păduri, dacă la orice bănuială de razie, fug pe coclauri, dacă uneori discut cu partizani în trecere (a fost și Giorgi pe aici, cu ai săi: înălța capul și-mi spunea: «O să avem timp în serile cu zăpadă să vorbim din nou despre asta»), nu e pentru că nu văd că războiul nu e un joc, acest război care a ajuns pînă aici, care ne ia de gît pînă și trecutul. Nu știu dacă vreodată Cate, Fonso, Dino, și toți ceilalți, se vor întoarce. Uneori sper, și-mi este teamă. Dar am văzut morți necunoscuți, morți republichini¹. Ei m-au trezit. Dacă un necunoscut, un dușman, devine, murind, un om la fel ca tine, dacă te oprești și ți-e teamă să treci peste el, înseamnă că și învins, dușmanul e cineva, că după ce i-ai vărsat sîngele trebuie să-l împaci, să dai un glas acestui sînge, să-l ierți pe acela care l-a vărsat. A privi anumite morți e umilitor. Nu mai e treaba altuia; nu simți că ai nimerit acolo din întîmplare. Ai impresia că același destin, care a întins la pămînt acele trupuri, ne pironește pe noi ceilalți să le privim, să ne umplem ochii de ele. Nu e teama, nu e obișnuita lașitate. Ne simțim umiliți pentru că ne dăm seama — pipăim cu privirea — că în locul celui mort am putea fi noi: n-ar fi o deosebire, și dacă trăim o datorăm cadavrului însîngerat. De aceea fiecare război, e un război civil; fiecare căzut seamănă cu cel care rămîne și-i cere socoteală pentru asta.

Sînt zile cînd cutreerînd cîmpia această despuiată, tresar: un arbore desfrunzit, un smoc de iarbă, o spinare de stîncă, îmi par lucruri mărețe. Se poate întîmpla totdeauna. Îmi pare rău că Belbo a rămas la Torino. O parte a zilei

¹ În original: *repubblicini*, denumire dată apărătorilor efemerei republici mussolinienne de la Salò

o petrec în bucătărie, în bucătăria imensă, cu pământ pe jos, în care mama, sora mea, femeile din casă, pregătesc conserve. Tatăl meu se duce și vine din pivniță, cu pasul bătrînului Gregorio. Uneori mă gîndesc că o răzbunare, o toană, un destin ar putea trăzni casa și ar rămîne din ea patru ziduri năruite și înnegrite. Multora li s-a întîmplat aceasta. Ce-ar face tatăl meu, ce-ar spune femeile? După felul lor de a vorbi, ar spune cam așa: « Să se mai potolească puțin». Pentru ei războiul de partizani, tot acest război, înseamnă încăierări de copii, din cele care însoțeau cîndva sărbătorirea sfîntului patron. Dacă partizanii rechiziționează făină sau vite, tatăl meu spune: — Nu e drept. N-au dreptul. Să ceară mai degrabă în dar. — Cine are dreptul? — spun eu. — Lasă să se termine totul și o să se vadă, — spune el.

Eu nu cred că se poate sfîrși. Acum cînd am văzut ce înseamnă războiul, ce înseamnă războiul civil, îmi dau seama că, dacă într-o zi s-ar sfîrși, toți ar trebui să se întrebe: — Și cu cei căzuți ce facem, pentru ce au murit? — Eu nu aș ști ce să răspund. Cel puțin acum. Și mi se pare că nici ceilalți nu știu. Poate o știu doar morții, și numai pentru ei războiul s-a sfîrșit cu adevărat.

În românește de ȘTEFAN DELUREANU

O l u m e p e n t r u o m

Cu zguduiriile și vilvătăile conștiinței morale a lui Cesare Pavese, nu ne este înfățișată numai istoria unui cutremur și a unei combustii consumate pînă la cenușă într-o dramatică năzuință de dobîndire a păcii lăuntrice — singura care domolește vijeliile din afară — ci și a unei statornice nevoi de participare umană și socială împlinite sub semnele onestității și rigorii, a unei comunicări grave cu societatea, întemeiate pe cuvinte cu încărcături grele și limpezi și pe gesturi și hotărîri responsabile.

Într-o lume în care atîția rostesc vorbe care nu transportă nimic și săvîrșesc acte neizvorîte dintr-o deplină dăruire de sine, el a considerat viața și scrisul „meserii” investite cu pecetea unicității, oficiindu-le cu supremă gravitate și onestă aplicare — într-o statornică rivnă de autodepășire, plătind frîngerea lui umană cu „sînge propriu”.

Intellectual dăruit și prob, Pavese a respins ideea incomunicabilității cu « tovarășul om », atitudinile sacerdotale, izolarea contemplativă, banalitatea și evaziunea, neutralitatea etică, alegerea nedeplină sau camuflată, angajarea « din afară ».

Experiențele existențiale și momentele decisive ale istoriei au învigorat în el voința de a-și sluji menirea, înțeasă și proclamată în termenii unui înalt crez poetic și uman, încă din anii explorării literaturii americane, stimulată la el de exigența de a primesti apele stagnante ale narativei italiene din timpul venetului fascist, de a descoperi calea întru chipării în stil și limbă a unei societăți ignorate de cultura oficială: « A construi în artă și a construi în viață, a izgoni voluptatea din artă ca și din viață, a trăi tragic ».

Crezul poetic căruia Pavese i-a închinat stăpînirea desăvîrșită a meseriei de scriitor, a fost apărut și întărit în el de speranța constant mărturisită că se poate întemeia o lume pentru om, că « în mijlocul singelui și al zăngănitului de arme din zilele pe care le trăim se articulează o concepție deosebită despre om », că « omul nou va fi repus în situația să-și trăiască propria cultură: adică să realizeze o deplină coerență între cultură și viață ». Vestind preeminența omenei asupra poeziei, edificîndu-și o existență și o poetică în nelstovită difuziune reciprocă, Pavese a încercat să-l restituie omului, conceput ca o conștiință menită ofrandei, semnificația și măreția rătăcite într-o lume cutremurată de oroare, remitizînd cotidianul întru resurecția poeziei existențiale și restaurînd printr-o sublimă elegie ordinea descumpănită a umanității. Din ghemul amintirii pe care speranța s-a înclîcit cu durerea, din remușcare și umilință, din miezul inimii în

care s-a refugiat nevinovăția lui ultragiată, omul azvirlit de război în afara propriei istorii, trebuia să-și recupereze virginitatea, întemeind din vestigiile uriașei surpări, pe pământul de cenușe, în înfloriri de tragică palingeneză, un anotimp al vieții nepindite, în care fiecare să răspundă de demnitatea și fericirea celui alt, neînșelînd timpul istoric în care trăiește, și în care « credința noastră comună în poezie » să stîrnească invidia întrezărită de Pavese.

Justificîndu-și arta prin transfigurarea în uimire a normalității contemplate, prin aducerea la măsura omenească a unicului și inefabilului, Pavese își acumula substanța prepoetică din realitatea imediată multiplicînd însă punctele de vedere în stare să o îmbogățească, simplificînd evenimentul pînă la accident, dar conferind accidentului gravitatea semnificației universale, dînd durerea sa numitor comun întregii lumi.

Acestei lumi divizate ale cărei jumătăți se caută încă pentru a împlini întregul — pentru că, așa cum a descoperit Vittorini, « pământul are o singură inimă » — el i-a înregistrat cu precădere neliniștile, spaimile și disperările.

Transmițînd o foarte înaltă tensiune, o dramatică nevoie de dăruire, contactele lui Pavese cu lumea contemporană s-au întruchipat în construcții epice remarcabile, expresie a desăvîrșitei identități dintre conținut și cuvînt, dintre viață și transpunere, în care triumfă caligrafia tainei, penumbra, metrica destinului.

Mărturia cea mai omenească a statornic-cutremurătoare participări a lui Pavese la cumplita zbatere a epocii sale, la zămisirea viitorului, la făurirea și ocrotirea unei noi legende a omului, o reprezintă capodopera sa *Casa de pe colină*, autopsie necruțătoare a neîncredării, fricii, lășității și însingurării omului diminueat de oroarea fascismului și a războiului, saga confruntării dramatice între individ și istorie, între izolare și coralitate, între renunțare și răspundere.

Coborînd pînă în infernul său pentru a-și ispăși osîndirea la neputință, prîvind în față drama și falimentul său și al unei întregi generații descumpănite (pentru că Italia însăși e descumpănită, deoarece a ratat șansa istorică de a recupera definitiv spiritul risorgimental pe care mișcarea rezistențială îl restaurase, pentru că Europa post-rezistențială este ea însăși descumpănită, deoarece e divizată), Pavese trăiește în profunzime contradicțiile propriiei conștiințe și ale epocii sale, împăcîndu-le numai în planul artei, în care « ne-a dat poate cartea cea mai autentică asupra rezistenței trăite și înțelese nu numai în înfățișarea ei de epopee civică, dar și în dramele de conștiință, în tulburările pe care ea putea și trebuia să le stîrnească »¹.

Pavese publică romanul *Casa de pe colină* în 1949, însoțindu-l într-un volum unic de romanul *Închisoarea* (scris între 1938—1939) și sugerînd legătura lor simbolică prin cuprinderea sub titlul comun *Înainte de a cînta cocoșul*. În *Închisoarea*, simbolizînd, într-o interpretare a motivului singurătății, realitatea domiciliului forțat, Pavese își condamnă eroul să-și devoreze durerea în izolare, conștient în închisoarea-destin de tragica neputință de a se descoperi pe sine, pradă unui mistuitor sentiment de provizorat, de neliniște, de spaimă.

Mai radicală, mai cutremurătoare decît experiența detenției, experiența războiului este la origina angajării mai depline a scriitorului din *Casa de pe colină*. Anticipată în liniile ei fundamentale, în anumite situații și atitudini ale personajului principal, prin povestirile *Familia* și *Fugarul*, *Casa de pe colină* nu e numai o istoricizare a cruzimii, un sfîșietor memento al grozăviei războiului și o nobilă mărturie a măreției anonime a rezistenței, în care eroul — pradă fugărită de propria-i incapacitate de a se decide — își realizează în cele din urmă absența

¹ G. Venturi, Pavese, La Nuova Italia, Firenze, 1969.

vinovată, pe fundalul unui peisaj care, ca și în *Luna și focurile*, contrapuncea drama care se consumă. Ea este istoria nemetaforizată și neretorică a unei întregi categorii de intelectuali în care sentimentul răspunderii umane se trezește treptat prin confruntarea cu prezentul care reclamă jertfă.

Corrado este exponentul acestei categorii care începe să-și dea seama cine sînt beneficiarii războiului și ai vieții în genere, să vadă limpede cine suferă în război și să simtă « rușinea » de a sta de o parte.

În fața naturii modificate de război prin singele înghițit de pămînt, a ororii dezlănțuite care zăvorește destine, pecetluiește mesaje, pîngărește tainițe, răscolind însuși trecutul omului, Corrado simte impudicitatea cuvîntului, nevoia de gest, apropierea clipei în care « nici lașii, nici cei triști, nici cei singuri » nu vor mai fi în afara istoriei. Istoria îl confruntă permanent cu noi priveliști înspăimîntătoare, cu exemple de nobile dăruiri civice și politice, într-o tentativă gradată de a-i smulge adeziunea activă, deplină și definitivă, ireversibilă, la maturitatea responsabilă.

Împietrirea eroului în propria-i izolare, capitularea sa în fața apelurilor istoriei de a o accepta, se produc nu fără împărtășirea unui acut sentiment de culpă, de remușcare.

Din ansamblul de « mărturii, cronici, transfigurări elegiace pe care epopeea mișcării rezistențiale le-a produs, *Casa de pe colină* se desprinde net prin capacitatea de a pune în lumină nu numai măreția mișcării dar și tulburările, neli-niștile, falimentul unui om în fața unei datorii »³. Ea rămîne un colocviu extrem de omenesc cu istoria solicitantă, în care fugarul știe că riscul ignorării răspunderii înseamnă căderea, frîngerea.

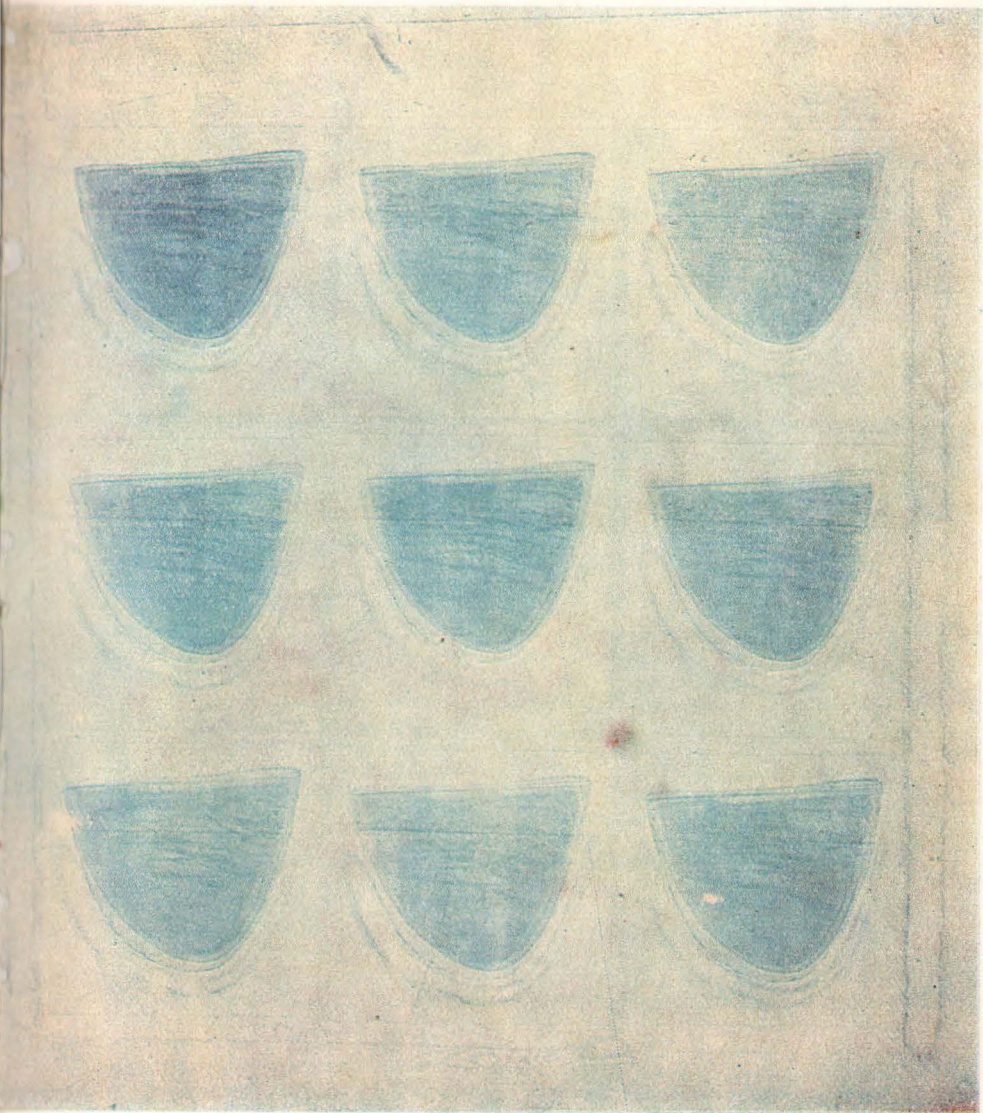
Dar o frîngere umană poate fi începutul unei biruințe etice, în măsura în care ea servește trezirii, resurecției celorlalți. Strigă uneori nestrigat împotriva strivirii omului de prea strîmții pereți ai însingurării sale, întoarcere la copilărie ca anotimp al candorii veșnice, *Casa de pe colină* este în același timp o tentativă de întoarcere la om.

« Îndurerata substanță a bieteii Italiei și a bieteii Europe », indiferent în ce forme artistice s-a întruchipat, a reprezentat în conștiința morală a lui Pavese un îndemn « de a celebra omul dincolo de singurătate, dincolo de toate singurătățile orgoliului și ale sentimentului », de a serba o nouă legendă a omului eliberat de spaimă într-o lume în care să domnească legea dialogului — legea supraviețuirii în demnitate — și în care ritualul osteneții noastre de toate zilele să-i redea ființei umane încrederea în nevinovăția mîinilor sale.

În priveliștea omenirii imediat post-belice, rodite din sînge și lacrimi, plăgile craterelor de bombe de la Hiroșima erau încă prea vii și sub cenușa rugului kaffian de la Auschwitz ardea prea tare mustrearea adreșată lumii întregi, pentru ca omul, subumanizat de involuția operată de dezlănțuirea ororii fasciste, să regăsească dintr-o dată lungimea de undă a speranței.

Pentru că s-a născut dintr-o astfel de lume, cîntecul pavesian e atît de trist. Dar el e închinat omului chiar și atunci cînd se modulează în dialog mitic. Astfel, referindu-se la oameni, în *Misterul (Dialoguri cu Leucò)*, Pavese scrie: « Tot ceea ce ating ei, devine timp. Devine acțiune. Așteptare și speranță. Și moartea lor înseamnă ceva... Pretutindeni unde cheltuiesc osteneală, cuvinte, se naște un ritm, un sens, o tihnă ». Iar în « *Zeii* », cu care se încheie cartea sa de poeme dialogate, el dezvăluie lumii întregi esența crezului său urmărit toată viața cu încăpățînată rigoare: « Cred în adevărul că fiecare om a nădăjduit și a suferit. »

VOZNESENSKI

despre

EVTUȘENKO

Îmi pare rău că Secolul 20 e o revistă. Căci Evgheni Evtușenko are nevoie de televizor. Versurile lui trebuie să fie văzute și ascultate simultan, văzute în gesturi, mimică, ascultat glasul poetului.

Mi-l amintesc într-o noapte în Piața Maiakovski. Câțiva poeți își recitau versurile. Evtușenko, frumos, înflăcărat, cu un fular pufos și puternic colorat, spinteca aerul geros al toamnei cu gesturile lui ritmice ca de miting, iar glasul lui amplificat de megafoane tuna deasupra mulțimii imense. Deasupra tribunei din scinduri gigantice, luminate de reflectoare, ce servea drept scenă, ardea masca gotică a chipului său. Nu întâmplător, mai târziu, el a ales această fotografie drept supracopertă pentru volumul său. E o fotografie simbolică.

Evtușenko e un poet orator, iar muza lui este publicistica polemică. El știe să cuprindă ritmul politic al clipei într-o expresie lirică.

Numele lui e cunoscut la New-York și Krasnoiarsk, la Berlin și în Congo. El este vâstarul deceniului născut odată cu anul 1960 când poezia rusă a irupt în piețe, stadioane, săli uriașe, când auditoriul ei a devenit mulțimea imensă de mii de oameni. Era o vreme când simțeau dorința să-și umpli plămîinii de aer și să strigi în gura mare. Arta vremii noastre tinde spre sinteză. Epoca noastră se manifestă în sinteza cuvîntului și a scenei, a poetului cu actorul. Ea se caracterizează prin «rimă feminină» cețoasă, cu consoane difuze. Așa e rima lui Slutski, a lui Mejirov, a Ahmadulinei, așa a fost altădată rima lui Kirsanov și Selvinski. Pentru Evtușenko, această manieră este temelia poeziei sale. Această tradiție merge mai departe spre izvorul cîntecelor populare, în care vremea șterge treptat consoanele întocmai cum se întind acvarelele pe hîrtia umedă, iar desenul își pierde contururile precise.

Versurile lui Evtuşenko au cucerit auditoriul prin puterea lor de pătrundere emoțională. Lirica, romanțele lui politice, indiferent de temele abordate, se adresau celor mai diverse suflete și în fiecare își găseau rezonanță. Dintre contemporani, îi preferă pe Tvardovski și Smeliakov și, într-o anumită măsură, seamănă cu ei.

Sute de oameni — cunoscuți și necunoscuți i se adresează familiar: «Jenia». Îl vezi apărând ca un fulger, pentru o clipă, simultan în zeci de redacții, cluburi, vernisaje. Acest om este totdeauna altul! Iată-l meșter iscusit al scriimei într-un interviu. Iată-l în vizită la muncitorii de la Bratsk. Iată-l în mijlocul studenților din Harkov. Iată-l corespondentul «Pravdei» în Cuba. Acum un an a cucerit într-un turneu de șase luni America de Sud, ieri și-a citit versurile la Ministerul de Finanțe. Unde va fi mâine? Probabil la București!

Este uluitor de comunicativ. Vlăstar al televizorului și al tirajelor de masă, el este însăși expresia publicității.

Dacă, de pildă, am spune că Leonid Martînov este un mag și un vrăjitor al limbii, iar Bella Ahmadulina însăși expresia muzicalității ei, a poeziei «pure», atunci Evtuşenko ar trebui caracterizat ca fiind ostașul actualității, al spiritului cetățenesc, reprezentantul reportajului liric.

Poezia rusă cunoaște două tipuri de personalități poetice. Poetul care se lasă admirat și poetul care este spectator. Maiakovski, Esenin, Lugovskoi, ce spectacol extraordinar, ce destine fantastice! Evtuşenko tinde spre această tradiție.

Celălalt tip de poet, asemenea unui burete, absoarbe epoca. El este Pasternak sau Zabolotki, întotdeauna un poet spectator, un martor splendid și măreț. Asemenea poeți sînt ca obiectele în sine. Prezența lor cotidiană nu este interesantă, ei sînt modești, tăcuți, trăiesc înăuntrul lor și nu în sfera relațiilor exterioare.

După părerea mea, funcția poeziei este de a stabili relații în lume. Relații interioare între destine, realități, viață și cer. De aci se nasc formele de poezie. Mijloacele ei de expresie simbolizează legătură, apropiere, sudură.

Să luăm de pildă rima. Ea reprezintă înrudirea, apropierea pe bază de similitudine acustică a două cuvinte străine unul de celălalt. Aceste două cuvinte se strigă unul pe celălalt de parcă s-ar fi pierdut în pădure, în mulțime, de parcă cineva le-ar fi despărțit. Poezia le-a găsit și le-a apropiat unul de celălalt.

Metafora este asemenea rimei dar are caracter vizual. Noțiunile rimează între ele prin conșonanțe vizuale. Principiul asocierii nu este un procedeu formal, el reflectă legătura reciprocă interioară a rimei. Poetul aruncă punți din universul uman spre universul vegetal, în ritmul refluxurilor, al exploziilor solare găsim legătura reciprocă, relația de necesitate reciprocă dintre oameni și vegetație. Reacția în lanț a poeziei nu îngăduie lumii să se destrame. În felul acesta, poezia leagă «materia» de «divinitate», «josnicia pămînteană de tot ce este mai elevat».

Cu un an înainte de a muri, André Breton, șeful suprarealismului, m-a întrebat, în loc de bun venit, în pragul atelierului său: «Cu ce seamănă asta? Seamănă acest bidet cu o ghitară, sau ghitara cu un bidet?» Era ca un test, ca o parolă.

Problema esențială a poeziei este îndrumarea funcțiunilor ei de relație, de la suprem la josnic sau invers.

Dar după câte văd m-am îndepărtat de la ideea principală.

Mai departe despre Evgheni Evtuşenko: s-a născut în 1933. A învățat la Institutul de literatură. Are peste zece volume de poezie publicate...

Cred că este de prisos să-i comentez versurile. Ele se află în fața dumneavoastră.

Exclusivitate Secolul20

Balada braconajului

Impotriva prevederilor legii, în unele gospodării specializate în pescuitul pe scară industrială se folosesc năvoade cu ochiuri dese. Aceasta are drept consecință o diminuare considerabilă a rezervelor piscicole.

(Ziarele)

Fotoreporterii, operatorii
 dau buzna, se-ntrec, se trudes
 în preajma ta, domn al Peciorei,
 președinte de-artel pescăresc,
 să-ți surprindă figura blajină,
 zîmbetul simplu și blind,
 peștișorul cu sclipăt de aur
 la rever atîrnînd.
 De mult dezvățat de mahorcă,
 azi fumezi o țigară mai bună.
 De motoarele bărcilor tale
 întinsul Peciorei răsună.
 Gealații tăi gata-s, oriunde-i trimiți,
 năvoadele să le afunde.
 La fizică, limbi, matematici —
 copiii ți-s care pe unde.
 Peciora docilă și tundra
 abia deșteptată din somn
 te văd huzurînd, președinte,
 stăpînul a toate și domn.
 Și stelele-n cer se topesc
 spre zori ca o ploaie de sare

pe frageda carne-a somonului,
 roză și strălucitoare.
 Vegheat de-nrămatele diplome,
 în așternutul pufoș și umflat,
 tu dormi, președinte, și somnul
 ți-e fără prihană și netulburat.
 Sănătatea ți-e și ea prosperă,
 ca rapoartele tale rotunde.
 Dar ce-auzi? O șoptă-ți trimite
 Peciora din valuri afunde:
 « Mergeam spre ocean. Sînt somonul.
 Mi-au tăiat cu năvoadele drumul.
 S-a lucrat fără greș.
 Și iată-ne prinși cu duiumul.
 Eu nu-ți cer de loc, președinte,
 răsfăț și purtare aleasă.
 De la naștere încă mi-e scris
 s-o sfîrșesc cu lămție, pe masă.
 Dar vai, cu isprăvile tale
 prea te lauzi din cale afară.
 Sînt numai un pește, dar văd
 că la mijloc e-o treabă murdară.
 Cînstitele legi pescărești
 să nu le cunoști? Cum se poate?
 Cu ochiuri strîmtate-nadins,
 năvoadele tale-s trișate!
 Dacă tot nu e chip să trăim
 într-o lume scutită de plase,
 s-ar cere să fie măcar
 cînstite și nemincinoase.
 Cu peștii bătrîni s-a sfîrșit:
 ei nu pot scăpa dintre fire.
 Dar s-au prins și cei tineri și cruzi:
 de ce îi trimiți la pieire?
 Fă ochiuri mai largi la năvoade,
 că nu mai e modru — și lasă
 puietul să zburde, să-și facă de cap
 înainte de-a-l pune pe masă!
 Căci prin sita sălbatic de deasă,
 lacom dorind libertate,

el își sfîrtecă aripi și bronchii
și totuși răzbate.
Dar trecut prin năvoade, puietul
nu mai e tînăr și viu,
iar zbaterea lui de pe urmă
răsună-a morțiu și-a pustiu.
Ascultă ce-ți spun, președinte:
rău ai brodit-o, nu ți se pare?
Cu cît îndesești țesătura,
cu-atît regreta-vei mai tare.
Și chiar de-ai să scapi de rușinea
ce necruțător te pîndește,
ce-ai să te faci cu-o Pecioră
secătuită de pește? »
Cu largă bătaie de aripi,
lebede-nalte trecură.
Se trezește din somn președintele,
ursuz, cu privirea mai dură.
Îl irită-acest vis și i-e silă.
« Nu-i nimic. Să regret ! Nici nu-mi pasă ».
Și nervii-și descarcă răcnind la femei:
« Mai deasă, v-am spus ! Și mai deasă ! »
Deci haideți, reporteri, operatori,
grăbiți-vă-n ropotul horei:
filmați pe stăpînul Peciorei !
Lăudați pe călăul Peciorei !

La post ! Și totuși...

La post ! Și totuși, degetul e flasc.
Din mînă scap stiloul ca pe-un vreasc,
iar pe-nlemnita buză-a coborît
muștenia, cu teamă și urît.

Dar iată cît de-ndurerate, vai,
și-atît de omeneste fără grai,

bat în fereastră crengi să le deschid
și-și proiectează tremurul pe zid.

Aud din pat vișornia cu nea
cum moare să-mi destăinuie ceva,
și-apoi tramvaiele, ce trist prin ger
bălângăne pe limba lor de fier.

Un of sugrumă fiecare afiș.
Se-neacă tabla de pe-acoperiș,
prin cabluri trece-un șuier plîngăreț
și țiue conductele-n pereți . . .

Cînd suferă, nici oamenii nu pot
să spună și să povestească tot.
Și fiecare tace-nsingurat,
mocnind în sine neajutorat . . .

Nu-ntîmplător stau treaz în așternut.
Pe lume rostul meu e să-i ajut !
Dator sînt, după legea dragostei,
tramvaielor și semenilor mei.

Și iată-mă la masa mea din nou.
Eu le sînt șoaptă, strigăt și ecou.
Și-a-i exprima pe toți cîți sînt la greu
e modul meu specific de-a fi eu.

Tu nu ești prefăcută...

Tu nu ești prefăcută cînd mă lași
străin de licărul privirii grele,
cum nu e liniștea într-un oraș
incendiat în noaptea fără stele.

El e trecutul tău, în care, vai,
tu nu rîdeai aproape niciodată.

În somn ori între boarfe te-aruncaî,
cînd clocotînd, cînd iarăşi resemnată.

Te agăţai de viaţă tremurînd,
dar surd la tot ce-i viaţă şi natură,
acel oraş te copleşea curînd
cu încruntata lui arhitectură.

Acolo erau lacăte şi legi.
Totul era ostil şi sta la pîndă.
El îi ura făţiş pe cei întregi,
fără-a-şi ascunde propria osîndă.

Şi-atuncea, într-o noapte i-ai pus foc,
dar spaima te-alunga necruţătoare.
Şi eu am fost întîiul, la noroc,
de care-ai dat în bezna-aceea mare.

Te-am strîns la piept. Nu, nu mă iubeai,
dar recunoscătoare pentru milă,
sălbăticiune mică, te lipeai
de mine, speriată şi umilă.

Şi am pornit prin lume amîndoi,
oriunde ne chema necunoscutul.
Dar tu priveai într-una înapoi,
unde-ţi ardea, pocnind funest, trecutul.

Şi el a ars de tot, pîn' la sflrşit,
dar de atunci un lucru nu-mi dă pace:
cenuşa ce mai fumegă mocnit
te-atrage ca-ntr-o vrajă, orice-aş face.

Şi pari a fi cu mine, şi nu eşti.
M-ai părăsit, deşi eşti lîngă mine.
Cu-o faclă-albastră-n mîină, răscoleşti
acel trecut de spuză şi ruine.

Ce poate-avea? Doar beznă şi pustiu.
Dar, ah ! şi-o forţă tainică şi dură:
nu l-ai putut iubi cît a fost viu,
azi, cînd e mort, iubirea lui te fură.

*E. o tărie-n scrum, de neuitat:
cenușa nu îngăduie uitarea.
Azi plînge peste ce-a incendiat,
copilărește, incendiatoarea.*

O mînă vei putea găsi oricînd...

*O mînă vei putea găsi oricînd,
să te alinte feminin și blînd,
să-ți dea cu dulcea prospețime-a ei
ceva din gingășia dragostei.*

*Oricînd un umăr vei putea afla,
pe care să respiri în voia ta,
de el să sprijini capul tău tehui
și visul de revoltă să i-l spui.*

*Doi ochi senini oricînd ai să găsești,
să vadă cîte-nduri și pătimești,
să-ți stîmpere din supărări și chin
lumina lor o parte cel puțin.*

*Dar e numai o mînă, numai ea,
ce toată oboseala ta o ia
și-asemena destinului o simți
cînd îți atinge tîmplele fierbinți.*

*Și e numai un umăr, numai el,
sortit a nu te părăsi de fel,
al tău, dar nu pe-o noapte, ci pe veci,
și-o știi aceasta bine, și-o-nțelegi.*

*Și sînt numai doi ochi, și numai ei,
mereu umbriți și de-ntristare grei,
ce-asupra-ți pîn' la moarte vor veghea
ca dragostea și conștiința ta.*

Dar tu le uiți cu luni și săptămîni
și-ți pasă prea puțin de-acele mîni,
iar umărul și ochii-aceia sfinți
de-atîtea ori i-ai înșelat și-i minți . . .

Acum te-acuză toate-n limba lor —
și suierele ploii: « Trădător ! »
și pleznela de ramuri pe obraz,
și vuietele codrului de brazi.

Tu te frămînți, te zbuciumi și te cerți
și simți că însuți nu poți să te ierți.
Ci numai mîna-aceea va ierta
și necredința și jignirea ta,

și numai acel umăr obosit
ierta-va azi și pîndă la sfîrșit,
și numai acei ochi ce i-ai uitat
ierta-vor tot ce e de neiertat . . .

Monologul puiului de vulpe

La o fermă din Alaska

Albastru sînt în umbra mea crescătorie,
dar cum albastrul mă va pune jos,
nici un orgoliu, nici o speranță, nici o bucurie
după-acest gard de sîrmă ce nu se lasă ros.

Zadarnic năpîrlesc, mă zvîrcolesc și spumeg,
de mine însumi feroce mă jupoi,
albastrul meu, flămînd să-mproaște-n lume,
trădîndu-mă, prin piele triumfă către voi.

Și urlu-ngrozitor, urlu subțire,
lătoasă trîmbiță a celei din urmă judecăți,
cerșind la stele măcar deplina năpîrlire,
de nu se poate harul deplinei libertăți.

Vizitatorul cu magnetofonul
mi-a imprimat pe bandă urletul. Ce nătărău !
Închis și el, ce mi-ar ținea isonul !
Ca mine ar urla, de nu mai rău !

Și cad pe jos, și gîfii sfîrșit, și sînt o umbră.
Și totuși, n-am să pot muri, oricît aș da.
Cuprind natalul Dachau cu o privire sumbră
și știu că niciodată eu nu voi evada.

După un prînz cu pește vechi, o dată,
văzînd că ușa n-avea zăvorul bine pus,
m-am năpustit în noaptea de stele-mpovărată,
cu naivitatea celui prin lume ne-prea-dus.

Creștea-mprejur Alaska-ntroienită și nebună
și eu fugeam grozav, scăpat în fine de stăpîni.
Cu stelele-nghițită împreună,
ea, libertatea îmi dansa-n plămîni.

Eram eu însumi. Și vorbeam de toate
cu arborii, zburdînd, gonind, lovindu-mă de ei.
În jurul meu zăpada nu se temea că bate-n
albastru și ea-n irizarea ei.

La fermă-mperechiți fiind, părinții
mei n-au știut ce-i dragostea. Dar mie, ah ! îmi era dor
de o tovarășă a mea, s-o știu cu sufletul și dinții,
prin pulberea zăpezii cu ea alături să zbor !

Dar obosii. Băteau viscole turbate.
Nămeții mă sugeau la fiecare pas.
N-aveam pe nimeni. E slab în libertate
fiul constrîngerii, nevolnic, de ăripas.

Cel zămislit în cușcă-i va duce veșnic dorul.
Și îngrozit îmi detei seama că iubesc
crescătoria, labirintul ei de sîrmă și zăvorul:
patria mea, căminul meu firesc.

Și m-am întors zdrobit și demn de milă,
dar observai, intrat din nou în ea,
că sentimentul culpei se transforma în silă
și-n ură dragostea.

Jalnic urlam cutreierându-te, Alaskă.
Azi urlu jalnic în temnița de la-nceput.
M-am rătăcit, dar cine — aș vrea să recunoască —
nu-i rătăcit, Americă, în tine și pierdut?

E drept, la vulpărie mai vezi câte-o schimbare.
Nu mai murim cu sfoara zvârlită după gât,
ci mai modern: prin electrocutare.
Și mai curat, și-n pas cu veacul, orișicît !

Mă uit la crescătoarea echimosă: ca o mamă
mă mîngîie cu mîna ei
ce-atît de dulce îmi întîrzie pe coamă —
dar ochii ei angelici sînt de tristețe grei.

Ea-mi va purta de grijă părintește,
să mor de foame nu mă va lăsa,
dar știu că la un termen ce nu se ocolește,
inevitabil ea mă va trăda.

Un fir în gură fără multe explicații —
o șoaptă doar și-un strop de lacrimă stingher . . .
Fiți mai umani cu angajații !
Statorniciți în ferme un post anume de hingher !

Naiv m-aș vrea ca-naintașii din stirpea mea cu blană,
dar în captivitate născut, naiv eu nu pot fi.
Mă va trăda acela ce-mi dă hrană.
De mîna celui ce dezmiardă voi pieri.

Fairbanks — Moscova

În românește de IOANICHIE OLTEANU

Între două orașe

Sînt asemenea trenului
zbuciumîndu-se-ntr-una
între orașul Da
și orașul Nu.
Și nervii mei vibrează
ca firele de telegraf întinse
între orașul Nu
și-orașul Da.

Cumplită-i spaima în orașul Nu.
El pare-asemeni unui sălaș al plictiselii
și unde orice lucru peceți pe gură-și pune
și unde bănuiala privește din portrete.
Parchetul e cu fiere mînjit și deznădejde.
Lăsați orice speranță . . . Nu mai tînjiți zadarnic
spre-o vorbă caldă, floare sau chiar un biet salut.
Mașini de scris bat oarbe răspunsul cunoscut:
« Nu, nu, nu, nu . . . Nu, nu, nu, nu . . . Nu, nu, nu, nu »
Cînd ultima lumină se stinge, dintre bezne
răsar fantome care dansează în delir.
Lăsați orice speranță . . . Chiar sufletul de-ți rupi
de-aici, bilet nu capeți, să pleci spre alte zări.

În orașul Da viața e asemenea cîntecului de pasăre.
Orașul e fără pereți, asemenea cuibului.
Din cer, fiecare stea vrea să-ți coboare în palmă,
fiecare gură ar vrea să-ți dea un sărut,
să-ți spună în șoaptă: toate sînt fleacuri !
Tuberozele te-mbie să le rupi
și turmele mugind își lasă laptele pîrîu
și nimeni nu mai are în privire bănuiala
și-oriunde-ai vrea să pleci, într-o clipită
ai tren la-ndemînă, avion sau vapor
și apa murmură-n taină asemeni anilor ce trec:
« Da, da, da, da . . . Da, da, da, da . . . Da, da, da, da, . . . »

Sincer vorbind mă plictisesc uneori
de-atîtea lucruri primite fără trudă,
în orașul cu lumini colorate . . .

Mai bine-i să mă mistui toată viața
între orașul Da
și-orașul Nu !
Și nervii să-mi vibreze
ca firele de telegraf întinse
între orașul Nu
și-orașul Da !

Duioșie

Unde și cum a devenit obișnuință-acest gând:
« Celor vii spatele,
celor morți toată grija »?
Oamenii se frîng,
se îmbată.
Pier rînd pe rînd
După ei se rostesc pentru istorie
Discursuri calde —
apoi la crematoriu. . .
Ce-anume l-a-mpins pe Maiakovski viața să-și curme?
Ce-anume i-a pus pistolul în mîină?
Dacă el,
cu glasul lui viu,
cu aspra-i frumusețe
Ar fi-ntîlnit în viață
un dram de duioșie !
Oamenii vii te apasă.
Cu duioșii ești răsplătit doar pentru moarte.

Tangaj

Tangaj !
De sub clopote de sticlă cad din cui instrumentele.
Radioul îți zboară în cap
cu Doris Day laolaltă.
Ciorba o ia razna din oale,

se revarsă pe masă
fereastra-aburind.

O frunză fiartă de dafin
s-a lipit de tavan.

Tangaj !

Dacă-ai putea să te ții de-un tufiș,

măcar de-un smoc de iarbă.

O, rău de mare: se plîng marinarii, mecanicul vasului,

căpitanul și eu mă plîng . . .

Asemenea șerpilor boa cresc valurile și descresc —

Așa ești tu veac al meu douăzeci !

La dreapta, la stînga, la stînga, la dreapta,

În jos și în sus, în sus și în jos,

Tangaj neomenos !

Toate instrucțiunile și portretele
s-au sfărîmat zburînd.

Fețele lor sînt ca de mort, pămîntii.

La provă chițcăie beți șobolanii

și-n jur e iadul pe pămînt,

Doar strigăte-n vînt . . .

Tangaj, tangaj, tangaj,

și greață în gură.

Tangaj !

Saltă butoiul, sus, pe covertă,

s-azvîrlă spre oameni.

Strașnic băieți nimerit-am și noi.

Nu vă pierdeți cu firea.

Ieșiți buluc, din cabine,

altfel dracu' ne-a luat !

Ochii guralivului ce mînuiește harponul

de-atîta-ncordare sînt gata să-i sară din cap,

lată-l cum face-n tăcere un semn marinarului,

tiptil se prelinge pe lîngă butoiul

ce se zbate-n frînghii,

se-aruncă, panteră,

mulțimea străbate,

el știe prea bine,

cumplitul tangaj,

rostirea lui aspră.
Pe propria-i piele roșcovanu-a-nvățat
să-și bage-n minte-acest sfat:
sau tu te-arunci împotriva butoiului
sau butoiul s-azvîrlă împotriva ta.

Tangaj !
Butoiul zace cuminte
Nu-și mai face de cap.
Tangaj !
Trece și răul acesta de mare,
chiar dacă-n ochi e-atîta noapte,
tangaj, tot am să-ți vin de hac !

În românește de VASILE NICOLESCU

Se legăna în la minor o casă...

Troznind, se legăna în la minor o casă,
și troznetul ei trist ca un prohod suna.
Simțise că pe-ascuns puterile ne lasă,
și că murim încet: și tu, și eu în ea.

Opriți-vă ! strigau și pinii din înalturi,
și urletul de ciini de dincolo de geam.
Dar expiram pe veci noi unul pentru altul,
adică-ntr-un cuvînt mai pe-nțeleș — muream.

Și totuși, ce puțin ne-asemuiam cu fapta !
Aricii prin bureți goneau ieșiți din minți
și ca un cîine ud, zburlit și negru, noaptea
tîrcoale ne dădea, c-o stea uitată-n dinți.

Iar bezna răsufleta pe-obrazul meu, sonoră,
cu spatele vedeam cum dormi, ținînd-o strîns
în brațe pe-aceea « Fro », a lui Platonov, soră
cu tine-ntru nesomn, cu tine întru plîns.

Și gîndul meu zbură la vrute și nevrute,
la cît de-absurde sînt aceste căsnicii,
căci te-am iubit precum frați 400 sute
dar tot c-atîți dușmani eu singur te zdrobii.

Ce preț mai poate-avea ardoarea irosită
în arhipline săli, în arhiplinul veac
cînd, năzuind să fac planeta fericită,
un suflet fericit n-am izbutit să fac.

Da, alta ești acum . . . Chiar vorbele-ți de șagă
amare-s și ucid ca săbiile noi.
Noi înșine schimbăm atît ființa dragă,
că nu putem nici noi s-o mai iubim apoi . . .

Da. Răposam . . . deși, în neființa noastră
să cred cu-adevărat mă-mpiedica ceva,
iubirea mai trăia și buza ei albastră,
cu sîngele pierit, oglinzi mai aburea.

Se legăna troznind printre urzici o casă,
și conjuga cu noi: « a supraviețui »,
iar noi simțeam treptat puterea cum ne lasă,
dar încă mai iubeam, eram adică vii.

Odată, mai tîrziu — amîină Doamne, ceasul —
cînd n-o să mai iubesc, pe scurt, cînd o să mor,
va spune carnea mea, perfid muindu-și glasul:
« Trăiești ! » dar risul ei va hohoti ușor.

Lucid întîrziat prin patima deșartă,
că vocea m-a mințit, cîndva eu o să știu
și o să-mi spun: « Sînt mort, căci inima mi-e moartă.
Odată am iubit. Eram atuncea viu ».

Minunea de prisos

*Totul, zău, ar fi putut s-apună,
și, pe cinstea mea, s-ar fi-ndurat,
dacă nu era acea nebună,
negîndită-mi rugă de bărbat.*

*Și, în bezna smulsă din cărbune,
din căzute haine s-a ivit
acea albă, de prisos, minune,
roabă-a părului dezlănțuit.*

*Și apoi cînd am ieșit pe stradă
s-a-ntîmplat ceva neprevăzut:
auzind doar cîntec de zăpadă,
doar zăpadă ochii-mi au văzut.*

*În noroaiele de sub troiene
coborîndu-și brațe sidefii,
macarale scormoneau a lene
ca să urce-alene în tării.*

*Dar de ce, din care strigăt, spune,
sau din ce nespovedite vini,
astă nouă, de prisos, minune
se-abătu asupra-mi din senin?*

*Viață, ar fi fost mai bine, poate,
țândări să mă fi făcut, decît
să-mi anini, din darurile toate,
darul tău cel mai absurd, de gît.*

*Să te cert, dreptatea nu mă lasă,
pentru dărnicia fără rost,
dar, de n-ai fi fost așa miloasă,
nici atît de crudă n-ai fi fost.*

Dumnezeu ce țipă în genune,
în genunea sufletului meu,
poate-i tot o de prisos minune . . .
Dar, mai lesne-i fără Dumnezeu?

Și așa, pe ninse trotuare,
deopotrivă-nvingător și-nvins,
rătăceam zdrobit de-o îndurare:
frumusețea care m-a atins. . .

Tainele

Acele de-altădată taine
căzură toate din mănunchi.
Era o taină orice Taine,
chiar și zdrelită la genunchi.

Fiara, steaua, iarba-n haină
de taină se investmîntau,
și ușile scrișneau a taină
cînd mîini miciuțe le crăpau.

Țîșneau enigmele-omenirii
cu semne de-ntrebare mari
cum bile scot din nări fachimii
și iepuri albi din buzunar.

Și tainic ne-ntreceam la fugă
pe tainic povîrniș de nea,
cînd taină către taină-a fugă
spre mîndă, mîna se-ntindea . . .

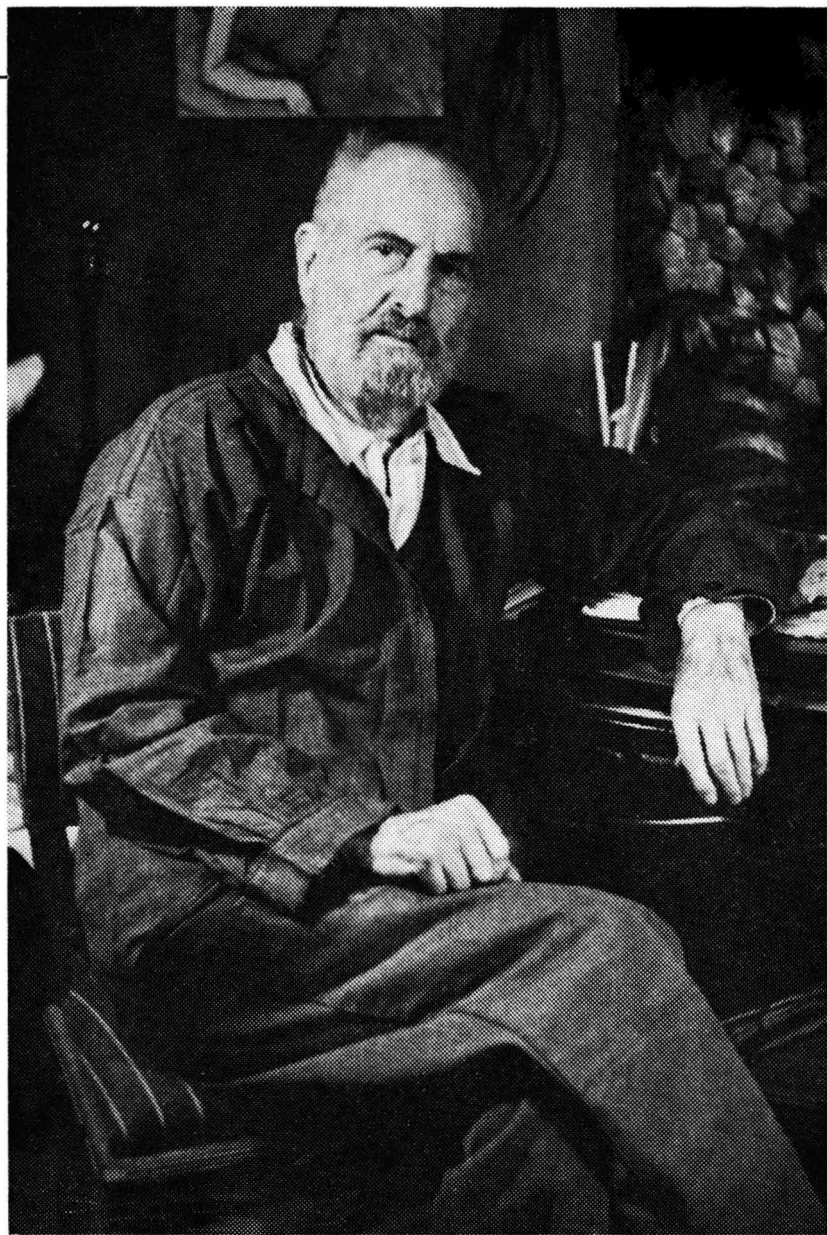
Dar sîntem maturi. Făr' de veste,
Același frac purtînd mereu,
la alți copii acuma este
fachirul nostru în turneu.

*Prozaici pînă la durere
sînt anii tăi, sînt anii mei,
ceilalți n-au pentru noi mistere,
nici noi mistere pentru ei.*

*Și de se-ntinde gîngăș pînă
la tine-o mîndă-n seri tîrzii,
nu este-o taină, e o mîndă.
O mîndă, orișicum ar fi.*

*Dați-mi o taină, oricît de mică.
O vreau săracă, desculță chiar.
Dar dați-mi taina, o dulce frică . . .
Dați-mi o taină, una măcar !*

În românește de MADELEINE FORTUNESCU

JACQUES LASSAIGNE

P A L L A D Y

A scrie despre Theodor Pallady nu e tocmai ușor. Omul era discret, rezervat, plăcându-i mai degrabă să-și disimuleze decât să-și arate adevăratele simțăminte, ascunzându-și în butade răutăcioase mizantropia, sensibilitatea de ecorșeu viu. Opera, care se întinde pe mai bine de cincizeci de ani a suferit mult de pe urma împrejurărilor nefericite și rămâne foarte inegal accesibilă. Totuși, două elemente pledează acum în favoarea ei. Pentru cunoașterea omului, dincolo de mărturiile celor care l-au cunoscut și nu întotdeauna l-au înțeles, adesea din vina lui sau pentru că așa a vrut el, există și s-a regăsit și descifrat un prețios jurnal al unui an de război (1941), scris într-o perioadă crucială, cu toată sinceritatea și fără îndoială nu pentru a fi publicat (redactare foarte eliptică, mărturisiri foarte intime); e un document excepțional, cu notații remarcabil de vii și evocatoare, depășind cele mai bune pagini ale lui Léautaud, pe care adesea îl evocă. Acum, calitatea acestui spirit nu mai poate fi ignorată. Există și alte notații mai succinte, întâmplător revelate de agendele lui, făcute pînă în anii din urmă ai vieții, texte ale unor scrisori de importanță capitală, câteva note biografice privind tinerețea și familia sa. Poate că și alte documente vor mai fi găsite într-o bună zi în Franța. Dar nu cred că ele ar putea să egaleze interesul jurnalului din 1941, și aceasta din pricina împrejurărilor în care a fost scris.

De fapt — și acesta este al doilea factor prielnic — anul 1941 marchează adevărata cotitură a vieții artistului: reluarea ansamblului operei sale pentru a o plasa într-o lumină definitivă în fața viitorului. Revenind după îndelungi ezitări, descinde în București la 10 aprilie 1940, orele două dimineața. Lăsase totul la Paris, convins că se va întoarce acolo curînd. În primele luni stă la hotel, ca un călător. Dar pe măsură ce evenimentele îi răpesc speranța că trecutul va putea re trăi și că viața pe care și-o făcuse — retrasă, cu un fel de egoism — își va mai regăsi vreodată cursul obișnuit, Pallady își dă seama că de acum încolo nu mai are alte resurse decît pe sine însuși. Trebuie să-și refacă întreaga operă realizată pînă acum, împrăștiată încolo și-ncoace, pe la prieteni, și din care n-a păstrat de cele mai multe ori decît desene, schițe, un repertoriu mereu reluat și niciodată dus pînă la capăt, din punctul lui de vedere. Principalele lucruri la care ține, picturile sale, obiectele sale prețioase, alese cu un gust rafinat, au rămas în atelierul parizian și nu le va mai revedea niciodată. Celor care vor să-l cunoască mai bine li se pune azi problema reconstituirii operei sale franceze, a regăsirii a ceea ce n-a fost cumpărat de colecționarii români. E cert că de felul în care va putea fi dusă la bun sfîrșit această muncă va depinde în mare măsură judecata asupra operei lui Pallady, în ansamblul ei. Deoarece prea multe lucruri au dispărut în mod inexplicabil, și mai subzistă încă prea multe lacune, prea multe incertitudini asupra datelor. Deocamdată, la București au putut fi reconstituite importante mape de desene la secția de grafică a Muzeului de artă, la biblioteca Academiei, la rude și în colecții particulare; aceste reconstituiri lămuresc originile lui Pallady, formarea lui în atelierul Gustave Moreau și stau mărturie a adevăratei sale pasiuni pentru peisajele urbane. Pallady a cercetat neconținut intimitatea cartierelor Parisului sau a cartierelor din orașele de provincie în care a locuit, ca și pe aceea a vechilor cartiere din București. A descris și a caricaturizat mereu personajele pe care le întâlnea și le observa, a notat mereu și într-un mod foarte critic figurile și siluetele celor apropiați: toate acestea vor alcătui un material prețios atunci cînd vor fi identificate și date cu precizie.

În privința picturii, dimpotrivă, sîntem siliți în general să recurgem la presupuneri. Operele anterioare primului război mondial sînt rare. Există totuși cîteva mărturii asupra influențelor simboliste suferite la începuturi și care au fost fără îndoială importante. De cum a ajuns la Paris, Pallady l-a cunoscut, datorită unor conjuncturi familiale, pe Puvis de Chavannes, care trăise și apoi se căsătorise cu sora bunicului său, Cantacuzino, fostă prietenă a lui Chassériau. Portretul acestei doamne, auster și solemn, figurează la loc de cinste în Muzeul din Lyon. « Te-a pictat ca pe o sfință și martiră, deși n-ai fost nici una nici alta », îi spunea bunicul lui Pallady surorii sale. Prin grija ei a fost el introdus, încă foarte tînăr, în cerul lui Elie

Delanay, Aman Jean, Besnard și Gustave Moreau. Acestuia din urmă i-a devenit elev la Școala de Belle-Arte, odată cu Matisse și cu prietenii lui.

Dacă judec după operele păstrate în familie, Pallady a fost profund marcat de maestrul său și gusturile literare pe care le revelează în jurnal confirmă că admirațiile sale cele mai mari datează din această epocă: Mallarmé, la care se referă mereu, Barbey d'Aurevilly și Villiers de l'Isle Adam. Hotărîndu-se să cumpere o carte prețioasă a acestuia din urmă, ilustrată de Félicien Rops, face legămîntul, ținut pînă la moarte, să nu mai fumeze pentru ca să-i rămîna toți banii pentru astfel de achiziții.

Se păstrează, apoi, evocări de peisaje rare, imagini ale taluzurilor Senei, ale cheiurilor și podurilor, oarecum în maniera lui Marquet, opere din Bretonia, de pe coasta bascilor și de pe litoralul mediteranean. Tablourile lui nu sînt niciodată datate (întotdeauna îi place să reia ceea ce face, preferînd să-și semneze tablourile numai atunci cînd le-a vîndut). Există, în sfîrșit, din ce în ce mai multe scene de interior, nuduri desenate într-un mod foarte abstract și în care, în limitele subiectului, au putut fi văzute unele rapeluri la odaliscele lui Delacroix și ale lui Matisse.

La drept vorbind, operele sale sînt adesea inegale sau poate că nu cunoaștem întotdeauna cele mai bune versiuni, de multe ori fiind vorba de variații și de adevărate exerciții. E greu de urmat firul unei progresii sau chiar al unei desfășurări. Evident, Pallady n-a fost un artist precoce, nerăbdător, sigur de el. A ezitat mult și viața, ușoară sub aspectul material, nu l-a constrîns să se realizeze de timpuriu, dar el a lucrat cu înverșunare, cu obstinație, fără să se împrăștiے și a ajuns, treptat, în anii '30 la un stil al său propriu.

În ciuda neliniștii lui neconținute, a nemulțumirii care nu se lăsa așteptată, el era atunci cu totul stăpîn pe mijloacele sale de expresie. Desenul lui constituie o structură foarte puternică, o osatură pe care culorile se așează într-un mod sobru și oarecum intelectual. Armoniile sale preferate sînt reci.

În anii ingrați dintre cele două războaie, Pallady n-a avut deloc prilejul să se manifeste. Expune la excelenta galerie a lui Eugène Blot și deși unii dintre criticii buni, ca André Warnod, îl apreciază, ar trebui totuși să se cerceteze de ce Pallady, pe care Matisse îl iubește ca pe un frate și-l stimează, nu este mai pe deplin recunoscut la Paris. Rezerva lui naturală, pudoarea lui bănuitoare, ceea ce s-a numit caracterul lui dificil, au condus desigur într-o mare măsură la acest rezultat. A suferit din cauza acestei nerecunoașteri a operei sale ca și din cauza aprecierilor superficiale care-l însciau cu ușurință în orbita prietenului său Matisse, fără temeiuri într-adevăr serioase. Nu există de fapt nici o înrudire între demersurile lor și între concepțiile lor, între mijloacele lor, ideile lor despre desen și despre culoare.

Cei doi pictori și-au scris, după ce Pallady a părăsit Parisul, adică începând din 1941, scrisori foarte emoționante, au schimbat sfaturi de la om la om, pentru ca în fața dramei vieții și a bătrâneții să-și apere mai bine sufletul și munca. Barbu Brezianu a publicat aceste documente prețioase și nu e mare lucru de adăugat la comentariul său, afară de cazul că am dori să subliniem ceea ce confirmă afirmațiile de mai sus: «desenul este oricum femela iar pictura este masculul», iar Pallady replică în jurnalul său: «Eu cred, dimpotrivă, că desenul este de sine stătător în timp ce culoarea fără desen rămîne un lucru nevertebrat, delicvescent». Matisse integrează desenul în culoare, iar Pallady, dimpotrivă, caută să includă sensibilitatea culorii în desenul lui. E drept că modalitatea lui Matisse este virilă iar aceea a lui Pallady mai emotivă. Dar nu există ierarhie între ele. Matisse îi trimite fotografiile succesive ale Naturii moarte cu scoici sau ale liei; e un antrenament pentru economia de mijloace, sinteză, simplificare. În același timp, Pallady acumulează notații, întărește caracterul afirmativ al trăsăturilor: «M-am apucat din nou să desenez, fixarea formei este mai importantă decît restul care i se adaugă» și de altfel «desenul e suficient, pictura este surplus și adesea de prisos».

Această necesitate, care niciodată nu l-a îndemnat să se supună așa cum e pe deplin conștient că ar putea s-o facă, Pallady a găsit-o în împrejurările întoarcerii lui la București. Acolo n-a fost nicicînd uitat, colecționarii n-au încetat nici o clipă să se intereseze de lucrările sale, cei mai buni scriitori au comentat etapele creației lui (și anume Tudor Arghezi, care l-a prefațat în 1925). Cînd, spre sfîrșitul lui 1940, își dă seama că despărțirea sa de Paris va fi poate definitivă, Pallady se așează din nou la lucru și, în ciuda condițiilor de viață dificile, a lipsei de confort de la hotel și a faptului că n-avea atelier, el realizează în cîteva luni o operă considerabilă și perfect coerentă. O face desigur mai întîi pentru sine însuși, deoarece are nevoie să regăsească în jur diferitele elemente ale creației sale, de care se obișnuise să fie mereu înconjurat. Prietenii îl îndeamnă și ei, încercînd să-și completeze colecțiile, să aibă o gamă completă a posibilităților lui. Pallady reia astfel teme pe care le stăpînea deplin, reprezentările de nuduri feminine, naturile moarte. Realizează chiar și compoziții de dimensiuni excepționale care au o valoare programatică și care, rămase la el, vor fi din nefericire distruse de un bombardament german în 1944.

Bătrîn, nebun după desen, el întocmește din nou, plin de rîvnă, inventarul străzilor vechi din București, al caselor joase cu garduri dărăpănate, aproape rurale încă, cu grădini pline de copaci bătrîni, înclinați. În locurile publice unde-și plimbă plictisul, cafenele, restaurante, parcuri, tipuri caricaturale de oameni se află mereu în preajma creionului său ce stă la pîndă. Se simte deodată aproape de lucrurile cele mai umile și mai adevărate. Mai

degrabă decît fructele și florile, de compunerea cărora se cam plictisește și pe care le lasă să se descompună în camera sa, iată-l că nu se poate opri să-și aducă acasă ramuri înflorite. «Le reperez în timpul plimbărilor mele și mă întorc să le fur cînd întinericul mă ascunde. Din grădina unei biserici luam flori de soc». Într-o zi, pe o ramură astfel furată, descoperă un cocon, îi observă tresăririle timp de două zile și apoi un fluture se ivește, zburînd prin odaia lui și nevrînd să iasă cînd îi deschide fereastra. «Cîteva zile mi-a legat viața de a lui». Toamna strînge frunzele ce cad și le poartă cu grijă. Trecătorii îl privesc și zîmbesc cu compătimire. «La ce s-o fi gîndind acest biet om care strînge frunze moarte?» Într-o zi se îndrăgostește de niște brațe goale pe care le-a zărit la o fereastră. Urmează o aventură dezamăgitoare. Își restrînge din ce în ce mai mult ambițiile și gusturile. În timpul unei alarme, notează: «Modesta luminare îmi ajunge cu lumina ei blîndă». În anii din urmă, cum apare un pic de soare se duce în grădina Cîșmigiu, răvășită de bombardamente; printre copacii sfîrtecați, își regăsește scaunul, banca lui favorită și desenează cîțiva bătrîni, cruțați de bombe ca și el. «Epave umane, zicîndu-mi: iată-ți semenii».

Această ultimă perioadă a operei lui Pallady, aceea pe care, în ciuda distrugerilor războiului, o cunoaștem mai bine, nu poate totuși fi considerată în funcție de datele în care se înscrie. Avem impresia că întreaga sa operă este recapitulată în aceste momente și că este aproape în întregime exprimată.

Numai descoperirea și punerea la locul de cînte cuvenit a tablourilor mai vechi, prezentate în mod coerent, ar permite să se revizuiască această judecată, dar se poate ca ea să nu fie astfel prea mult modificată. Opera lui Pallady este într-adevăr bine coaptă și gîndită, mult mai mult intelectuală decît senzorială. Cu tot gustul lui — rămas surprinzător de juvenil — pentru femeile frumoase, el dă mereu o reprezentare a feminității care este o idee a proiectării de amintiri mai vechi, rămase esențiale pentru el. «Să-ți concepi opera — a scris el — s-o simți, apoi s-o domini. Să fii conștient de ea. S-o critici ca și cum n-ai fi autorul ei». Lucid, el se ferește totuși de prea multă precizie: «Într-o operă doar eboșată, infinitul este sugerat iar finitul riscă adesea să-l distrugă». Dar Pallady afirmă primordialitatea concepției. El, care întotdeauna l-a adorat și i-a luat apărarea lui Ingres, notează: «Acest braț e prea lung. Dar exprimă ceea ce-i cerem să exprime. Trebuie să-l putem alungi».

Dacă în crochiurile sale, trăsăturile se adîncesc, se acuză pînă la exces, e pentru că modelul uman cu părțile sale ridicole, cu slăbiclunile sale, duce la aceasta. Dar Pallady a desenat animale, pisici, cai plini de noblețe. Și este incomparabil, atunci cînd notează un gest izolat, un detaliu al trupului

sesizat în puritatea sa. Așa de pildă, nu mă mai satur privind o mîndă pe care a desenat-o, așezată pe o foaie albă, în plenitudinea liniștii ei. Aici își realizează fără efort visul lui impenitent de ideal și de absolut.

Îl întîlnisem pe Pallady la Paris în 1937. L-am revăzut adesea la București în toamna lui 1940. Mi-a dat o schiță văzută din colțul unei străzi vechi. A notat ultima noastră întîlnire: 30 ianuarie 1941. Cu cîteva zile mai tîrziu izbuteam să plec din România. El n-avea să mai revadă Franța niciodată, « cele patru ziduri tutelare din place Dauphine » și acele localități bretonă și normande în care a fost fericit și ale căror nume le înșira ca o litanie. « Primel, Tregastel, Morlaix, Saint-Jean du Doigt, Dinahrd, Saint Malo, Arromanches ». . . Bătrînețea lui singuratică s-a prelungit îndelung într-o mare tristețe. Prieteni comuni mi l-au descris rătăcit în decrepitudinile vîrstei. Eu, dimpotrivă, păstrez o amintire strălucitoare: îi revăd silueta nervoasă, eleganța veșmintelor, a pelerinilor, a cravatelor legate neglijent, a pantalonilor lui pepit, a bastoanelor lui, a bărbii lui ca o aureolă, a sfidărilor lui, a tandreței lui tainice, a libertății lui păstrate pînă la sfîrșit.

În românește de RADU VARIA

Cele două imagini inedite ale lui Pallady pe care le publicăm în numărul de față, prin bunăvoința pictorului H.H.Catargi, sînt realizate în epoci deosebite: într-una, pictorul, înalt, pășește sănătos, cu nu știu ce trufie svelță. În alta, chipul pustiit de boală e acela din ultima perioadă, din august 1956.

Era cu cîteva zile înainte de a închide ochii. Pallady acceptase să i se facă o fotografie. L-a întîmpinat pe fotograf așa cum se găsea, în pat, sfîrșit de puteri. Dar n-a vrut să fixeze în imagine condiția unei abdicări. Cu dîrzenie, bătrînul pictor s-a ridicat, cerînd să fie fotografiat astfel, cu voînta adunată ferm, într-o încordare tăcută; parcă afirmînd, cu orice preț, că artiștii trebuie să moară în picioare.

PROFESORUL OPRESCU

Ciudat, scriu despre el la Roma, și mi se pare că ași vrea să-i povestesc, ca și înainte, despre ceea ce văd și descopăr, despre cutare uimitor tablou dintr-o colecție princiară, mai puțin cunoscută, despre atâtea lucruri de care-și aducea miraculos aminte, — chiar după ani lungi și decenii.

Știu că nu mai e și-l regăsesc totuși lângă atâtea monumente, în această Romă ineputabil augustă: cu înțelepciunea lui fără grabă, cu știința lui de a admira fără retorică și fără crispă. Pe o bancă din grădinile Borghese, sub pinii neîntrecut de frumoși, îi citise Focillon manuscrisul încă inedit din magnificul eseu care avea să se numească Viața formelor. În arhitectura lui Borromini, de la Villa Falconieri, lângă bazinul răsfărîgînd ca într-o scenografie ideală chiparoșii, la Frascati, întâlnise cărturari de frunte, la una din acele reuniuni prestigioase — îmi arăta fotografiile —, pe care cîteodată le organiza el însuși, în vremea cînd lucra la Liga Națiilor.

Avusese mari satisfacții, într-o viață consacrată artei, cercetase, ca nimeni altul la noi, muzeele și colecțiile Europei. Dintr-una din călătoriile făcute în Spania, păstra, de pildă, o stranie impresie. Ținea să viziteze o capelă mănăstirească de la Valladolid, cu ilustre sculpturi, și guvernatorul provinciei, care-i era prieten, se sili să-i realizeze dorința. Însă fu împințat cu un refuz categoric din partea stareței. Nu se putea, rînduiala lor străveche interzicea cu strășnicie intrarea vreunui bărbat în incintă; singura excepție îngăduită —

adăuga ea — fiind regele Spaniei și infantele. Întîmplarea se petrecea în anii republicii laice și anticlericale, guvernatorul, iritat de acest refuz ca de un afront, perseverează, și atunci stareța, obligată să cedeze, îl primește pe oaspete: asimilîndu-l tocmai aceluia protocol de augustă excepție !

Ca pentru regii Spaniei altădată, cînd poarta se dădu la o parte, profesorul văzu, așa dar, călugărițele înșirate pe două rînduri, lăsîndu-l să treacă printre ele, — după un protocol de o sumbră grandoare. Se alineau statuar nemișcate, toate cu capul aplecat spre pămînt, niciuna înălțînd privirea, ca niște ziduri de tăcere, supusă și imens distantă. Ciudată amintire, profesorul mi-o împărtășea ferice și umilit laolaltă: parcă ținînd în palmă un negru diamant trufaș, pe care i-l dăruise hazardul.

•

Memorie a ochiului, memorie extraordinară, — colegii săi de la Ermitaj fură surprinși de precizia cu care le putuse indica, fără fotografii la îndemîină, analogia între un tablou al lor și o pînză dintr-un mic muzeu german: expusă — profesorul își amintea exact — în colțul cutare ! Acest ochi, cult într-un sens ireductibil și organic, de connaisseur cu ample merite, acest simț pentru calitate au însemnat mult într-o țară ca a noastră. Critica de artă, la noi, trebuia așezată, înainte de toate, pe bazele unui gust avertizat, hrănit la izvoare nelindoielnice. Ceea ce a reprezentat profesorul Oprescu era tocmai o astfel de critică, o critică a gustului, ferită însă de minoră afectare, de firavă mièvrerie; lăsîndu-se constant controlată de senzații, susținută de savoarea imediatului, dar evitînd luxul orgolios al estetismului; avînd curajul impresiei directe, trăite, dar nedisprețuind nici parametrii unei încadrări impersonal istorice.

Robust și plin de bun simț, acest fel de a înțelege critica nu se adresa în primul rînd curiozității pentru idei și nu oferea mari incitații ideologice. Nu s-ar putea spune că profesorul disprețuia ideile; dar iubea arta, mai mult decît ideile pe care le-ar fi putut dezvolta pe marginea ei. În cei din jurul său, se silea să încurajeze plăcerea recursului nemijlocit la fapte, plăcerea și obișnuința nu de a eșafoda uscate teorii pe tema artei, ci de a o simți efectiv, autentic. Pe un critic care era un intelect neliniștit și un spirit foarte informat, interesîndu-se însă de artă doar ca de un pretext pentru abstracții culturale,

— profesorul l-a definit cu agerime: « Îmi vorbește totdeauna despre ultima carte citită, și niciodată despre ultimul tablou pe care l-a văzut ».

Știa să se bucure de artă fără blazare, vasta lui experiență europeană nu-l îndemna să disprețuiască lucrurile din jur, ci, dimpotrivă, să descopere în ele temeuri proaspete de frumusețe. M-a condus odată, cu o mândrie neascunsă, prin curțile sănătos invadate de iarbă ale bisericilor de Ev Mediu de la Cîmpulung; biserici nobile, armonios înălțându-se pe tîpsia aceasta de verde, blînd vălurită. Îl emoționa soarta copacilor seculari ce mărgineau șoseaua înspre Golești, — plute cu trunchiul uriaș, pe unul din întîiele drumuri ale istoriei noastre moderne. Și a rămas foarte descumpănit — ca de un trist exclusivism citadin — cînd unul din colaboratorii săi apropiați n-a fost în stare să cheme pe numele lor propriu florile cîmpului și nici să recunoască arborii după frunză, pe unde mergeau în plimbare. Colectionarul care adunase în preajma sa atîtea tablouri și obiecte rare, într-o atmosferă ce părea închisă, saturată de artă, nu uita, de cîte ori cobora treptele, primăvara, să se oprească pentru a-și ridica ochii spre o magnolie firavă, albă, crescută acolo, lîngă pragul casei sale. Nu era prea volubil în astfel de împrejurări; dar, pătruns și tăcut, avea în priviri un soi de grațitudine temătoare: astfel, cred, contempla, cînd se adîncea în sine, însăși corola fragilă care-i Frumusețea.

Un muzeu se poate naște dintr-o veleitate exterior culturală. Acela pe care ni l-a lăsat G. Oprescu traduce, însă, o nevoie concretă și irepresibilă, — asta era legea lui lăuntrică, imperioasă, nesuferind nici o abatere. Aduna mereu, chiar după ce-și constituise legatul către Academie, adăuga noi elemente acestei colecții: un desen de Picasso — superbă piesă, și importantă biografic, un peisaj de Utrillo, în brunuri severe, catifelate, ori alte numeroase achiziții, menite să sporească acest inventar impunător — unde se întîlnesc fascinante desene, ale italienilor de Cinquecento, cu bronzuri grave, asiatice, ori cu picturi, de la olandezul Karel Fabritius la Courbet. Nu l-ar fi speriat să trăiască oricît de sordid, ca să poată dobîndi o operă de un preț enorm, — pentru acest muzeu

alcătuit prin osîrdia sa. Era o concreţiune de frumos depusă statornic şi atent, zilnic aşi spune, pe schema existenţei sale: intrînd în alcătuirea ei intimă, în scheletul ei moral, mai mult chiar decît ceea ce scria sau publica.

. . Şi totuşi, mă întreb, oare îl putuseră cu adevărat consola de singurătate, obiectele acestea multe, îngrămădite afectuos în preajma lui, — în ultimele sale luni, cînd nu se mai simţea indispensabil precum altădată?

Mă îndoiesc.

Scriu anecdotic şi descusut despre el, mai mult observîndu-l moralistic, decît prezentîndu-i opera. Dar astfel îi plăcea lui însuşi să-şi abordeze subiectele, de cîte ori era posibil, vorbind mai mult despre omul pe care-l cunoscuse personal decît despre opera pe care o avem toţi la îndemînă.

În epoca doctorului Johnson, a ilustrului biografism englez, se descriau întîi Faptele, apoi se definea, ca o abstracţie, Caracterul. Cred că profesorului i-ar fi plăcut o descriere care să întîrzie, temeinic, asupra rubricii Fapte: plină de savoarea empirică a unei cunoaşteri adîncite, directe.

Judecăţile sale despre marii contemporani pe care-i evoca se rosteau tocmai prin mijlocirea unor astfel de fapte cu miez, a unor astfel de situaţii: Bartók, dezarmat în faţa unor atacuri obtuze, Einstein, copilăreşte candid şi hotărît, în aversiunea sa faţă de fascism, Valéry — în ipostaze felurite, la cursul de poetică de la Collège de France, în faţa unei pinze de Cézanne, mediteraniannul, pe care, curios, Valéry nu-l iubea —, Bergson, fragil şi totuşi de o austeră energie; în fine, rînd pe rînd onctuos şi teribil, Titulescu. . .

O inteligenţă fără spaime livreşti — astfel îmi apare astăzi profesorul. Pentru că îi frecventase pe un Valéry, pe un Einstein, Thomas Mann, Herriot, Bergson, Toynbee sau Cantacuzino, n-avea complexe de inferioritate care la alţii, chiar fabulos dotaţi, mai strălucitori decît el, se manifestau printr-o paradare histrionică în faţa Europei; printr-un cerebralism ostentatoriu, ca o inflamaţie exasperată a intelectului. Nimic n-apartînea, la el, unui atare exhibiţionism ambiţios, ameninţat să alunece în grotesc, din prea marea încordare spre sublim.

Li se înfățișase ca român acelor mari spirite europene cu care colabora, pe pianul lui Valéry se aflau vase românești dăruite de dînsul; dar li se înfățișase fără umilință, dornic mai degrabă să introducă de plain pied cultura noastră, fără smerenii gratuite, în acest cadru prestigios.

Deloc om de lume, în sensul convențional și fad, — el care, la noi, era considerat mai degrabă un zburlit, puțin cam rebarbativ — aducea, dimpotrivă, o detașare foarte occidentală, în raporturile cu personalități oricît de înalt calificate. Vădea în astfel de împrejurări — l-am observat — o știință remarcabilă a oamenilor și o grație neașteptată, făcută din franchise și din dibăcie. Gîndea, dealtminteri, mai elevat franțuzește; pentru că păstra mai vie, în această limbă, întipărirea atîtor fertile confruntări.

Un sigur, salutar simț al evidenței, ca un instinct fericit, îi dicta echilibrul trebuitor, printre mistificări pretențioase, printre fenomene de emfază și de patos provincial. Rareori mi-a fost dat să întîlnesc un dispreț mai radical decît acela pe care-l nutrea G. Oprescu față de verbalismul impenitent, față de galimatiasul zgomotos al unor agitatori de idei. Într-o țară care a avut enorm de suferit de pe urma amatorismului, fie solemn fie voios, această voință de civilizată specializare, fără pedanterii de prisos dar și fără ieftin verbiag teoretic, îmi pare o atitudine profund sănătoasă. Și nu pot uita reacția lui drastică, în fața cîte unui colaborator care persevera în absurd. Brutal, dar nu nedrept, izbucnea cu un accent bătrînește exasperat: « Taci, frate, că spui prostii ! »

Le bourru bienfaisant, al pieselor clasice, se regăsea nu o dată sub declarațiile lui țepoase, sub alura intratabilă. Nu-l interesa prea mult ce impresie face, știa că le pare unora curios și hirsut. Nu-și îngrijea, în acest sens, reputația, țintea spre o altfel de eficacitate, nu neapărat mai trufașă, dar poate mai solitară, nescutită de anume amărăciune mizantropică. Însă bătrînul domn rigid, cu tabieturi implacabile, avea o uimitoare intuiție a unor situații noi, hotărînd, de pildă, generos, destinul unor oameni tineri, împingîndu-i pe orbite îndrăznețe; dezarmînd, el, tenace, reaua credință și rezistența inept birocratică ori rancuna neputincioșilor. Pragmatismul, la el, — căci era un pragmatic

— nu se reducea la o pricepere flască a oportunităților; dimpotrivă, îl obliga să privească mai de sus — cu o înțelegere mai înaltă, chiar rebel exigentă, a eficacității. Nu-i asculta pe doctorii demarcațiilor fără greș între « deplasat » și « rezonabil », pe abilități care sînt gata oricînd să escamoteze critica, pentru că — « vedeți, nu e momentul potrivit ! » Unui astfel de sfătuitor, G. Oprescu i-a răspuns în chip memorabil — după ce, într-o ședință, desfășurase niște dure adevăruri: « Momentul potrivit? Nu vine niciodată și eu n-am timpulsă-l aștept ».

« Profesorul », i se spunea curent, și această designație, care n-avea nevoie de alte precizări, exprimă, ea singură, tot ce era de neînlocuit, ca funcție culturală, în prezența lui G. Oprescu — în această activitate lucid circumscrisă și totuși pozitiv multiplă. A fost o adevărată instituție, el însuși, pentru cultura noastră artistică.

Încercări interesate se silesc, în ultimii ani, să ierarhizeze confuz valorile în istoria artei, căutînd cu disperare să diminueze contribuția profesorului. Ea există, dincolo de asemenea meschine contestări, — ca un început de drum, pe care nimic nu-l poate șterge din memoria noastră. Ea este, pentru decenii întregi, referința principală în destule domenii, ea include cercetări fundamentale, neînlocuite încă de altceva, — și ași numi aici, în primul rînd, volumele despre pictura și grafica românească din veacul al XIX-lea. O carte ca aceea despre Géricault a intrat de mult în bibliografia europeană a roman-tismului. Și ași vrea să semnalez, în aceeași ordine de probleme, un text magistral, mai puțin cunoscut, din 1929, discutînd despre felul cum compuneau David și Gros: En regardant peindre David et Gros. E vorba de schițele enorme păstrate la Versailles, pentru Jurămîntul de la Jeu de Paume și pentru Distribuirea recompenselor: ocazia unei paralele acute, între doi mari artiști de un temperament diametral opus, — o analiză strictă și în același timp făcînd să joace, în explicație, o întreagă serie de analogii complexe și determinări; o cercetare asupra laboratorului artistic, prudentă, atentă la fapte, fecund metodică, și totodată nedisprețuind elanul unor energice formule. Pentru Muza lui David, care « surîde rareori », profesorul găsisese această caracterizare: « Severă, distantă, sălbatecă, drapată în stofe sumbre, ea

instruiește, amenință, recompensează și răzbună ». Nimeni n-a fost surprins, la congresul internațional al criticilor de artă din 1966, când, în numele adunării, președintele a omagiat în G. Oprescu figura unui Nestor venerabil al criticii de artă europene.

•

Într-o epocă exacerbată, de cerebralism agitat, e așa de rară seninătatea narativă ! Istoria încetează de a mai fi narațiune, pentru că nu știe să-și refacă antica alianță care a susținut-o cândva: o alianță încrezătoare cu timpul. Profesorul, care pășea măsurat, făcând parcă economie de energie biologică, decis să persevereze și totuși ferit de crispare, — avea calmul acestei alianțe. De aceea Istoria Artei, așa cum se așternea sub condeul său, în cele mai izbutite capitole, despre Rembrandt bunăoară, căpăta respirația vitală, accentul atașant și simplu al biografiei; analiza creației se insera pe acest fir narativ, fără psihologism parazitar, fără efecte; cu o liniște care nu reprima emoția. Am greși dacă am căuta în G. Oprescu invenții de stil artist. Dar artistică se dovedește, pînă la urmă, însăși această stăpînire a materiei, fără virtuo-zism și fără angoase, — capabilă încă de candoarea înțeleaptă a narației.

Iar cel mai bun text al său despre arta românească, cartea despre Andreescu — și, în acest domeniu, a anticipat asupra gustului epocii, pregătind o înțelegere mai aspră a picturii — e un text care încorporează matur, seniorial, informația; scrierea pășește printre izvoare fără a se lăsa înneacă de ele, te bucură aici scurtimea expresivă: « concizia, care — spunea Manet — e o necesitate și o eleganță ».

•

Marile, mărturisitele lui inegalități ! Nu se înșela pe sine, nu-și făcea mari iluzii, — de pildă despre percepția sa, foarte parțială, în materie de artă contemporană, arta din ultimii douăzeci de ani. Scria uneori din simplul sentiment al unei datorii culturale, fără convingerea unei realizări în absolut.

Însă știa tot mai mult, în ultima vreme, să admire, nu doar îndărăt, spre precursori, ci și travaliul celor mai tineri. Știa să admire chiar cînd era vorba pe formule care-i erau străine, care-l nelinișteau: la unul, concentrarea îndărăt-nică asupra frazei și scrupulul mortificator al expresiei; la altul, ambiția documentării disproporționate, — monstruos dezvoltată, ajunsă aproape ca

un scop în sine. Profesorul le privea cu o înțelegere vag compătimitoare; ca niște țeluri care, prin excesul lor, te nefericesc, diabolic.

•

Spune-mi despre un om cum a murit, ca să-ți spun dacă a fost fericit, — pretindea o străveche înțelepciune. Spune-mi despre un om cum a îmbătrânit, cum și-a petrecut anii din urmă, ca să-l pot judeca pe măsura izbînzilor sale — astfel ar trebui corectat adagiul, cînd e vorba despre vieți ca aceea a profesorului.

Bătrînețea îi face de atîtea ori pe oameni mai duri și mai nereceptivi. El, dimpotrivă, căpătase o nouă perspicacitate, mai detașată, mai suplă și mai generoasă. leșea în arenă pentru cauze care-l despărțeau de mulți din cei apropiați de el ca vîrstă: mai prompt decît oricînd în a îmbrățișa valoarea, în a saluta calitatea.

Mă gîndesc la acest amurg, care nu putuse fi scutit uneori de tristețe, dar care dobîndise o transparență mai adîncă, un ton de senectute radioasă. Prezența profesorului din ultimii ani, și unele din atitudinile sale decisiv rezonabile, sînt ca o izbîndă senină asupra detractorilor: un triumf ferit de vorbe mari, dar pozitiv și irecuzabil.

ELENA BĂLAN-OSIAC

de vorbă cu

ANA MARIA MATUTE

În Spania (îndeosebi la Barcelona) numele Anei Maria Matute este unul dintre cele mai familiare.

A întreba sau a vorbi despre ea pare lucrul cel mai firesc: copiii au integrat-o lumii lor prin poveștile scrise anume pentru ei (povești grupate în câteva volume), omul de rînd sau intelectualul se mîndrește cu opera ei atît de prodigioasă (cinci-șase volume de povești, articole, etc. șapte-opt romane) și atît de adesea premiată, (Premiul Planeta, 1953, Premiul Criticii pe 1959, Premiul Național de literatură pe 1959, Premiul Nadal pe 1960).

Sosirea mea la Sitges a surprins-o în plină activitate de amenajare a locuinței ei personale. « Mi-am dat toată silința să închei lucrările de pe acest „șantier“, dar n-am reușit ». Într-un costum mai mult muncitoresc decît sportiv, Ana Maria Matute părea o adevărată șefă a unui șantier de construcții. Își amenaja o casă confortabilă, modestă, intimă. « Barcelona este un oraș prea mare, cu circulație multă, cu o viață prea trepidantă. Locuiam împreună cu părinții și sora mea. Aveam spațiu puțin și cărți cam multe. Aici cred că mă voi simți mai bine; Sitges este o localitate mică și are o climă plăcută tot timpul anului ».

Faima ei literară, atît în țară cît și peste hotare (opera Anei Maria Matute fiind tradusă în peste 15 limbi străine), pare să nu-i fi întinat nicidecît acea nobilă modestie funciară, care stabilește dintr-odată o atmosferă caldă, primitoare, proplce celor mai nuanțate discuții.

O poți asculta ceasuri în șir, vorbind cu aceeași participare intelectuală și afectivă despre creația literară și grijile menajere, despre virtuțile estetice ale unor limbi străine și plasarea cît mai potrivită a mobilelor într-o încăpere, despre poezia pri-

melor încercări artistice din anii copilăriei și responsabilitatea unei mame în educația copiilor.

Ochii ei mari și negri participă prin expresia lor, la toate mișcărilor sufletești, de la duioșia suavă a evocării amintirilor din copilărie până la gravitatea pe care o împune problematica omului contemporan.

Ana Maria Matute răspunde sincer și cu amabilitate oricărei întrebări, fără nici o urmă de poză sau emfază.

Regretăm că din complexitatea de discuții purtate nu putem reproduce decât pe acelea care se referă la unele aspecte ale creației literare, căci Ana Maria Matute este unul din acei scriitori care privesc rostul artei și al scriitorului cu o mare seriozitate și răspundere.

— *Cînd și cum a luat naștere preferința dumneavoastră pentru literatură?*

A.M.M. — Este foarte greu de precizat. Debutul meu a fost înlesnit de primirea plină de cordialitate și simpatie de care m-am bucurat la Editura « Destino », atunci cînd prezentîndu-mă cu prima mea operă *Pequeño teatro* (Mic teatru) am și obținut aprobarea de a o publica. Dar nu s-a tipărit atunci — era prima versiune a ediției actuale, și o scrisesem la vîrsta de șaptesprezece ani. . . deci prin 1946 ! — nu din alt motiv decât acela că între timp am scris un alt roman *Los Abel* (Frații Abel) — aveam pe atunci nouăsprezece ani — cu iluzia de a concura la Premiul Nadal, ajungînd, de fapt, pînă în faza finală a premiului. Considerînd *Los Abel* superior romanului *Pequeño teatro* am publicat pe acesta în locul primului.

Trebuie să relev marea importanță pe care a avut-o și o are Premiul Nadal în promovarea tinerei literaturi spaniole — atît de timidă și bîjbîitoare prin anii aceia, « triumfali » și de un reacționarism barbar, cînd în patria noastră domnea cea mai obtuză și intransigentă cenzură. Nu poate și nu trebuie uitat imensul sprijin și stimulent acordat de această editură tinerei generații de scriitori care se nășteau — care ne nășteam — în epoca aceea, și nici lupta disperată și tenace pe care a dus-o împotriva elementelor de constrîngere și stupiditate care dominau pe atunci orice criteriu literar — editorial. Premiul Nadal a fost pentru mulți dintre noi o fereastră deschisă și nu trebuie uitat că datorită acestuia s-au afirmat mulți scriitori precum Carmen Laforet, Miguel Delibes, Suarez Carreño, Dolores Medio, Elena Quiroga, Luis Romero, Sanchez Ferlosio, Martin Gaité, Fernandez Santos, Juan Goytisolo, Antonio Ferrez, etc. Acest lucru mi se pare foarte important. De aceea, nu încape îndoială că chiar dacă talentul meu era autentic (și precoce) n-aș fi putut să mă afirm ca romancier fără ajutorul material și moral (la baza cărui se afla criteriul de reinnoire), acordat de această editură extrem de curajoasă.

În afară de aceste amănunte de ordin material-spiritual, cred că hotărîrea mea de a mă dedica în întregime literaturii, lăsînd la o parte oricare alta din înclinațiile mele — îndeosebi muzica și pictura — a fost datorită faptului că aceasta mi s-a părut instrumentul cel mai potrivit ca formă de exprimare. Cu toate că am un mare respect și admirație pentru toate modurile de manifestare artistică, continui să cred, că totuși, cuvîntul este arma cea mai puternică și mai eficace.

— *Drumul de la inspirația spontană la creația propriu zisă vi se pare anevoios?*

A.M.M. — Evident, există o lungă și grea cale. Un lucru este să « simți », să « gîndești » sau să « crezi » ceva, și cu totul altul, foarte diferit, este să-l poți exprima corect. De multe ori, ceea ce pare mai simplu, este cel mai complicat: iată cauza pentru care rupem atîtea pagini, pînă cînd să ne declarăm cît de cît satisfăcuți. . .

— Ce înseamnă pentru dumneavoastră scrisul și care credeți că este responsabilitatea autorului atunci cînd vorbim despre conținut și formă?

A.M.M. — A scrie înseamnă pentru mine singura formă care-mi stă la dispoziție ca să pot comunica, fundamental, cu lumea. Și mi se pare foarte important ca această nevoie de comunicare și exprimare a ceea ce gîdim să fie utilă societății. Deocamdată, așa-zisa literatură de « evaziune » nu mă interesează. Dar înțeleg că literatura nu este o simplă fotografie, un proces-verbal, sau un document: pentru așa ceva nu este nevoie de scriitori.

Putem face literatură de tip social — nu văd alt motiv pentru care s-ar face literatură — fără să ne transformăm în niște « birocrați » ai scrisului, sau în niște simpli « notari » ai vremurilor noastre. Literatura ar deveni, astfel, ceva monoton, plictisitor și în cele din urmă, oricît ar părea de ciudat, fals. (Cred că nimic nu e mai fals ca simpla denumire a obiectelor). Important este să reușim să-i desvăluim cititorului acel « ceva » pe care el nu-l poate sesiza doar din simpla denumire a obiectelor, sau numai dintr-o înșiruire de cuvinte.

Există fără îndoială mari romancieri — și în Spania nu se poate trece cu vederea importanța lor: Clarín, Galdós, Baroja, etc. Dar pot ei fi considerați « notari » sau « fotografi »? Desigur, că nu. Aceste romane, scrise într-o formă atît de realistă, sînt imposibil de confundat unele cu altele. Ei spun totul într-o formă reală, directă, dar într-un mod absolut personal, completamente « inedit » și « descoperit » de ei înșiși. Aceasta este rațiunea durabilității operelor lor. Un roman scris de Baroja nu va putea fi niciodată atribuit lui Clarín și nici unul de Clarín lui Galdós etc. Lumea pe care o prezintă scriitorii este, fără îndoială, lumea tuturor: dar dacă s-ar limita să ne înfățișeze tot ceea ce noi vedem și știm, sau ceea ce noi toți putem afla, prin propriile noastre mijloace, la ce ne-ar mai fi de folos o astfel de « creație ».

Pentru aceasta există învățători și sociologi; ba chiar economiști și oameni de știință. . . Literatura, cred că este altceva. Și acolo unde ajunge literatura (poezia, romanul, etc), dacă, bineînțeles, ajunge, acolo nimeni nu poate pătrunde. În aceasta constă marea responsabilitate a scriitorului: dacă-și atinge scopul, va influența societatea în care trăiește, patria sa, sau chiar lumea, așa cum o fac foarte puțini.

— Care este raportul între realitate și ficțiune în opera dumneavoastră? Mai concret, cînd ați scris romanul « Primera memoria » sau oricare altul, pentru crearea diverselor personaje ați pornit de la unul sau mai multe prototipuri?

A.M.M. — În spiritul celor deja menționate, aș preciza că în cazul meu, realitatea și ficțiunea sînt atît de unite, că nici eu însămi nu le pot distinge una de cealaltă. Opera mea este influențată de tot ceea ce văd, ce aud, ce citesc, ce gîdesc. Transpunînd-o în creația mea, ficțiunea intra în slujba realității, prin mijlocirea elementelor pe care sensibilitatea sau intuiția mi le dictează ca fiind cele mai eficace pentru comunicarea cu cititorul.

Cînd am scris *Primera memoria* (sau oricare dintre romanele mele) au existat ființe reale, cunoscute, de care mi-am amintit cu precizie sau care pluteau în subconștientul meu, ființe care au dat viață personajelor create. N-am ținut seama de prototipuri; în general trăsăturile și caracteristicile mai multor ființe reale se îmbină și se completează pînă iau forma unor personaje imaginare. De cele mai multe ori, nici eu nu mai pot să le identific cu « inspiratorii » lor în carne și oase.

— Scrisul dumneavoastră se bazează pe spontaneitate și pe lucrul asupra manuscrisului, sau pe un îndelung proces de gestație?

A.M.M. — Înainte să încep a scrie un roman, îl gîndesc vreme îndelungată; îl structurez, îl las să se «coacă». Rareori schimb cite ceva din ceea ce am «scris» în imaginația mea. Dar citeodată, — nu prea des — cînd scriu un pasaj și «văd» ceva nou, sau îmi dau seama de vreo eroare, atunci modific; deși aceste modificări sînt de natură anecdotică sau formală, niciodată de ordin conceptual.

— *Desigur, scriitorul trăiește cu imaginația lui în toate dimensiunile timpului: trecut, prezent și viitor. Pentru dumneavoastră care din aceste momente ale timpului vi se pare mai fructuos? Care ar fi rolul scriitorului, astăzi, în procesul de cunoaștere al ființei umane, și ce înrîurire considerați că ar trebui să aibă opera de artă asupra cititorului: de natură gnoseologică, etică sau estetică?*

A.M.M. — Mă simt profund atrasă de temele și problemele epocii noastre; mai precis mă simt atrasă de efortul pe care îl presupune încercarea de a descifra, de a coopera și a clarifica (pe măsura puterilor mele) tot ceea ce se referă la societatea contemporană. Într-un cuvînt cred că întreb și în același timp semnalez cititorilor tot ceea ce îmi stă în putință. Nu încerc să dau soluții. Poate fi considerată o izbîndă, atunci cînd ai reușit să răscolești o conștiință adormită, să deschizi niște ochi amenințați de orbire, să distrugi sau să lovești — ca să spunem așa, fie chiar și numai pentru citva timp — un egoism, o atitudine de inhibiție.

Cînd un scriitor semnalează o racilă, nu înseamnă că se consideră «pur» și «fără de prihană»: dimpotrivă de multe ori, se acuză pe sine însuși. Este, poate, ca și cum ar repeta împreună cu cititorul un exercițiu de autostudiere și bunăvoință. (O lecție de autoumflare, într-un cuvînt). Un scriitor dorește perfecțiunea, dar nu se consideră deloc perfect. Scriitorul nu este altceva decît un om care caută cu disperare în conștiința lui și în tot ceea ce îl înconjoară, și dorește ca experiența lui să fie împărtășită și celorlalți: poate împreună ar fi posibilă o mai bună înțelegere. Acesta e singurul roman social pe care îl cunosc și în care cred. În ceea ce privește preocuparea pentru estetică, îmi pare mai verosimil să emoționezi o conștiință prin intermediul a ceva bine spus decît rău spus. (De aici enorma influență socială a poeziei).

— *În privința procedeeleor literare și a mijloacelor de expresie, sinteți pentru tradiție, modernitate sau o îmbinare a acestora?*

A.M.M. — Nu cred că trebuie ruptă sistematic legătura cu formele trecutului, numai pentru că acestea aparțin trecutului. Sînt opere nemuritoare. Dar, cred că fiecare epocă își are formele sale de exprimare; și a noastră, desigur, le are. Se poate ajunge mult mai ușor la cititor printr-un limbaj care se află în concordanță cu timpul său, decît făcînd uz de forme arhaice sau, pur și simplu, vechi. Este vădit faptul că scriitorul de azi gîndește și se exprimă într-un limbaj diferit decît cel al strămoșilor săi. Orice încercare de inovație, de a deschide noi drumuri și posibilități de exprimare, de acord cu simțirea și modul de a fi al omului epocii noastre, mi se pare salutară. În orice caz adevăratul talent al unui scriitor (dacă îl are) își deschide oricum, cale.

În cazul meu concret, trebuie să mărturisesc că nu mă preocup prea mult de aceasta: scriu pe măsura și posibilitățile mele. Nu-mi pun întrebarea dacă stilul meu e vechi sau nou: singurul lucru ce mă preocupă este să mă fac înțeleasă, să reușesc să redau totul, inclusiv *realitatea invizibilă*, prin intermediul unor simple personaje și cuvînte.

— *Cînd scrieți literatură pentru copii, țineți seama de vîrsta cititorilor? Această literatură are, după părerea dumneavoastră, un scop educativ? Și un specific al ei?*

A.M.M. — Mă gândesc înainte de toate la copii. În ceea ce privește scopul « educativ », acesta nu trebuie să fie nici mai mult nici mai puțin decât același care există într-o carte pentru adulți. Cu deosebirea, foarte importantă, că limbajul și forma de exprimare trebuie să fie, în acest caz, accesibile pentru mintea unui copil; și mai ales ca scopul « educativ » să nu fie bănuț de acesta, altfel povestea îi apare, în mod paradoxal, odioasă și plictisitoare.

— *Care au fost lecturile copilăriei dumneavoastră? Dar mai târziu?*

A.M.M. — În copilărie am citit multe opere englezești și scandinave, opere destinate tineretului. M-au influențat mai ales, opere ca *Peter Pan* sau *Alice în Țara Minunilor* și poveștile lui Andersen și ale Fraților Grimm. M-am entuziasmat de asemenea pentru *Guliver* și *Robinson Crusoe* și Poveștile lui Nesbit.

Mai târziu m-am delectat și am rămas impresionată de nord-americanii Faulkner, Hemingway, Dos Passos, Steinbeck, Scot Fitzgerald și Truman Capote.

Dintre contemporanii francezi: Sartre, Camus, Malraux. Tot așa de mult mi-au plăcut Herman Hesse și Kafka.

— *Acum, după apariția romanului « Primele amintiri » în limba română, aveți ceva de transmis cititorilor români?*

A.M.M. — Aș vrea să transmit cititorilor români tot ce am mai bun și mai pozitiv din opera mea (dacă există. . .) Țara dumneavoastră îmi este foarte dragă și doresc nespus de mult s-o pot vizita cât mai curînd.

Cea mai mare bucurie ar fi ca, odată ajunsă în România, să pot stabili un contact direct și un schimb de păreri cu cititorii: este tot ce-și poate dori, cred eu, un scriitor.

Stiges — Barcelona

de vorbă cu

GRIGORI ALEXANDROV

Fantezia, umorul, bonomia, felul de a vorbi, felul de a umbla, de a-și sublinia frazele cu mișcarea largă a mâinilor, felul de a surîde, de a se îmbrăca (cu o eleganță fără cusur, dar supusă, încă, abia perceptibil, canoanelor acelor nu prea îndepărtați ani '30), o anume curtoazie, un anume mod simplu și cald de a răspunde solicitărilor — toate acestea, sînt pentru interlocutorul venit din cine știe care colț al lumii, nu numai fermecătoare date personale ale maestrului Grigori Alexandrov ci și componente esențiale ale farmecului unui intelectual rus; unui intelectual a cărui adolescență, vibrantă, s-a petrecut în anii celei mai tulburătoare revoluții din istoria oamenilor, a cărui tinerețe a țîșnit, exuberantă și s-a hrănit din seva celor mai însemnate prefaceri aduse (în conștiința unei părți a lumii), de lupta pentru eliberarea omului de către om, Din pricina emoției, mele discuția demarează greu. Încerc să fiu un fel de scafandru, încerc, să readuc la suprafața timpului ce trece, comori de întîmplări petrecute de mult, de mult acoperite de valul anilor, de furtuna anilor, întîmplări îngropate abia simțit sub nisipul uitării noastre de fiecare zi. Alexandrov ezită puțin cînd mă apropii cu năvala brutală a curiozității mele de vastul și mereu cercetatul și încă misteriosul teritoriu — Eisenstein.

— Cum s-au petrecut primele noastre întîlniri? A fost de mult. Împreună cu Eisenstein lucram la primul teatru muncitoresc al Proletcultului. El punea spectacolul... (aici Alexandrov spune un titlu pe care nu-l înțeleg. Dar nu-mi îngădui să-l întrerup. Cred că e vorba — dacă îmi amintesc bine cele citite mai de mult — de o piesă a lui Ostrovski montată sub influența vizibilă a lui Meyerhold)... Eisenstein a hotărît ca unul dintre eroi să-și țină jurnalul intim sub forma unui film. Eu jucam rolul lui Glumov (?), care trebuia să înregistreze toate întîmplările pe peliculă. Acesta a fost primul film pe care l-a făcut Eisenstein cu noi cei ce aveam să devenim colaboratorii lui permanenți în cinematografie. În anul 1923 Eisenstein a hotărît să plece din teatru. Nu-i plăceau decorurile pline de praf, machiajul exagerat al actorilor.

S-a decis atunci să facă filmul « Grevă ». Era un film închinat începutului mișcării revoluționare în Rusia. Filmul a fost terminat în 1924. Eram, în vremea aceea asistentul lui și totodată interpretul unui rol — un meșter din fabrică. A urmat filmul « Cruciașatorul Potemkin ». Asta a fost în 1925. După cum știți, desigur, filmul a reușit un succes mondial. Este considerat și azi drept cel mai bun film al tuturor timpurilor. Pe vremea aceea eram foarte tineri și doream

să facem un film festiv, închinat celei de-a 20-a aniversări a Revoluției ruse (1905). Am redactat un scenariu destul de amplu în care erau prezentate toate raioanele Rusiei, raioane în care se petrecuse revoluția. Dar cum pînă la jubileu rămăsese foarte puțin timp, scenariul n-a putut fi realizat așa cum l-am dorit inițial. Atunci Eisenstein a luat trei pagini din acest scenariu (care apare semnat de Agadanova Șutko, n.n.) și a hotărît să facă repede un film despre crucișătorul Potemkin, un film în care să exprime toate ideile și sentimentele Revoluției. Rezultatul îl cunoașteți. (Alexandrov zîmbește. Explicația zîmbetului vine imediat). În filmul «Crucișătorul Potemkin» am apărut și eu: am interpretat rolul lui Ghibroski — ofițerul cel rău și urît care comandă execuția și care apoi este aruncat în apă.

Îl întreb cum lucrau în acea vreme. Mai exact — ce stil de lucru aveau Eisenstein și echipa lui (Alexandrov și Eduard Tissé — renumitul operator).

— Pe atunci lucram foarte repede. Și în teatru și în film montările se făceau în termene extrem de scurte. «Crucișătorul Potemkin» a fost realizat în vreo două-trei luni, pentru că am folosit toate condițiile pe care ni le oferea natura. De pildă, dacă era furtună pe Marea Neagră — noi filmam furtuna fără să știm precis ce loc va ocupa furtuna în film. Apoi, gîndindu-ne mai bine, ne-am dat seama că furtuna ar putea fi — și a și fost — un fel de uvertură simbolică a filmului, o reprezentare metaforică a revoluției. Mi-aduc aminte cum o dată, la Odessa, așteptînd să iasă soarele (era ceață, nu se putea filma, toate celelalte echipe de filmare stăteau la hotel și jucau șah) am închiriat cu 3 ruble o barcă și, împreună cu operatorul Tissé și cu Eisenstein am plecat să vedem ceața. Nu se putea filma, nu era destulă lumină, pelicula — pe atunci — era destul de puțin sensibilă; dar, din cînd în cînd, soarele se iveau prin ceață. Nouă ne-au plăcut aceste planuri cu Odessa plutind în ceață și le-am filmat. Cînd am terminat filmarea, în pragul serii, știam că vom avea un requiem original după moartea eroului, eroul răscoalii de pe Potemkin. Improvizăm mult în vremea aceea, pentru că ne era foarte clară fizionomia viitorului film. Toate planurile despre care am vorbit sînt azi vestite și trebuie să vă mărturisesc că mă bucur de cîte ori le găsesc amintite în manualele de cinemă. Cine ar fi crezut că aceste imagini luate în pripă, hodoronc-tronc, vor fi socotite într-o zi «clasice». Îmi amintesc că după adunarea festivă închinată celei de-a 20-a aniversări a Revoluției din 1905 — filmul urma să fie prezentat la Teatrul Mare. Numai că, de fapt, filmul nu era gata. În ultima clipă Eisenstein a plecat cu primele acte la teatru și astfel proiecția a putut să înceapă. La rîndul lui, Tissé a pornit — citeva clipe mai tîrziu — cu penultimul act spre sala de spectacol și în timpul acesta eu terminam montajul și lipiturile la ultimul act. Cînd mi-am terminat treaba, m-am repezit cu motocicletă spre Teatrul Mare. Numai că în Piața Roșie mi s-a stricat motocicletă, așa că mi-am luat cutia cu filmul la subsoară și am pornit-o în goană, pe jos, spre Teatrul Mare. Cînd am ajuns, dinspre sală se auzeau ropote de aplauze. Sosim la timp cu ultimul act. Proiecția s-a terminat cu bine. (Alexandrov suride din nou). Îmi amintesc cum ne-am hotărît să înfățișăm, într-un film alb-negru, steagul roșu. Pe atunci, după cum se știe, filmul color nu fusese încă inventat. Așa că am cumpărat cerneală roșie și am vopsit cu roșu fiecare fotografie. 100 de fotograme. Astfel, spectatorii au putut vedea drapelul roșu înălțîndu-se pe catarg. Scena a avut un succes enorm și a căpătat — cu voia noastră ulterioară — valoare de simbol. Înălțarea drapelului roșu, sub privirea tuturor spectatorilor din toate țările în care a rulat «Crucișătorul Potemkin» însemna, de fapt, înălțarea steagului țării noastre și al artei cinematografice sovietice.

Alexandrov vorbește despre crucișătorul Potemkin și eu mă gîndesc la filmul care i-a urmat, la *Linia generală*, considerat și azi drept unul dintre cele mai reușite ale Marelui Mut — ajuns, în acea vreme, în ultimii ani ai existenței lui. Filmul acesta are, se știe, și valoare de hotăr în activitatea lui Eisenstein și a colaboratorilor săi. Pentru că, după terminarea acestui film, la vîrsta de 30 de ani și în plină glorie, Eisenstein pleacă (împreună cu Alexandrov și Tissé) la Hollywood. Și de la Hollywood «Troika» (așa își spuneau cei trei) avea să plece în Mexic, plînuind să realizeze marea epopee filmată a Mexicului. Mă gîndesc la toate acestea, dar nu pronunț decît — ca pe o întrebare, însă — : «Que viva Mexico?»

— Eisenstein știa foarte multe despre Mexic. Cunoscutul pictor Diego Rivera, ne-a dăruit cîteva cărți despre Mexic, ne-a povestit o mulțime de lucruri despre această țară plină de farmec. Noi visam să facem un film în Mexic. Între timp, filmasem în Germania, la Berlin, o peliculă intitulată «Gazul otrăvitor». La Paris realizasem (sub supravegherea lui Eisenstein) filmul «Romanșul sentimentală». Am făcut și în Elveția un film. Un film cu un titlu pe care l-aș traduce «Fericirea femeii — nefericirea femeii». Elvețienii îl consideră și azi primul film elvețian. Tot ei afirmă că noi — adică Eisenstein și cu mine — am fi pus bazele cinematografiei elvețiene. După toate acestea urma să lucrăm la Hollywood la «Paramount». Am iscălit și un contract și am sosit plin de vise la Hollywood, dar scenariile noastre nu au fost acceptate...

Într-adevăr cărțile de specialitate consemnează că, la Hollywood, echipa lui Eisenstein cunoaște un oarecare eșec. Nici unul din proiectele genialului cineast («Războiul lumilor» după Wells, «Aurul», după Cendrars, «Napoleonul negru» cu Paul Robeson, sau «O tragedie americană», după Dreiser) nu ajunge la bun sfîrșit.

— După ce au văzut că nu ne-a reușit nimic la Hollywood, pictorul Diego Rivera, David Alfero Siqueiros și alții ne-au invitat în Mexic. Ne-am hotărît atunci să facem un film despre Mexic, părăsind Hollywoodul. Ne-am apucat și am scris scenariul «Que viva Mexico». Era un scenariu original, desfășurat pe spațiu la 4000 de ani. Începea pe vremuri istorice îndepărtate și la fiecare 100 de metri de peliculă se schimba epoca (costumele, orașele). Acțiunea începea la vechile monumente Maya, și ar fi continuat pînă în zilele noastre. Am uitat să vă spun că personajele urmau să rămînă mereu aceleași. Era un fel de ștafetă a timpului, se naștea un om, apoi creștea, învîta, se căsătorea, făcea armata, participa la luptele revoluționare. Pentru acest film, Eisenstein a inventat acel procedeu, care de atunci încolo se cheamă «Vocea interioară». Știți și dumneavoastră: este vorba despre acel efect în care auzim nu numai ce vorbește omul, dar și ce gîndește el. Era un nou pas făcut pe drumul căutărilor unui limbaj cinematografic. Dacă am fi terminat filmul... (Alexandrov își caută cuvintele). Mi se pare că materialul mexican... Am filmat acolo 75.000 de metri și nu am terminat filmul pentru că Upton Sinclair a încetat să ne mai finanțeze (el era producătorul). Upton Sinclair dorea să devină guvernatorul statului California. S-a temut desigur ca nu cumva acest film să-i dăuneze în alegeri. Numai că nici el n-a fost ales și nici filmul nu a fost terminat, din păcate. Visez să termin odată și odată acest film, pentru că tot materialul, toți cei 75.000 de metri se găsesc la Modern Art Museum din New-York. El a fost păstrat cum nu se poate mai bine. S-au făcut multe variante — cred că cel puțin 15 filme — din copii, contratipuri, dar nici unul nu este ceea ce trebuie, pentru că toate aceste filme sînt departe, foarte departe, de planul de montaj pe care și-l propusese Eisenstein...

Alexandrov nu amintește unele amănunte pe care, în schimb, le află oricine cercetează capitolele închinate « Troicei » în publicațiile de specialitate. Și anume faptul că Sol Lesser (producător, pe vremuri, al lui Jackie Coogan, și mai apoi al seriei « Tarzan »), — a finanțat alcătuirea unui film comercial intitulat « Furtună deasupra Mexicului ». S-au mai realizat de asemeni, din acești 75.000 de metri de peliculă de care amintește, cu oarecare nostalgie, Alexandrov, două documentare: « Chermeză sumbră » și « Eisenstein în Mexic ». Și se mai spune că unele imagini din celebrul film al lui Jack Conway « Viva Villa », ar fi fost filmate tot de magicianul cu titlul de operator: Eduard Tissé. . .

— Eu am păstrat manuscrisele scenariului, foile de montaj și sper să isprăvesc cândva acest film deoarece am rămas singurul în viață din « troica » noastră.

La întoarcerea în Moscova, devenisem conducătorul artistic al studioului Mosfilm. Eu, elevul genialului Eisenstein, urma să fiu șeful lui ! Dar, desigur, noi am fost întotdeauna buni prieteni și de aceea când el a realizat vestitele sale filme « Alexandr Nevsky » și « Ivan cel Groaznic » l-am ajutat cum am putut mai bine. Din nenorocire Eisenstein a murit prea devreme. Nu avea decât 50 de ani, când o criză de inimă i-a adus acel sfârșit tragic, despre care nici azi nu pot să vorbesc prea mult. Avea planuri mari, multe proiecte. Apar și azi cărți, volume cu scenarii fascinante, pe care el n-a apucat să le filmeze. De aceea poate m-am hotărât să realizez împreună cu un regizor englez un film despre viața lui Eisenstein. Filmul va fi gata la sfârșitul anului. Vrem să înfățișăm în el principiile și metodele de lucru ale lui Eisenstein, să arătăm cum își realiza el montajele lui exemplare; ne vom strădui să evocăm umorul lui, marea sa artă de desenator, de scriitor, calitățile de savant. Odată cu aceasta, vom izbuti sper să oferim spectatorilor o pagină din istoria cinematografei sovietice, deoarece numele lui Eisenstein, ființa lui, nu pot fi despărțite de formarea și dezvoltarea cinematografei sovietice.

Mă interesez dacă e un film artistic (cu actori, adică) sau. . .

— E un film documentar, care va cuprinde fotografiile lui Eisenstein și cadre de documentar, filmate în timp ce Eisenstein lucra. În acest film, care va dura două ore, spectatorii vor avea prilejul să vadă laboratorul lui Eisenstein, ca și unele personalități ale lumii filmului care l-au cunoscut foarte bine: King Vidor, René Clair, Joris Ivens, Iutchievici, Romm, Maxim Strauh, (renumitul actor, interpret al rolului lui Lenin). Maxim Strauh a învățat împreună cu Eisenstein la școală și a lucrat întotdeauna împreună cu noi. El este cel care, în film, vorbește despre copilăria, despre tinerețea lui Eisenstein. Sper că filmul va izbuti să desvăluie multe date ale personalității, ale genialității lui Serghei Mihailovici.

Despre Eisenstein s-ar mai putea vorbi ore în șir. Interlocutorul meu este însă Alexandrov. Cred că și despre el s-ar putea vorbi ore în șir. Dar cum refuză să o facă, îl întreb despre filmele lui. Îi amintesc despre succesul uriaș, pe care l-au avut și în țara noastră « Băieții veseli », « Circul », « Volga Volga », « Întîlnire pe Elba ». Aș vrea să știu care îi este « copilul preferat ».

— Nu am un film preferat pentru că întotdeauna mi se pare că nu am reușit, că trebuie să fac ceva cu totul nou și cu totul altfel. În fiecare film există însă câteva fragmente care îmi plac. Dar n-aș putea afirma că, iată, acest film e mai bun și asta e mai prost. Eu fac filme foarte diferite — cred — filme care nu seamănă între ele și nu pot fi comparate. Vorba lui Pușkin: « Ce e mai bun? Vremea sau o prăjitură? » Sînt lucruri incomparabile.

Îl întreb despre activitatea lui de la Mosfilm.

— Sînt conducătorul artistic al unei grupe din Mosfilm. E o grupă în care lucrează 23 de regizori dintre care 15 sînt tineri și foarte tineri. În prezent lucrez cu un tânăr regizor un film despre Ceaikovski.

După cîteva precizări în legătură cu proiectele de lucru ale acestor douăzeci și trei de regizori, mă interesez despre părerile lui Alexandrov, privind evoluția din ultimii ani ai artei.

— După părerea mea, cinematograful se întoarce pe o cărare de mai mult pierdută. S-au făcut multe descoperiri tehnice în ultima vreme. De la filmul mut, la filmul color, apoi sonorul, apoi ecranul lat. Numai că toate aceste elemente, toate aceste « noi mijloace de exprimare » nu și-au aflat încă sinteza. Tot așa cum zece copeici nu fac o rublă, — care e de zece ori cîte zece copeici, pentru că pentru a obține o rublă trebuie topit tot acest mărunțiș și atunci vom avea o rublă plină, unitară, tot așa (după părerea mea) trebuie, în sfîrșit, obținută acea sinteză a acestor noi mijloace pentru ca filmul să devină din nou o artă plină de forță.

Discutăm despre film și filme. Despre Eisenstein și Mexic, și în tot acest timp mă gîndesc că Alexandrov a colaborat cu Mihail Romm la realizarea filmelor « Lenin în Octombrie » și « Lenin în 1918 ». Și abia la sfîrșitul discuției îndrăznesc să-l întreb despre Lenin. Aș vrea să știu cum și-l amintește. Alexandrov se uită la mine și surîde. Nu-mi surîde mie ci unei întîmplări petrecute în 1921.

— Eram cu iubita mea la un spectacol. Fata avea o cutie albă în mînă. La pauză ne-am pomenit în foaier, față-n față cu Lenin. Cînd l-a zărit, fata și-a pierdut cumpătul. Era un fel de leșin. A scăpat cutia din mînă. Lumea, îngrozită, a fugit în lături crezînd că e o bombă. Lenin s-a aplecat și, curtenitor, i-a întins-o: « Poftim, domnișoară ! » Era o cutie de lapte praf.

de vorbă cu

WILEM ZAVADA

Cunoscut în Cehoslovacia ca un poet gingaș și totodată însuflețit de înalte idealuri cetățenești, autor a numeroase volume de poezii precum: Panihida (1927), Sirena (1932), Drum pe jos (1937) Turnul iobagilor (1940), Înviere din morți (1945), Orașul luminii (1950), Poezii (1954), Flori de câmp (1956), O viață (1962), etc., Wilem Zavada desfășoară totodată o bogată activitate de tălmăcitor al lui Eminescu în limba cehă.

Am petrecut aproape o zi întreagă în casa poetului și cărturarului ceh. Discuțiile cele mai interesante s-au legat în atelierul său literar, alături de biroul de lucru, înalt, la o măsuță joasă, în prezența fiicei poetului, aplecați asupra ceșcuței de cafea turcească sau cu ceai oriental.

— Cititorul român vă cunoaște ca poet, mai ales ca tălmăcitor al poeziei eminesciene în limba cehă. Volumul dumneavoastră de tălmăciri, apărut în semn de omagiu adus «luceafărului» literaturii române, cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la stingerea lui din viață, a întrunit aprecierea unanimă a criticii românești. Prezența dumneavoastră în 1964 la festivitățile «Eminescu» din București și la colocviul internațional de studii eminesciene de la Veneția, a fost primită de asemenea cu multă bucurie. În ultimul timp la ce lucrați? Eminescu a rămas în atenția dumneavoastră?

— Prietenii mari nu se sting niciodată... Mă bucură nespus faptul că strădania și bucuria mea de a-l cunoaște și înțelege pe marele dumneavoastră concetățean, de a mă cunoaște și înțelege mai bine pe mine, de a dura prin tălmăcirile mele, peste vreme și hotare, o punte a prieteniei între noi și popoarele noastre, a prilejuit ecourile așteptate, oferindu-mi chiar noi prietenii printre români. Eminescu a fost una din primele mele mari prietenii. Abia după el am

înțeles rostul marilor prietenii literare în viața unui scriitor, și în propria mea viață. . . După Eminescu, în mare parte și datorită lui, am extins activitatea mea de tălmăcire, am tradus din Petöfi și Ady, din bugarul Atanasi Velcev, din poetul gruzin Nikos Baratashvili. Totuși ultima mea carte tălmăcită, de o semnificație deosebită pentru căutările mele literare, este *Cartea lui Iov*.

— *Ați renunțat în ultimii ani la literatura originală?*

— Nu. Și nu e de mirare că, în același timp și nu independent de activitatea de traducător, îmi continui lucrul la cartea « de căpătii » a vieții mele. Traducerile, implicit cele din Eminescu, nu reprezintă numai o experiență literară și o datorie cetățenească, ci și una psihologică, filozofică. Poetul intuiește adevărul numai în dialogul realizat concomitent cu contemporanii și cu marii săi înaintași. În cartea mea de « căpătii » vreau ca prin mine aceștia să-și întindă mâinile. De aceea, titlul cărții se impune de la sine: *La pragul dintre viață, iubire și moarte*; este un poem filozofic în versuri, la capătul unei vieți trăite, autorul-poet, cetățean și filozof, evocă drumul parcurs.

— *De când lucrați la această carte?*

— De cel puțin trei ani; materialul e amplu, trebuie așezat, prelucrat. Ultima mea carte, *O viață* anunță genul acesta sintetic precum și intenția de a lăsa în urma mea o carte care să mă reprezinte.

— *Cum explicați evoluția aceasta de la o literatură a momentului, la una de sinteză, de retrospecție cu largă perspectivă istorică?*

— Găsesc că e logic ca la o vîrstă literară înaintată, ca poet al timpului meu, să doresc să slujesc momentul de față, dar să-l și privesc din perspectiva zilei de mîine, cu alte cuvinte să vreau să apropii — pentru cititori, iar pentru mine să contopesc — granițele timpului: astăzi pe cele de mîine, mîine pe cele de ieri și de astăzi. Mărturie a unei asemenea evoluții — necesare — stau poeziile din ultimii ani, meditațiile poematice sau reflexiile critice (grupaje de poezii prin reviste, eseuri, prefețe, postfețe la volume care reprezintă permanențele literaturii cehoslovace și străine) complinite de tălmăcirile prin care păstrez legătura directă cu confracții mei de condei de pe diferitele meridiane literare geografice.

— *Totuși, activitatea aceasta de traducător este numai o complinire sau și o împlinire?*

— Nu concep să scriu numai poezii originale. În creație sînt chiar recomandate relaxările, mai bine zis momentele de re confortare, intervale pentru prîmînirea și chiar schimbarea uneltelor. E firească și dorința de perfecționare la școala mîestriei, pe care îndeosebi tălmăcirea, acea lectură activă, și-o poate oferi în mod optim. Ea te obligă nu numai să primești, dar să și dai foarte mult, în felul acesta reușind într-adevăr să comunici, să te întreții cu confracții tăi în timp și fără bariere lingvistice. Pe lingă satisfacții, intervin însă și obligații în plus, de ordin lingvistic, de tehnică literară. Dar numai realizările te lămuresc mai bine asupra adevărului, pe care un vechi dicton îl conține: O literatură fără celelalte nu poate exista.

— *Actul traducerii vi se pare în primul rînd o problemă de tehnică?*

— Traducerea bună nu este și nu poate fi numai rutină, ci și foarte multă dăruire, aș zice, dragoste nemărginită. Contactul meu intim — în timpul tălmăcirii — de pildă, cu Eminescu sau Petofi, reprezintă nu numai o realizare personală, dar și o dăruire firească. Dificultățile pe care le ridică fiecare poet tradus nu contrazic, ci caracterizează această convingere, în ciuda inadvertențelor. Din nou, să mă exemplific, prin Eminescu. Necunoașterea limbii române m-a obligat să mă familiarizez mai întîi cu particularitățile fonologice și cu structura acestei limbi, pentru ca mai apoi să-mi apropii momentul plăcut de a-l fi citit singur pe Eminescu, mai ales de a-l fi ascultat de la alții în lecturi originale: și numai după aceea să-mi fi putut permite folosirea traducerii brute, doar ca punct de plecare, originalul rămînînd în permanență ghid și model în recrearea unui anumit text eminescian, bine înțeles, perfectibil și nici de cum încheiat. Am convingerea că Eminescu poate fi tradus și mai bine, poate fi perfectat sau chiar tradus din nou. De altfel acest gînd mă urmărește de cînd întrevăd perspectiva unei reeditări a volumului publicat, în sensul desăvîrșirii lui și a completării cu texte noi.

— *Observațiile și concluziile dumneavoastră, deosebit de interesante, privind practica și teoria traducerii ați încercat să le transpuneți într-o lucrare specială?*

— Cîți autori am tradus, atîtea experiențe am trăit, despre care nu am scris lucrări speciale, dar pe care le am văi în memorie și le aduc și le țin pe biroul de lucru ca pe o « carte deschisă ».

— *Cînd și în ce împrejurări l-ați cunoscut pe Eminescu?*

— Spre regretul meu, tardiv, aproape de zilele noastre, abia în 1950. Atunci ne-a vizitat orașul Praga, Maria Banuș. Fiind solicitată să țină o conferință despre Eminescu, poeta m-a rugat să-i traduc fragmente din poeziile pe care urma să le citeze. Aceste versuri pline de adevăr și frumusețe m-au surprins atît de mult, încît m-am hotărît să-l traduc pe Eminescu. De atunci am făcut tot ce îmi sta în putință ca să obțin mai întîi materialele indispensabile de lucru: texte originale și versiunea lor literală, materiale de referință, traduceri franțuzești, rusești, și mai ales cele slovacă ale lui Krasko (mai vechi și foarte bune), antologii ale literaturii române mai vechi și mai noi în diferite limbi etc.

— *Ce v-a reținut atenția în mod deosebit în contactul pe care l-ați avut cu creația lui Eminescu?*

— Primul moment s-a prelungit în revelația unei mari descoperiri poetice; mai apoi, prospețimea pasiunii poetului pentru folclorul românesc, iar — ca o consecință — acea particularitate, deosebit de grăitoare pentru noi cehii, a legăturii geniului poetic cult cu glia strămoșească, cu creația poetică a poporului, în general cu arta populară, cu armonia și ritmul doinelor și jocurilor românești.

— *S-a observat totuși că traducerea dumneavoastră sînt mai potrivite nu cu forma și spiritul popular, ci cu spiritul poeziei culte de talie universală.*

— Întocmai. Cred că am fost bine înțeles. Eminescu s-a format la izvoarele artei populare, dar el a ridicat arta sa la înălțimea valorilor universale.

În şirul poezilor cunoscuţi şi traduşi de mine, Eminescu se impune printr-o măreţie statornică: sînt puşini la fel de mari ca el în literatura universală. Deşi experienţa mea poetică sau de critic şi traducător nu-mi oferă şi competenţa să formulez cel mai bine nişte criterii, mă voi referi totuşi la cîteva merite pe care le-aş putea exprima cam aşa: a întrupat în modele de artă autentică probleme majore ale lumii contemporane, înainte de toate, viaţa şi năzuinţele poporului său; tot ce a scris — despre viaţă şi moarte, despre dragoste şi omenie — a scris cu însufleţirea care se transmite înzecit, înălţînd pe omul zilelor noastre deasupra dimensiunilor sale cotidiene; a preluat, a cultivat şi a îmbogăţit tradiţiile înaintate naţionale şi universale. Dovadă stau capodoperele *Călin*, *Şi dacă...*, *Luceafărul*. În tot cazul mi se pare un maestru neîntrecut al versului. Străduindu-mă să modelez în tiparele limbii cehe imaginea poetului naţional al României, dintr-un material lingvistic, afectiv şi estetic străin, am senzaţia şi chiar mulţumirea că, în această ipostază particulară a volumului de tălmăcirii, am intuit şi redat lumii un Eminescu universal.

— *Doriţi să transmiteţi ceva cititorilor revistei?*

— Ar fi de dorit ca întărirea prieteniei dintre ţările noastre să ofere cititorilor posibilităţi sporite de a cunoaşte mai mult literaturile noastre. Legăturile dintre cehi, slovaci şi români au tradiţii vechi, iar literatura a fost întotdeauna un prilej minunat de a ne cunoaşte şi înţelege, de a ne apropia. Am fost în mai multe rînduri în România — Eminescu oferindu-mi aceste prilejuri fericite — de fiecare dată m-am bucurat de frumuseţile naturii şi arhitecturii, de Bucureştiul dumneavoastră minunat, mai ales de oamenii dumneavoastră, foarte prietenoşi, cordiali, simpli. Trebuie să ne cunoaştem mai bine, iar literatura poate împlini acest deziderat, în primul rînd — traducерile, cît mai multe şi mai bune. În ce mă priveşte, traducерile din Eminescu vreau să le consider abia un îndemn în activitatea viitoare, pentru că sînt animat de convingerea că literatura apropie popoarele.

IURI KAZAKOV

IMPRESII DESPRE ROMÂNIA

Am să încep prin a spune o banalitate: oamenii nu seamănă unii cu alții. Am un unchi care nu poate să sufere călătoriile. E pe deplin mulțumit de lumea cotidiană care-l înconjoară.

În ce mă privește sînt pe deplin mulțumit de meseria pe care o am. Și totuși îmi zic uneori că m-am născut prea tîrziu, că de m-aș fi născut cu un veac în urmă m-aș fi făcut neapărat călător.

Nu cunosc preferință pentru vreo țară sau vreun popor. Mi-au lăsat deopotrivă o impresie de neuitat toate țările pe care le-am vizitat, al căror cer mi-a oferit ospitalitate fie și pentru cîteva zile.

Ce aș putea spune despre România? Ce-aș putea spune, eu, un rus, cititorului român despre pămîntul său? Aș putea să mulțumesc celor ce mi-au oferit posibilitatea să văd rîurile și lacurile României, cîmpiile, orașele și satele ei.

Melancolia m-a însoțit în timpul vizitei la casa lui Ion Creangă din Humulești. Melancolia? Da, pentru că simțeam o dorință nespusă să rămîn acolo pentru cîteva zile, acolo în această căsuță care nu era nici palat, nici conac, acolo în curtea aceea simplă cu îngrăditura ei de nuiete, cu o șură, cu un puț. . dar în casă erau cărți și a trăit în casa aceea un suflet atît de bogat. . .

Sau Piatra-Neamț, ce orașel minunat ! Am văzut acolo o nuntă, iar pe strada principală am întâlnit fanfara militară ; era o zi caldă și însorită, muzicanții cu obrazii umflați executau un marș în ale cărui sunete păreau să joace razele de soare. Ce amestec minunat de vechi și de contemporan.

Apoi am fost la minăstirea Voroneț ale cărei fresce exterioare au fost pentru mine o adevărată revelație, după cum de neuitat va rămîne coloritul de un albastru intens de pe ziduri, cer, un fundal albastru peste tot. Am urcat în clopotniță și ca în anii copilăriei am tras clopotul. Apoi am stat să ascult cum se pierdea sunetul șovăitor. . . Și în genere de neuitat e toată priveliștea : satul așezat în vale, pe malul unei ape curgînd alene, cu meandre domoale, căsuțele, care seamănă cu ale noastre rusești . . . M-am invitat la un țăran în casă, în ogradă lătra un ciine legat de șură, mirosea a gunoi, gazda ne-a oferit niște lapte bătut al cărui gust îl simt și acum . . .

Și ce a mai fost atunci în călătoria aceea? Am trecut pe la minăstirea Agapia. Era pe înserate. În biserică era slujbă, nu știu de ce serviciul divin se oficia de cinci preoți. Călugărițele stăteau împărțite simetric în două grupuri, cîntau pe rînd, luminările înfipite în mălai ardeau gîgăș . . .

Se înserase de-a binelea cînd am ieșit . . . de undeva de sus, de pe zid, se auzeau niște bocănituri, ai fi zis că cineva bate într-un clopot de lemn (cu zece ani în urmă am auzit un zgomot asemănător la noi în Rusia, noaptea, într-un orașel provincial — era un paznic care lovea cu un ciocan de lemn). Mi s-a spus că asta e « toaca ». Sunetele veneau de undeva din depărtări, dintr-o epocă primară, și m-am simțit copleșit de amintiri dulci ; o dată în luna mai, în timpul nopților albe am auzit undeva lîngă Arhanghelsk, pe malul unei mlaștini, într-o dumbravă rară de molifiți strigătul cocoșilor de munte. Sunetele pe care le scoteau aceste păsări străvechi semănau aidoma cu toaca.

Cheile Bicazului . . . Stîncile se împreunau deasupra capetelor noastre, inima mi se înfiora, unica dorință era de a scăpa mai repede din aceste « porți ale infernului » . . . iar jos apele . . . Styxul . . . și luntrașul nu poate fi altul decît Charon . . .

Lacul Roșu e ca un cimitir. Copacii morți ! Un loc ce te înfioară, din apă ies capete de copaci, adevărate cruci străjuind morminte, iar pe malul lui atîta veselie neașteptată : turiști, fete tinere, aparate de radio, toți dansează, cîntă, mănîncă și beau !

N-am fost singur în această călătorie. Mă însoțea — adevărată eroină ! — soția mea, gravidă în luna a noua. În prima zi a sosirii noastre la București Zaharia Stancu și soția lui ne-au oferit o masă. Și primul toast propus de Zaharia Stancu a fost în sănătatea celui « ce se află

invizibil printre noi ». N-am înțeles din prima clipă la cine se referea. Numai după aceea mi-am dat seama cât era de minunat acest toast ridicat în sănătatea unui om care nu se născuse încă.

Nu știu de ce soția mea și cu mine eram convinși că va fi băiat. Și în timp ce automobilul gonea cu 120 Km pe oră, în timp ce hoinăream prin sate și orașe, străbăteam văi și munți, ne căzneau să-i găsim un nume. Soției mele îi plăcea Ivan, eu nu reușisem să gălesc altul, dar cu Ivan nu eram de acord. La două săptămîni după întoarcerea noastră din România s-a născut fiul nostru. Și eu folosindu-mă de dreptul meu de părinte i-am spus Alexei, Alioșa.

E ora 12, amiază, mă aflu în vila mea de la Abramțevo. Lîngă fereastră odăii mele înflorește un măceș, ceva mai încolo maci roșii, în pădure cîntă mierla, și peste nouă ore pleacă din Moscova, de la gara Kievskaia, trenul Moscova-București. Cu acest tren plec și eu. Am să văd din nou România și am să mă simt din nou fericit. Acum însă Alioșa, pe care-l atrage foarte mult tăcănitul și în general aspectul mașinii de scris, mă trage mereu de picior și vrea să bată și el la mașină. Alioșa este un copilăș adorabil, cu părul de culoarea spicului. Asta o spun toți, nu numai eu în calitatea mea de tată. Dacă vrei să vă convingeți, veniți să-l vedeți.

Acum cîteva zile i-am spus tatălui meu că vreau să plecăm cu toții cu mașina să vizităm Lituania, să vadă și el ce minunată e regiunea aceasta. Pe neașteptate tata a oftat, s-a uitat pe fereastră și mi-a spus că nu vrea să plece în Lituania. «Știu că Lituania e un ținut admirabil, după cum de altfel sînt și multe alte ținuturi admirabile. Dar după ce le vezi îți vine mai greu să mori. »

— Cum așa? — l-am întrebat eu.

— Uite așa ! Cu cît vezi sau cunoști în viață mai multe lucruri admirabile, cu atît îți vine mai greu să te desparți de ele.

— Așa ! — am zis eu.

Am căzut pe gînduri. La început am fost de acord cu el. Apoi m-am răzgîndit. Mi-am zis că oricum e rău să mori, indiferent dacă ai văzut sau nu lucruri frumoase în viață. De aceea e mai bine cît trăiești să cutreeri lumea. Să iubești toți oamenii. Să iubești pămîntul întreg.

De aceea mă bucur atît de mult, atît de mult că am să revăd străzile Bucureștiului și încă multe altele, am să revăd oamenii. E minunat ! Nu-i așa?

Iar data viitoare va merge împreună cu mine și Alioșa. Și el va vedea Bucureștiul și România toată. E minunat. Nu-i așa?

Exclusivitate **Secolul20**

ITINERAR EMINESCIAN

« Eminescu este unic în felul său, ca toate geniile. Este un poet care exprimă calitățile supreme ale sufletului românesc », mi-a spus *Irakli Andronikov*, autorul prefeței la cuprinzătoarea antologie de lirică eminesciană, apărută în 1968 în Editura « Hudojestvenaia literatura ».

« De la prima întâlnire cu România am fost atras de personalitatea și poezia lui Eminescu. Mi se spusese că opera lui are multe trăsături comune cu creația lui Lermontov. Cum, studierii vieții și operei lui Lermontov i-am închinat mulți ani, în mod firesc am simțit dorința să-l cunosc mai îndeaproape pe Eminescu, ca să-mi dau seama personal de înrudirea sa cu poetul rus. Dar, pe măsură ce-i citeam opera, mă convingeam că deși Lermontov și Eminescu au ceva comun între ei, mai ales, în felul lor de a vedea lumea, în structura poeziei lor, ei sînt diferiți. Eminescu este un mare poet, cu o personalitate cu totul deosebită. El este unic în felul său. E un poet genial, care exprimă calitățile supreme ale sufletului românesc și, totodată, este exponentul sufletului uman n genere.

Cercetătorii îl caracterizează adesea pe Eminescu ca ultimul mare romantic în poezia europeană. Incontestabil, a fost un romantic. Atunci, cînd în alte țări romantismul își epuizase de mult potențele, poezia lui Eminescu a strălucit în culori și lumini noi și a făcut să reînvie sentimente și idealuri romantice. Iar în cartea romantismului european s-a înscris o nouă pagină, a intrat o nouă țară, România, cu individualitatea ei originală, cu istoria ei eroică, cu bogăția folclorului ei, cu inefabilul poeziei ei, cu Luceafărul ei. »

« Eminescu este un mare poet, nu numai prin vigoarea ideilor ce-i însușesc poezia, ci și prin marea muzicalitate a versului său ». Stau de vorbă cu *Iuri Kojevnikov*, unul dintre cei mai perseverenți comentatori și traducători ai lui Eminescu în limba rusă. Cunoaște în profunzime viața și opera poetului, de care, așa cum a ținut să sublinieze, și-a legat principala sa activitate, de istoric literar.

« În 1950, a fost tipărită prima culegere de versuri din opera lui Eminescu în limba rusă. Am colaborat și eu în parte la această ediție, ceea ce mi-a oferit

o mare satisfacție. Citindu-l pe Eminescu, mi se părea c-am descoperit o lume nouă, un univers inedit. A fost pentru mine o mare fericire. Întîlnirea cu limba română mi-a deschis într-adevăr o lume a unei mari arte. Și mi s-a părut că pot fi un nou Columb, capabil să descopăr măcar o insulă din această lume ».

Iuri Kojevnikov a publicat o amplă monografie despre opera eminescană — *Eminescu și romantismul românesc*. L-am rugat să se refere și la unele aspecte abordate în acest studiu. A făcut-o cu multă bucurie, foarte pe larg, oprindu-se îndelungi asupra muzicalității versului eminescian.

« M-a izbit, m-a tulburat muzicalitatea versului eminescian. Eminescu face din cuvinte muzică și din muzică sens. De aici, și dificultățile de care te izbești cînd încerci să-l transpui într-altă limbă. Dacă este relativ ușor să redai ritmul poeziilor sale, iambul, troheul, anapestul, este foarte greu să găsești echivalentele muzicale ale versului său. Să luăm ca exemplu poezia *Dintre sute de catarge*. În refrenul « vînturile, valurile », se simte și mișcarea mării, și suflarea vîntului, și teama de soartă, și slaba adiere de speranță. Toate acestea nu se pot reda în rusă ca în românește doar prin două cuvinte.

Traducerea acestei poezii m-a pus într-o dilemă dificilă. Aveam senzația că mă aflu într-un coridor foarte îngust. Umărul stîng simțea peretele. Dreptul, de asemenea. Ce să fac? mă întrebam. Să sacrific sensul în favoarea muzicii? Mi-am adus atunci aminte de Verlaine: « de la musique, avant toute chose... », spunea poetul francez. Nu este și principiul meu, dar l-am aplicat în traducerea poeziei *Dintre sute de catarge*.

Traducînd *Dintre sute de catarge*, ori te supui celor mai draconice rigori ale prozodiei, păstrînd în același timp muzicalitatea, ori trădezi totul.

Cu multă plăcere am tradus și poezia *La steaua*. Și aici ne întîmpină o muzică proprie. Muzica luminii. Totul pare izvorît dintr-o singură suflare, ca un singur impuls. Este suflarea stelei din care se revarsă lumina. Și suflarea poetului. O suflare foarte lungă și foarte tristă ».

Pe sălile Facultății de filologie a Universității Lomonosov, studenții citeau de zor și tremurau de teamă ca toți studenții din lume înainte de examen. Am întreat de profesorul Budagov, cunoscut romanist și autor al unui curs despre limba lui Eminescu.

« Cred că importanța lui Eminescu pentru literatura română a secolului al XIX-lea, spune profesorul Budagov, poate fi comparată cu importanța pe care o reprezintă pentru literatura rusă a aceluiași secol, Pușkin. Eminescu a fost întemeietorul limbii române literare, așa cum Pușkin a fost fondatorul limbii literare ruse. Studiarea lui Eminescu, nu numai a creației sale ci și a limbii sale, a părerilor sale despre artă, a ideilor sale filozofice, prezintă un deosebit interes și se desfășoară în multe țări, între care, bineînțeles, Uniunea Sovietică.

Influența lui Eminescu asupra limbii literare române a fost multilaterală. Ea s-a exercitat nu numai asupra lexicului, ci și asupra sintaxei, asupra stilisticii. Știu că în România se lucrează intens la alcătuirea unui dicționar al limbii lui

Eminescu. Acest dicționar va dezvălui întreaga bogăție a limbii lui Eminescu și va deschide largi posibilități de studiere în profunzime a acestui demiurg de cuvinte, de construcții sintactice, creator al unui univers poetic original ».

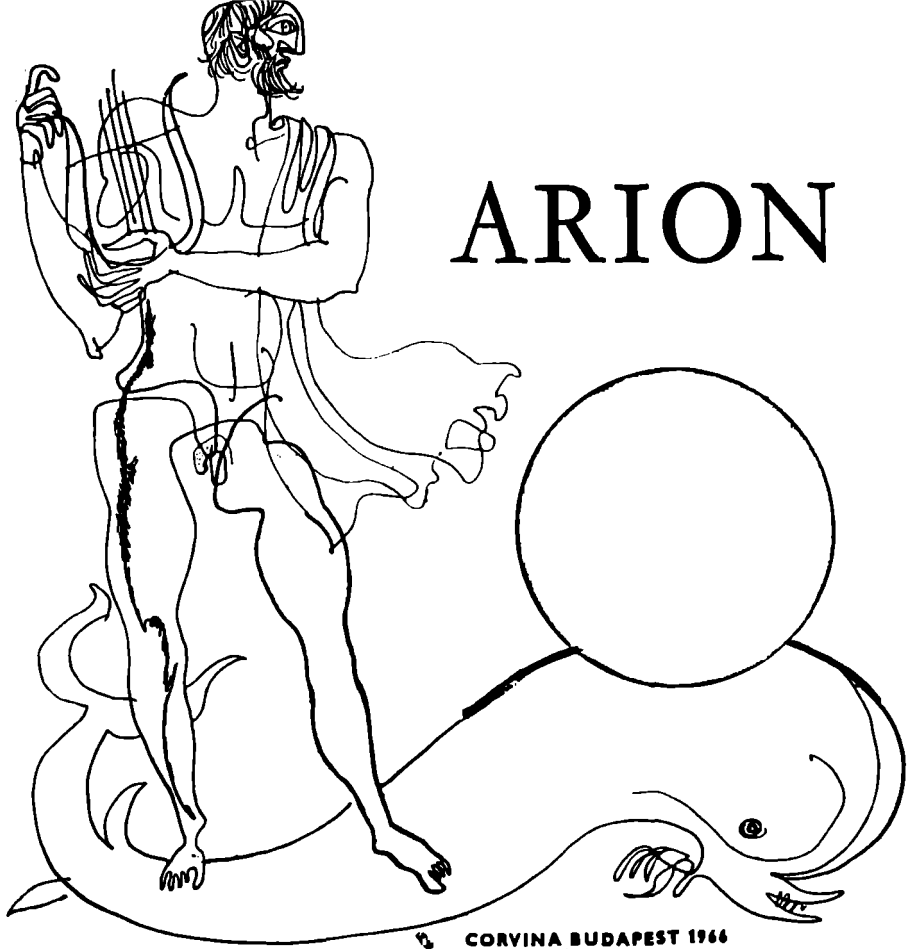
Despre marea sa dragoste pentru Eminescu mi-a vorbit cu prilejul călătoriei mele la Moscova și poetul Kirill Kovaldji.

« Eminescu este o mare dragoste a mea, pe care am s-o port cu mine o viață întreagă. Am tradus câteva dintre poeziile sale și am ținut la Institutul de literatură « Maxim Gorki » lecții despre viața și opera poetului. Pentru mine, poezia lui Eminescu este una dintre aparițiile cele mai luminoase în poezia mondială din secolul al XIX-lea. În creația lui Eminescu, aflăm îmbinate și latura umanistă a lui Alexandr Pușkin, și latura romantică și tragică a lui Lermontov ».

Poetul Kirill Kovaldji a recitat apoi din memorie una din primele sale traduceri din Eminescu, poezia *La steaua*.

Itinerariul traducerilor eminesciene m-a purtat și la o întâlnire cu tălmăcitori în limba maghiară ai « Lucefărului » poeziei românești. În librăriile Budapestei am răsfoit cu emoție o impunătoare antologie de versuri eminesciene. I-am căutat pe traducători și i-am rugat să-mi vorbească despre contactul lor cu poezia lui Eminescu. Au făcut-o cu multă căldură. Iată ce-mi spunea distinsul poet, *Jékely Zoltán*, unul dintre cei mai apreciați tălmăcitori ai liricii eminesciene în limba lui Petőfi. « Întâlnirea cu poezia lui Eminescu s-a produs încă din copilărie. Nu am uitat nici până azi unele poeme învățate atunci. N-am uitat mai ales sonetul închinat Veneției. Prin 1947—48, am tradus câteva poeme de Eminescu. Ele au apărut în acea vreme în două antologii. Între timp, am avut fericirea să mă împrietesc cu un poet român. Acesta era Lucian Blaga. I-am putut cunoaște adâncă filozofie și marea lui omenie. Poezia i-o cunoscusem cu mult înainte. Blaga este primul poet român din care am tradus. După Blaga a urmat așa-numita mea « perioadă Eminescu. » Ea s-a încheiat acum doi ani, când Editura Europa a alcătuit o mare culegere « Eminescu », pentru care am tradus un mănunchi destul de cuprinzător de poezii și chiar unele proze. Am pronunțat cuvântul « încheiat ». E greu totuși să faci asemenea afirmații când este vorba de Eminescu. De poezia lui nu cred că mă voi despărți vreodată.

În opera lui Eminescu există un simț esențial. Un simț de foc, de pasiune și de suferință pasionată. Totul a ajuns la un grad de incandescență, care nici înainte și nici după Eminescu, nu cred că a fost depășită. Și poate pentru această trăire pasionată l-am prețuit și-l prețuiesc neconștient pe Eminescu. De câte ori i-am ajuns în preajmă prin intermediul traducerilor, dar și în original, am simțit că Eminescu este una din culmile poeziei universale din secolul trecut. Lângă Eminescu, mă simt ca în preajma munților. Respir lângă el întotdeauna aerul tare al înălțimilor. Apropiindu-te de Eminescu, ai senzația că ajungi printre piscuri de gheață. Totul este pur și albastru. Poezia eminesciană vibrează prelung, cristalin, înalt. Are puritatea albastră a gheții și în același timp căldura învăluitoare a flăcării ».

PETRE PASCU

ARION

Almanah Internațional de poezie

În 1966 și 1968, Zilele poeziei de la Budapesta au prilejuit întâlnirea mai multor poeți din diferite țări ale Europei, care — în cadrul însoțit al capitalei maghiare — s-au angajat să discute diverse probleme legate de arta lor. Ultima întâlnire a fost consacrată unor dezbateri privind traduceri realizate pe variate meridiane

din poezia, proza și dramaturgia maghiară. Rezultatele acestor discuții au fost publicate, la interval de doi ani, și constituie materialul a două volume ce poartă titlul *Arion*, îngrijit de poetul Smlyó György. Încă de la primul său număr, *Arion* își informează cititorii asupra scopului acestor întâlniri internaționale: schimbul de opinii asupra poeziei, găsirea unui limbaj comun între creatorii acestui «limbaj universal care este poezie». O prefață lămurește alegerea poetului elin *Arion* ca simbol al acestor simpozioane, arătând că «dacă în lumea noastră nu mai există un miracol divin care să apere poezii de furia piraților», o seamă de slujitori ai versului au căzut victime ale unui alt soi de piraterie: pomelnicul lor este destul de lung — Garcia Lorca, Miguel Hernandez, Cesare Pavese, Malakovski, Nicolae Vapțarov, József Attila, Radnoti Miklos. . . După un cuvânt al lui Illyés Gyula — «Disperarea spre sfârșitul ei» — volumul întâi cuprinde traduceri în diverse limbi din poezii maghiari József Attila, Radnoti Miklos, Vas Istvan, Somlyó György, Garai Gábor etc.

Centrul preocupărilor îl formează ampla anchetă cu privire la poezie în general, precum și posibilitatea realizării unor traduceri poetice la nivelul originalului. Destul de diverse, opiniile subliniază dificultatea unor traduceri echivalente, mai ales pentru textele scrise în prozodie clasică (Roger Caillois), imposibilitatea de a obține o versiune care să nu scadă din valoarea originalului (belgianul Robert Goffin), greutățile de ordin tehnic întâmpinate de un traducător care vrea să fie fidel (Gullevic, care prezintă și câteva traduceri din culegerea sa «Mes poètes hongrois»: Füst Milan, Kassak Lajos, Wörös Sándor, Ronay György, Benjamin László ș.a.). Slovacul Jan Smrek arată că în limba slovacă *Divina Comedie* a apărut abia acum în traducere integrală, și că lirica maghiară este insuficient cunoscută în țara sa. Germanul Hans Magnus Enzensberger scrie despre realizările sale din limba engleză (W.C. Williams), suedeză (Lars Gustafsson), spaniolă (Cesar Vallejo) și italiană (Franco Fortini).

În volumul al doilea, se remarcă grupajul de studii asupra poeziei semnate de Jean Rousselot, Rafael Alberti, Illyés Gyula, Artur Lundkvist, Laco Noromeski (Cehoslovacia). O altă dezbatere — «Realitatea socială și poezia» — confruntă părerile unor scriitori ca Alexei Surcov, Lassi Nummi și Miron Radu Paraschivescu. Volumul se încheie cu o prezentare a Antologiei poeziei maghiare care apare în limba română, semnată de Veronica Porumbacu. Dintre traducătorii care figurează cu versiuni deosebit de valoroase remarcăm pe Leonid Martinov, Edwin Morgan, Rafael Alberti, Garai Gábor, Gianni Toti, Stephan Hermlin.

Texte din József Attila sînt prezente în ambele numere ale almanahului *Arion*, uneori în traduceri diverse: Oda (J. Rousselot în franceză, Edwin Morgan în engleză, Fayad Jamis în spaniolă) sau *Ars poetica* (tălmăcită în franceză de Gullevic, în spaniolă de Fayad Jamis).

Un nou simpozion internațional *Zilele poeziei* este proiectat pentru octombrie 1970; în almanahul *Arion*, el va fi centrat în jurul anchetelor «Poezia la o sută de ani după Rimbaud».

LESLIE CHARTERIS
SFÎNTUL LA NEW-YORK

CAPITOLUL V

CÎND MR. PAPOULOS ESTE ÎMPUȘCAT ȘI MR. INSELHEIM ARUNCĂ BANII PE FEREASTRĂ

CU o bruscă mișcare de volan, Papoulos redresă mașina și trecu pe sub nasul unui polițist indignat.

«Sînt tare fericit să te văd, spuse Grecul, cu o voce ușor tremurătoare. Tocmai voiam să te caut. . .»

Simon care aprindea o țigară, se uită cruciș spre colos.

«Nu e posibil, Pappy, murmură el. Ce ciudată coincidență! Trebuie că sîntem însemnați de ursită și destinați să devenim cei mai buni prieteni din lume».

Papoulos nu răspunse imediat. Brusca apariție a Sfîntului îl luase prin surprindere. Pentru prima oară decînd părăsise Charley, înțelese cît îi va fi de dificil să ducă cu bine la capăt planul pe care-l întreprinsese. Omul pe care-l căuta era acolo, și Papoulos se simțea paralizat. Era ca și un vînător care, galopînd în urma haitei, ar zări de odată cum din colțul unui tufiș îi sare pe umăr vulpea. Dar Sfîntul era mai periculos și mai șiret decît o vulpe. Ochii lui albaștri, implacabili și zeflemitori, înghețau sîngele Grecului. Banditul își aminti brusc, că noaptea precedentă îl jignise pe Templar cu una din acele lovituri de pumn care un se uită ușor. Întrevederea cu Sfîntul nu era prin asta facilitată, și Mr. Papoulos simți cum dintr-o dată îi scade entuziasmul.

«Da, te căutam, repetă el în cele din urmă, cu o voce nesigură. Mă gîndeam că am putea. . . hm. . . să stăm împreună de vorbă.»

«Dacă mă iau, în privința asta, după zelul pe care l-ai pus ca să fugi de la barul lui Charley, trebuie că ești tare grăbit, remarcă Simon. Exact cît să nu-ți lași spatele mașinii pe marginea trotuarului. Cine te urmărește?»

Vocea lui Templar, batjocoritoare, îi dădea frisoane lui Papoulos. Respira cu mari înghițituri de aer, ca și cum tocmai ar fi alergat într-o cursă lungă.

«O salvă de mitralieră» răspunse el.

«Nu e posibil!» ricană Sfîntul.

«Nu glumesc de loc, zise Papoulos cu un aer disperat. Banda m-a condamnat la moarte. . . din cauza dumitale; te-am trimis la Morrie fără să te perchiționez. Ei spun că i-am trădat. Ascultă-mă, Sfîntule, vor să mă ucidă».

Simon ridică din sprincene.

«Și atunci vrei să-mi ceri capul, sperînd că dacă o să-l duci amicilor tăi, te vor ierta. Ideea valorează ea cît valorează, Pappy; dar am hotărît să fiu înmormîntat dintr-o singură bucată.»

«Nu glumesc de loc, repetă Papoulos cu o voce rugătoare. Trebuie să-ți vorbesc. Îți voi spune tot. Putem să cădem la învoială! . . .»

«Și lovitura de pumn din noaptea trecută, la cît o estimezi?» întrebă Sfîntul.

Papoulos își lungi gîtul, ca și cum nu putea să-și înghită saliva. Privirea sa îngrozită rămînea fixată asupra șoselii, căutînd să-și facă loc cu mașina prin circulația intensă.

«Pentru numele lui Dumnezeu! gîfii el. O să-ți spun tot; să cădem la învoială. . .»

«Ca să te salvez?» întrebă Sfîntul.

«Da.»

Simon își închise pe jumătate pleoapele și surise: un suris care marca net îndoiala,

«E foarte amuzant, murmură el; cum se joacă jocul ăsta?»

«Cum vrei. Voi vorbi deschis, Sfîntule; nu te voi trăda. Ei vor să mă ucidă și dumneata ești singurul om care ar putea să mă apere. Da, știu, noaptea trecută te-am cam bruscător puțin, și există și lovitura aceia de pumn; dar era în exercițiul funcțiunii. Poți să mi-l dai înapoi cînd vrei, înzecit, de zeci de ori, de douăzeci de ori; doar n-o să lași să fiu asasinat pentru că ți-am trimis o directă...»

Simon îl examina pe Grec cu un aer de suspiciune și de dubiu.

«La urma urmei, pentru ce n-ai muri din pricina acelei lovituri de pumn, spuse el cu un aer gîditor; e nevoie de așa puțin lucru...»

«Te-am lovit fără ură, pledă Papoulos; eram nervos. În locul meu și dumneata ai fi procedat la fel. Ași putea să te ajut...»

«Ce ai să-mi oferi?» îl întrerupsese Sfîntul cu o voce seacă.

«Pot vorbi, pot să-ți spun niște lucruri, nu sînt singur în bandă. Știu bine că mă așteptai ca să mă duci «să facem un tur», dar...»

Sfîntul izbucni în ris, dar risul acesta nu-l liniști pe Grec mai mult decît vocea blîndă și privirea zeflemitoare a lui Simon.

«Te lauzi, Pappy! făcu Templar. Nu ești chiar atît de important. Pe tipii ca tine, îi pocnești peste bot cînd îi înțîlnești dar nu te deranjezi să te duci să-i cauți. Credeam că mașina asta este a lui Dutch Kuhlmann. Dar, dacă tot ești aici, du-ți treaba la capăt. Și cum spuneai mai adineaori, avem de discutat anumite lucruri...»

«Îl vrei pe Dutch, îl întrerupsese Grecul. Pot să te ajut. Îți voi spune unde merge, cînd, cum e apărut. Dacă vrei să dobori toată banda, te voi ajuta. Ascultă-mă, Sfîntule; lasă-mă să vorbesc.»

Simon surise din nou, dar Papoulos nu văzu decît privirea glacială a ochilor albaștri, și se gîndi la moartea lui Irboll, Voelsang, Ualino. Înțelese că n-a știut să-l convingă pe Templar de sinceritatea sa.

Cariera sa periculoasă îi diminuase Sfîntului, pe parcurs, credulitatea sa naturală. Încercase de mai multe ori deziluzii amare încrezîndu-se în buna credință a adversarilor săi. Nu crezi toată viața în Moș Crăciun și în bazmele cu zîne, cauza primelor dezamăgiri umane. Templar își înăspriese astfel inima de mult timp. Își formase o părere despre Grec; nu credea că banditul să fie capabil să-i trădeze pe cei din banda sa, de frica morții.

Se înșela. Uita că certitudinea unei morți apropiate este, pentru majoritatea oamenilor, lucrul cel mai oribil ce poate fi.

«Nu mint, Sfîntule, spuse din nou Grecul, de-abea trăgîndu-și răsufierea. Îți voi spune totul. Nu mai am nimic de pierdut. Nu-mi promite nimic. Ascultă-mă. Crede-mă.»

«Pentru ce?» întrebă Sfîntul cu o voce seacă.

Papoulos zmuci volanul; mașina se angajă în Columbus Circle și fugi spre est. obrazul negricios al Grecului devenise cenușiu gălbui.

«Da... și nu,» răspunse Sfîntul.

«Ce vrei să spui?»

«Da, dragul meu, șopti Simon, cred că e o lovitură montată. Nu, dragul meu, nu cred că spui adevărul. A propo, către care cimitir ne conduci? E de preferat să fii ucis cît se poate de aproape de un cimitir...»

Papoulos își ridică ochii, îl privi pe Sfîntul și înțelese că va muri.

«Ascultă-mă, spuse el, într-un suflu. Vreau mai întâi să vorbesc. O să-ți dai seama că am spus adevărul. Acordă-mi o șansă, Sfîntule!»

Simon înălță din umeri.

«În definitiv, murmură el, mai avem încă puțin timp între aici și Walhalla. Te ascult.»

«Îți voi spune tot. Răpirea fetei, înseamnă un accident, o excepție. Nu se mai procedează așa, acum. Prea periculos. Șantajul, da. Cauți un tip ca Inselheim. Îi spui: «o să ne plătești atîta, dacă nu, fata ta ar putea fi răpită». Înțelegi? Inselheim refuzase să verse ultima parte a sumei datorate. Și atunci, i-am ridicat micuța. Readucînd-o lui taică-său, ai agravat lucrurile. . . »

Pe măsură ce vorbea, debitul lui Papoulos se precipita, cuvintele i se grăbeau pe buze într-un val neîntrerupt. Poate că peste cîteva minute va fi prea târziu.

«Nu, continuă el, i-ai făcut un rău serviciu, Inselheim își are fata, dar trebuie să plătească. Data viitoare, micuța va fi ucisă. Dimineața asta, foarte de vreme, tatăl a fost chemat la telefon: «Plătește, sau n-o să mai ai nici o fată pe care să ți-o poată salva Sfîntul! Chiar și un tip la fel de tare ca și tine nu va învia copilul cînd el va fi mort.»

«E foarte interesant, zise Sfîntul, cu voce joasă, — dar mai degrabă macabru. Cu toate astea, nu vād cum această povestioară ți-ar putea închide porțile infernului. Îmi trebuie alt lucru înainte ca să cădem unul în brațele celuiilalt, uitînd trecutul.»

«Îți voi spune tot ce vrei să știi, gîfii Papoulos. Întrebă-mă. . . »

«Un singur lucru mă interesează, care ar putea să-ți salveze trista-ți viață, spuse Sfîntul cu răceală. Cine este Marele Patron?»

Papoulos îl privi cu un aer stupid.

«Nu-mi poți cere să-ți răspund la această întrebare. . . »

«Ah! Într-adevăr?! Pentru ce?»

«Pentru că nu e posibil. Niciun om din bandă n-ar putea să ți-o spună — în afară de Marele Patron însuși. Ualino nu-l cunoaște. Kuhlmann nu-l cunoaște. I se vorbește la telefon. Un singur om cunoaște numărul. . . »

Simon trase un ultim fum de țigară și o aruncă prin portieră.

«În cazul ăsta n-ai nici o șansă, dacă nu ești omul care cunoaște numărul, Pappy, zise el.»

«Dar pot să-ți spun tot ceea ce știi despre Marele Patron, Sfîntule. Lasă-mă să vorbesc. . . »

Vocea îi urcă brusc, se transformă într-un țipăt ascuțit și prelungit.

Sfîntul întoarse capul.

Într-o fracțiune de secundă, zări ceea ce văzuse Papoulos.

O mașină, mergînd în același sens ca cea a Grecului, ajunsese în dreptul lor — o limuzină mare cu geamurile coborîte. La cele două portiere, se zăreau țevile înegrite a două mitraliere.

Simon își dădu spătarului și se aruncă, culcat pe burtă, pe podeaua mașinii.

O clipă după aceea, tăcînitul uneltelor morții izbucniră: gloanțele găureau oțelul caroseriei, făcînd să zboare geamurile în tîndări.

Portiera din dreapta căzuse peste Simon, acoperindu-l de tîndări de sticlă, dar n-avea nici o rană. Simțea că mașina deviază violent. Deodată se produse un șoc caurel zvîrli pe Sfîntul pe deasupra spătarului scaunului din față, cu nasul pe tabloul de bord. Apoi, liniștea și imobilitatea.

Se scurseră cîteva secunde. Simon, amețit, auzea, ca într-un vis, scîrțîitul frînelor, fluierul unui polițist, țipete de femeie. Tăcînitul mitralierelor încetase.

Mașina se răsturnase pe partea dreaptă. Capota se sfărâmasese de-un felinar; se strînsese un grup de gură-cască. Femeia care țipase urlă și mai dihai cînd Sfîntul se mișcă.

Simon îl căută din priviri pe Papoulos.

Rafala de oțel îl aruncase aproape în afara mașinii. Era mort.

« M-am înșelat, amice, murmură Sfîntul. Într-adevăr voiau să-ți ia viața ! »

Momentul și locul nu-i permiteau de loc lui Simon să prelungească discursul funebru dedicat victimei. La o oarecare distanță, Sfîntul zărea un polițist ce alerga către locul accidentului și mulțimea creștea. Se aflau în a 47-a Street, aproape de colțul cu a 5-a Avenue, unde circulația este cea mai intensă. Simon decise că se impunea o plecare grabnică.

Împinse portiera și ieși din mașină. Mulțimea ezita : Newyorkezii sînt în general convinși că a te opune fugii unui gangster este o pierdere de timp riscantă — un fel de sinucidere, pretind companiile de asigurare. Sfîntul își duse mîna spre buzunarul pentru revolver. Gestul avu un efect magic. Mulțimea se risipi pe loc. Simon plecă fugind, o luă după colțul străzii și o zbughi pe a 5-a Avenue.

Un taxi clandestin mergea de-a lungul trotuarului. Sfîntul sări pe scara mașinii și urcă din mers. În clipa următoare, împingea geamul ce-l despărțea de șofer și-l lipea acestuia de ceafă țeva automatului.

« Accelerează, Sébastien », zise Simon, citind numele șoferului pe placa fixată în interiorul vehiculului.

Șoferul apăsă pe accelerator. Conducea cu multă abilitate și părea că-și exercită meseria de mult timp, căci, filozof, el nici măcar nu se întoarse.

« Unde mergem ? » întrebă el, foarte calm.

« La gara Grand Central ».

O luară pe a 50-a Street, evitînd exact la timp o limuzină rapidă. Șoferul întoarse capul pe jumătate.

« Dumneata, dumneata ești Sfîntul, » declară el.

« Cum de știi ? »

« Te-am recunoscut, zise șoferul. Ți-am văzut fotografia în jurnale. »

Simon nu-și schimbase poziția automatului.

« Și deci ? » făcu el.

« Deci, e-n regulă, răspunse Sébastien. Îmi pare bine că te văd, în carne și oase. Trucul de ieri seară, de la Long Island, a fost uluitor. »

Templar surise.

« Da, a fost uluitor, repetă șoferul. Așteptam de mult ca Morrie Ualino să înlînească în sfîrșit pe omul care să-l facă șah mat. Acum trei ani, Morrie conducea banda care storcea bani de la șoferii de taxi. Am plătit, ca și ceilalți. Ce s-a petrecut apoi ? Tipi care au încercat să-ți vină de hac ? »

« Doar au încercat », murmură Sfîntul.

Sébastien clătină din cap.

« Ce oraș l suspină el. Nu ești cumva rănit ? »

« Nu. »

Simon se întoarse ca să privească în urmă prin mica oglindă de spate. Șoferul manevrase perfect. Acum conducea cu viteză mai mică; itinerariul pe care-l urmasse derutase pe urmăritori — dacă existaseră. Nu se auzeau nici măcar sirenele mașinilor poliției.

La Lexington Avenue, Sébastien întrebă :

« Vrei să cobori aici, sau în a 42-a ? »

« Aici, spuse Simon. Mulțumesc. »

« N-ai pentru ce, șefule ! răspuse Sébastien rîzînd. Dacă o să ai într-o zi nevoie de un taxi pentru vreo treabă de încredere, cheamă Colombus 9/4789. Sînt acolo la orele prînzului. »

Simon deschise portiera înainte ca mașina să se fi oprit; strecură un bilet de douăzeci de dolari între ceafa și gulerul lui Sébastien apoi coborî în gară, printr-un subsol unde putu să repare, într-un lavabou, dezordinea toaletei sale. De acolo o apucă pe cel mai scurt drum ducînd la Waldorf. Circulația pietonilor este atît de intensă la New York, trecătorii aleargă spre treburile lor cu o asemenea pasiune, încît ei nu-și pierd vremea să privească cu atenție pe cei pe care-l întîlnesc pe trotuar.

Valcross plecase. Reveni către ora unu. Simon îl aștepta, citind prima ediție a unui jurnal de după amiază.

« Nu mă așteptai atît de devreme ? întrebă Sfîntul. Asta vroiai să-mi spui, nu-i așa ? »

« Mai mult sau mai puțin, admise Valcross. Ce nu este în regulă ? »

« Nimic și totul, răspuse Sfîntul, aprinzîndu-și o țigară. Un oarecare domn Papoulos, pe care-l cunoști, a murit azi dimineață, dar el nu figura pe lista noastră. Cît despre D-nul Kuhlmann, trăiește încă. »

Sfîntul povesti pe scurt, dar precis, ceea ce se petrecuse.

« Într-un cuvînt, conchise el, e vorba de o neînțelegere. Papoulos avea intenția să vorbească, dar nenorocitul ignora exact ceea ce ne interesa. Totuși, cu colaborarea tipului cu secera — știi, acela ce se plimbă sub formă de schelet, cu un giulgiu plutind în jurul lui — vom aranja toate astea. »

« Fii atent, Simon, spuse Valcross : tipul cu coasa s-ar putea întoarce împotriva dumitale. »

« Mă voi eschiva, răspuse Simon, cu gravitate, și-i voi demonstra că nu are dreptate. Drept care, va izbuși în hohote de plîns și vom porni din nou împreună pe urma. . . »

« Care urmă ? » îl întrerupse Bill.

Simon își încreți sprîncele.

« Știu și eu ? mormăi el. Trebuie acționat energic. Totuși, ar fi înțelept să nu fie uciși prea repede. Dacă ar dispărea atît de iute, n-ar mai rămîne niciunul care să ne conducă pînă la Marele Patron. Or, pe acela, am ferma intenție de a-l cunoaște. Dacă Papoulos a spus adevărul, eu trebuie să fac un alt pas înainte, interesîndu-mă de viitoarele necazuri ale lui Ezechiel Inselheim. Pentru asta m-am și întors. »

Bill îi puse Sfîntului în față un whisky-and-soda.

« Dar asta ? » zise el.

« De asta, cu certitudine aveam nevoie, răspuse Sfîntul, rîzînd. Bill, mi-ai propus să suportî cheltuielile cruciadei noastre, nu e așa ? »

Valcross îl privi o clipă fără să spună nimic, apoi scoase din buzunar stiloul și carnetul său de cecuri.

« Cît vrei ? » întrebă el.

« N-am nevoie de bani, ci de un auto : o mașină de culoare închisă, rapidă. O vei cumpăra dumneata ! Ași vrea s-o am chiar azi. Cred că se vor petrece lucruri interesante peste puțin timp, la palatul Inselheim. »

Sfîntul n-avea un plan precis; el se gîndi la cele revelate de Papoulos, pînă se înseră.

Era convins de faptul că banda Marelui Patron prefera să lucreze noaptea, și New York, cu toate luminile aprinse, se prepara pentru viața sa nocturnă, cînd Simon se așeză la volanul mașinii pe care i-o procurase Valcross. Broadway strălucea de lumini; orașul se golise brusc de funcționari și comercianți ce se îndreptau în grabă spre periferii. Noctambulii și lumea interlopă, pentru care apusul soarelui

este ca și ivirea zorilor, ieșeau să se amuze sau să prepare noi crime. D-nul Inselheim n-avea decât să se poarte cum trebuie.

Noaptea era plăcută și luminoasă. Luna își arunca luciri palide asupra orașului ce părea că nu-i acordă nici o atenție. O briză proaspătă venea de pe celălalt mal al Hudson-ului, răcorind granitul zgîrie-norilor...

La Brooklyn, un oarecare Théodore Bungstatter, emoționat de dulceața unei nopți atât de frumoase, ceru mina bucătăresei sale și nu fu respins... În timp ce Sfîntul aluneca cu mașina pe străzile New York-ului, adînci ca niște trecători întunecoase, sperînd că și seara aceasta va fi la fel de interesantă ca și precedentele.

Cu cît se gîndea mai bine, cu atît Simon era convins că urma era bună. Gangsterii, decepționați pe moment de eșecul lor, vor reveni imediat, insistent, cu și mai multă violență, pentru ca D-nul Inselheim să continue să simtă acea teroare salutară care să asigure infailibil succesul bandiților. În chiar seara aceea, misitul trebuia să plătească.

Simon o luă către Sutton Place.

O limuzină staționa în fața casei D-lui Inselheim. La o distanță oarecare, un om mergea în sus și-n jos de-a lungul trotuarului, cu pași mari. Simon micșoră viteza, căuțind un loc favorabil unde să-și gareză mașina. În clipa cînd tocmai se pregătea să se plaseze la vreo treizeci de pași de limuzină, ieși cineva din casă: un om mic de statură și burduhănos, pe care plimbărețul solitar îl întîmpină imediat.

Lăsînd motorul să meargă, Sfîntul observă pe noul venit. Purta sub braț un pachet învelit în hîrtie cafeniu închis. Discută cu cel ce se plimba, timp de un minut, apoi se îndreptă spre mașina sa. La lumina unui felinar, Simon recunoscuse profilul accentuat și de neuitat al lui Ezechiel Inselheim, așa cum îl arătaseră jurnalele.

« D-nul Templar sosește și D-nul Inselheim pleacă, mormăi Sfîntul, cu jumătate de voce. Era și timpul. »

Simon înțelese că cel ce se plimba era un detectiv. După evenimentele din zori, poliția — închizînd ușa grajdului după ce fusese furat calul — postase un inspector ca să supravegheze casa lui Inselheim.

Sfîntul se întrebă unde se putea duce milionarul. Stătu pe gînduri o clipă dacă să-l urmeze sau dacă n-ar fi mai bine să rămînă, să întrebe copilul. Limuzina porni. Sfîntul tocmai se pregătea să joace în gîndul său « cap sau pajură », cînd își aminti de pachet.

Înălță din umeri.

« Să mergem, își spuse el, Ezechiel, cu un asemenea nas, nu poate fi lipsit de fler ».

Se lăsă cu mașina după semnalizatorul roșu ce se îndepărta rapid și ajunse din urmă limuzina. După aceea, se ținu după ea la o distanță de vreo douăzeci de pași. Ai fi putut spune că cele două vehicule erau legate unul de celălalt printr-un cablu invizibil.

În curînd imobilele deveniră mai rare, pe măsură ce amîndouă mașinile se îndepărtau de New York. Pe cîmpul de la marginea orașului, luna părea mai strălucitoare; stelele semănau cu niște cristale de ghiță ce răcoreau aerul serii. Sfîntul scoase un suspin. Se simțea dintr-o dată la fel de înduioșat ca acel domn Théodore Bungstatter, din Brooklyn, îndrăgostit de bucătăreasa lui: o noapte ca aceasta stîrnea în el o nevoie subită de pace și de liniște. Se gîndi că ar fi putut, în aceste condițiuni, să aleagă un gen de distracție mai plăcut decît cel constînd în a urmări, cu mașina, un om atît de urît ca D-nul Inselheim. Ar fi fost cu totul altceva, bine-nțeles, dacă Fay Edwards ar fi condus limuzina neagră...

Simon aprinse o țigară, stinse farurile și lumina interioară a mașinii. Pe străzile New York-ului putea apare foarte firesc ca un automobil să urmeze un altul, dar pe un drum pustiu, insistența aceasta era de natură să trezească atenția lui Inselheim. Ar fi fost inutil să se creadă urmărit.

Șoseaua dreptă își etala panglica sa de asfalt ca un tiv de argint sclipind la lumina lunii. Simon urma la cincizeci de metri distanță dîra luminoasă a farurilor limuzinei. Nu se auzea decît fîșitul dulce al pneurilor frecîndu-se de asfalt și imperceptibilul zumzet al motorului, și Simon Templar începu să cînte.

Se întrerupse brusc, observînd cu colțul ochiului, pe marginea șoselei, o succesiune de linii luminoase la distanțe egale. O lampă electrică, fără îndoială, care lansa trei dîre de lumină albă.

Simon debreie, puse frîna, și după cîțiva metri, mașina se imobiliză.

În față, pe șosea, lanterna roșie a limuzinei deveni strălucitoare: Inselheim frîna. Stopă foarte aproape de șanț.

Lampa electrică lansă alte trei dîre luminoase. Sfîntul zări un obiect negru ce părea că se detașează dinspre portieră, descriind un arc de cerc și căzînd în tufișurile ce bordau șoseaua. Apoi limuzina se precipită din nou în întuneric, ca și cum Ezechiel ar fi văzut o fantomă.

Simon deschise portiera, se lăsă lunecînd în șanț și merse fără zgomot către locul unde se oprise prima mașină.

Văzu imediat obiectul prin portieră; era pachetul pe care Inselheim îl purta sub braț plecînd de-acasă. Era ușor de presupus ce era în el. În loc să ia de pe jos pachetul, Simon se strecură lîngă un copac, în umbră, și liniștea se așternu din nou, tulburată doar de frunzișul foșnind încetîșor sub briza ușoară.

Pachetul căzuse între două tufișuri, pe un spațiu luminat de lună. Ai fi spus un obiect abandonat, ca acele sticle pe care le găsești în parcurile de la periferie, după o masă la iarbă verde. Sfîntul nu-l pierdea din ochi. Își strecură mîna dreptă în buzunar; scoase automatul și puse piedica.

Cîteva secunde mai tirziu, o mîna înmănușată aluneca în afara tufișului; un braț se întindea către pachet.

« În locul dumitale, nu l-aș atinge, dragul meu », zise liniștit Simon.

Îl auzi pe om cum respiră greu, în întuneric. Aștepta un foc de armă sau zgomotul unei fugi, dar văzu deodată cum ramurile se depărtează; apărură un cap, apoi umerii, bustul unui om înfundat în tufiș pînă la brîu.

« Ei, ia te uită ! spuse Sfîntul; dar e vechiul meu amic, Heimie Felder ? »

Heimie îl privea cu un aer stupid. Nu fusese angajat de către Kuhlmann pentru calitățile lui intelectuale și, încă din ajun, nu mai înțelegea nimic. Și asta îl paraliza.

« Bunule Dumnezeu », făcu el, în cele din urmă, după ce căutase în van un eufemism demn de a-i exprima emoția.

Templar surîse.

« În cîteva săptămîni, ai să sfîrșești prin a te obișnui cu aceste lovituri de teatru, Heimie, zise el; dacă vei supraviețui, căci prietenii tăi par bănuitori și rezezi în a apăsa trăgaciul unui automat, dacă e să dau crezare spuselor lui Pappy. »

Se aplecă rapid și luă pachetul. Heimie nu încercă să se opună, nu era în stare nici măcar să protesteze. Nu murmură decît un cuvînt:

« Țicnit ! ... »

Simon nu dădu atenție injuriei.

« Sînt grăbit, spuse el încet; să nu-mi porți pică dacă te părăsesc atît de rapid. Sînt sigur că ne vom revedea. . . »

Vocea sa coborî brusc; tocmai auzise un zgomot ușor de pași, dinspre dreapta sa. Văzu sclipind în ochii lui Heimie o bruscă lucire de speranță și rise pe tăcute.

« Nu, dragul meu, nu încă », șopti el.

Răsuți ușor încheietura mîinii care ținea automatul, în așa fel încît să poată trage rapid sub două unghiuri diferite. Heimie nu se clintise din loc. Simon alunecă din nou în întineric, lîngă trunchiul unui copac. Se auzi o voce, venind dinspre șosea :

« Ai pachetul, Heimie ? »

Heimie respiră foarte puternic, dar nu răspunse. Sfîntul răspunse în locul lui :

« Nu, dragul meu, zise el, cu blîndețe. Nu Heimie are pachetul, ci eu; îl am de asemenea și pe Heimie la capătul automatului meu. Vino pe aici, ușurel, cu mîinile către cer, altminteri vei fi tu propriul tău pachet. »

Luna, o clipă ascunsă de un nor, străluci din nou și Simon îl văzu pe om avansînd, printre copaci. O rază de lună se agăță de oțelul albastru al unui pistol.

« Ia-o-n primire p-asta », țipă vocea.

O flacără portocalie țîșni în noapte; se produse, în acelaș timp, zgomotul unei detonături și glonțul se înfipse în trunchiul de care se sprijinea Sfîntul. Simon ochi cu atenție, ca la țintă; apăsă pe trăgaci și pistolul care lucea în clarul lunei căzu din mîna omului.

Acesta trase o injurătură, un urlat de durere, și se azvîrli asupra Sfîntului răcnind :

« După mine, Heimie ! »

Simon îl văzu venind, își calculă timpul și apăsă cu sînge rece pe trăgaci : glonțul nu porni. Dînd drumul pachetului, Simon aruncă rapid din încărcător cartușul defect ca să-l înlocuiască cu altul, dar deja omul se năpustise peste el.

Simon fu proiectat de copac cu o asemenea violență, încît în pofida spatelui său mușchiulos avu impresia că i se sfărîmase toracele. Își căpătă cu greu suflul și lansă o lovitură de pumn în pieptul adversarului său. Dar acesta îl apucă de mijloc. Se rostogoliră amîndoi pe pămînt.

Simon, amețit, vedea trecînd pe cerul înstelat mari fulgere roșii. Respira penibil, ca și cum cineva i-ar fi presat o pernă pe obraz. Făcu un efort supraomnesc ca să nu-și piardă conștiința și să susțină lupta. Adversarul său îl pironea la pămînt; cîntărea cu mai bine de treizeci de livre mai mult decît Sfîntul. Dacă Heimie Felder își ieșea din amorțeală și-i descoperea pe cei doi luptători, asta ar fi însemnat sfîrșitul. N-ar fi mai rămas din Simon Templar decît o piatră funerară marcînd locul unde — o dată de prisos — aventurierul englez bravase norocul.

Colosul, chircit pe vine, se aplecă și-i prinse capul între brațe. Strînse lent, din ce în ce mai tare. Capul Sfîntului se izbi de mai multe ori de pămîntul dur. Brusc, Simon încetă să mai lupte. Adversarul său scoase un strigăt de triumf.

« Îl am în mîină, Heimie ! Unde ești ? »

Simon văzu capul ce-l domina detașîndu-se pe fondul cerului înstelat. Păstrase în mîină automatul. Printr-un suprem efort, își dezdoi brațul. Crosa grea lovi craniul banditului care slăbi strînsoarea !

O secundă după aceia, Simon, suplu ca o liană, scăpase din strînsoare, se repezea asupra lui, îl pocnea cu o altă lovitură de crosă. Lovi pînă cînd omul nu mai mișcă.

De la spate, o mîină îl prinse de grumaz. Simon înțelese că armata de sprijin decisese să intervină. Abandonă automatul și lansîndu-și brațul drept pe deasupra umărului, apucă gîtul lui Heimie.

« Scuză-mă, dragul meu, spuse el într-o răsufare, dar sînt grăbit. »

Înălțîndu-se rapid pe un genunchi, se aplecă înainte, sări în picioare, ridicîndu-l pe Felder pe care-l zvîrli cu o zmucitură violentă pe deasupra umărului. Heimie căzu în cap și nu mai mișcă.

Pe scena dramei se așternu tăcerea.

Sfântul se perie cu dosul mîinii, își reînodă cravata și luă de pe jos automatul pe care-l șterse cu îngrijire cu batista de mătase ce ieșea din buzunarul lui Heimie. Apoi se duse să ia pachetul care cauzase tot răul și se îndreptă spre mașina sa, fără să mai arunce o privire celor doi învinși, profund adormiți pe marginea șoselei.

CAPITOLUL VI

CÎND SIMON TEMPLAR STĂ DE VORBĂ CU D-NUL INSELHEIM ȘI DUTCH KUHLMANN PLÎNGE

AR fi superfluu să se insiste asupra faptului că D-nul Inselheim era Evreu. Acest omuleț pîntecos purta o coroană de păr negru în jurul unui craniu lustruit; ochii săi întunecați erau blînzi, privirea și surîsul său plăcute; dar nasul său era disproporționat.

Era prăbușit într-un fotoliu, în fața unui birou, în biblioteca sa. Lumina albă a lampei așezată lîngă el îi învinețea obrazul palid. Își ținea amîndoi pumnii strînși pe sugativă biroului și îi privea fix, cu un fel de durere copilăroasă ce-i săpa pe obraji două cute adînci, la colțul buzelor.

Fetița sa dormea la etajul de de-asupra lui. Trebuise să plătească scump liniștea acestui somn. În pofida intervenției dezinteresate a acestui modern Robin Hood care era denumit Sfîntul, Inselheim știa că securitatea copilului său depindea de modul în care el va vîrșa sumele reclamate de gangsteri. Nu ignora faptul că răpirea Violei era un avertisment — bandiții dispuneau de alte mijloace. Chiar în acea dimineață, o voce guturală, vorbind la telefon, îl amenințase net pe financiar. Gîndindu-se tocmai la aceste lucruri strînsese pumnii; un gest cu care nu era obișnuit. Și o durere amară îi posomorî privirea.

Se întreba pentru ce, într-o țară civilizată, un cetățean onest putea fi jefuit de către o asociație organizată de bandiți. Se întreba, răscolit de un sentiment de revoltă, pentru ce poliția, atît de promptă în a reprimă infracțiunile ușoare, rămînea incapabilă să protejeze viața și proprietatea locuitorilor New York-ului.

Tuturor acestor întrebări, el le știa răspunsul.

Știa că demnitari integri, o poliție și judecători incoruptibili ar fi reușit repede să debaraseze țara de plaga ce o rodea. Știa că lipsa de energie a publicului, lășitatea unei populații terorizate, asigurau impunitatea bandiților și a celor ce-i susțineau. O izbucnire de revoltă și cîteva mii de dolari ar fi fost îndeajuns ca să se ducă un război victorios contra gangsterilor.

Și Inselheim tremura de furie stăpînită. Dacă, în acel moment, vreunul dintre călăii săi s-ar fi ivit în fața lui, omulețul l-ar fi înfruntat fără frică. . .

Exact în acel moment, o vagă impresie îl făcu să întoarcă capul și el își înăbuși un țipăt de surpriză.

Un om stătea călare pe pervazul ferestrei. Doi ochi albaștri erau fixați asupra financiarului. Se auzi o voce ironică și rece:

« Bună seara, Ezechiel », spuse Sfîntul.

La sunetul acestei voci, curajul lui Inselheim se spulberă dintr-o dată. Se gîndi la Viola care dormea acolo sus. Și redeveni bietul om mort de frică, cel ce fusese mereu astfel în prezența unui pericol.

« Am plătit ! țipă el. Ce mai vreți ? Am plătit ! Lăsați-mă în pace ! »

Sfîntul intră în cameră și se așeză pe pervazul ferestrei.

« Nu, n-ai plătit, » spuse el, grav.

« Ba da, am plătit, insistă sârmanul om, scos din minți, cu o voce pițigăiată. Am plătit, astă seară, așa cum mi-ai spus. E vorba de o eroare. Nu e vina mea. Am plătit ! . . . »

Simon își goli buzunarele, scoase pachetele de bilete legate cu o sfoară pe care le depuse pe birou, asemeni unui prestidigitator care nu isprăvește niciodată să scoată iepuri dintr-un joben.

« Iată banii dumitale, Ezechiel, spuse el surizînd, Nouăzeci de mii de dolari. Am reținut un modest comision de zece la sută. Cînd ți-am spus că n-ai plătit. . . »

Inselheim privea cu teroare pachetele depuse în fața lui : nu le atinse. După cîtva timp, îl privi pe Sfîntul.

« De unde ai luat banii ? » întrebă el.

« I-ai pierdut, explică Sfîntul; dar eram în spatele dumitale; am luat de jos pachetul. Dacă am pătruns la dumneata acasă pe scara de salvare, nu trebuie să fii supărat pe mine : ador aceste exerciții nocturne. Și sînt cinstit cu toate astea ! Banii nu mă tentează. . . prea mult. Dar dumneata trebuie să fii imens de bogat dacă-i arunci astfel pe fereastră. »

Inselheim devenise foarte palid.

« Ai luat acești bani. . . de acolo de unde i-am aruncat eu ? »

Simon dădu din cap că da.

« Idiotule ! țipă omulețul, scuturat de frisoane. Ai semnat condamnarea la moarte a fetei mele ! Dacă n-au găsit banii, o vor uide ! »

« Crezi ? » întrebă el.

« Dar pentru ce ai intervenit ? gemu Inselheim. Ce te privește ? Cine ești dumneata ? »

« Eu sînt cel ce ți-am adus-o îndărăt pe Viola, noaptea trecută », spuse Templar surizînd.

Inselheim își reveni brusc.

« Sfîntul ! »

Simon se înclină ușor, apoi întinse brațul și deschise sertarul biroului, dinspre dreapta lui Inselheim, acolo unde Americanii țin în genere cutia lor de țigări. Luă una, îi reteză vîrfurile, îi dădu foc, aprinzînd chibritul lîngă unghia degetului său mare și începu să fumeze sub privirea aiurită a gazdei sale.

« Înțelegi acum, continuă el, de ce prefer să intru la dumneata pe fereastră. Ai contractat față de mine o mică datorie, dragul meu Ezechiel, și dacă-mi oferi puțin whisky, voi micșora de bunăvoie contul dumitale debitor cu cîtiva dolari. »

Inselheim îl privea în tăcere. Șocurile succesive pe care le suportase păreau că-i anihilaseră inteligența. Dar o idee rămăsese fixată în spiritul lui.

« Da, murmură el, cu un efort. Iartă-mă, eu. . . îți datorez mult, nu voi uita asta niciodată. Dar n-ai înțeles. Pleacă. Dacă ne găsec aici, împreună, ne vor uide pe amîndoi. . . »

« Nu pe amîndoi, » zise liniștit, Sfîntul.

Îl observa pe Inselheim cu curiozitate, așa cum un critic urmărește o scenă de melodramă. Ghicea gîndurile omulețului; disprețul ce-l resimțea pentru propria-i persoană; mînia fără glas care-i strînsese mîinile fine în doi pumni crispați. Și Simon speră că milionarul își va aduna curajul să reacționeze.

« Pentru ce ai venit aici ? » întrebă Inselheim.

Sfîntul sufla rotocoale de fum spre plafon.

« Ca să-ți readuc banii, să fumez o țigară și să aștept acel whisky care nu mai vine odată. Mai vreau să știu dacă vei consimți să mă ajuți. »

« Cum ași putea să te ajuț ? Dacă vrei bani. . . »

« M-am servit, îl întrerupse Simon arătându-i teancul de bilete. Zilele acestea, n-am decît să ridic degetul ca să fac să curgă cu miile de dolari. Îți mulțumesc; un milionar îmi asigură existența și-mi furnizează bani de buzunar. Nu. Ezechiel, ceea ce m-ar putea ajuta, ar fi cîteva confidențe. »

Omulețul dădu din cap că nu: o mișcare mai degrabă automată decît deliberată.

« Nu știu nimic. »

Sfîntul își consultă ceasul-brățară.

« Decizia dumitale spontană îmi pare puțin pripită. Dar vei avea tot timpul să-ți schimbi părerea. »

Simon se ridică și-și privi gazda, cu acelaș surîs; cînd vorbise, tonul vocii sale rămăsese blînd și suav; dar surîsul acesta și blîndețea aceasta erau mai impresionante decît o amenințare directă.

« Vezi, Ezechiel, a-ți schimba părerea, asta este propriu unui spirit luminat; e un semn de înțelepciune. Asta arată că un om poate să se elibereze de încăpăținare, de orgoliu. Nici savanții însăși nu mai sînt atît de pătimăș dogmatici; sînt gata să-și recunoască erorile. Este o atitudine splendidă, Ezechiel. . . »

Era în picioare în fața lui Inselheim și-l aținea pe omuleț cu privirea; dar nu pronunță niciun cuvînt de amenințare.

« Sînt convins că înțelegi », insistă el.

Inselheim înțelegea că gangsterii care-l storceau de bani nu erau mai necruțători decît tînărul acesta cu ochi albaștri ironici, care intra în casa oamenilor trecînd prin fereastră.

« Ce-ași putea să-ți spun? » întrebă omulețul cu o voce tremurătoare.

Simon se așează pe colțul biroului. Nimic din atitudinea lui nu arăta satisfacția sau triumful, dar simțea că n-ar fi admis altă soluție. Blîndețea sa era asemănătoare cu cea a unui psihiatru care « confesează », cu amabilitate, un bolnav. Inselheim își simțea cugetul pătruns de acea limpezime subită, acea izbucnire de revoltă pe care o aștepta cu răbdare Sfîntul.

« Spune-mi tot, Ezechiel. »

« N-am nimic ce să-ți spun fără ca s-o știi deja, protestă slab omulețul. Au ridicat-o pe Viola pentru că eu refuzam să plătesc ceea ce ei numesc « banii protecției ». »

« O protecție ciudată, murmură Sfîntul. Da, știu asta. Mai departe? »

« Trebuie să plătești. Ai readus-o pe Viola, dar asta n-a salvat-o. Dacă nu plătesc, ei o vor uide. Îi cunoști. Ți-am spus-o. . . »

« Care, ei? » întrebă Sfîntul.

« Nu-i știu. »

Simon îl privi fix.

« Posibil », zise el cu o voce înceată.

Sub privirea aceasta care-l pătrundea ca o flăcără, Inselheim simți cum se face și mai multă lumină în mintea sa.

« Dar, continuă Simon, ai bănueli. Bandiții au luat legătura cu dumneata, într-un mod sau altul. Nu o voce ieșind din plafon ți-a comandat să plătești. Pe de altă parte, un om atît de inteligent cum ești dumneata, Ezechiel, nu-și aruncă banii pe șosele pentru că a fost amenințat la telefon. Iată unde vreau să ajung. Presupun că n-ai intenția să plătești la infinit sume importante pe o simplă somație. Presupun că n-ai de gînd să-ți petreci viața întrebîndu-te ce sumă vor pretinde de la dumneata săptămîna viitoare. Presupun că aspiți la liniște, că vei resimți o oarecare satisfacție văzînd ceva schimbat în oraș. Presupun în sfîrșit că dumneata nu ai dintr-un bărbat nimic altceva decît pantalonul — și pentru toate aceste motive îți cer să vorbești. »

Inselheim tremura. Lumina interioară îl orbea și înspăimînta. Se ridică și începu să cuteere în lung și lat camera.

Simon îl privea. Știa că omul acesta luptă și resimți pentru el o milă subită.

Inselheim se îndreptă de-o dată către perete și apăsă pe butonul unei sonerii. Apoi se întoarse și-l privi pe Sfîntul cu un aer de bravadă.

« Pleacă ! spuse el cu o voce răgușită. Soneria aceasta cheamă pe unul dintre paznicii mei. Nu vreau să ți se facă vreun rău; îți datorez mult. . . dar pleacă. . . nu vreau să semnez condamnarea la moarte a mea și a Violei. »

« Nu », zise Sfîntul cu blîndețe.

Se îndreptă fără grabă către fereastră și încăleacă pervazul. Apoi, se întoarse și-l privi în ochi pe Inselheim.

« Poate, spuse el, vei consimți să vorbești altă dată ».

Misitul clătină din cap violent.

« Niciodată ! țipă el. Nu vreau să mor. Nu voi vorbi. Nu poți să mă forțezi să fac asta ! »

Un pas greoi răsună în culoar. Inselheim de-abea mai respira, cu minile tremurînde. Lumina ce arse în spiritul său se stinsese. Aștepta ca Simon să-i arate tot disprețul său, dar nu văzu în privirea tînărului bărbat decît o înfîntă compasiune, mai teribilă decît cea mai amară bătaie de joc. Omulețul înțelese că nu va putea conta pe sprijinul Sfîntului, că pierduse tot, din lașitate.

« La revedere », spuse Simon, cînd se bătea în ușa.

Și coborî cu ușurință treptele de fier ale scării de ajutor.

Vizita sa domiciliară nu dăduse niciun rezultat. Un aventurier avid de cîștig ar fi putut chiar afirma că ea corespundea unei pierderi nete de nouăzeci de mii de dolari. Sfîntul regretă timp de cîteva secunde că îl lăsase pe omuleț să se ridice și să cheme în ajutor. Și pentru un răstimp, Inselheim își dominase aproape frica; simțise cum i se exaltă curajul. Simon avu impresia că dacă hazardul le va acorda o a doua întrevvedere, misitul va vorbi.

Părea ciudat că, preocupat să ducă cu bine la capăt această parte a misiunii sale, Sfîntul să uite că un număr oarecare de alte persoane se interesau în aceeași măsură, în seara aceea, de casa din Sutton Place. Sări de pe ultima treaptă în obscuritatea străduței, cînd, de-o dată, auzi un zgomot ușor. Se întoarse pe loc și-și duse rapid mîna spre buzunar. Înainte de a fi atins crosa automatului său, un braț viguros îl apucase de gît, din spate. Țeava unui pistol îl împingea din spate. O voce tremurînd de bucurie reținută îi spuse cu răutate la ureche :

« Vino, deci, amice ! »

Sfîntul trecu pragul la *Charley* fără cea mai mică sfială și se lăsă dus în sala din fund. Auzi cum se închide ușa cu cheia. Oamenii care-l capturaseră îl urmau cu un fel de mîndrie. Se așezară lîngă zid. Toți ochii se întoarseră către Simon, cu aceeași bucurie crudă.

Era dezarmat. Nu i se lăsase nici măcar un ac. Automatul său, pumnalul său, îi fuseseră ridicate. Moartea lui Ualino le dicta prietenilor săi o prudență exagerată și Simon văzu cum îi dispare pînă și briceagul și port-țigaretul. Această scotocire minuțioasă l-ar fi amuzat pe Sfîntul, în alte împrejurări, dar el se gîndi brusc la profunzsa sa semnificație. Cu toate acestea nu-și pierdu nimic din siguranță și surîse adresînd un salut circular dușmanilor săi.

« Văd, spuse el, că sfatul fraților mei Fețele Palide, s-a întrunit, cu toate că nu zăresc pipa păcii. Poate că e un joc nou. De-a ce ne jucăm în seara asta ? »

Heimie Felder stătea jos lîngă masă, cu capul înfășurat într-un bandaj. O sclipire îi străluci în privire și se aplecă către Dutch Kuhlmann.

« E ținut l șopti el. Ai auzit ce-a spus? »

Kuhlmann, cu pupilele contractate, îl privea fix pe Sfântul. Nu-i răspuse lui Heimie. Dar Simon nu catadicsise să-i acorde nici cea mai mică atenție șefului gangsterilor. Nu-și deslîșea privirea de pe femeia așezată lângă Neamț.

Sfântul se întreba pentru ce ea îi produsese o impresie atât de profundă. Nu știa nimic despre ea. O auzise — cel puțin așa credea —, vorbind la telefon; o văzuse în casa din Long Island; îi simțise mîna strecurîndu-i un automat în întuneric — dar niciodată nu putuse s-o identifice, părea că nu se revelează decît impresionînd cîte un simț de fiecare dată. Dar Simon știa, în fundul inimii sale, că această femeie era Fay Edwards, cea de care îi vorbise Fernack.

Revăzînd-o, în această cameră unde strălucirea frumuseții sale apărea și mai stranie printre acești bărbați tăcuți, cu figuri grosolane și crude, toate întrebările pe care Simon și le pusese în privința lui Fay reveniră agitîndu-se în mintea sa; dar revederea îi provocase o plăcere intensă pe care nu și-o putea explica. Ea îl ajutase, va ști el vreodată pentru ce? Și iată că el se expunea aceluiași pericol. Ce gîndea ea? Ce-avea să facă? Obrazul ei rămînea nemișcat. Doar, din cînd în cînd, în ochii săi de ambră ardea o scînteie de aur.

Dutch Kuhlmann se întoarse către ea.

« E Sfântul? » întrebă el.

Fără a-și lua privirea de la Templar, ea răspunse:

« Da. Este omul care l-a ucis pe Morrie. »

Era pentru prima oară cînd Simon o auzea vorbind în prezența sa. Nu se înșelase. Vocea muzicală îl făcu să tresară. Era ca și cum ar fi văzut prinziînd viață un portret pe care-l iubea.

« Bună-seara, Fay », zise el.

Ea își mai lăsă timp de cîteva secunde privirea sa în cea a Sfîntului, apoi înclină capul ca să-și caute o țigară în poșetă. Simon nu-i mai vedea ochii și se întrebă dacă doar își imaginase sau nu scînteia de aur ce strălucise în pupilele de ambră.

Kuhlmann făcu un semn din cap și un om merse să deschidă ușa. Intrară doi inși.

Unul dintre ei era corpulent. Avea părul grizonant, tenul roz, sprîncenele încalcite și negre, ce păreau lipite acolo din greșeală, ca urmare a unui machiaj făcut în grabă. Celălalt era mic, chel, cu o mustață mare, neagră, cu un lornion cu montura de aur. Te făcea să te gîndești la o nevăstuică. Unul lângă altul, cei doi semănau cu acei artiști de music-hall care joacă împreună un număr ridicol și care și-au schimbat între ei perucile preparate de coaforul teatrului. Simon resimțea o poftă furibundă să deslipească sprîncenele grăsanului ca să le redea celui mic, cu mustața mare.

Nici unul nici altul nu semănau de loc cu bandiții care-i înconjurau. Sfîntul nu întîrzie să-i identifice. Cel voinic era Robert Orcread, « Onestul Bob », șef politic al Tammany Hall-ului; celălalt, Marcus Yeald, procuror de district.

Îl examină pe Templar cu cel mai viu interes, în timp ce li se căuta scaune. Yeald se aținea la o distanță respectuoasă de Simon, care simțea nevoia să strige « Bum ! », ca să-l facă pe omuleț să sară în sus.

Orcread refuză să se așeze și se apropie de Sfîntul.

« Dumneata ești tipul pe care-l căutăm », zise el. Templar surîse.

« Poate, Onestule Bob ! » răspunse el.

Orcread încruntă din sprîncene.

« Cine ți-a spus numele meu? »

« Te-am recunoscut, răspunse Simon; ți-am văzut caricatura în *New-Yorker*, săptămîna trecută. »

Orcread molfăi furios țigara și-și înfipse degetele mari în răscoala jiletcei. Îl privi pe Sfântul din cap până-n picioare, cu un aer amenințător.

« Fără obrazniciei ! I sfătui el. Am venit să-ți vorbesc. Dacă unul dintre noi doi are aici dreptul de a glumi, acela nu ești dumneata. Știi că ai putea să iei loc pe scaunul electric pentru ceea ce ai făcut ? »

« E prea probabil, mărturisii Sfântul. Dar am păcăuit din ignoranță. Nu știam că e necesar să soliciți o autorizație specială ca să te poți servi de un automat. »

« E puțin cam târziu să te gîndești la asta », mormăi Orcread.

Avea o voce profundă, de tribun, dar Simon deslușea în ton o surdă iritare.

« Un tip care sosește aici și pretinde să curețe orașul, singur, se expune unor mari riscuri, urmă Orcread. Nu ignori ceea ce așii trebui să fac. »

Simon avu un suris ingenuu.

« Nu, zise el. Să chemi un polițai să mă aresteze. Dar poate că se va pune între-barea ce cauți dumneata aici. »

« Știi pentru ce nu chem un polițist ? »

« Nu, făcu Simon. Primăvara, poate, sau mai degrabă aniversarea bunicii du-mitale. . . »

Orcread sfărîmă între degete ceea ce-i mai rămăsese din țigară, dar răspunse fără să ridice vocea.

« Așii vrea să fac ceva pentru dumneata, spuse el. Ești încă tînăr. Prea tînăr ca să mergi să te așezi pe scaunul electric sau « să te duci să faci un tur » cu unii dintre amicii noștri aici de față, nu-i așa ? »

« Nu mie trebuie să mi se pună această întrebare, răspunse Sfântul. Dumneata ești cel ce ai sugerat aceste supărătoare soluții. »

« Așii putea să fac ceva pentru dumneata, continuă Orcread. Dacă ai fi venit să mă vezi, de la bun început, n-ar fi mai existat vreo neînțelegere. Acțiunile dumitale nu ne convin. Nu că am avea intenția să-ți reproșăm. . . crimele dumitale : Irboll nu era bun de nimic și Ualino își dădea prea multă importanță. Tot ar fi dispărut după cîtva timp. Dar mergi prea rapid și faci mult zgomot. Publicul și-a ieșit din minți. Am misiunea să pun capăt la toate astea, și Domnul Yeald mă va sprijini cu toată autoritatea sa. Nu-i așa, Marcus ? »

« Desigur, zise procurorul, cu o voce de papagal ; trebuie ca acest lucru să în-ceteze, și va înceta ! »

Orcread atinse cu vîrfurile degetului pieptul Sfântului.

« Am fost aleși ca să veghem ca niciun scandal public să nu tulbure liniștea orașului, spuse el. Dar nu vrem să fim prea duri cu dumneata. Atunci, i-am spus lui Marcus : « Să mergem să-i facem o ofertă. »

Simon, gînditor, aproba din cap, dar asculta distrat cuvintele Onestului Bob și se întreba pentru ce rațiuni se deranjaseră cei doi oameni politici. Și Sfântul în-țelegese, brusc, că de data aceasta se arătase prea modest și-și subestimase valoarea isprăvilor sale.

Se gîndi că o mașină puternică dar complicată putea fi oprită prin grăunțele de nisip cel mai mic. Și intervenția Sfântului, în plus, se desfășurase în momentul în care publicul se arăta sătul de hoțiile gangsterilor. Asta ar fi putut însemna începutul unei cruciade pe care Simon o deslănțuise. Și acest vîrtej de indignare lansase cîteva văluirele pînă la picioarele tronului celor puternici.

« Prin urmare, continuă Orcread, ne-am hotărît să ne arătăm generoși. Două sute mii de dolari, înseamnă o sumă interesantă. Și te scăpăm de riscurile la care te expui în momentul ăsta. Vei părăsi Statele Unite ; te vei întoarce în Anglia. Un bărbat tînăr poate să se distreze cu două sute de mii de dolari. Și am venit personal, tocmai ca să-ți dai seama că e vorba de o ofertă serioasă. »

Simon îl privi pe politician surizînd, cu un aer amuzat.

« Mă înduioșezi, Bob, zise el, cu gravitate. Și ce ar trebui să fac pentru ca să beneficiaz de acest tratament de favoare? »

Orcread își aruncă țigara și, împingîndu-și înapoi reverele vestonului, își înfipse din nou degetele mari în răscoala jiletcei. Se balansa din spate spre față, cu pîntecul proeminent, și izbucni într-un rîs gros.

« Dar... nimic, zise el. Dorim ca asta să înceteze, asta-i tot. Bine-nțeles, nu mai trebuie ca așa ceva să continue, după plecarea dumatăle. Îți vom cere de asemenea numele prietenilor dumatăle. Fii liniștit: le vom propune o despăgubire. Ei, ce spui? S-a făcut afacerea? »

« Dumneata spui asta, răspunse Sfîntul; nu mănînc o astfel de pîine. Sînt o fată cinstită, » ajută el, rîzînd.

« E ținut! » zise Heimie, în plină tăcere.

Orcread, furios, se reîntoarse către el.

« Încetează! » bombăni el.

Îl privi din nou pe Sfîntul, cu un aer pe jumătate surizător, pe jumătate înfuriat, apoi obrazul păru că i se contractă brusc și-și coborî puțin pleoapele.

« Ascultă-mă, spuse el; nu glumesc. Îți ofer o șansă să te salvezi. Ce nu e-n regulă? »

« Nimic, zise Sfîntul, cu răceală, dar te înșeli grosolan. N-am complici. Cum ași putea să-i denunț? »

Obrazul lui Orcread se posomorî.

« N-ai întreprins cruciada asta dementă de dragul artei, rînji el. Cine te plătește? »

Sfîntul ridică din umeri cu un aer dezolat.

« Ți-am spus: nimeni, sînt singur. Întreabă-ți toate premiile de frumusețe dacă m-au văzut vreodată în compania unui alt bărbat. Sînt șasiul și caroseria, omul-orchestră; și nu-ți rămîne altceva de făcut decît să verși cele două sute de mii de dolari și să-mi acorzi surîsul de adio. »

Orcread îl privi o clipă, apoi, întorcîndu-se brusc pe călcîie, merse și se așeză între Yeald și Kuhlmann. În tăcerea care urmă, buzele lui Heimie Felder pronunțau fără-nctare, în vid, același cuvînt din două silabe.

Sfîntul ceru o țigare omului care se afla cel mai aproape de el, și acela îi întinse pachetul fără să zică nimic. Simon începu să fumeze, observînd imaginile nemișcate ale celor ce-l înconjurau. Asistența nu era, într-adevăr, prea veselă și trebuia tot optimismul Sfîntului pentru a considera că situația era amuzantă.

Nu înfruntase primejdii și mai grave, în decursul carierei sale aventuroase? Dar înțelega că faza interesantă a seara se apropia de sfîrșit. Simon știa acum că Yeald și Orcread erau compromiși și făceau cauză comună cu gangsterii, dar ceea ce conta mai mult era interesul pe care dictatorul Tammany Hall-ului îl manifestase pentru acțiunea Sfîntului.

Oferta sa, fără îndoială, nu era sinceră. Simon nu se gîndise nici o clipă că bandiții i-ar permite politicianului să-i reaminteze Sfîntului două sute de mii de dolari și să-l ducă să se îmbarce pentru Europa după urări de călătorie plăcută. Dar, singurul fapt că Orcread socotise demn de interes să intervină personal, revela importanța acordată faptelor Sfîntului. În fapt nu-i rămînea altceva Sfîntului decît să-și ia rămas bun de la bandă; dar asta se arăta mai dificil.

Dacă judeca după crîmpeiele de conversație pe care le putea auzi, consiliul decidea de soarta lui. Vocea profundă a lui Orcread, chiar coborîtă pînă la șoaptă, ajungea pînă la urechile lui Simon.

« Ce ne dovedește că nu e o lovitură organizată? repetă o voce. E imposibil ca un singur om să fi putut face toate astea. »

Procurorul de district răspunse cu voce joasă și Sfântul nu-i auzi răspunsul. « Personal, zise Orcread, cred că a spus adevărul. Niciodată n-a fost văzut cu cineva. »

« Asta e, interveni Kuhlmann. Unul plin de baftă care a uluit pe toți. Mă ocup eu de el. »

Orcread părea îngrijorat.

« Asta nu soluționează nimic, zise el. Trebuie ca opinia publică să fie satisfăcută. Dacă o să faci din el un martir, ar fi și mai rău. Dacă am putea să aranjăm să-l condamnăm, ar fi mai bine; ne-am face datoria. Vom spune: iată omul care e cauza întregului rău. O să ne aranjăm să-l redăm antipatic. »

« Mă îndoiesc, făcu Yeald. Înaintea juriului, va fi dificil să-l împiedici să vorbească. Nu voi îndrăzni să reclam ședință cu uși închise. Ziariștii or să vrea să-l intervieze... »

« Trebuie făcut un exemplu. Dacă... »

Murmurul se umflă. Simon fuma liniștit, dar el nu ignora că omul cu coasa, despre care îi vorbise lui Bill, stătea gata să intervină. Cu toate acestea surîsul Sfântului rămânea la fel de grav și privirea sa albastră avea seninătatea unei ape calme, în timp ce asculta proiectele gangsterilor și felul în care se buziau să folosească justiția ca să se debaraseze de dușmanul lor. Și simțea pentru ei un dispreț infinit.

În camera asta, erau vreo cincisprezece inși care-și închinaseră viața furtului și crimei. Nu aceștia erau cei mai de disprețuit, ci acei care-i susțineau, înșelînd încrederea alegătorilor lor. Legea în miinile lor, devenise un mijloc de a favoriza hoția și asasinatul.

În jurul acestei case se ridica un imens oraș de cărămidă și granit, unde șapte milioane de locuitori plăteau tribut acestui pumn de oameni. Sfântul nu se considerase niciodată drept un cavaler rătăcitor, un Don Quijote. El însuși nu era decât un mercenar plătit de Valcross ca să ucidă; dar dacă ar fi avut cel mai mic dubiu asupra dreptății cauzei pe care o servea, dubiul ar fi fost măturat acum ca un fir de pai. Fie că vroia, fie că nu, Simon era apărătorul a șapte milioane de suflete, expunîndu-se morții pentru o idee pe care niciunul din cei șapte milioane de New-Yorkezi n-ar fi putut s-o definească. Și apărătorul decide că el trebuia să plece teafăr de pe cîmpul de luptă...

Ca și cum i-ar fi răspuns acestei hotărîri, vocea lui Orcread se ridică, zmulgîndu-l pe Sfântul din visarea sa.

« Ai auzit ce aveam să-ți spun, Sfîntule, făcu el. Mai poți încă să alegi. »

« Am înțeles, » răspunse liniștit Simon.

« Bine. Ai avut o șansă să te salvezi »

Se ridică cu greutate și-l consideră o clipă pe Sfântul cu un aer de perplexitate — nu era sigur că știe adevărul; nu înțelegea că lucrul ar putea fi atât de simplu. Marcus Yeald, cu servieta sub braț, se ridicase și privea spre ușă. Unul dintre oameni o deschise.

Parcă regretînd, Orcread se întoarse pe călcîie și-l urmă pe procurorul de district.

« Ne-am înțeles, Dutch », zise Onestul Bob înainte de a ieși.

Ușa fu închisă cu cheia și s-ar fi spus că cei de față simțeau o bruscă ușurare. Consiliul se terminase.

« Vino pe aici, Sfîntule », zise Kuhlmann cu o voce guturală.

În încăperea se simți din nou o atmosferă de tensiune și neliniște. Rece și calm, Templar făcu doi pași înainte.

Știa că nici o intervenție nu era încă posibilă. Zîmbi în timp ce șeful îl examina.

« Ești un băiat de treabă, spuse Kuhlmann. Ne-ai provocat necazuri; și, deci, gîndesc... »

Se întrerupse, înghiți puțină salivă, ca și cum ar fi fost foarte emoționat, și cînd reîncepu să vorbească, o făcu cu o voce sugrumată:

« ... că te vei duce să aștepți, în camera de alături. »

Sfântul, prins de încheietura mâinilor, nu reacționează. Fu împins către ușă. Kuhlmann, clipind din ochi, desemnă două persoane cu o mișcare a capului:

« Tu, Joe, și tu, Maxie, duceți-l să facă un tur. După aceea, vă veți întoarce aici. »

Fără să scoată o vorbă, cei doi se dezlipiră de perete și-l urmară pe Sfântul. Cu același gest, duseseră amândoi mîna la buzunar. Ușa se închise în urma lor și, timp de multe secunde, nimeni nu mișcă.

În clipa aceea Dutch Kuhlmann desfăcu o batistă mare și o duse la ochi. Se auzi un oftat și gangsterii se priviră între ei surzind.

Dutch Kuhlmann plîngea.

Luna, care aruncase asupra orașului strălucirea razelor sale palide și care provocase tulburarea amoroasă a D-lui Bungstatter, din Brooklyn, dispăruse. Nori întunecau cerul înstelat. Orologiul din Metropolitan Rower sună o oră după miezul nopții.

La periferia New York-ului, totul dormea: Bronx, Long Island, Hoboken, Peekskill și Poughkeepsie. La Brooklyn, D-nul Bugstatter era cufundat într-un somn extaziat, dar trebuie spus că sforăia.

Și, cu țeava automatului lui Maxie lipită sub coaste, Simon Templar ieșea de la *Charley*, traversa trotuarul, împins spre o mașină acoperită care staționa pe marginea șoselei.

Simon se așează aproape de Maxie și Joe veni lângă ei. Cei doi oameni îl încadrau pe Sfântul care simțea sub coaste țevile pistoalelor lor. De data asta, gangsterii păreau hotărîți să nu lase nimic la voia întâmplării. Un al treilea se așezase la volan.

Simon aruncă o privire spre trotuar, în timp ce șoferul pornea motorul. Cîțiva pietoni treceau grăbiți, fără să întoarcă capul. De altminteri, întorcînd capul, n-ar fi văzut nimic extraordinar, și dacă ar fi bănuț destinația mașinii, ar fi luat-o la fugă pe loc. Sfântul gîndea că va juca partida de unul singur . . . cînd o văzu pe Fay Edwards în picioare în fața ușii lui *Charley*.

Borul pălăriei coborît, arunca o umbră pe ochii tinerei femei și Simon nu putu să vadă dacă ea îl privea. Și pentru ce ar fi făcut-o? În timp ce el stătea de vorbă cu Orcread, ea nu mișcase, fumînd cu un aer gînditor. Cînd Kuhlmann îi hotărîse condamnarea la moarte, ea își aprindea o nouă țigară; nici măcar nu-și ridicase ochii, și mîna care ținea chibritul nu tremurase. Cînd Simon fusese împins afară din cameră, ea îi aruncase o privire calmă și impersonală.

« Nu te jena. Privește-o bine », zise Maxie.

Gangsterul vorbea fără bătaie de joc și fără răutate. Îi reamintea simplu lui Simon că nu mai avea mult timp să se bucure de viață.

Templar surise. Fay venea pe trotuar, ca și cum ar fi vrut să traverseze șoseaua, trecînd prin spatele mașinii. Joe coborî perdeaua de la geamul din spate, apoi de la geamurile laterale.

« Mașina asta are de pe-acum aerul unui dric », glumi Simon.

Joe răspuse printr-un mormăit, apoi atinse umărul șoferului. Mașina porni.

Timp de cîteva minute, luminile de pe Broadway, vizibile prin parbriz, învîluseră mașina cu un fel de nor luminos. Apoi întunericul se lăsă din nou și Sfântul se tolăni confortabil în fundul mașinii.

În pofida marei sale siguranțe, Simon simțea din cînd în cînd un fior de ghiață pe șira spinării. Precauțiunile luate de adversarii săi, hotărîrea lor rece, acordau acestui eveniment ilegal caracterul funebru al unei pedepse hotărîte de lege.

De mai multe ori, în timpul aventurilor lui trecute, Sfântul ar fi putut ieși din încurcătură cerînd sprijinul poliției. Nu consimțise niciodată la asta. La New York, poliția nu numai că ar fi fost incapabilă să-l salveze, dar l-ar fi arestat pe loc. După ce-i văzuse de-aproape pe Orcread și pe Yeald, Templar știa ce-ar fi putut aștepta

de la justiția americană. Un tribunal imparțial, este adevărat, l-ar fi condamnat. Deci, cu atât mai mult trebuia să se resemneze să accepte șansele unei ridicări. Nu era pentru prima oară când Sfîntul vedea moartea aproape; în ultima clipă, întotdeauna o învinșese. În acest timp, se întreba în sinea sa cum va manevra de data asta, și se gîndi că mersese poate un pic prea departe.

Dar obrazul său, calm și nongsalant, nu lăsa să se vadă nici o neliniște. Cînd se opri, înainte de a ocupa un loc pe ferri-boat-ul care tranversează Hudson-ul, nu se clinti. « Mergem, deci, la Jersey, de data asta? » spuse el.

« Da, răspunse Joe; sperăm că-ți place variația. »

Un polițist supraveghea îmbarcarea mașinilor pe platformă. Era la patru pași de Simon, nemișcat, visînd fără-ndoială la lovitura fericită care-i va permite să fie numit inspector. Șoferul se plecă deasupra portierei și plăti funcționarului transportul pentru mașină și pentru pasageri, apoi așteptară.

Simon lua în sîrșit în serios metodele americane de care-și bătuse joc discutînd cu Valcross. Soarta îl alesese pentru a experimenta clasicul « tur de mașină », și-i rezervase de la prima lovitură rolul victimei. Resimțea o surdă iritare că nu mai are, legată de ante-brăț, lama sa, Belle, care de atîtea ori îl salvase în împrejurări asemănătoare. Azvîrli țigara, aproape în întregime consumată.

Maxie scotoci în buzunar, cu mîna liberă, și scoase de acolo un pachet mototolit pe care-l întinse Sfîntului.

« Alta? »

« Țigara condamnatului, nu-i așa? »

Scoase o Chesterfield, o netezi. Maxie îi pasă un chibrit, fără să-i lase cea mai mică șansă de a încerca vreo manevră disperată. Automatul lui Joe apăsase ceva mai energic coastele lui Simon în timp ce Maxie îi dădea țigara. Cei doi oameni cunoșteau toate șiretlicurile de care Templar ar fi putut uza, și erau bănuitori. Simon se cufundă din nou în fotoliul mașinii și fumă, liniștit.

« Cine este această Fay Edwards? » întrebă el, brusc, pe un ton neglijent.

Maxie își împinse pălăria spre ceafă.

« Ce vrei să spui? Este o «păpușă»? »

Templar reflectă că ar fi dificil să obțină de la Maxie lămuriri utile. Femeia fatală și misterioasă care domnește peste bandiți și al cărei spirit și îndrăzneală pun în încurcătură pe detectivii cei mai reputați, este de domeniul cinematografului sau al romanului polițist. Pentru gangsterii din New York, femeia nu putea juca decît un rol de păpușă; era o jucărie, un divertisment, un mod de a cheltui dolarii ușor cîștigați, o tovarășe la întîmplare, în fața căreia poți să te destinzi și să faci pe fanfaronul, dar care nu făcea parte din bandă, decît doar pentru a juca rolul de spion...

Pentru toate aceste rațiuni, Templar gîndea că răspunsurile lui Maxie nu se raportau la rolul pe care Fay îl juca în bandă. Cu toate acestea, mai încercă.

« E foarte frumoasă, spuse el; o adevărată păpușă, într-adevăr; dar nu cred că ar putea să vă facă și alte servicii. Eu n-am vrut niciodată să lucrez cu femei; nu poți să te încrezi în ele ».

Maxie îl privi cu milă.

« Nu vezi prea clar, prietene! Rîse el disprețuitor. Fay are ceva aici ».

Și-și lovi fruntea.

« Are mai mult decît dumneata și cu mine la un loc », adăugă el.

Simon ridică din umeri.

« Așa se spune, murmură el. Cu cît o femeie e mai inteligentă, cu atît e mai periculoasă. Nu poți fi niciodată sigur pe ea. În momentul cînd se îndrăgostește de vreunul, nu se mai gîndește decît cum să te trădeze. »

« Ea? se indignă Maxie. Cred că Heimie are dreptate și că dumneata ești ținut. Pe cine să trădeze? Ea e purtătoarea de cuvânt a Marelui Patron. »

Simon nici măcar nu clipi.

« Purtătoare de cuvânt? » repetă el, târăgănat.

« Da. Ea vorbește pentru el. Când el are ceva de spus, ea e cea care transmite. Când noi avem de făcut o observație, ea i-o comunică. E singura dintre noi care știe tot ce se întâmplă. »

Simon nu se clintea. Privea drept în fața lui luminile ce păreau că se deplasează pe celălalt mal, pe măsură ce *ferry-boat-ul* se îndepărta de ponton. Gravitatea situației sale nu-l mai preocupa și, brusc, simți un mare gol în jurul lui. Franchetea lui Maxie îl stupefia.

Înțelesese motivele acestei franchete: bandiții nu ezitau să împărtășească un secret celui care n-o să mai revină din plimbarea cu mașina, altminteri ar fi putut suporta mai degrabă tortura, fără să cricească, decât să dezvăluie cuiva rolul lui Fay Edwards.

« Tare ași fi vrut să-l cunosc pe acest Mare Patron, » zise într-un târziu Sfântul, rupînd tăcerea.

« Nu erai departe de așa ceva, zise Maxie; cu toate astea, n-ar fi trebuit să încerci, amice. »

« Da, se ascunde bine », admise Templar.

Maxie își scoase țigara dintre buze ca să poată râde mai în voie.

« Poți s-o spui, rinji el; și nu e de loc tandru. Să te consideri fericit că ai picat în mâinile noastre. Morrie Ualino te-ar fi făcut să mori încetul cu încetul. »

Scoase din nou pachetul său de Chesterfield și-l oferă lui Simon care mai luă o țigară. Asta se petrecea cu aceleași precauțiuni ca și mai înainte.

« Da, reluă Sfântul, cu un aer gânditor, acest Mare Patron nu prea pare comod. »

« O constăți prea târziu, » zise Maxie.

« Totuși, continuă Simon, nu pot să înțeleg de ce execuți ordinele unui om care nu e de-ai voștri, pe care nu l-ați văzut niciodată. Ce avantaj poate prezenta asta? »

Maxie își ciocăni din nou fruntea cu indexul său îngălbenit de nicotină.

« Există unul, spuse el; și când tipul are destul cap să organizeze totul, sînt gata să ascult de el, și tot așa și Joe, Heimie, Dutch și toți ceilalți. Banii au devenit rari decînd a fost abrogată legea prohibiției. »

Sfântul își încreți sprîncelele ca și cum n-ar fi înțeles prea bine, și Maxie își dezvoltă ideea:

« Pe timpul prohibiției, *bootlegger*-ii erau liniștiți și cu cîștigul asigurat. Violau legea, dar o lege impopulară. Cetățenii cei mai respectabili frecventau *bootlegger*-ii. Te lăudai cu calitățile furnizorului tău de whisky cum te lăudai cu cele ale medicului sau avocatului tău. Plăteai fără să eziți. Poliția lăsa impresia unui inamic public pentru că uneori, nu des — încerca să se opună contrabandei de alcool. Nimeni n-ar fi depus ca martor împotriva unui furnizor de whisky ca să-i facă plăcere vreunuia dintre cei ce votaseră legea asta idioată. Ai înțeles? »

« Hm... » făcu Sfântul, ca să puncteze conversația.

« Când legea a fost abrogată, n-au mai avut prieteni, nici rațiunea de a mai exista. Au devenit gangsteri. Trebuiau să trăiască și ei. »

« Desigur, » aprobă Simon.

« Poliția s-a așezat pe noi, continuă Maxie. Și mulți tipi n-au înțeles că e mult mai greu să cîștigi bani decît înainte. De-acum înainte, trebuia să ai ceva aici, (își lăvă din nou fruntea.) și atunci a venit Marele Patron, și totul a început să meargă perfect. »

« De ce, » întrebă cu candoare Simon.

« Pentru că datorită lui putem să cîștigăm bani mulți. »

« Cu aceleași metode: protecție și șantaj? »

« Da. El e foarte puternic și bine informat. Când spune : trebuie făcut asta, sau asta, știm că totul va merge bine. Nu s-a înșelat niciodată. »

Ferry-boat-ul ajunsese la debarcader. Șoferul porni motorul, așteptând să se urnească șirul de mașini.

Cinci minute mai târziu, mașina neagră traversa Jersey Meadows și zbura pe o șosea largă, întinsă, încetinind doar ca să traverseze aglomerările. În ciuda vitezei mașinii, drumul părea interminabil și Simon ar fi tras un pui de somn. . . dacă n-ar fi avut un rendez-vous cu moartea.

Nu întrebă unde mergeau; nu putea fi prea departe, totuși. Vigilența celor doi paznici nu slăbise nici măcar pentru o fracțiune de secundă. Dacă ar fi mișcat, două gloanțe ar fi pornit în același timp și cadavrul său ar fi fost azvirlit pe șosea.

Poate că bandiții aveau intenția să acționeze astfel. Nu era sigur ca ei să fi primit ordin să-și ducă victima într-un punct precis ca să o execute, conform codului gangsterilor.

Aruncă o privire spre Maxie care stătea într-un colț, impasibil. Pălăria împinsă spre ceafă lăsa să i se vadă obrazul nemișcat. Execuția asta nu-l impresiona. Nu părea să resimtă decât o imensă plictiseală.

Simon făcu un efort ca să-și păstreze singele rece. Lungimea cursei, nemișcarea forțată, așteptarea deznodământului, îi uzau rezistența nervoasă, dar trebuia cu orice preț să-și păstreze stăpînirea de sine. Dacă avea vreo șansă de salvare, această șansă nu putea fi decât infimă, și cea mai mică scăpare l-ar fi compromis definitiv. Și în acest timp, ca și medicul care-și observă, la rece, progresia propriei sale maladii cu câteva minute înainte de a muri, Sfîntul dorea să mai vorbească despre Marele Patron. . .

Încercă să reia conversația, pe tonul acela de mirare nevinovată care-i reușise atît de bine. Trebuia să știe cît mai mult posibil, chiar dacă aceste descoperiri nu puteau fi utilizate. De altminteri, lucrul acesta îi permitea să-și păstreze singele rece, neconcentrîndu-se asupra scopului drumului.

« Nu înțeleg, spuse el încet. Spui : « Și atunci, a venit Marele Patron. » Dacă nu făcea parte din același grup, dacă nu auziserăți niciodată vorbindu-se despre el, cum ați putut să aveți încredere în el? »

« Ne-a dovedit imediat că era capabil să ne ducă spre succes. Te înclini în fața faptelor. »

« Totuși, a existat un început. Cum ați auzit vorbindu-se de el? »

Maxie bodogăni ceva și se plecă înainte, privind prin parbriz.

« Trebuie să-ți imaginezi singur răspunsul la chestiunea asta, zise el. O să ai tot timpul ! »

Simon se aplecă și el și-și dădu seama că mașina înainta foarte lent.

CAPITOLUL VII

CÎND DUTCH KUHLMANN VEDE O FANTOMĂ ȘI SIMON TEMPLAR SE ÎNTOARCE LA WALDORF.

MAI întîi, Sfîntul nu văzu decât șoseaua pustie prelungindu-se pînă la limita fișie luminoase a farurilor; apoi, brusc, șoferul cîrmii spre dreapta și mașina o luă pe un drum plin de gropi, mărginit de-o parte și de alta de arbuști stufoși.

Cînd mașina parcurse vreo douăzeci de metri, era imposibil s-o mai vezi de pe șosea. Drumul era desfundat; mașina o zmucea cînd într-o parte, cînd în alta, în pofida eforturilor șoferului cramponat la volan.

Simon Templar simți cum inima îi bate mai iute. Simțea cum i se uscaseră gîtlejul și o contracție a stomacului care-l forța să respire adînc, lent; dar nu-i era frică.

Tensiunea sa nervoasă depăşise un punct periculos; se sfîrşise aşteptarea; deznodămîntul se apropia; el va oîferi, poate, vreo şansă de salvare, care va trebui prinsă din zbor. Dacă nu, însemna sfîrşitul aventurilor Sfîntului.

Pe măsură ce înainta maşina, drumul devenea din ce în ce mai strîmt; frunzişurile arborilor se reuneau formînd o boltă. În sfîrşit, maşina, ale cărei aripi atingeau în trecăt marginile abrupte ale drumului, se opri. Şoferul opri motorul, stinse farurile, nelăsînd aprinsă decît minuscula lumină de staţionare.

Locul era ales cu grijă pentru asasinat. Sfîntul se întrebă cîte victime fuseseră duse pînă acum acolo să-şi plătească datoria faţă de Dutch Kuhlmann sau de Marele Patron. Oprirea motorului părea să fi creat dintr-o dată o linişte perfectă. Simon, în semi-obscuritate, cercetă terenul dimprejur: un cîmp plin de ciulini şi pietre, presărat din loc în loc cu tufişuri şi pîlcuri de copaci; puteai să ucizi un om fără ca nimeni să-l audă ţipînd; corpul lui ar fi rămas acolo, timp de săptămîni, poate chiar luni, înainte de a fi descoperit din întâmplare. Dintr-o dată, Sfîntul înţelese pentru ce bandiţii îl duseseră atît de departe de oraş, cu atîtea precauţii, în loc să-l omoare şi să-i arunce trupul pe vreun trotoar din New York. Orcead şi Yeald discutaseră mult timp: trebuia evitat să se facă din Sfîntul un fel de martir. Trebuia să dispară brusc, precum venise; ar fi fost găsit cît mai tîrziu posibil, atunci cînd opinia publică l-ar fi uitat. . .

Se auzi o troznitură în spatele maşinii, şi Maxie tresări. Deschise portiera şi coborî, de-a-ndaratele. Simon vedea în întuneric lucind oţelul albastru al automatului. Gangsterul, cu o mişcare a armei, îl invită pe Sfîntul să coboare.

« Hop ! » făcu el.

Joe împingea ţeava pistolului în şalele Sfîntului, care se aplecă foarte încet către portiera deschisă. Pe măsură ce clipa fatală se apropia, tînrul se calma. Echilibrul său nervos se restabilise dintr-o dată; nervii şi muşchii erau pregătiţi să-i furnizeze efortul suprem care să-l salveze. Spiritul îi rămăsese lucid. I se părea imposibil ca doar o fracţiune de secundă să fie de-ajuns să-i ia viaţa aceasta care clocotea în el.

Era pe scara maşinii. La doi paşi înaintea lui, se afla Maxie, cu automatul îndreptat spre pieptul prizonierului. Din spate, îl împingea Joe.

Simon se gîndi o clipă să se azvîrle, sperînd să-l doboare pe Maxie înainte ca acesta să poată trage, sperînd că întunericul şi efectul surprizei îl vor scăpa. Dar se răzgîndi imediat. Maxie îl supraveghea cu atenţie. Îşi calculase distanţa şi se aşezase în așa fel, încît Sfîntul, sărind, să-i lase timpul să tragă. Şi în spate, Joe.

Atunci Simon coborî şi-l privi liniştit pe Maxie.

« Nu mergem mai departe ? » întrebă el.

« Am ajuns », zise Maxie.

Joe tocmai coborîse. Împinse portiera care se închise cu un pocnet. Apoi Simon simţi din nou apăsarea ţevii pe şale. Era prins ca într-un cleşte şi simţi cum îl trece prin spinare un fior de ghiaţă. Nu mai înţilnise niciodată adversari atît de prudenţi şi meticuloşi — atît de implacabili corecţi. Îl lăsaseră să fumeze; conversaseră cu el, fără a-i oferi nici cea mai mică şansă să le scape. Templar, desigur, se gîndise mereu că va veni ora cînd va înţilni oameni capabili să-l ţină în şah, că norocul insolent care-l slujise întotdeauna se va întoarce într-o zi împotriva lui, așa cum se răzbuună pe-un jucător fericit care crede în eterna fidelitate a şansei. Dar nu-i venea să creadă că ora aceasta teribilă se pregătea să sune — așa cum niciun om nu crede că va muri mîine.

Şi atunci surse.

« Sper că veţi opera după regulile consacrate, spuse el, cu voce blîndă. M-am întrebat întotdeauna cum se va petrece asta. Voi fi dezamăgit dacă nu mă veţi executa așa cum prescrie codul vostru secret. »

Joe rînji, dar Maxie rămase impasibil.

« Bine-nțeles, făcu el; dar nu e vorba, propriu-zis, de o ceremonie. Ești omorât și asta-i tot. Ai înțeles? »

« Înțeleg, » zise liniștit, Sfântul.

Răspunsul lui Maxie, precis și sec, îi înghețase inima. Înfruntase de nenumărate ori moartea. Ucisese. Dar nu văzuse niciodată un ucigaș atât de indiferent, care va trage ca și cum și-ar aprinde o țigară.

Și Simon observă regulile pe care le avusese în vedere întotdeauna. Dacă îi va veni rândul, va juca același joc ca și adversarii săi — nici o milă: o singură sancțiune, aplicându-se chiar unor imprudențe involuntare.

« Sub copacul ăsta, zise Maxie, pe un ton de conversație oarecare; e locul cel mai bun. »

Cuvintele acestea căpătau o teribilă semnificație. Gangsterii deci mai executaseră și alte victime pe timpul ăsta pustiu și alegerea lor era rezultatul unor experiențe anterioare. Maxie spusese toate astea cât se poate de firesc, ca și cum ar fi fost vorba să-l fotografieze pe Templar.

Sfântul ezită o secundă, apoi o porni. Înțelegea acum pentru ce un om amenințat cu moartea ascultă de revolver: este instinctul de conservare care este mai puternic decât rațiunea, speranța că se va produce un miracol, grija de a nu grăbi clipa fatală.

Simon, încadrat de cei doi, merse și se așază sub copac: un stejar mare. Se sprijini de el. Joe aproba cu capul. La un semn al lui Maxie, el se apropie de prizonier pentru a-i face toaleta, după obiceiul gangsterilor.

În mod metodic, descheie haina Sfântului, apoi îi scoase cravata și-i desfăcu larg cămașa.

« Există tipi care poartă veste de zale care rezistă la gloanțe » explică, liniștit, Maxie.

Nervii lui Simon erau atât de încordați încât corpul i se încheștase ca o bară de oțel.

Maxie rămăsese acum singurul care să-l amenințe pe Templar cu arma. Șoferul, la cincizeci de pași mai departe, ridicase capota mașinii ca să examineze, fără îndoială, motorul. Era clipa propice.

Sfântul făcu o mișcare ușoară într-o parte, ca și cum l-ar fi ajutat pe Joe și, cu iuteala fulgerului, își elansă brațul stâng. Degetele sale prinseră ca un clește încheietura mâinii stîngi a lui Joe care desfăcea plastronul și, din violența zmciturii, gangsterul își pierdu echilibrul. Trase, ratînd lovitura cu mai bine de un metru.

În clipa următoare, pumnul Sfântului îl lovea pe Joe la baza craniului, cu o asemenea forță încît se auzi cum troznesc vertebrele. Omul horcăi scurt și se prăbuși, cu picioarele moi. Simon îl cuprinse cu brațul stîng și-l ținu înaintea lui, ca pe un scut viu, în timp ce-i ținea la o parte brațul drept, ca Joe să nu poată totuși trage de la distanță mică.

În răstimpul celor două secunde care se scurseră, Templar nu-și mai pusese problema ce făcea Maxie. În clipa în care Sfântul reacționase, ucigașul se afla la patru pași de el, puțin spre stînga, dar prima izbitoră îl împinse pe Joe pe linia de ochire a camaradului său. Simon nu-l văzu și pivotă rapid în jurul său însuși, fără a-l scăpa din strînsoare pe Joe. Auzi brusc o detunătură, foarte aproape, și ceva îl izbi în spate, la dreapta, sub umăr, cu o forță teribilă.

Sfântul se aplecă înainte și-și reținu suflul. O durere atroce îi sfîșia umărul. Joe începu să miște, apoi dintr-o dată, rămase țeapăn. Brațul drept al lui Simon era amorțit pînă-n vîrfurile unghiilor. Se răsuci pe călcîie, ținînd în fața lui cadavrul ale cărui degete se deschiseră, lăsînd să cadă automatul. Simon nu putea să-l ia de jos, cu brațul său rănît; trebuia să dea drumul scutului său; și nu va avea timp să caute arma în întuneric. Ridică capul și-l văzu pe Maxie care-l privea.

« Ai două minute ca să-ți faci rugăciunea, Sfîntule », zise gangsterul cu o voce care, pentru prima oară, vădea o minie reținută.

Apoi înălță capul și tipă:

« Hunk ! Hei, Hunk ! Unde ești, imbecilule ? »

Simon înțelegese că-l striga pe șofer și că venirea acestuia îi va zădărnici orice șansă de salvare. Cei doi îl vor ucide cu ușurință. Unul dintre ei va trece în spatele lui, așa cum faci înconjurul unei mese, și-l va doborî fără cel mai mic risc.

Sfîntul nu se rugă. El nu adora decât zeii păgîni ai bătălii și ai morții violente; zeii aceștia îl protejaseră mult timp, apoi, brusc, îl abandonaseră. Simon ridică ochii și văzu alergînd norii care descoperiră de-o dată un colț de cer pe care strălucea o stea solitară. Briza proaspătă trecea peste cîmpia bolovănoasă, încărcată cu parfumurile nopții... ..

« Hunk ! » strigă din nou Maxie, cu voce tare.

Nu îndrăznea să întoarcă capul și să-și mute privirea de pe Sfîntul. Dar acesta se uita fix înaintea lui, și văzu un lucru straniu.

Șoferul nu mai era aplecat deasupra motorului mașinii. Nici nu mai asculta chemarea lui Maxie. Simon îl căută din ochi timp de o secundă și constată că Hunk zăcea culcat lîngă capotă, ca și cum ar fi dormit.

Sfîntul mai văzu și altceva : o umbră, umbra unei femei ce se apropia de Maxie, fără zgomot.

Și umbra spuse :

« Nu trage, Maxie. Ordin de la Marele Patron. »

Maxie holbă ochii, ca și cum ar fi resimțit o durere bruscă, și rămase o clipă cu gura căscată. Dar arma îi rămăsese ațintită asupra Sfîntului. S-ar fi spus că mintea lui refuza să dea crezare celor pe care urechile le auzeau. Nu se întoarse.

« Ce ? Ce ? » bîgui el.

« Eu sînt, Fay », spuse tînăra femeie.

Simon aspiră lung și adînc o gură de aer rece care-i umplu pieptul și-i făcu sîngele să-i circule din nou în vine. Ridică capul și privi steaua solitară ce strălucea într-un colț al cerului albastru întunecat. Dincolo de spațiul incomensurabil, părea asemeni unui ochi luminos clipind cu o ochiadă amicală. Trăia.

Nu există cuvinte care ar putea reda ceea ce resimțea el în acea clipă. Cînd un om a coborît atît de adînc și cînd îngerul negru al morții l-a atins ușor cu aripa sa rece, reîntorcerea la viață nu poate fi înfățișată prin cuvinte. Să spui că greutatea morții îți alunecă de pe umeri, că nervii și mușchii epuizați de efort nu mai sînt în stare să reacționeze, că viața izbucnind din nou te lasă amețit, e ca și cum n-ai spune nimic. Ești ca și un orb din naștere căruia i se dăruiește, brusc, vederea; erai fără griji și fără auz; nu vedeai și nici nu auzai, și toate acestea îți revin dintr-o dată.

Ca în vis, Simon auzi vocea lui Maxie, joasă și răgușită.

« Cum ai venit aici ? »

« Pe jos, spuse ea, sec. Ai înțeles ? Marele Patron vrea să fie lăsat în pace. »

« Dar... dar... »

Maxie simțea cum se scufundă într-un abis de neîncredere.

« Dar... l-a ucis pe Joe ! » strigă el.

Fay Edwards se apropiase. Era acum foarte aproape de el. Privi o clipă corpul inert pe care Simon îl susținea în fața lui.

« Și ce dacă ? »

Cele trei cuvinte porniră de pe buzele sale, senine și reci. Nu-i păsa de ceea ce i se întîmplase lui Joe. Nu înțelegea ce legătură avea existența acestui cadavru cu ceea ce avea ea de îndeplinit. Maxie făcea eforturi disperate să-și regăsească graiul.

Și Sfîntul își aminti că automatul lui Joe era pe jos, foarte aproape.

Brațul său sănătos obosise tot susținînd greutatea cadavrului. Se aplecă ușor ca să ridice corpul inert și privirea căută să străbată întunericul. Gemu de durere : rana

îi făcea rău și-l dureau. Văzu în sfârșit metalul lucind, pe iarbă, puțin mai la stînga și în fața lui.

Se deplasa lent, milimetru cu milimetru, cu o răbdare infinită. Simțea cumplit nevoia să lase din mînă cadavrul, să plonjeze ca să apuce arma, dar asta ar fi echivalat cu o sfidare a morții. Își continua, deci, mișcarea sa lentă, încetul cu încetul. . .

Maxie vorbea :

« Da' ce vrea, Marele Patron? bombăni el; să fie îmbrățișat? »

Piciorul lui Simon nu se afla la mai mult de șase degete distanță de pata luminoasă pe care o făcea pistolul pe iarbă. Atinse apoi arma cu vârful piciorului și o trase spre el. Dacă ar putea să-l lase jos pe Joe și să se arunce destul de iute. . . De îndată ce atenția lui Maxie ar fi deturnată. . .

« Să fie lăsat în pace ! reluă Maxie rînjind. Nici nu-mi trece prin cap ! Nu mă las dus ! »

Antrebrațul său se încordă.

« Ai sosit prea tîrziu, Fay ! continuă el. O să spui că l-ai găsit mort. Să fie lăsat în pace? Ticălosul ăsta ! »

« Încetîșor ! Fără prostii ! »

Mîna tinerei femei, cu un gest fulgerător, prinsese încheietura mîinii lui Maxie. Era exact momentul pe care-l aștepta Simon. Azvîrlî cadavrul și, cu brațul sănătos, luă de jos pistolul.

« Ți-a dat un sfat excelent, Maxie », spuse el, ridicîndu-se în picioare.

S-ar fi spus că contactul cu crosa îi redase Sfîntului vocea sa calmă și ironică. Maxie îl privea fix, dar brațul gangsterului se lăsase în jos; automatul era îndreptat spre pămînt. Simon, cu degetul pe trăgaci, își aminti că hotărîse cu cîteva minute mai înainte să fie necruțător. Cruda indiferență a călăilor săi îi ucisese orice urmă de milă.

« Cele două minute pe care mi le dăduseși ca să mă rog, Maxie? » murmură el.

Ucigașul îl privi, cu ochii dintr-o dată măriți, și înțelese. Sfîntul era liber și în viață. Maxie trase o înjurătură și, fără să se sînchisească de automatul ce-l amenința, se liberă de strîsoarea lui Fay și ridică brațul.

Simon apăsă pe trăgaci — o dată. Maxie nu avu timpul să tragă. Bălăngănindu-și brațele, îi aruncă Sfîntului o privire furioasă, apoi ochii săi înghețară, capul îi căzu în față, genunchii i se îndoiră și se prăbuși.

Templar privi o clipă pe cei doi oameni întinși la picioarele sale, apoi înălță din umeri și resimți, brusc, durerea ranei. Suspinînd, își băgă pistolul în buzunar și se întoarse spre Fay.

Ea nu se clintise din loc. Cadavrul lui Maxie era între ei, dar ea nu-l privea; nu se aplecase nici să ia automatul mortului. Lumina era prea slabă pentru ca Sfîntul să-i poată vedea obrazul, dar atitudinea sa era asemănătoare celei pe care o avusese în seara cînd Simon îl omorîse pe Morrie Ualino — asemănătoare atitudinii pe care o avusese, cu o oră sau două mai înainte, cînd Sfîntul plecase de la *Charley*.

Se îndreptă către ea, lent, căci rana îi interzicea orice mișcare iute sau violentă, și îi văzu ochii cu privirea impenetrabilă.

Ea nu spunea nimic, și Simon nu știa ce să facă. Salută, vag, apoi lăsă să-i cadă brațul.

« Mulțumesc », șopti el.

Ochii lui Fay erau luminoși, de nepătruns.

« Asta-i tot? » întrebă ea cu voce joasă.

Timbrul muzical îl străbătu ca un frison, puse stăpînire pe el dintr-o dată. Avu un gest stînjinit.

« Da, spuse el. Este pentru a doua oară cînd îmi salvezi viața. Nu știu pentru ce. N-am cerut nimic. Și atunci? »

« Dar aceasta? »

Înainte ca el să fi avut timpul să înțeleagă, ea se aruncase în brațele lui cu minile după gîtul său, lipindu-și trupul zvelt de trupul lui Simon. Îi simți pe obraz pielea mătăsoasă. Timp de o secundă fu incapabil să facă vreo mișcare, crezînd că visează. Începu să tremure și ea sări în lături.

«Iartă-mă, șopti el. Ai sosit puțin cam tîrziu. Sînt rănit.»

Uitînd totul, ea îl duse spre mașină, aprinse farurile și-l ajută să-și scoată haina. Gesturile ei erau blînde, rapide și sigure. Degajă umărul de cămașa năclăită de sînge. La picioarele lor, șoferul stătea întins, ca și cum ar fi dormit.

«Fii atentă să nu se trezească în timp ce mă pansezi,» spuse el cu voce scăzută.

«Nu se va trezi, șopti ea, foarte calm. L-am ucis.»

Simon se aplecă și văzu mînerul unui pumnal între umerii lui Hunk. Îl trecură fiori. Înțelegea acum pentru ce omul nu răspunsese apelului lui Maxie. Cu toate astea, minile lui Fay nu tremurau. Sfîntul nu putea să-i vadă obrazul, dar știa că e acoperit de o mască de frumusețe rece și disprețuitoare. Maska aceasta, Fay nu o părăsise decît timp de cîteva secunde, puțin mai înainte.

Ea făcu un tampon din mîneca cămășii și din batista sa pentru a opri hemoragia, apoi îi închise haina și mîna sa întîrzie pe brațul lui Simon.

«Trebuie să fii văzut de un medic, spuse ea. Cunoșc unul, la Passaic.»

El dădu afirmativ din cap și se apropie de mașină. Fay coborî capota și se așeză la volan înainte ca Simon să aibă timp să protesteze.

Nu era posibil de întors pe drumul bolovănos. Fay ieși mergînd înapoi. Reuși această manevră cu aceeași încredere liniștită pe care trebuie că o punea în toate lucrurile. Sfîntul o privi, stupefiat. Susținuse întotdeauna că o femeie este incapabilă să execute mișcarea aceasta destul de dificilă. Pietrele păreau că prinseseră viață ca să se repeadă sub roți și mașina se zmucea ca o barcă pe furtună, dar mîna micuței de pe volan rezista și ei ajunseră în cele din urmă pe șoseaua asfaltată. Mașina puternică, răspunzînd preșunii piciorului pe accelerator, se năpusti spre Passaic.

Sfîntul nu vedea altă mașină în apropierea drumului desfundat. Întrebă și el, ca și Maxie:

«Cum ai venit?»

«Eram în port-bagaj, în spate, explică ea. Hunk rămăsese lîngă mașină și n-am putut ieși imediat. Din pricina asta am ajuns un pic mai tîrziu.»

Claxona imperios, luînd-o înaintea rarelor mașini care treceau pe șosea în noaptea aceea. Conducea cu viteză foarte mare, cu o privire rece, cu un aer de dispreț pentru cei care veneau din sens opus sau pentru cei pe care-i depășea. Aceștia, lăsînd-o să le-o ia înainte, zăreau precum un fulger, obrazul ei palid și coama de păr, blondă: o Walkirie mînată de vîntul morții.

Simon stătea rezemat, în celălalt colț, și fuma țigara pe care o ceruse de la Fay. Umărul i se zbătea febril, dar se simțea liber, teafăr și nevătămat. Îl hărțuia mereu aceiași idei. Ea îi salvase viața de două ori, fără motiv. . . afară doar dacă. . . Nu avea nici o îndoială. Sfîntul cunoscuse multe femei, dar cînd Fay îl îmbrășcase, simțise o înflorare nouă, și îi fusese teamă. . .

Era prea obosit ca să reflecteze mai mult la asta. Îndepărtă gîndul de la Fay; va vedea mai tîrziu. Resimți o adevărată ușurare cînd apărură luminile din Passaic.

Ea opri mașina în fața unei vile micuțe, la intrarea în oraș și coborî. Sfîntul ezită.

«Dacă medicul aparține bandei, n-ai putea să mă aștepti aici?» sugeră el.

«Nu; nu este de-ai noștri. Vîno.»

Ea suna cînd o ajunse din urmă, în fața porții. După cinci sau șase minute, medicul veni să deschidă, în cămașă și pantaloni, pe jumătate adormit. Era un bărbat mic de statură, brun, cu umerii largi, cu ochii ușor bulbucați adăpostiți după ochelari cu lentile groase. Se dovedi imediat competent și hotărît. După ce aruncă o privire spre

umărul lui Simon, o luă înainte spre un fel de infirmerie, unde aprinse imediat un reșou cu gaz.

Îi dădu lui Simon să bea un pahar de coniac, apoi se spălă pe mâini îndelung. —

« Ce mai faci, Fay? » întrebă el.

« Binișor, răspunse ea; dar dumneata? »

El mormăi ceva și-și șterse mâinile cu grijă.

« Prea multă muncă, zise el în cele din urmă. Nu mi-am mai luat concediu de când m-am dus la Expoziția din Chicago. »

Glonteale pătrunseser oblic în spatele Sfântului, traversaser mușchiul dorsal și rămăseser înfipt între două coaste. Simon își dădea seama că plămînul nu fusese atins — ar fi fost de mult timp incapabil să respire — dar fu fericit să afle că rana era ușoară. Medicul era abil și sigur pe el. Fay își aprinsese o țigară. Ea dădea instrumentele pe care medicul i le cerea.

« Încă puțin coniac », zise doctorul când termină pansamentul.

Simon dădu afirmativ din cap. Obrazul său pălise.

Fay îi turnă coniac. Medicul își spăla mâinile.

« Merita să mergi la Chicago, spuse el. Dacă ai fi văzut scenele din viața apașilor parizieni! Era ceva uluitor. »

Reveni lângă ei ștergîndu-se pe mâini și-l privi pe Sfîntul fix, prin lentilele groase ale ochelarilor.

« O să te coste o mie de dolari », zise el, sec.

Sfîntul își pipăi mașinal buzunarele goale. I se luase totul, cu excepția câtorva hîrtii fără valoare, și rămăseser mirat de această derogare de la obiceiurile gangsterilor care prescriu să i se lase omului dus « să facă un tur » banii pe care-i are asupra lui. Se temuseră, fără-ndoială, ca el să nu metamorfozeze în pumnal cele cîteva monezi de argint aflate în buzunar. Lăsase, din fericire, în păstrarea lui Chris, cele zece mii de dolari reținuți din suma pe care Inselheim o aruncase pe portiera mașinii.

Surise cu un aer încurcat.

« Poți să-mi faci credit? » întrebă el.

« Desigur, zise medicul, fără să ezite. Trimite-mi banii mîine. În bilete de cîte unul pînă la cîinci dolari, te rog. Să nu te atingi de pansament timp de patruzeci și opt de ore, și îngăduie-ți să trăiești. Vei avea probabil un ușor acces de febră mîine. Să iei o aspirină. »

Îi reconduse pînă la poartă, mîngîind umărul lui Fay.

În mașină, Simon ceru o altă țigară. Coniacul părea că îi alungase oboseala, dar el nu ignora că era lovitura de bici, momentană, a alcoolului. . . și misiunea sa nu se isprăviseră. Și mai era și Fay Edwards. Dacă ea îi va da puțin răgaz, el va găsi un răspuns. Ce, nu știa încă. Dorea să reflecteze, știind în fundul inimii sale, că timpul nu-i va aduce niciun element nou. Își dădea seama că ea nu putea fi miloasă, că nu va accepta cu ușurință un nu. Și lucrul acesta îl făcea să se-nfioare.

« Unde vrei să mergi? » întrebă ea.

El căuta să-i evite privirea.

« La New York. Poți să mă lași unde vrei. Am încă multe lucruri de făcut. »

« Trebuie să te odihnești, » îl sfătui ea.

« Încă nu. »

« Pentru ce-ai venit aici? » întrebă ea.

« Să îndeplinesc o misiune. »

Cu mîna sănătoasă el scoase din buzunar micul carton pătrat care scăpase de la percheziție, și-l puse pe genunchi. Fay se aplecă spre el și citi, pe deasupra umărului lui.

« Am venit ca să ucid șase oameni, spuse el. Am omorît trei: Jack Irboll, Morrie Ualino și Eddie Voelsang. Mai rămîn trei. »

« Hunk e mort, zise ea, atingînd cartonul cu vîrful degetelor; Yenson, este ce ce conducea mașina pînă mai adîneaori. »

« Mai rămîn doi », murmură Sfîntul, liniștit.

Ea aprobă din cap.

« Nu știi unde îl vei găsi pe Corby Ippolino. Ultima dată cînd am auzit vorbindu-se despre el, era la Pittsburg, spuse ea; dar Dutch Kuhlmann este la New York. »

Ea se întorsese către Simon: el o privi fără să înțeleagă.

« Ce vrei să faci? întrebă el. Face parte dintre prietenii tăi, nu-i așa? »

« Eu nu am prieteni », răspunse ea. Și din nou el fu subjugat de farmecul vocii sale melodioase. « Vreau să te duc acolo. Dutch trebuie să se fi plictisit așteptînd întoarcerea lui Joe și a lui Maxie. Îl vei avea în mînă cînd va ieși. »

Simon își întoarse privirea și o fixă pe tabloul de bord. Nu vedea cadranele, dar asta îi permitea să reflecteze. Dacă Fay îl ducea la *Charley*, ea amîna cu cîteva ore clipa încheierii socotelilor de care Simon se temea mai mult decît orice, știind bine că el nu va putea răspunde pasiunii tinerei femei. Era convins, pe de altă parte, de faptul că nu-l va trăda — altminteri, pentru ce nu l-ar fi lăsat pe Maxie să tragă? Ea nu-i ceruse explicații despre misiunea pe care el o îndeplinea; nici nu-i dăduse vreuna pentru a-și justifica purtarea. Puțin o interesau motivele; ea nu credea, fără-ndoială decît în ură, în iubire, în gelozie, în răzbunare.

Ea aștepta, ca să poată porni mașina, ca Sfîntul să vorbească, să spună unde vroia să meargă.

El coborî încet capul.

« Aș vrea să ne reîntoarcem la *Charley* », spuse el.

O oră mai tîrziu, Dutch Kuhlmann, la *Charley*, își golea paharul, își consulta ceasul mare de aur, căsca îndelung, apoi își dădea îndărăt taburetul pe care-l ocupase în fața barului.

« Mă duc să mă culc, spuse el. Hei, Toni ! Cînd o să se reîntoarcă Joe și Maxie, să le spui să treacă pe la mine. »

Barmanul dădu din cap că da, ștergînd mașinal aceleași pete imagine de pe mahonul lustruit al barului.

« Prea bine, domnule Kuhlmann. »

Dutch se întoarse către doi oameni așezați față în față la o masă a sălii celei mari. Ei își goliră rapid paharele și-l urmară spre ușă. În hol, Kuhlmann așteptă ca ei să-l ajungă din urmă. Ei îl depășiră, stînd între el și ușă în timp ce aceasta era deschisă. Ieșiră ei mai întîi, aruncară o privire rapidă în stradă, spre dreapta și spre stînga, apoi îi făcură semn lui Dutch că putea ieși. Pe trotuar, îl încadrară. Neamțul era la fel de prudent și metodic atît pentru ceea ce însemna securitatea sa personală cît și pentru mersul afacerilor sale: era una din rațiunile lungii domnii a lui Dutch Kuhlmann.

« Du-te și dă drumul la motor, Fritz », zise el.

Unul dintre tineri se îndreptă spre Packard-ul lui Dutch, deschise portiera și puse cheia de contact. Era plătit bine pentru postul acesta de paznic; dar postul era periculos. Predecesorul lui Fritz rezistase trei săptămîni, pînă în ziua cînd o bombă, plasată sub capota motorului, explodase cînd întorsese mica cheie de închidere a circuitului electric.

Kuhlmann privea la dreapta și la stînga; el zări primul mașina neagră blindată, venind în josul străzii. Împinse cu cotul pe cel ce rămăsese lîngă el.

« Tocmai la țanc, zise el, rîzînd. Joe și Maxie se reîntorc. »

Se apropie de marginea trotuarului. Ajunse la o distanță de doi pași de ea cînd zări fantoma — prea tîrziu ca să fugă, prea tîrziu ca să strige. Văzu obrazul palid al

omului pe care-l trimisese la moarte, un obraz nemișcat ca o mască de piatră, privirea de ghiată a doi ochi albaștri asemănători unor safire, și Dutch Kuhlmann înțelese că va muri.

Se auzi o singură detunătură. Mașina neagră dispăru în noapte înainte ca trupul lui Dutch să fi atins cimentul trotuarului.

Sirenele mașinilor de poliție gemeau încă în depărtare când Fay Edwards opri vehiculul într-o alee din Central Park. Simon se gândi la seara când, într-o altă mașină, discutase, în același loc, cu inspectorul Fernack, și-și dădu seama, reflectând, că nu trecuseră decât treizeci și șase de ore de la acea convorbire. Ce se mai întâmplase cu Fernack? Ce gândea colosul cu obraz sever despre panica provocată de intervenția Sfântului în afacerile lumii interlope a New-York-ului? Fără-ndoială, inspectorul scoțecoa orașul, căutându-l pe Simon Templar, împins de sălbateca anxietate a comisariului, a polițienilor și a sateliților lor. Următoarea întrevvedere între cei doi bărbați nu va fi — dacă ea va avea loc vreodată — nici la fel de amicală, nici sub semnul aceleiași toleranțe. Dar lucrurile acestea nu meritau încă a fi aprofundate. Fay Edwards era acolo, și aștepta.

Ea oprise motorul și-și aprindea o țigară. El admiră, încă odată mai mult, la lumina brichetei, frumusețea impasibilă a chipului său, liniștea privirii sale și trebui să facă un efort ca să-și aducă aminte că ea ucisese un om cu câteva ore mai înainte. . . că ea îl ajutase să ucidă și un altul.

« Ești mulțumit? întrebă ea, în cele din urmă.

« Da, » spuse el.

« Am văzut lista, reluă ea, gânditoare. E trecut și numele meu. Ce-ai să-mi reproșezi? Iată-mă. »

El scutură din cap.

« Ar fi trebuit să adaug numelui un semn de întrebare. L-am trecut din pricina misterului pe care-l evoca. Ascultam, când i-ai vorbit lui Nather la telefon; a fost pentru prima oară când ți-am auzit vocea. Apoi mi-ai salvat viața, la Morrie Ualino. Vroiam să știu cine ești, ce-ai fost, pentru ce aparții bandei. Simplă curiozitate. »

Ea ridică din umeri.

« Acum, știi, » spuse ea.

« Crezi? »

El răspunsese spontan și imediat își regretă cuvintele. Ea se întoarse către el. El adăugă foarte repede:

« Când i-ai spus lui Maxie, în seara asta, că Marele Patron dăduse ordin să mă lase să plec, nu era adevărat. »

« Ce te face să crezi astfel? »

« Presupun. Nu, sînt sigur. »

Ea fuma liniștită.

« Era o minciună », zise ea în cele din urmă.

Apoi, fără să schimbe tonul:

« Marele Patron figurează de asemenea pe listă. Îl vrei și pe el? »

« Desigur. Îl vreau mai mult decât pe toți ceilalți. »

« Înteleg. Ești un om hotărât, nu-i așa? »

« E absolut necesar, răspunse Simon. Vreau să duc pînă la capăt această misiune. Aștept cu nerăbdare să scriu cuvîntul « sfîrșit »; mă simt puțin obosit. »

Ea fuma, cu un aer gînditor. O ușoară cută verticală i se săpase între sprîncene. Ca și cum ar fi fost singură, la ea în cameră, întrebîndu-se ce rochie să îmbrace ca să iasă în oraș. Gîndul că ucisese nu o impresiona. Simon avu ciudata impresie că femeia aceasta considera moartea și asasinatul drept lucruri firești.

« Cred că-l voi putea găsi pe Marele Patron », zise ea, după o lungă tăcere.

El nu răspunse imediat, temându-se ca vocea să nu-i trădeze tulburarea.

« Îl cunoști, nu-i așa? »

« Eu sînt singura care-l cunosc », șopti ea.

Simon nici în vis nu și-ar fi putut imagina că o să stea așezat lîngă ea, obosit și rănit, vorbind împreună despre cel mai mare mister care preocupase vreodată New Yorkul, în așteptarea unor revelații, pe care singur, ar fi fost incapabil să le deslușească. Și se simți pătruns de-o umilință infinită.

« Este un om misterios, nu-i așa? » spuse el. De cît timp îl cunoști? »

« Trei ani; înainte ca să fi devenit Marele Patron, înainte ca să se fi auzit vorbindu-se despre el. M-a salvat de la mizerie. »

Vorbea pe un ton distrat, impersonal, fără emoție.

« Mi-a mărturisit ideea lui, continuă ea. Era excelentă. Am putut să-l ajut stabilind contactul între el și oamenii de care avea nevoie. De atunci, am fost purtătoarea lui de cuvînt. . . pînă în seara asta. »

« Vrei să spui că l-ai părăsit? »

« Nu, dar mi-am schimbat părerea. »

« Trebuie că este un om remarcabil? »

« Da. La început credeam că n-o să reziste mai mult de-o săptămînă, cu toate că ideea lui era excelentă. E nevoie de altceva, nu de idei, pentru ca să reușești într-o bandă. El nu putea să-și manifeste personalitatea, să se impună printr-un contact direct, pentru că decisese să rămînă necunoscut, de la început pînă la sfîrșit. De fapt, îi lipsește autoritatea, acea autoritate particulară, brutală, care clasează un șef de gangsteri. Știe asta, fără-ndoială. Din pricina asta s-a folosit de un intermediar, refuzînd să le vorbească celorlalți chiar și prin telefon. Este, probabil, unul dintre acei oameni care sînt Napoleonii în liniștea cabinetului de lucru, și care simt cum le dispare geniul de-ndată ce se află în prezența cuiva. Dar Marele Patron a descoperit un expedient: să nu vadă pe nimeni, decît pe mine. Și el continuă să-și trăiască visul. »

Simon Templar simțea cum îi mijeste în minte o rază de lumină. O rază de lumină foarte slabă, voalată, dar care creștea în intensitate, ca și cum s-ar fi aflat la intrarea într-o grotă și ar fi văzut venind din fundul tenebelor un om purtînd o luminare. Poate că ițele intrigii nu erau atît de încîlcite cum și le închipuise Sfîntul. Rațiunea trebuia în cele din urmă să învingă. Și simți cum se naște în el o încredere bruscă.

« Ideile sale sînt excelente? » reluă el.

« Da. Modul lui de a comunica cu oamenii este perfect, la adăpostul oricărei surprize. Morrie Ualino a încercat să-i surprindă taina. Kuhlmann la fel. În zadar. Are de asemenea, pentru a dispune de banii de răsкупărare, o metodă admirabilă, care, pînă acum, a derutat pe cei mai buni detectivi. Știi că sumele plătite gangsterilor se compun aproape întotdeauna din bancnote ale căror numere au fost înregistrate. Ei bine! Marelui Patron nu-i pasă. E foarte puternic. »

Simon aprobă din cap. Era grotesc, absurd, imposibil. Și totuși imposibilul trebuia să se producă uneori, altminteri lumea s-ar fi cufundat de mult în rutină și savanții, care pretind să subordoneze totul regulilor și legilor, încă de mult ar fi « moștenit pămîntul ».

Problema apărea limpede. Pentru a conduce pe hoți și pe asasini, fără frică, fără scrupule și fără loialitate, trebuie să exerciți asupra lor o dominație de un gen particular. Un oarecare reușește într-un alt mediu uman, organizează și controlează o industrie importantă, dovedește că este capabil să facă să tremure satrapii finanței pe tronul lor de aur masiv, și ar putea eșua lamentabil în fruntea unei bande de gangsteri. Marele Patron eludase dificultatea cu o minunată simplitate; cîștigase chiar în prestigiu,

și totodată își masca slăbiciunea. Dar ultima întrebare pe care Sfântul o pusese lui Maxie nu primise încă răspuns.

«Cum a început?» întrebă el.

«Cu o sută de mii de dolari!»

El avu o tresărire de surpriză care o făcu să suridă.

«Acesta era tot capitalul lui, continuă ea. M-am dus să-l caut, din partea lui, pe Morrie Ualino, ca să-i spun că o persoană pe care nu voiam s-o numesc dorea ca cineva să fie răpit și, poate, mai tirziu, omorât. Găsești ființe care sînt gata să ucidă pentru cincizeci de dolari. Majoritatea «profesioniștilor» pretind cel puțin două sute de dolari, după personalitatea victimei. Cel desemnat era bogat. Zece mii de dolari ar fi ajuns. Marele Patron îi oferi cincizeci de mii, bani gheață. Se informase perfect și preparase minuțios toate amănuntele răpirii. Morrie și banda sa nu aveau altceva de făcut decît să urmeze instrucțiunile sale precise. Ei au crezut că era vorba de o răzbunare și răpiră pe acest om. A doua zi, fără să-l previn pe Ualino, m-am dus la familia acestuia, reclamînd o despăgubire, plătitibilă în treizeci și șase ore. Familia refuză să plătească. Marele Patron dădu ordin ca omul să fie ucis. Ziua următoare, o mașină trecu, micșorînd viteza, în fața casei victimei. Cadavrul fu aruncat pe treptele scării. Era Flo Youssine. . . »

«Proprietarul mai multor teatre. . . întrerupse Simon. Îmi aduc aminte; dar s-a știut imediat că se ceruse o despăgubire.»

«Bine-nțeles. Ualino îi transmisese Marelui Patron că el era destul de mare ca să facă lucrurile astea singur. Marele Patron m-a făcut să-i răspund: «De ce n-ai făcut-o?» Totodată cerea răpirea unei alte persoane, pentru același preț. Morrie acceptă. Afacerea era la fel de bine pregătită ca și prima. Asasinarea lui Youssine impresionase familia celei de-a doua victime, și ea plăti.»

«Înțeleg, murmură Sfântul, fascinat. Și a lucrat la fel și cu Kuhlmann.»

«Aproape. Marele Patron n-a comis niciodată vreo greșală. După moartea lui Youssine, victimele au plătit regulat — în afară de Inselheim. Între timp, gangsterii au început să-l considere pe Marele Patron ca pe un Dumnezeu — sau ca pe diavolul l O mascoță care le dădea totul mură-n gură și care nu se înșela niciodată.»

Era atît de simplu încît Simon rămase cu gura căscată. Simplu și perfect. Era de-ajuns să ai geniul organizării și un purtător de cuvînt sigur și competent. Ceea ce spusese Papoulos se dovedea exact. O dată stabilit regimul de teroare, nu mai era indispensabil ca oamenii să fie răpiți; era suficient o amenințare. În caz de rezistență, răpirea, apoi moartea. Simon se gîndi la Inselheim și nu mai resimți tot atît de mult dispreț pentru omulețul care încercase să scuture jugul.

«Și lucrurile au mers mereu bine?» întrebă Sfântul.

«Da. Din clipa în care Marele Patron și-a asigurat autoritatea, și-a organizat o singură bandă. Asta s-a practicat mereu, dar niciodată atît de serios. El nici nu se gîndea să laude serviciile lui Ualino și ale lui Kuhlmann, ca să execute cu toptanul loviturile pe care le pregătise. Șefii grupului ar fi ridicat, automat, prețul lor. Ar fi putut încerca să lucreze pe propriul lor cont, și un eșec, oriunde ar fi venit, ar fi stricat totul. Geniul Marelui Patron se revela de altminteri în modul în care își alegea victimele. Niciunul dintre oamenii amenințați nu era prea cunoscut; dispariția sau moartea sa nu trebuia să provoace o campanie unanimă de reprobare, ca în cazul Lindberg; niciunul nu avea amici politici influenți, nici mult curaj, dar toți erau bogați. Marele Patron își organiza deci afacerea ca și o industrie, și șefii săi de grup obținură o participare la beneficii.

«Cum?» întrebă Sfântul.

«Toate sumele încasate sînt vărsate la aceiași bancă. Fiecare șef dispune de un credit săptămînal pe care nu-l poate depăși. Marele Patron nu ia mai mult decît ceilalți. S-a adunat astfel o rezervă importantă. S-a stipulat între Marele Patron și asociații săi că valorificarea trebuie să dureze trei ani, la sfîrșitul cărora își vor împărți rezerva

și vor reînoi contractul, dacă vor dori asta. De când cu venirea dumitale, numărul celor care rămân ca să-și împartă beneficiul s-a micșorat extrem de mult, și partea cuvenită supraviețuitorilor va fi importantă. Știi la cât se ridică totalul sumelor rezervate? »

Sfântul ridică din umeri.

« Șaptesprezece milioane de dolari ! » zise ea, pe un ton firesc.

Lui Simon i se opri respirația. Auzise vorbindu-se, desigur, despre profiturile fabuloase ale gangsterilor americani, dar suma asta îl lăsa cu gura căscată. Se întreabă câți asociați mai erau în viață.

« Asta-i tot ce vrei să știi ? » întrebă, cu voce blândă, Fay, întoarsă spre el.

« Mai există un lucru, șopti el. Ai putea să-mi spui cine este Marele Patron. » Ea dădu din cap.

« E imposibil ! » făcu ea.

« Mi-ai spus, că ai putea să mă ajuți să-l gășesc. »

« Da, dar la începutul afacerii, i-am promis că nu voi dezvălui niciodată nici numele, nici adresa sa. »

Sfântul luă o țigară din poșeta lui Fay. Trebui să facă un efort să nu-i tremure mîna cînd apropie flacăra unui chibrit.

« Înțeleg, spuse el. Dacă l-ai întîlni cu dumneata, din întîmplare, ași putea conchide că el e Marele Patron și dumneata, astfel, nu l-ai trăda. »

« De ce nu ? făcu ea, cu naivitate. Dacă asta este ceea ce-mi ceri, sînt gata s-o fac. »

Pe Simon îl trecură fiori. Se întreba dacă noaptea devenise dintr-o dată mai răcoroasă sau dacă tremura în fața acestui cinism copilăresc.

« Mulțumesc, » zise el.

« După aceea, șopti ea într-un tîrziu, misiunea dumitale va fi îndeplinită ? »

« Da. Va fi sfîrșitul. »

Ea azvîrlî țigara prin portieră și rămase o clipă nemișcată, cu privirea fixată pe profunzimile întunecate ale parcului.

« Am auzit vorbindu-se despre dumneata decînd ai sosit în America, spuse ea, pe neașteptate. Am vrut să te văd. Te-am văzut și restul n-a mai existat pentru mine. Nimic nu va mai exista, decît dumneata. Cînd aștepți un lucru de-o viață întregă, nu te înșeli cînd îl recunoști. »

Aceasta fu singura dată cînd Sfîntul o auzi vorbind despre ea, și niciodată el nu putu uita această stranie declarație de iubire. Vorbise simplu, fără pasiune, dar Sfîntul o cunoștea suficient de bine pe Fay Edwards ca să-și dea seama că niciodată ea nu vorbise mai serios decît acum.

El nu răspunse.

Nu-i putea răspunde, nu-i putea spune că nu era liber, că în ciuda vieții sale de aventură el nu putea să și-o facă tovarășă. N-ar fi înțeles.

Dar ea nu aștepta răspuns.

Apăsă pe demaror, mașina porni. În timp ce traversau parcul, ea vorbi despre altceva, foarte calmă.

« Marelui Patron i-ar fi plăcut să te păstreze, zise ea. Te admiră. Ultima dată cînd l-am văzut, mi-a mărturisit dorința lui să te ia drept ajutor. Dar ceilalți n-ar fi suportat. Mi-a cerut să te ajut dacă vei fi prins. N-a abandonat orice speranță. . . »

Opri mașina în Lexington Avenue, colț cu cea de-a 50-a Street.

« Unde ne vom reîntîlni ? » întrebă ea.

El ezită o clipă. Waldorf era unicul său refugiu, și prefera să nu vorbească de asta.

« Peste cît timp ? » făcu el.

« Pot să vin să te iau într-o oră și jumătate, două ore, poate. »

Se gîndi de-o dată la Chris.

« Cheamă la telefon, la Chris Cellini, spuse el, în a 45-a Street. Dacă nu sînt acolo, poți să-i transmiți mesajul. »

« Ne-am înțeles », zise ea.

Îi puse o mîină pe umăr și se întoarse ușor către el.

« După aceia, vom avea ceva mai mult timp. . . Simon. . . »

Își ridică fața și el îi respiră parfumul. Ochii de ambră deveniseră întunecați, buzele roșii se întredeschiseră. O îmbrățișă și simți că-l cuprinde o delicioasă moliciune. Nu-și mai amintea de nimic. Resimțea o stare de încîntare infinită.

« La revedere ! » spuse ea, încet.

Și Simon își dădu seama că se dăduse jos din mașină.

În picioare, pe trotuar, văzu cum vehiculul dispărea în noapte. Simțea parfumul buzelor lui Fay și totodată, în inimă, o teamă ciudată.

Durerea din umăr îl zmulse din visare, îi reaminti oboseala.

« Înainte de a se lumina de zi, îl voi întîlni pe Marele Patron, își spuse el, și totul se va sfîrși. »

Știa însă că nu va fi un sfîrșit, ci un început. Pe măsură ce mergea, amorteala umărului părea că se atenuează. În ascensor, constată că putea să-nchidă, fără durere, degetele de la mîna dreaptă, dar forța părea că-i dispăruse, și asta îl irita. Disprețuise întotdeauna slăbiciunea și oboseala și-l prinse furia la ideea că este slăbit exact în momentul cînd ar fi avut nevoie de toată vigoarea. Se calmă și se gîndi brusc, că tocmai această epuizare explica, poate, tulburarea ce-o resimțise în prezența lui Fay Edwards. Ar fi rezistat dacă ar fi fost în posesia tuturor forțelor sale ! Dar știa că nu e adevărat.

Cînd deschise ușa apartamentului, constată că toate luminile erau aprinse și-și dădu seama că absența sa fusese foarte lungă. Valcross, pierzîndu-și nădejdea să-l mai vadă reîntorcîndu-se, trebuie că se culcase într-un fotoliu. Simon se îndreptă către salon și împinse ușa glisantă. În cameră era lumină. Tocmai era în prag, cînd realizează că niciunul dintre cei doi oameni care se ridicaseră în picioare nu era Bill Valcross.

Simon se opri dintr-o dată și-și ridică mîna spre întrerupătorul electric. Atunci își dădu seama de oboseala sa : mușchii îl ascultau cu încetineală, parcă cu părere de rău ; o durere fulgerătoare îi străpunse umărul, și își întrerupse gestul.

« N-o lua de la-nceput », zise cel mai voinic dintre cei doi, cu o voce seacă.

Sfîntul, nemișcat, privea fix Coltul pe care omul îl ținea în mîină. Nu, n-o va lua de la-nceput ; nu mai putea.

CAPITOLUL VIII

CÎND FAY EDWARDS SE ȚINE DE CUVÎNT ȘI SIMON TEMPLAR PREDĂ PISTOLUL

« Ia te uită ! făcu Simon și sunetul răgușit al vocii sale îl surprinse—. Ce fericită surpriză ! Sînteți, fără-ndoială, Laurel și Hardy. N-are importanță. Numele puțin contează. Ce-ași putea face pentru dumneavoastră ? Sau poate hotelul a dat faliment, și dumneavoastră sînteți portăreii ? »

Cei doi schimbară între ei o privire și fură de aceeași părere. Cel mic repetă ceea ce Heimie Felder le garantase amicilor săi, cu cîteva ore bune mai înainte.

« E ținut ! zise el. Să-l luăm pe sus ! »

Simon Templar se sprijini de ușă și-i consideră cu un aer malițios. Nu-i purta pică celui mai mic de a-l fi tratat drept nebun ; auzise recent repetîndu-se acest epitet și, încetul cu încetul, se obișnuise. Se întrebă chiar dacă nu era puțin adevărat. Intrarea

sa în cameră fusese neîndeminatecă, inutilă să tentativă de a stinge luminile eșuase lamentabil. Hotărât, se ramolise.

Îi observa cu toată seriozitatea pe cei doi necunoscuți. I-am denumit « cel mare » și « cel mic », dar, de fapt, între ei nu exista o diferență atât de importantă — cel mult dacă ai compara un hipopotam cu un rinocer : « cel mic » avea șase picioare înălțime și cîntărea mai bine de o sută zece kilograme. Cît despre celălalt, era mai voinic și mai forte.

Acesta din urmă făcu lent înconjurul mesei ce-l separa de Sfîntul și se îndreptă spre el. Teava Coltului se așeză pe golul stomacului lui Simon. Îl percheziționă rapid. Găsi pistolul lui Joe și-l întinse colegului său, apoi își viri arma în buzunar.

« Numele dumitale? rînji el. »

« Narcisse ! răspunse Sfîntul, . Dar al dumitale? »

Omul încruntă din sprîncene și ochii săi aruncară scînteii.

« Ia spune, netotule, mîrîi el, știi tu cine sîntem noi? »

« Nu, făcu Sfîntul, foarte calm. Crezusem că am ghicit, adineaori; fără-ndoială că m-am înșelat. Dar spune. »

« Mă numesc Kestry, zise cel mare, și iată-l și pe inspectorul Bonnaci. Ai înțeles? »

Simon făcu un semn din cap că da. Se gîndise că cei doi erau polițiști, pentru că nu trăsese răzîndu-l, ceea ce ar fi făcut fără să ezite prietenii lui Kuhlmann și ai lui Ualino. De altminteri, masivitatea, măsura pantofilor cu tălpi groase nu lăsau să subziste nici o îndoială asupra profesiei intrușilor.

« Drăguț din partea voastră că ați venit, zise lent, Sfîntul. Presupun că ați primit mesajul meu? »

« Ce mesaj? »

« Cel ce vă ruga să treceți pe la hotel. »

Kestry închise pe jumătate pleoapele.

« Dumneata ai trimis mesajul ăsta? »

« Bine-nțeles : sau am făcut să fie trimis, căci eram foarte ocupat. »

« Foarte interesant, mormăi inspectorul. Și pentru ce vroiai să mă vezi? »

Sfîntul reflectă rapid. Poliția primise, deci, un mesaj. De la cine? Fay Edwards? Ea ignora refugiuul Sfîntului. Șoferul taxiului? Cum l-a urmărit pînă la Waldorf?

« Pentru ce vroiai să mă vezi? » repetă Kestry.

« Vroiam să-ți vorbesc despre Marele Patron. »

« Într-adevăr? » făcu polițistul cu voce mieroasă.

Reluă cu bruschete:

« Mincinosule ! Dacă așa stau lucrurile, spune-mi, pentru ce cel ce a telefonat a declarat : « Aici, Marele Patron. Îl veți găsi pe Sfîntul la Waldorf, în apartamentul din turn, care a fost închiriat pentru D-nul Valcross. Descotorosiți-mă de el. »

Simon respiră îndelung.

« Nu înțeleg. Trebuie că era beat. . . »

« Nu înțelegi? »

Kestry îl privea pe Templar cu atenție. Simon văzu cum pe obraz i se desenează îndoiala, apoi certitudinea.

« Știi cine ești, zise Kestry. Ești Sfîntul. »

Simon se înclină. Dacă s-ar fi putut privi într-o oglindă și să vadă ravagiile pe care evenimentele din timpul nopții i le întipărise pe față, n-ar fi mai fost mirat de încetinelă cu care îl recunoscuse polițistul.

« Felicitări, dragul meu, » murmură el cu un aer zeflemitor.

« Destul ! îl întrerupse detectivul. N-o să ieși din încurcătură făcînd pe glumețul. Vorbește înainte să mă apuce furia ! Înțelegi? »

Simon coborî capul, umilit de această supremă înfrângere. Asta însemna deci sfîrșitul uimitoarelor sale aventuri, sfîrșitul Sfîntului? Era sortit să fie tîrît la închisoare, fără să se poată opune, și să aștepte în dosul gratiilor unei celule, în timp ce, în lumea întregă, adversarii lui vor aplauda? Nu-i venea să creadă, și totuși el știa, de cîteva ore, că juca pierzînd. Dar vocea nu-i trăda de loc disperarea, și nici slăbiciunea.

« Ce doriți? Fără-ndoială, nu mare lucru, » murmură el.

« Ba da, multe lucruri, răspuse Kestry. Unde este Valcross? »

« Nu am nici cea mai vagă idee », zise Sfîntul, sincer.

Înainte ca Sfîntul să fi înțeles, pumnul enorm al polițistului îl lovea în obraz. Lovitura violentă îl zvîrlî pe Simon în ușa.

« Unde este Valcross? »

« Nu știu », zise Sfîntul.

În privire îi scînteiau ace de oțel.

« Ultima dată cînd l-am văzut, adăugă el, ocupa cușca unei maimuțe, la zoo; se deghizase în detectiv. . . »

Pumnul lui Kestry îl pocni din nou. Simon se clătină și se agăță de cadrul ușii.

« Unde este Valcross? »

Simon își scutură capul. Genunchii i se îndoiau; totul se-nvîrtea în jurul lui. N-ar fi putut bănui niciodată că un om poate lovi atît de tare.

Kestry reluă, necrutător:

« Prin urmare, nu vrei să vorbești? »

« Vorbesc cînd îmi place, specie de urangutan ! spuse Simon cu o voce ce tremura. Dacă astfel te joci de-a detectivul, nu mă mir că n-ai habar de nimic. »

Kestry devenise stacojiu.

« Te am în mînă, în orice caz », rînji el cu răutate.

Și un al treilea pumn îl trimise pe Sfîntul drept într-o bibliotecă.

Inspectorul se duse după el. Îl prinse cu o mînă de reverul hainei și-l reaseză pe picioare. Numai atunci băgă de seamă că o mîncă a hainei lui Templar plutea în aer, goală. Îi descheie haina și văzu cămașa pătată de sînge.

« Unde-ai recoltat asta? » bombăni el.

« Un purice, care m-a ciupit; unul din verișorii dumitale, fără-ndoială. »

Kestry îl prinse de încheietura mîinii și-i răsuci brațul. Forța polițistului era înspăimîntătoare. Simon simți cum o durere groaznică îi traversează umărul și ochii i se încețoșară. Simțea că n-avea ce să mai spună. Grație metodei americane de « gradul trei », polițiștii îl vor tortura pînă ce-și va pierde cunoștința. Și oamenii ăștia se considerau drept moștenitorii spirituali ai lui Sherlock Holmes !

Urechile îi pocneau, cînd de-o dată auzi sunînd soneria de la ușa de la intrare. Inspectorul își slăbi strînsoarea.

« Du-te și vezi, Dan », îi zise el lui Bonnaci.

Kestry stătea gata să reînceapă de îndată ce inoportunul ar fi fost îndepărtat.

Inspectorul Fernack intră.

În pragul ușii, cu un gest familiar, își împinse spre ceafă pălăria și o singură privire a ochilor lui cenușii îi permise să înțeleagă ce se petrecuse. Obrazul său imobil nu mărturisisea nici o surpriză. Rămînea de neclintit și impenetrabil.

« Ce se petrece aici? » întrebă el.

« Îl avem în mînă pe Sfîntul, se grăbi să strige Kestry. Celălalt, Valcross, nu e aici, dar flăcăul ăsta o să ne spună unde l-am putea găsi. Eram tocmai pe punctul să-l prelucrăm. . . »

« Da, zise Fernack cu o voce seacă ce domină basul tunător al lui Kestry. Idiotule ! Cine ți-a spus să-l interoghezi aici? »

Kestry, surprins, nu-și credea urechilor.

« Dar, șefule, ce-i rău în asta? Nu vroia să vorbească. Își bătea joc. Am vrut să nu pierd timpul și să-l găsec pe Valcross ăla. . . »

« Așa te-a învățat la Școala de poliție? Îl întrerupse Fernack cu o voce aspră. Hai, băiețăș, continuă ! Școală toți clienții hotelului ! Poate că Bonnaci ar fi telefonat și jurnalelor ? Comisarul va fi încântat. Probabil că va demisiona, ca să puteți fi numiți în locul lui ! »

Kestry dădu drumul încheieturii mîinii Sfîntului și se-ndepărtă. Simon nu mai văzuse niciodată ceva asemănător : bruta se transformase brusc într-un fel de școlar care e surprins cînd tocmai e pe punctul să fure dulceață.

« Vroiam pur și simplu să cîștig timp, șefule ! » explică el.

« Coboară. Oprește un taxi și așteaptă-mă, ordonă Fernack. Îl voi aduce eu însumi pe Sfîntul. Și dumneata o să mergi la culcare. Bonnaci, rămîi aici : îl vei aștepta pe Valcross. . . »

Simon resimțise pentru Fernack, încă de la prima lor întîlnire, o oarecare admirație, dar n-avusese ocazia să aprecieze autoritatea inspectorului asupra subalternilor săi. Un minut fusese de-ajuns ca el să pună la punct situația. Kestry o ștersese, sforțîndu-se să treacă neobservat, Bonnaci se așeza discret într-un fotoliu, afundîndu-se în el, adînc, ca și cum ar fi vrut să se facă mititel așteptînd să se îndepărteze furtuna. Fernack rămăsese singur în mijlocul camerei, cu ochii strălucitori.

Privea obrazul cumplit de palid al Sfîntului, pata de sînge ce i se întindea din ce în ce mai tare pe umăr. Dar nu spuse nimic. Chipul său de piatră era mișcat; n-avea aerul să-l fi recunoscut pe Templar, care rămăsese impasibil.

« Urmează-mă », mormăi în sfîrșit inspectorul.

Îl luă pe Sfîntul de brațul sănătos și-l duse pînă la ascensor. Coborîră în tăcere. Kestry îi aștepta pe trotuar, cu un aer confuz. Fernack îl împinse pe Templar în taxi și se-ntoarse către subalternul său :

« Poți să ne acompaniezi », zise el.

Mașina părăsi hotelul, îndreptîndu-se către sud. Fernack se ghemui în fundul taxiului și nu scoase o vorbă. Simon se întreba la ce se gîndește detectivul. Omul acesta îi înlesnise deja o șansă de salvare din simpatie. De-acum înainte, chestiunile de sentiment trebuiau îndepărtate. Desigur, Fernack îl dezaprobase pe Kestry cu vigoare, dar asta nu însemna mare lucru. Sfîntul cauzase necazuri grave poliției din New York, din seara cînd stătuse de vorbă cu detectivul, în Central Park. Simon nu se gîndi nici măcar o clipă să facă apel la compasiunea lui Fernack.

Slăbiciunea sa fizică, epuizarea lui nervoasă erau atât de profunde, încît nu mai era în stare să reacționeze : va aștepta. Dacă trebuia să piardă bătălia aceasta, va ști să-și păstreze surîsul, dar nu mai avea forța să lupte. Nu-și dorea decît liniște. Nu auzi cele cîteva cuvinte pe care Fernack le spuse șoferului ca să schimbe direcția. Cînd mașina se opri și i se spuse să coboare, coborî; fu mirat că nu erau în Centre Street, unde se afla biroul central de poliție.

Fernack se întoarse spre Kestry :

« Locuiesc aici, zise el. Îl voi interoga pe Sfîntul la mine. Du-te. O să te văd mîine dimineață la raport. Bună seara. » Îl luă din nou pe Sfîntul de braț și-l duse după el, lăsîndu-l pe Kestry stupefiat. Apartamentul detectivului se afla la parter. Simon constată cu surpriză că « living-room »-ul era o cameră mobilată cu gust. Lîngă perete, rafturi pline cu cărți, din acele cărți care au aerul de-a fi fost citite.

« Ador asta, spuse Fernack, care constatase surpriza lui Templar. A propos, ai auzit vreodată vorbindu-se de Euripide? (Pronunță: Euripieds.) L-am întrebat pe un Grec care ține un restaurant pe Moot Street dacă-l știe; mi-a răspuns că nu; dar librarul mi-a spus că era un tip strașnic. . . »

Își așvîrli pălăria pe un scaun și se duse să ia o sticlă de whisky.

« Sete? » întrebă el.

« Așa ceva n-o să-mi facă rău », zise Sfîntul, schițînd un suris.

Fernack îi întinse un pahar plin pe jumătate. Îi lăsa lui Simon timp să-l bea și-și aprinse o țigară.

« Sfîntule ! făcu el, brusc, ești un afurisit de idiot ! »

« Cam așa-i cazul cu noi toți ! » răspunse Templar, ridicînd din umeri.

« Dar dumneata ești mai mult decît alții. Ți-am dat un sfat bun, aseară. Știi ce trebuie să fac eu acum? »

« Să scoți bastonul de cauciuc; da, știu ! » răspunse Simon. Domnul Kestry al dumitale era preocupat să-mi demonstreze utilitatea acestei metode, cînd ai sosit dumneata. . . »

« Metoda are ceva bun, îl întrerupse Fernack. Numai că unii polițiști ignoră că ea nu reușește întotdeauna. Dar nu asta e problema. Ai luat contact cu gangsterii New York-ului. Unde-ai ajuns în ce-l privește pe Marele Patron? »

« Nu eram prea departe, cînd Kestry m-a luat în brațe, zise el. O oră mai tîrziu, ași fi putut fi chemat să-l înțîlesc pe Marele Patron. »

Fernack clătină din cap. Ochii săi cenușii erau fixați asupra feții Sfîntului.

« Nu te voi întreba cum, mormăi el. Lucrezi rapid și ești foarte puternic. E ciudat că ajunge un glonte ca să scoată din competiție un tip ca dumneata. . . »

Își duse mîna la buzunarul pentru armă, ca și cum ultima frază pe care o pronunțase avea nevoie de o explicație concretă, și scoase un automat cu crosa încrustată în sîdef. Puse arma în palma mîinii stîngi.

« Pistoalele joacă un rol important în povestea asta, zise el. Dacă n-ai fi fost rănit, ai fi putut scăpa lui Kestry și lui Bonacci : nu era peste puterea dumitale. Dacă ai avea acest automat, acum, ai putea s-o ștergi liniștit; voi fi incapabil să te împiedic ! »

« Va fi un lucru nu tocmai cîștit, din partea mea, bine-nțeles ! » mormăi el.

Simon privi arma. Era la doi metri de el. Se afundă în fotoliul pe care-l ocupa și sorbi o altă înghitură de whisky.

« Nu te juca de-a pisica și șoarecele, Fernack, spuse el. Nu e demn de dumneata. »

« Va fi un lucru nu tocmai cîștit, din partea mea ! repetă polițistul, ca și cum n-ar fi auzit întreruperea. Mai ales după ce l-am adus pe Kestry pînă la ușe. Mă întreb ce scuză ași putea invoca. N-am dreptul să te interoghez acasă la mine, fără a lua elementara precauție de a lăsa unul din oamenii mei pe culoar. Ar fi trebuit să te trimit la postul de poliție vecin, sau la Centre Street. Și Kestry nu mă va susține. Trebuie că e furios, băiatul ăsta. Grozav ar mai rîde dacă mi-ai scăpa. . . »

Își scărpină puțin bărbia, apoi se întoarse brusc pe călcîie și se-ndreptă spre fundul camerei, către o cutie de țigări așezată pe un gheridon. Ochii lui Simon rămăseră ațintiți asupra pistolului cu crosa de sîdef, pus în mijlocul mesei. N-avea decît să se ridice, să facă un pas și să-l ia. Fernack stătea întors cu spatele.

« Dar, se auzi vocea caldă și profundă a detectivului — ca și cum ar fi gîndit cu voce tare — dar nimeni n-o va ști înainte de a se face ziua. Se pot realiza multe lucruri în cîteva ore. Dorim, de pildă, mult mai mult arestarea Marelui Patron, decît a dumitale. Inspectorul care-l va depune la Centre Street nu va fi de plîns. . . Nu. Și cred că politicienii vor fi incapabili să-l salveze pe Marele Patron. El e cel ce-i conduce: vor fi precum un șarpe căruia i s-a tăiat capul. Viitoareale alegeri nu sînt prea departe; opinia publică americană este ca un leu adormit ale cărui treziri din somn sînt teribile. Da, dacă te-ași pierde, dar l-ași aresta pe Marele Patron, Kestry va trebui să reflecteze înainte de a rîde de șeful lui. . . ».

Alăsese în sfîrșit o țigară și se întoarse pe jumătate, îi reteză vîrfurile dinți și-l scuipă pe covor. Apoi căută chibrituri.

« Să arestezi un tip ca dumneata, înseamnă să-ți asumi o grea responsabilitate », murmură el, gînditor.

Simon tuși ușor, cu gîtul uscat. Simțea o neobișnuită greutate să vorbească.

« Dacă toate acestea se vor întîmpla, zise el în cele din urmă; dacă-l vei aresta pe Marele Patron . . . Nimeni nu l-a văzut. Nu vei putea dovedi nimic. »

« N-am nevoie de probe, replică Fernack cu o siguranță care-l stupea pe Sfîntul. Dacă un om ca dumneata mi-ar aduce pe un altul și mi-ar spune: « Acesta e Marele Patron », m-ași însărcina să găsesc probe. În asta constă singurul avantaj al celui de-al « treilea grad ». Cînd sîntem convinși că-l avem în mînă pe vinovat, îl facem să vorbească . . . întotdeauna ».

Simon isprăvi de băut paharul. Țigara i se stînsese fără să-și fi dat seama. Luă alta și o aprinse. Îl cuprinsese un val de căldură, oboseala îi dispăruse. S-ar fi putut datora whisky-ului, sau speranței ce renăștea în el. Dar țîtlejul îi rămăsese încheștat. Treptat, cu fiecare bătaie a inimii, forțele îi reveneau.

Se ridică și întinse mîna către pistol. Nici măcar în acea clipă nu-i venea să creadă că îl poate lua: arma va dispărea din privirea sa ca într-un miraj; sau poate că era ținută de un fir pe care Fernack îl va trage în ultimul moment, izbucnind în rîs. Dar Fernack nu-l privea. Deschidea și reînchidea cutia cu chibrituri.

Simon atîșne automatul. Era încă umed pentru că stătuse mult timp în buzunarul detectivului. Sfîntul prinse cu degetele crosa, apoi strecură arma în buzunar.

« Să nu-l pierzi, zise Fernack, aprinzînd un chibrit; țin mult la el. »

« Mulțumesc, Fernack, zise încet Sfîntul. Mă voi întoarce la nouă și jumătate, cu Marele Patron . . . sau fără el. »

« Du-te și piaptăne-te puțin înainte de a ieși și pune puțină ordine în costumul dumitale, murmură poliștistul, altminteri primul agent pe care-l vei întîlni te va duce la post ».

Zece minute mai tîrziu, Simon Templar pleca. Fernack nici măcar nu se-ntoarse.

Chris Cellini veni în persoană să deschidă grila, după cîteva secunde după ce sunase Simon. Îl recunoscă pe Sfîntul și-l întîmpină cu vocea sa groasă, cordială.

« Intră, Simon, sper că nu vîi să-mi ceri o friptură la grătar la o astfel de oră, dar poți avea whisky ».

Îl urmă pînă la bucătărie. În culuar Simon ezită.

« Ești singur? » întrebă el.

« Da. Ultimii mei clienți tocmai au plecat, altminteri ași fi fost în pat ».

Îl făcu pe Sfîntul să se așeze la masa cea mare și aduse o sticlă și două pahare. Constatase imediat paloarea prietenului său, zărise cămașa pătată cu sînge sub haina întredeschisă.

« « Mereu bălălia, Simon l zise el. Te-a văzut un medic? Cum te simți? »

« Foarte bine ».

Chris îl privi o clipă cu un aer îngrijorat, apoi izbucni în rîs: un rîs comunicativ, puțin artificial poate, dar Templar îi fu recunoscător pentru această bună dispoziție.

« Într-una din zilele astea, zise italianul, voi fi obligat să merg la înmormîntarea dumitale. Ultima dată . . . ».

Și se lansă într-o istorie amuzantă, care nu se mai sfîrșea.

Simon nu-l asculta: ridica capul din cînd în cînd, ca să privească acele pen-
dolei . . .

De-o dată, din culuar, îl făcu să tresară soneria telefonului. Își golise paharul.

Chris nu se clinti. Sfîntul se ridicase. Merse și ridică receptorul.

« Allo l zise o voce bărbătească . . . E Mabel? »

«Nu, răspunse Sfîntul, iritat, nu e Mabel...».

Puse receptorul în furcă și se-ntoarse în bucătărie, răspunzînd printr-o ridicare din umeri întrebării tăcute a lui Chris. Acesta, după cîteva secunde, își continuă povestea, ca și cum Templar nu l-ar fi întrerupt.

Zece minute mai tîrziu, soneria suna din nou.

Simon își aprinse o țigară și constată că-i tremurau degetele. Se ridică și luă receptorul.

«Allo! Simon?... Aici, Fay...».

Sfîntul simți cum inima îi sare din piept și degetele sale se încleștară pe receptor. Îi apăsa de ureche, ca și cum s-ar fi temut să nu piardă vreo silabă din cuvintele pronunțate de vocea melodioasă pe care o recunoscuse imediat, pe care n-o va putea uita niciodată.

«Da, răspunse el, eu sînt.»

«N-am putut încă să-l găsesc, spuse ea. Am întrebuințat mai multe mijloace. Vreau să mai încerc încă. Unul din mesajele pe care i le-am trimis s-ar putea să-i parvină dintr-o clipă în alta, și el mă va chema. Unde ești?»

«Aici.»

«De ce nu te odihnești?» sugeră ea, cu o voce devenită dintr-o dată tandră.

Și el își dădu seama că niciodată nu va mai asculta o voce atît de tulburătoare.

«Dacă nu-l vom găsi înainte de ora opt, răspunse el, voi avea tot timpul necesar ca să mă odihnesc.»

Puse receptorul și se întoarse, lent, în bucătărie. Chris se ridicase.

«Am un pat pentru dumneata, sus, Simon, zise el. Vino de te culcă.»

Simon, cu brațele desfăcute, avu un gest de neputință.

«Cine va răspunde la telefon?»

«Voi auzi soneria, îl asigură Chris. Cel mai mic lucru mă trezește din somn. Fii liniștit; te voi chema.»

Sfîntul ezită. Nu mai rezista. Era inutil să-și epuizeze ultimele rezerve. Nu putea face nimic înainte de a fi primit mesajul lui Fay Edwards. Puțină odihnă i-ar reda poate destulă forță ca să nu rateze ultima șansă. Știa că dacă va eșua, se va întoarce la Fernack, predîndu-se...

Chris îl luase de braț cu o dulceață morocănoasă și-l ajuta să urce la primul etaj. Simți cum prietenul său îi scoate haina, îi desfăce cravata. De-ndată ce se-ntinse pe pat, căzu într-un somn fără vise.

Cînd se trezi, soarele strălucea pe cerul albastru. Chris era în picioare lîngă pat.

«Ești chemat la telefon, Simon.»

Își privi ceasul: ora opt. Se ridică, își dădu părul pe spate; fruntea îi ardea. Umărul îi înțepenise, i se îngreunase. Cu toate astea, se simțea mai bine.

«Du-te, spuse Chris, o să mănînci după aceea.»

Simon coborî.

«Sînt atît de fericită că ai consimțit să te odihnești», se auzi vocea lui Fay.

Sfîntul simți din nou cum îi bate inima și cum i se usucă gura.

«Mă simt mult mai bine, zise el. Ce noutăți ai, Fay?»

«Poți să fii la ora nouă la Vandrik National Bank, pe a 5-a Avenue?»

«Voi fi acolo.»

«A trebuit să abandonez mașina, spuse ea; prea mulți polițiști o caută. Trebuie să găsim alta.»

«O să mă descurc eu.»

«La revedere, Simon», șopti ea.

Puse receptorul și se îndreptă spre bucătărie de unde venea un miros delicios de șuncă cu ouă. O cafetieră îmbietoare se afla pe masă. Prin ușa deschisă care dădea în curte, intra aerul proaspăt al dimineții.

Simon împrumută mașina de ras a lui Chris și se rase cu greutate, cu mîna stîngă, apoi se spală sub robinet. Apa rece i se păru că-i redă vigoarea de altădată.

Mîncă cu mare poftă, reflectînd la mijlocul de a-și procura o mașină. De-o dată, îi reveni în minte un număr de telefon: cel al entuziastului șofer de taxi care-l ajutase să fugă, cu ocazia Waterloo-ului domnului Papoulos.

« Aici Sfîntul, zise el. Dumneata ești, Sébastien? Am nevoie de dumneata ».

Auzi cum omul își reține suflarea.

« Desigur, răspunse el. Unde vrei, prietene. »

« Așteaptă-mă la colțul lui Lexington Avenue cu a 44-a Street, într-un sfert de oră ».

Închise telefonul și reveni să-și bea cafeaua fumînd o țigară. Nu ignora că înfrunta un risc: acela ca șoferul să fie persoana care-l denunțase la poliție. Dar, era unica soluție posibilă...

Îi mulțumi lui Chris și se-ndepărtă pe a 45-a Street, către Lexington Avenue. Mergea încet, cu mîna stîngă în buzunarul hainei, cu degetele strînse pe crosa pistolului lui Fernack. Înfățișarea sa n-avea nimic izbitor la ochi; spera să nu-l recunoască nimeni...

Nu observă nimic anormal: niciun pîlc de oameni cu carura enormă; nimeni care să examineze cu un ochi fals-absorbit, vitrina unui magazin; nici o mașină care să circule cu încetinitor. Lexington Avenue era, ca în toate diminețile, parcursă de ființe grăbite care se-ndreptau spre lucrul lor.

« Hei... ho! ».

Sébastien aștepta la colțul celei de-a 44-a Street. Taxiul său staționa lîngă trotuar, cu motorul în funcțiune. Surîsul larg al șoferului desmîntea faptul ca el să fi denunțat vreodată pe cineva la poliție.

« Urcă-te iute, zise el, înainte ca să fii recunoscut ».

Demară și se-ntoarse, din cînd în cînd, ca să-i vorbească Sfîntului.

« Unde vrei să mergi? »

« La Vandrik National Bank, în a 5-a Avenue. »

« Dumnezeule mare! exclamă Sébastien. Crezi că o s-o putem lua prin asalt cu două pistoale? »

« Nu mă gîndisem la asta », răspunse Simon, rîzînd.

Șoferul părea decepționat.

« E adevărat, zise el, te-au pocnit *dia* ieri! Am știut că te-au dus « să faci un tur ». Nu mai credeam că o să te mai revăd. »

« Nici ei », murmură Sfîntul.

Ajungeau în 5-a Street.

« Ce trebuie să facem? » întrebă Sébastien.

« Să staționăm cît mai aproape posibil de intrare, zise Simon. Eu nu cobor încă. Cînd o să mă vezi coborînd, să nu te miști, dar fii gata să pornim. Vom avea poate un pasager... »

« Am înțeles », spuse Sébastien, foarte calm.

Trebuie că-i veni brusc o idee, căci se-ntoarse rîzînd:

« Bunule Dumnezeu! Nu înțelesesem. E mult mai bine decît să iei banca cu asalt... »

« Ce? » făcu Sfîntul.

« Merge, merge. Vrei să sări asupra lui Lowel Vandrick însuși, bine-nțeles. Văd după-acum manșeta jurnalului: « Sébastien Lipski și Sfîntul răpesc pe președintele « Vandrik National »-ului! Grozav, dar nu înțelesesem imediat ».

Ar fi fost criminal să risipești iluziile domnului Lipski. Simon nu răspunse și-și aprinse o țigară, apoi își fixă privirea asupra porții monumentale a băncii, în stil neo-asirian. Cîteva funcționari întîrziți urcau treptele peronului cu pas grăbit. Un portar în livree le întredeschidea o poartă de bronz. Un client sosit prea devreme măsura totuși în lung și-n lat, mușcînd din vîrfurile unuia creion. Portarul își consultă ceasul din jumătate în jumătate de minut, cu o regularitate enervantă. Simon, prins de atmosfera aceasta de așteptare nervoasă, începu să numere secunde.

Un orologiu din apropiere sună, lent, de nouă ori. Portarul își scoase ceasul, constată că se potrivea perfect cu orologiu municipal și dădu în lături cele două bătănte ale monumentalei porți. Clientul care aștepta urcă treptele alergînd. Banca era deschisă.

Aspectul celei de-a 5-a Avenue nu se schimbaseră. Cîteva persoane pătrundeau în clădirea vastă, preocupate, ca și cum ar fi purtat pe umerii lor greutatea unor responsabilități zdrobitoare. Trecu un polițist, gînditor; pietoni se-ncrucișau. Cu toate acestea, Simon Templar, fără să-și poată explica de ce, simțea un fel de angoasă și căuta să se apere împotriva-î.

Puțin îl interesa deschiderea unei bănci ! Ar fi putut să i se fixeze un alt punct de întîlnire. Clădirea imensă era ocupată și de alte sute de birouri. Ora nouă, asta nu însemna că o bombă trebuia să explodeze, exact în acea clipă . . .

În timp ce urmărea cu privirea trecătorii, îl văzu brusc pe Valcross și uită de tot ce era în jur.

Coborîse imediat din taxi — nu voia, strigîndu-l, să atragă atenția. Atinse ușor umărul lui Valcross care se-ntoarse și-l privi pe Sfîntul cu un aer surprins.

« Hello, Simon ! Nu credeam că te și sculaseși. »

« Unde dracu ai fost ? »

« N-ai găsit scrisoarea pe care ți-am lăsat-o ? Am pus-o pe șemineu. »

Simon scutură din cap.

« N-am putut s-o găsesc, din motive excepționale. Vino în taxi. »

Îl apucă pe Valcross de braț și-l luă cu el. Obrazul domnului Lipski se luminează — răpirea se dovedea ușoară. Făcu o strîmbătură cînd Templar îi spuse să nu se cîntească din loc și trase geamul care separa scaunul șoferului de interiorul mașinei.

« Unde erai, Bill ? » repetă el.

« A trebuit să plec la Pittsburg, să mă-ntîlesc cu un prieten pentru o afacere importantă. Am fost chemat telefonic. Dus și-ntors cu avionul. Tocmai sosisem. »

« N-ai trecut pe la Waldorf ? »

« Nu. Am trecut mai întîi pe la bancă să iau niște bani; n-aveam la mine decît cîteva dolari. »

Simon suspină ușurat.

« E-un adevărat noroc, zise el, că ai făcut voiajul ăsta la Pittsburg; e un noroc și că ai trecut pe la bancă înainte de a te-ntoarce la Waldorf, unde te aștepta poliția. »

Valcross îl privea, incredul, holbîndu-și ochii.

« Poliția ? spuse el. Dar cum . . . »

« Nu-mi dau seama, îl întrerupse Simon. Marele Patron e cel ce-a prevenit-o; a spus că i-am provocat necazuri. Banda lui n-a reușit să mă omoare și s-a gîndit, fără-ndoială, că poliția putea să-și încerce șansa. La urma urmei, el o plătește. Dar asta n-are importanță. Trebuie să părăsești New-York-ul . . . »

« Și dumneata ? ».

Templar surîse.

« Am intenția, zise el, să cîștig milionul acela de dolari pe care mi l-ai promis. Am omorît cinci din oamenii trecuți pe listă. Ignor unde este al șaselea . . . ».

Îi povesti pe scurt lui Valcross ce se întâmplase. Bill făcu ochii mari ascultînd povestirea intervenției lui Fay Edwards și mîrînimia lui Fernack pîru să-l surprindă. În tot ceare răstimp, Sfîntul nu înceta să scruteze figurile trecătorilor.

« A fost o noapte plină de peripeții, reluă el. Nu-mi rămîne mare lucru de făcut. Fernack se-ntreabă, desigur, dacă n-am șters-o în Canada. »

« Și Fay Edwards ți-a spus că Marele Patron va fi aici la ora nouă? » zise Valcross.

« Nu tocmai. Mi-a cerut să flu aici la ora nouă. Asta însemnează sper, că ea-l așteaptă. »

« Este extraordinar, șopti Valcross. Ce gîndești de femeia aceasta? »

Simon ridică din umeri fără să răspundă.

« Nu voi înțelege niciodată nimic despre femei, zise Valcross. Mă întreb ce-o să gîndească Marele Patron despre asta. Creierul său, admirabil organizat, își vede opera distrusă pentru că o femeie s-a îndrăgostit ».

Valcross rămase o clipă tăcut.

« Ți-ai îndeplinit aproape misiunea, spuse el într-un tîrziu. Cinci oameni din șase. Seamănă a miracol. Dumneata personal l-ai adăugat pe listă pe Marele Patron. Dacă eșuezi — dacă simți nevoia să te predai justiției, nu te pot împiedica. Dar consider că ai cîștigat pe bună dreptate recompensa promisă. Am aici un cont de un milion de dolari pe care-i pot încasa fără preaviz. Suma asta e a dumitale ».

Simon ezită. Valcross îl privea cu aviditate.

« N-ai dreptul să refuzi, insistă el. Îți datorez suma asta: ai meritat-o. »

« Exagerezi, Bill, răspunse Simon: n-am dreptul decît la o parte... »

« Nu e și părerea mea », zise Valcross, surîzînd. »

Și coborî din taxi.

Simon, cu sprîncenele încruntate, îl privea plecînd. Plata asta îl irita. Șase oameni pentru un milion de dolari: o sută șazeci și șase de mii șase sute șazeci și șase de dolari și șazeci și șase de cenți de cap. Nu se gîndise acceptînd, la Madrid, oferta lui Valcross, că el va deveni, la fel ca și alții, un ucigaș plătit...

Valcross se îndrepta spre bancă. Un taxi se opri în fața celui al domnului Lipski. Portiera se deschise, ieși o femeie. Era Fay Edwards.

Sfîntul împinse ușa mașinii și coborî pe trotuar. Observă că tînăra femeie nu-l privea. Se uita la Valcross.

Simon nu mai resimțise niciodată o senzație asemănătoare. Simți cum i se în-doaie genunchii; ca și cum s-ar fi aflat pe marginea unei prăpăstii. Își reținu respirația apoi inspiră puternic.

Era inutil să pună întrebări. Fay nu-l zărise încă, dar el știa. Fapte, nume, date, i se-nvolburau în minte, apoi se așezau la locul pe care-l fixa rațiunea. Vocea lui Kestry, spunînd: « Pentru ce cel ce a telefonat a zis: « Aici, Marele Patron? » Cel ce vorbise era singura ființă pe care Simon n-ar fi bănuït-o niciodată. Fay Edwards, spunînd: « Ultima dată cînd am auzit vorbindu-se despre Corb Ippolito, el era la Pittsburg ». Valcross revenea de la Pittsburg. Fay Edwards, spunînd: « Toți banii sînt depuși la același cont, în aceeași bancă... După trei ani capitalul va fi împărțit, în mod egal, între asociați... După sosirea dumitale, numărul lor a scăzut simțitor... Cei ce vor rămîne își vor împărți... » Valcross venea la bancă, revenind de la Pittsburg, unde stătea ultimul asociat supraviețuitor. Fay Edwards, spunînd: « Mi-a cerut să te ajut; dacă vei fi prins ». Bine-nțeleș, așteptînd mai întîi să fie descotorosit de ceilalți. Și Valcross, întîlnindu-l la Madrid: istoria cu fiul său răpit și asasinat — istorie pe care Simon n-o verificase. « Îți voi plăti un milion de dolari ». Însemna puțin pentru un om care-și rezerva pentru sine șaisprezece. Dumnezeule mare! Ce măgar fusese!

Înțelegea brusc totul. Irboll ucis, Ualino și Voelsang uciși, Jenson și Dutch Kuhlmann uciși. Nu mai avea rost ca Sfântul să trăiască. Plecare la Pittsburg și-un telefon la Centre Street. Marele Patron era foarte puternic. Cumpărase pe cel mai mare aventurier a două continente cu o povestioară confecționată și cu promisiunea unui milion de dolari. Ce surpriză trebuie că încercase revăzându-l pe Sfântul în viață și liber ! Dar găsisse o scuză excelentă ca s-o șteargă, să intre în bancă, s-o părăsească printr-o altă ieșire și să trimită un al doilea mesaj poliției . . .

Fay Edwards se reîntoarce și-l zări pe Sfântul. Îi citi în privire confirmarea a tot ceea ce tocmai descoperise în câteva secunde. Căci se scurseseră numai câteva secunde.

Valcross se îndrepta spre bancă. Tinăra fată făcu doi pași spre Sfântul și Valcross se-ntoarce. Ca și cum și-ar fi smuls brusc o mască de blîndețe, Marele Patron apăru, cu obrazul crispat într-o strîmbătură de ură. În ochi îi strălucea o lucire rece. Schimbarea era atît de neașteptată încît Simon rămase paralizat, ca și cum ar fi văzut un prepelicar transformîndu-se, brusc, într-un șarpe.

Mîna lui Valcross se îndreptase cu repeziciune spre buzunarul pentru revolver. Mîna dreaptă a lui Simon se deplasă cu o sutiime de secundă prea tîrziu, frînată brusc de durerea de nesuportat a rănii de la umăr. Cînd își duse mîna stîngă la buzunarul hainei, Valcross își și scosese automatul.

Un glonte trecu la o distanță de câteva degete de capul Sfîntului, care auzi, aproape imediat, o a două detonătură, fără să știe în ce direcție fusese tras acest nou proiectil. Abia atunci putu să tragă la rîndul lui, prin buzunar.

Valcross lăsa să-i scape arma din mînă și se clătina ca un om beat. Simon se azvîrli asupra lui. Pe stradă, oamenii țipau, fugeau. Cu brațul sănătos, îl luă pe Valcross de mijloc și-l purtă spre taxi. Domnul Lipski, radios, deschidea portiera. Și Sfîntul o văzu pe Fay Edwards.

Ea se sprijinea de mașină, cu o mînă pusă pe piept. Și Simon înțelegea ce direcție luase cel de-al doilea glonte al lui Valcross.

Rămase o clipă împietrit: inima încetase să-i mai bată. Apoi se repezi spre taxi, îl aruncă înăuntru pe Valcross ca pe un sac și-o luă pe Fay Edwards în brațe. I se păru la fel de ușoară ca și un copil. Nu mai simțea durerea din umăr. O așeză pe tinăra femeie, cu tandrețe, pe scaun și închise portiera. Taxiul și pornise.

« Unde? » țipă șoferul.

Și Sfîntul îi dădu adresa lui Fernack.

Se auzea cum răsună departe, în urmă, sirenele mașinilor de poliție. Sébastien se strecura cu taxiul său printre mașini; lua virajele pe două roți, conducea cu o mînă, scărpinîndu-se pe cap cu cealaltă. Domnul Lipski nu mai înțelegea nimic.

« Dumnezeu bun ! mormăi el, ca și cum ar fi avut conștiința că săvîrșește un sacrilegiu; dar era ros de nedumerire; Nu mai înțeleg absolut nimic. Mai întîi îl duci pe tip în mașină, fără nici o greutate; apoi îl lași să plece, și încep loviturile de foc . . . »

« Nu fii neliniștit, zise Sfîntul cu o voce seacă. Mergi. »

Simți o mînă pe brațul său și o privi pe Fay Edwards. Își scosese pălăria; șuvițele blonde îi alunecau de-o parte și de alta a obrazului, ca un vâl de aur topit. Ochii ei de ambră se întunecaseră, dar obrazul îi rămînea calm; buzele întredeschise încercau să surîdă.

« Nu te voi mai supăra . . . mult . . . timp . . . Simon . . . »

« Haide, haide, făcu el, nu e nimic grav; vei fi pe picioare în câteva zile. »

Dar el știa bine că mințea.

Ea nu se amăgea, nici ea, și dădu ușor din cap; șuvițele de aur se clătinară, ca ceva viu.

« Nu mi-e rău, șopti ea ; mă simt bine. »

O ținea în îndoitura brațului ca pe un copil obosit și care-ar fi vrut să doarmă. Ea trăise fără teamă, fără milă, fără remușcări ; nu regreta nimic ; trecutul și viitorul nu mai contau pentru ea.

Suspină.

« Iartă-mă . . . trebuia să se-ntîmple așa. »

Sfîntului îi era imposibil să vorbească.

« Îmbrățișează-mă, Simon », spuse ea, încet.

O îmbrățișă. Cît de mult i se asemana lui ! Același dispreț al vieții, al morții. El o cucerise, fără știrea lui și împotriva voinței lui, prin îndrăzneala sa. Ea îi salvase viața de două ori. Dacă lumea întreagă s-ar fi ridicat s-o condamne, el nu i-ar fi azvîrlit prima piatră . . .

Îl privea avid, ca și cum ar fi încercat să-și graveze în memorie trăsăturile Sfîntului. Apoi, surise : în ochii săi de ambră arse o lumină.

« La revedere, Simon . . . »

Se aplecă asupra ei : murise.

Simon o sprijini, cu gesturi delicate, de scaunul mașinii ; lacrimi îi împăienjeneau ochii. Taxiul întoarse rapid pe după colțul străzii. Zgomotele imensei cetăți băteau ca un puls uriaș . . .

De-odată, Templar își dădu seama că Valcross îi apucase brațul și gemea. Obrazul lui exprima groaza. Spunea fraze sacadate, fără șir.

« Nu poți, prin urmare, să faci nimic ? Nu vreau să mor ! Am fost bun cu voi ! Ți-aș fi dat milionul acela de dolari. Voi face tot ceea ce ai să vrei ! Nu vreau să mor ! Du-mă la un doctor. Am bani. O să ai tot ce vrei . . . »

« Ajunge ! » îl întrerupse Sfîntul, cu o voce coborîță, teribilă.

« Milioane de dolari . . . »

Cu o lovitură de pumn, Sfîntul îi închise gura.

« Toți banii din lume n-ar fi de-ajuns să plătească pentru ceea ce ai făcut », zise el. Valcross se trînti în colțul taxiului și-ncepu să geamă.

« Ce vrei ? Ți voi da totul, dacă nu vrei bani, ce altceva vrei ? »

Sfîntul se întoarse către el și Valcross tăcu cînd văzu expresia obrazului lui Simon. Mîinile sale tremurătoare se ridicară ca și cum ar fi vrut să se ascundă, să scape de privirea albastră a tînărului bărbat.

« Viața ta ! răspunse lent Sfîntul. Vreau viața ta. »

Ajungeau în Washington Square. Simon nu observase ce itinerar urmasse Sébastien, dar nu se mai azeaua vîind sirenele. Taxiul zbura mai încet. Circulația celorlalte vehicule era normală. Pe trotuar, un vînzător de ziare alerga, cu gura deschisă, strigînd cuvinte care nu se azeau. Viața continua.

Taxiul se opri și șoferul întoarse capul.

« Iată-ne deci, zise el. Ce facem acum ? »

« Așteaptă aici o clipă », spuse Sfîntul.

Și îl văzu pe Fernack în pragul ușii.

Simon coborî și traversă încet trotuarul. Inspectorul nemișcat, îl privea cum vine. Nimic nu i se clintise pe obraz, dar ochii de-un cenușiu deschis străluceau ciudat.

Sfîntul își scoase pistolul, îl luă de țeavă și-l întinse lui Fernack, cu crosa înainte ca și cum ar fi predat o spadă.

« M-am ținut de cuvînt », zise el.

Inspectorul luă arma și o lăsă s-alunece în buzunar.

« Nu l-ai găsit pe Marele Patron ? »

« Este în taxi. »

O expresie de infinită bucurie lumină obrazul lui Fernack. Privi mașina, pe deasupra umărului Sfântului. Apoi, fără să spună un cuvânt, traversă trotuarul și deschise portiera. Valcross se prăbuși aproape în brațele lui. Polițistul îl apucă de guler și-l ridică. Văzu apoi că bărbatul nu era singur în taxi, și rămase o secundă nemișcat.

« Cine este ? » întrebă el.

Nu primi niciun răspuns. Fernack se întoarse. Simon Templar dispăruse.

E P I L O G

DOMNUL THEODORE BUNGSTATTER, din Brooklyn, se însură cu bucătăreasa sa în ziua a unsprezecea a lunii iunie a acestui an de grație. Cuplul își petrecu luna de miere la căderea Niagarei. A treia zi, Doamna Bungstatter refuză să mai facă bucătăria. Domnul Bungstatter e de-atunci condamnat la dispepsie.

Domnul Ezechiel Inselheim mergea de-a lungul și de-a latul bibliotecii sale, declarând jurnaliștilor care veniseră să-i ia un interviu :

« Oricare cetățean demn de acest nume trebuie să reziste amenințărilor gangsterilor, chiar cu riscul vieții sale, cu riscul vieții celor care-i sînt dragi. Grija sănătății morale a țării trebuie să fie mai presus decît considerațiile de securitate personală. Noi vom duce împotriva crimei o luptă fără cruțare, și fiecare dintre membrii ligii noastre trebuie să știe să-și sacrifice viața, ca și cum ar fi vorba de un altfel de război. Numai cu acest preț vom scăpa țara de cancerul care-o roade . . . »

Pe măsură ce vorbea, omulețul revedea privirea albastră și rece a aventurierului care încercase să-i stimuleze curajul ce i se stingea. Și Inselheim își spunea că, de-aici înainte, el nu se va mai supune fără rezistență . . .

Domnul Heimie Felder discuta, la *Charley* :

« Ce, ce, bodogăni el ; cine-a zis că e țicnit ? Un tip care-l doboară pe Morrie Ualino, pe Dutch Kuhlmann și pe alții, nu e țicnit . . . ».

Domnul Sébastien Lipski povestea obișnuințelor restaurantului din Columbus Circle :

« Nu vă mai amintiți prin urmare ce era prin jurnale, cînd, eu și cu Sfîntul, l-am prins pe Marele Patron și am luat cu asalt Vandricks National ?

Ah ! prieteni ! »

Domnul Toni Olivetti ștergea pete vizibile de pe mahonul lustruit al barului. Obrazul său măsliniu rămînea imobil și privirea ochilor săi bruni, fără expresie. Servea clienții, răspundea remarcilor lor cu un surîs. Nu s-ar fi putut spune dacă era obosit — poate că tocmai își lua în primire serviciul, sau poate că nu se culcase de-o săptămîină. Apăreau chipuri noi, unii clienți dispăruseră. Toni vedea tot, auzea tot și nu spunea nimic.

Domnul Chris Cellini pune un mușchi de vacă pe grătar. În bucătărie plutea un miros îmbietor.

Chris se întoarse către prietenii ce-l așteptau, așezați în jurul mesei celei mari.

« Nu, zise el, e cîțva timp de cînd nu l-am mai văzut pe Sfîntul. E un tip grozav.

Într-o zi, o să vă povestesc . . . »

Inspectorul John Fernack părăsi închisoarea din Ossining douăzeci de minute după ce Marele Patron fu instalat pe scaunul electric : detectivul n-avea timp să se ocupe pe-ndelete de afaceri vechi.

Ultimele alegeri municipale se făcuseră în favoarea adversarilor lui Tammany Hall. Orcead întreprinde o croazieră în jurul lumii, Marcus Yeald nu mai era procuror de district, însă Quistrom își păstrase postul de comisar general, și o mulțime de vechi datorii erau pe cale de a fi plătite.

Pe biroul lui Quistrom, se afla o scrisoare.

METROPOLITAN POLICE

Scotland House

LONDON — S.W.1.

Către șeful poliției din New-York

Ref: Simon Templar (Sfântul)

Domnule,

Avem onoarea de a vă informa că Simon Templar este pe punctul de a debarca în Anglia.

Vă rog să binevoiți a primi . . .

C.E. TEAL,

Inspector principal

În biroul său, Fernack aruncă o privire asupra calendarului. Scrisoarea lui Teal nu-l surprinsese. Sfântul stătuse trei zile la New-York; îndeplinise misiunea pe care și-o fixase. Încă o afacere clasată. Inspectorul își duse mașinal mîna la buzunarul pentru revolver și rămase cîțva timp pe gînduri, cu degetele pe pistolul cu croșa de sîdef.

În aceeași seară, după cursul său săptămînal cu elevii Școlii de poliție, Fernack își strînse notele și se ridică, aplecat înainte, sprijinit de marginea catedrei — un munte de forță. Privirea sa cenușie se lăsă cu un amestec de orgoliu și afecțiune, asupra tinerilor care-l ascultau:

« Ați ales, băieți, cea mai frumoasă profesie din cîte există. Eu i-am consacrat viața mea. Nu regret nimic. Dar munca e dură. Nu e ușor să primești un glonte în burtă. Nu e ușor să vezi, fără să-ți trădezi emoția, cum dispar cei mai buni prieteni ai tăi, uciși de canalii. Nu e ușor să refuzi banii ce ți se oferă să închizi ochii la momentul oportun, în timp ce alții din jurul tău, de deasupra ta, îi acceptă. Și atunci, trebuie să te arăți necruțător. Aveți de-a face cu ființe care și-ar ucide mama pentru cinci dolari. Fiți duri, implacabili, dar . . . »

Și ei îl văzură pe John Fernack ridicîndu-și umerii enormi, ca și cum ar fi vrut să fixeze mai bine o greutate pe care era mîndru c-o poartă. Și o ciudată lucire îi lumină privirea.

« Dar nu vă lăsați mînați de prea multă duritate. Într-o zi, printre acești bandiți, veți întîlni, poate, pe un om demn de acest nume. Și dacă în ziua aceea, nu-i veți lăsa o șansă de scăpare, veți fi lipsiți de una dintre cele mai frumoase bucurii din cariera voastră: aceea de a acorda încredere unui om ce o merită . . . »

În grădina unui han englezesc de pe malul Tamisei, se lăsa seara. Sub razele lunii, suprafața fluviului părea o placă mișcătoare de argint. Patricia Holm, care-i dăruise de mult timp Sfîntului inima și viața sa, spunea:

« Nu mi-ai povestit nicio dată ce ai făcut la New-York. »

În semi-întineric, punctul luminos al țigării lui Simon căpătă o nouă strălucire. Sfîntul răspunse încet:

« Eu însumi, voi ști vreodată, oare, ce am făcut acolo? »

Gîndurile lui vagabondau, dincolo de Ocean; auzea rumoarea mării cetăți a Americii, auzea o voce melodioasă care șoptea: « La revedere, Simon . . . »

În românește de TEA PREDĂ

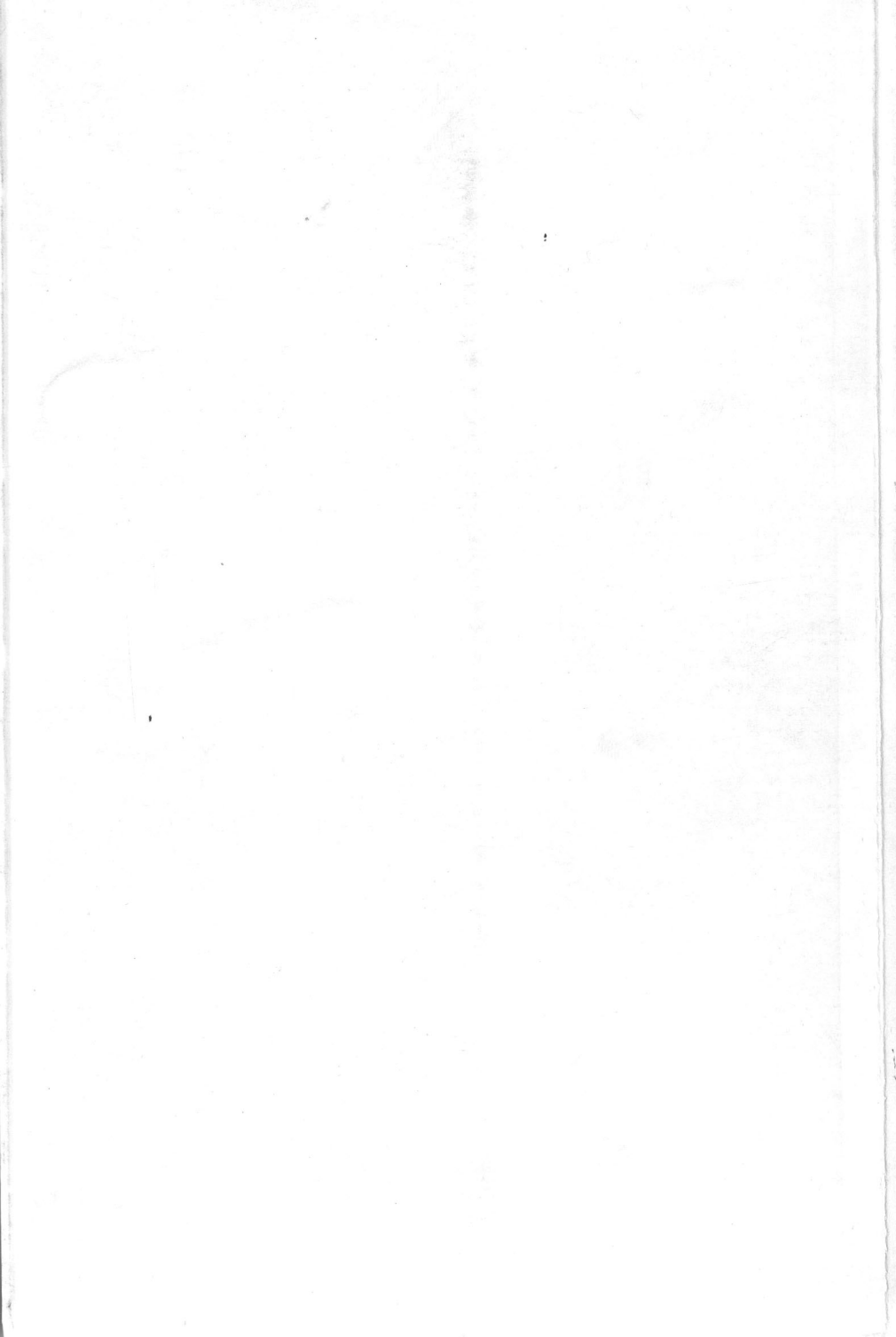
PREZENTAREA TEHNICĂ:
S. CIUBOTARU

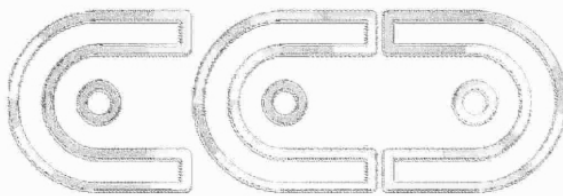
Secolul 20

REDACȚIA: CALEA VIC-
TORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA
KISELEFF, 10—TEL. 18.33.99
BUCUREȘTI

Lei 10

43 804

Scanare și prelucrare digitală

CM

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

